

Županjski zbornik



Županjski zbornik

broj 12

Časopis za književnost, povijest, kulturu i društvena pitanja

Nakladnici

Gradska knjižnica Županja
Gradski muzej Županja

Za nakladnike

Ivana Nikolić
Hrvoje Tkalac

Urednik

Zvonimir Stjepanović

Uredništvo

Ivana Nikolić, Hrvoje Tkalac, Katarina Berać Vuić,
Danijela Kegalj, Marta Huber

Naslovnica

Zlatko Kokanović, ulje na staklu, *Povratak*, 2020.

Lektura

Ivana Petričević

Tisak

Zebra, Vinkovci

Naklada

300 primjeraka

ISSN 0351-7977

ISSN 0351-7977

Županjski zbornik

broj 12

Časopis za književnost, povijest, kulturu i društvena pitanja

Županja, 2024.

Sadržaj

Uvodnik

Zvonimir Stjepanović: <i>Zavičajno pismo je potrebno</i>	7
--	---

Prisjećanje na županjske velikane

Ferdo Juzbašić: <i>Borba dvaju vrabaca</i>	9
Ivo Balentović: <i>Idila u snijegu</i>	12
Vladimir Rem: <i>Pisac koji je socijalizam promatrao kroz rešetke</i>	19
Đuka Galović: <i>Cvelfer stari</i>	22
Miro Maričić: <i>Ori, Bilja, sutra je nedilja – danas ori, a sutra odmori</i>	27
Zvonimir Stjepanović: <i>Stvaratelj velikoga poetskog blaga</i>	30
Ivan Herman: <i>Zapisi Frole Traktoriste</i>	33
Magdalena Lončarević: <i>Ivan Herman – biografija</i>	36
Sanja Roić: <i>Dr. Juraj Roić (1892. – 1955.)</i>	40

Povijesna baština

Ivan Ćosić Bukvin: <i>Jelačić, ban ili Ružica, kći graničara</i>	43
Ivan Ćosić Bukvin: <i>Serežani</i>	46
Janja Juzbašić i Zvonimir Stjepanović: <i>Povijesna postrojba „Serežani”, Županja</i>	49
Zvonimir Stjepanović: <i>Zadivljujuća knjiga i stvaralaštvo slavonsko-srijemskoga povjesničara</i>	67
Tomislav Lunka: <i>Građanska škola Županja</i>	72
Zvonimir Stjepanović: <i>Kapitalno djelo iz povijesti školstva županjskoga kraja</i>	78
Dora Kovačević i Karla Tadić: <i>Parobrod „Sloga” zaglavljen u „mulju zaborava”</i>	82
Mato Dominković: <i>Virovi u prošlosti</i>	97
Hrvoje Tkalac: <i>DVD Županja 1887. – 2022.</i>	101
Mira Katarina Zorić: <i>Šećeranski spomenar</i>	104
Magdalena Lončarević: <i>ŽUPANJA – U našem gradu sredinom 20. stoljeća</i>	110
Marta Huber: <i>Izdana prva županjska povijesna slikovnica</i> <i>Priča o jednoj lopti</i>	114

Književne riječi i osvrti

Ružica Pšihistal: <i>Od dokumenta do kronike i romana</i>	117
Vlasta Markasović: <i>Panonski obrisi u pjesništvu Slavka Mađera (1922. – 1946.)</i>	127
Mato Nedić: <i>Matoš – pjesnik raskošnih talenata</i>	137
Viktorija Majačić: <i>Zlatne ptice</i>	140
Ivana Nikolić: <i>Zlatne ptice u Noći knjige 2023. godine u Gradskoj knjižnici Županja</i>	145
Tena Lončarević: <i>Nijemi monolozi</i>	148
Andrijana Kos-Lajtman: <i>Nijemi monolozi – pogovor</i>	151
Miroslav Mićanović: <i>Jezik se širi kao živi leptir</i>	154
Ilija Užarević: <i>Nove pjesme i zapisi</i>	164
Josip Užarević: <i>Nove pjesme i zapisi – pogovor</i>	193
Antun Lešić: <i>Pjesme</i>	196
Zvonimir Stjepanović: <i>Dosegli razinu modernih pjesnika i pisaca</i>	200
Ivana Petričević: <i>Antun Jelić – promicatelj života na seljačkom stanu</i>	205
Katarina Berać Vuić: <i>Prividna jednostavnost slavonske svakodnevice</i>	213

Kazališno-likovni izričaji i knjižničarska tradicija

Alen Biskupović: <i>Svevremena univerzalnost motivacije</i>	217
Katarina Berać Vuić: <i>Od učionice do pozornice: engleska dramska družina u Županji</i>	222
Borislav Maričić: <i>Slikanje na staklu: Zlatko Kokanović</i>	227
Ivana Nikolić i Snježana Zlatarić: <i>Gradska knjižnica Županja – 162 godine postojanja</i>	229

Spomenice, graničarsko ostvarenje, vrsnost i sjećanja

Vinko Juzbašić: <i>Štitarska fotokronologija</i>	235
Ivica Iljazović: <i>Županjska Posavina u Domovinskom ratu</i>	239
Tena Lončarević i Zvonimir Stjepanović: <i>Vrsno tamburaško ime</i>	242
Antun Lešić: <i>Bošnjачki Lešići u Krsteniku 1717. – 1790.</i>	244
Antun Lešić: <i>In memoriam: Vinko Juzbašić (1971. – 2023.)</i>	253
Vinko Juzbašić: <i>Otkucaji moga srca</i>	257
Zvonimir Stjepanović: <i>In memoriam: Ivica Iva Oršolić (1964. – 2023.)</i> ...	260
Ivica Iva Oršolić: <i>Ovim šorom, jagodo</i>	262

Uvodnik

Zvonimir Stjepanović

Zavičajno pismo je potrebno

Zavičajno pismo je potrebno, korisno i nije ga dobro odbacivati. Ono nas obogaćuje, upućuje, duhovno hrani i ohrabruje. Kulturna fizionomija nekoga kraja ne može se uvoziti izvana, niti u tom pogledu možemo biti ičija „ispostava“: ona niče u događajima i vremenu na vlastitom tlu i kod vlastitih ljudi – ona je samonikla, autohtona ili je – nema. Ova misao je zapisana u uvodnom dijelu prvoga *Županjskog zbornika* tiskanoga 1967. godine. Naravno, sve je to pravilno uočeno, i srećom, ponosno možemo izreći da Županja i županjski kraj imaju svoju kulturnu fizionomiju. Nažalost, ona nije dovoljno i kontinuirano predočena, posebice u pisanom obliku; posljednji broj *Županjskoga zbornika* tiskan je 2003. godine.

Stoga nakon dugogodišnje praznine činimo određeno *prisjećanje* koje će dobro doći posebice mlađim naraštajima, te *Zbornik* započinjemo prilogom o *ocu županjske književnosti* Ferdi Juzbašiću i proznim uratkom iz 1901. godine. S istim ciljem objavljujemo i priču Ive Balentovća, *najvećega županjskog književnika*. O njegovu radu i životu mnogo je znao Vladimir Rem. *Zapisi Frole Traktoriste* (Ivana Hermana) predstavljaju veliko kulturološko blago. U spomen na 100. obljetnicu rođenja doajena pučkoga slavonskog pjesništva Đuru Đuku Galovića donosimo nekoliko njegovih čuvenih pjesama i o njemu zanimljivih osvrti. Posebno ističemo rad Mire Maričića, kojega nema među nama već dvadeset godina, velikoga zaljubljenika u posavsko-šokački kraj i poznavatelja njegove povijesti. Dr. Juraj Roić svojedobno je bio kotarski liječnik, ugledna, cijenjena i upamćena osoba. Prilog o njemu donosi unuka Sanja Roić. Ivan Ćosić Bukvin, plodonosni slavonsko-srijemski povjesničar, zastupljen je dvjema povijesnim crticama. O povijesnoj postrojbi „Serežani“ iz Županje progovorili su Janja Juzbašić i Zvonimir Stjepanović na jedan temeljan i emotivan način. Tomislav Lunka napisao je kapitalno djelo iz povijesti školstva županjskoga kraja. U nastavnom procesu sa srednjoškolskim uzrastom profesorice Danijela Kegalj i Katarina Berać Vuić postižu već niz godina izvrsne rezultate. Nova učenička povijesna i kazališna ostvarenja čudesna su i zadivljujuća te zaslužuju biti spomenuta u ovoj publikaciji. Publicist Mato Dominković šalje dva istraživačka rada; *Štitarska fotospomenica* je knjiga napisana plamtećim žarom.

Dobrovoljno vatrogasno društvo Županja osnovano je 1887. godine i o njegovu velikom društvenom značenju govori Hrvoje Tkalac. Prebirući uspomene Mira Katarina Zorić napisala je *Šećeranski spomenar* žarko želeći da se on memorijski pohrani. Magdalena Lončarević oslikava Županju sredinom 20. stoljeća, povijesno i jezično zanimljivo štivo. O Ivanu Hermanu prikupila je biografske podatke te ih je nijansirano i sugestivno uobličila. Marta Huber i Ružica Pšihistal donose *Priču o jednoj lopti* i o *Engleskoj igri šokačke lady* kroz slikovnicu, odnosno dokumentarni roman Ive Rešića, i to na jedan jedinstven, stručan i dojmljiv način. Vlasta Markasović opsežno opisuje dubinskom dimenzijom i znanstvenim diskursom panonske obrise u pjesništvu Slavka Mađera. Prigodom 110. obljetnice smrti A. G. Matoša, jednoga od najvećih hrvatskih književnika, donosimo analitičko razmišljanje Mate Nedića na knjigu Vlaste Markasović *Sonetist Antun Gustav Matoš*. Viktorija Majačić i Tena Lončarević javljaju se prekrasnim kvalitetnim prvijencima, uvjerljivim pripovjedačkim pisanjem. S onim Viktorijinim naročito je zadivljena Ivana Nikolić. Tenino ostvarenje je „odlično“, radi se o „izvanserijskoj zbirci“, poručuje Andrijana Kos-Lajtmán. Posebno veseli što su se na naš poziv odazvali, poštivajući prostor svojih korijenja, vrsni pjesnik Miroslav Mićanović i akademik Josip Užarević i time potvrdili i književnu i ljudsku veličinu te zavičajnu odanost. *Nove pjesme i zapisi* Ilije Užarevića vrve posebnostima.

Marljivi Antun Lešić piše o svojim Bošnjacima, po prvi put objelodanjuje i pjesme. Ivana Petričević donosi prikaz knjige Antuna Jelića koji promiče vrijednosti života na seljačkom stanu. Alen Biskupović studiozno i umješno razotkriva umjetnički profil glumca, kulturnoga djelatnika Branka Puheka i njegovo stvaralaštvo, a Borislav Maričić na sličan način čini sa slikarom Zlatkom Kokanovićem. Ivana Nikolić i Snježana Zlatarić preponosni su na Gradsku knjižnicu Županja, njezinu ulogu i djelovanje od 1861. godine. Ivica Iljazović u knjizi iznosi mnoge pretrpljene teškoće, opasnosti i žrtve, ali i uspješnost u obrani *Županjske Posavine u Domovinskom ratu*. Napustili su nas Vinko Juzbašić i Ivica Oršolić, ali su ostala sjećanja i neizbrisivi tragovi. Tekst Vinka Juzbašića pod nazivom *Štitarska fotokronolija* bio je oproštajni.

Svima koji su sudjelovali u realizaciji tiskanja ovoga časopisa, od mnogobrojnih već spomenutih autora, članova uredništva, do županjske Gradske uprave, koja je to svesrdno podržala i financijski popratila, najiskrenije zahvaljujem. O zavičajnom identitetu i prosperitetu mora se neprekidno voditi računa. Županja ima potencijala i intelektualnoga i materijalnoga da se makar svake druge godine objavi *Županjski zbornik* kao što je to bilo postavljeno u samim počecima. Trebamo misliti na nadolazeća vremena i pokoljenja te im pisanim putem ostaviti u naslijeđe dio današnje kulturne i društvene zbilje kako bi oni mogli utabanim stazama lakše i sigurnije kročiti kroz svoja svakodnevlja.

Prisjećanje na županjske velikane

Ferdo Juzbašić (1866. – 1905.)

Borba dvajuh vrabaca

Ferdo Juzbašić (priredila Katica Čorkalo), *Djela: pjesme i proza*, Matica hrvatska Vinkovci, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Vinkovci – Zagreb, 1999., str. 339–340.



Zar nije čudno?!... Vrapci, pa da se bore!

Pa ipak je tako. I vrabac ima srce. I on se zna naljutiti, kada mu je braniti ono, što je njegovo – jer nema tog stvora, koji se ne bi nasuprot neprijatelju stavio, kad bi mu htio uzeti ono, što je njegovo, ili što više, kada bi mu prijetio životu...

Pa tako je bilo i s ovim vrapcima.

Jedan od njih još prošlog ljeta po odlasku lastavica zauzeo je jedno gnijezdo i u njem si uredio divan i udoban zimski stan. Uvijek bi proturio glavu iz gnijezda i pjevao svoju staru i dosadnu pjesmicu živ... živ... živ... Nije mu ni zamjeriti, jer on je jedini gazda tog gnijezda... Često je on znao odatle sletiti na zemlju po hranu, ali bi se odma povratio, jer se je bojao, da mu ne bi tko gnijezdo uzeo... On se u njemu posve sretnim smatrao – kako da ne, kad je to njegova kuća...

Prijeko od njega imao je gnijezdo drugi vrabac, ali ovomu iznenada zaprijeti opasnost – gazda od zgrade razruši njegovo gnijezdo – te je sad ostao bez kuće, zato on namisli jednom prilikom, dok ne bude susjeda kod kuće, da uzme njegovo gnijezdo. Odsele je pazio na svaki korak susjedov, ne bi li se što prije gnijezda dočepao.

Onaj, koji je imao svoje gnijezdo sleti rano jednog jutra, da si nakupi hrane. Tu zgodnu priliku dočeka drugi te se odma i useli u njegovo gnijezdo...

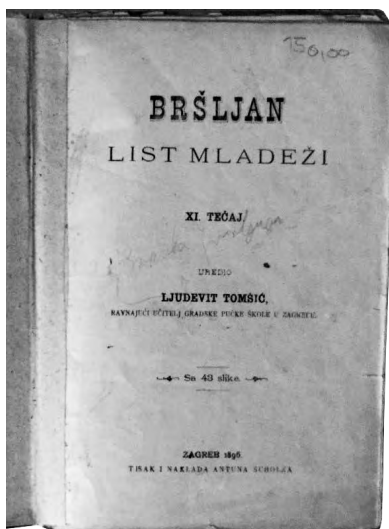
Kad se ovaj povratio, imao je što vidjeti. Susjed se širio po njegovu gnijezdu i lepršao krilima i cvrkutao.

Ovaj pokušao je jedan put i drugi put, ali ga onaj svaki put odbio. Tako su se neko vrijeme malo samo oprobali.

Napokon se zametnula prava borba među njima – borba za život i smrt. Onako maleni uvatili se u koštac – jedan je drugom nastojao o glavi. Najprije započela je borba na krovu kuće, a tu je borba bila upravo žestoka. Jedan je drugoga udario krilima i kljunom – često u klupko svijeni su se skotrljali, ali bi i odma opet poletili i nastavili očajnički boj. To je bilo upravo grozno. Takove male životinjice, pa da jim srce zna toliko gnjevom uskipiti. Oni su se tukli, a nijesu pazili, da li bi otkale mogao doletjeti kobac, te jih jednog i drugog riješiti života. Odmorili su malo i nastavili opet boj i već je izgledao, kao da će protivnik i tat nadvladati, ali najednom se okrenu bojna slava pravedniku – koji se posve pravo borio za svoj stan, jer mu je o stanu zavisio i sâm život... Malaksao, još jednom napne svu snagu, jurne na protivnika i najposlije ga obori. Onaj se zatim povukao i šćućurio, ovaj se pak drugi dovukao u svoj stan i opet je sretan bio... Nastavio je svoj prijašnji život... Onaj drugi si nešto podalje savio gnijezdo... Ali pobjedioc nije dugo uživao plodove pobjede svoje – jer jednom, kad je iz gnijezda izletio, dojuri kobac i učini kraj njegovu životu...

O jadni vrabac, kad mu je bilo uživati, morao je umrijeti! Sličnih primjera ima u životu pojedinih ljudi i pojedinih naroda, jer uvijek, gdje god se dva svađaju, nađe se treći, koji se tomu veseli. Tako je bilo i s ovim vrapcima. Ali nije ni drugi dugo plandovao. I njemu je otkucnuo zadnji čas – ugrabio ga isti onaj kobac, koji je ugrabio i njegovog protivnika.

Bršljan, XVI, str. 22–24, Zagreb, 1901.



Ferdo Juzbašić rođen je 4. travnja 1866. godine u Županji. Otac Karlo Juzbašić bio je općinski bilježnik u Županji, a majka Marta rođena je u seljačkoj zadružnoj obitelji Bušić. Godine ranoga djetinjstva „proživio je u velikoj krajiškoj zadruzi, gdje je za zimske večeri pažljivo slušao pripovijetke, basne, pjesme, poslovice oko ogromne seljačke zadružne peći (...), a uz to i sâm stvarao pjesme i pripovijetke”. Osnovnu školu završio je u Županji, gimnaziju u Vinkovcima 1855., a pravne znanosti u Zagrebu. Govorio je i pisao njemačkim jezikom, a poznao je francuski, talijanski, ruski i poljski. Služio je kao pristav Kraljevskoga sudbenog stola u Zagrebu, zatim u Livnu, Donjoj Tuzli te u Vukovaru, Irigu, Staroj Pazovi, Đakovu, Klanjcu, otkuda je premješten u Vinkovce, svoju posljednju službeničku i životnu postaju. Umire 5. veljače 1905., u 39. godini života.

Umro je mlad, nesretan u braku i osamljen. Bio je član Društva hrvatskih književnika i to od samoga osnutka 1900., nažalost ne zadugo. O njegovu stvaralaštvu pisalo je desetak autora, a najcjelovitije dr. Katica Čorkalo, konačno valorizirajući pismenu ostavštinu koja je godinama bila pohranjena u Gradskom muzeju Županja. Za života objavio je samo jednu zbirku pjesama *Spomenci* (1898.), međutim, vrlo mu je vrijedna rukopisna ostavština gdje je i proza, što za autorova života, a i drugo nakon toga sve do 1999. godine nije objavljena, iako su pripovijetke tiskane u vodećim i visokonakladnim ondašnjim časopisima.

Juzbašić se istodobno javljao pjesmama i pripovijestima, no osobne krize, provincijska podneblja i život ugrožen teškom bolešću nisu mu ostavili dovoljno snage, a ni vremena da se snažnije izrazi i potvrdi svoju nadarenost, koja je bila bez sumnje neupitna.

(zs)

Ivo Balentović (1913. – 2001.)

Idila u snijegu

Ivo Balentović, *I to je život*, Matica hrvatska – Ogranak Umag, Umag, 1995., str. 35–41.



Niski luksuzni automobil dojuri po snježnoj cesti i stade nasred trga. Kočijaš Garo ga pogleda, namršti se, promrmlja neku pokudu i glasno doda:

– Gle, toga vraga kusatoga!

U očima mu se caklila ljubomora. Odvrnuvši pogled od blještave ljušture, pogleda svoje saonice i vranca koji je nemirno toptao kopitom desne noge. Snijeg se spuštao u gustim rojevima, a podnevno se nebo naleglo na gradić. Iz automobila izađoše dvojica: jedan štrkljast, visok, a drugi onizak, debeljko. Šofer potjera automobil prema gostionici, a stranci se zaputiše cestom u živahnom razgovoru. Obojica

bijahu obučeni u duge debele bunde, a na glavi im lijepe astraganske šubare. Zastadoše pokraj Gare. Visoki izvadi iz usta cigaretu i upre strog pogled u kočijaša.

– Jesi li bio skoro u Klisuri? – upita ga.

– Jesam. Jučer sam bio. – mrzovoljno odvrati Garo.

– Može li se tamo automobilom?

– Danas više ne! – odsječe Garo. – Snijeg je stvorio nanose.

– Je li to istina? – sumnjičavo će visoki.

– Ako mi ne vjeruješ, a ti pođi pa se vrati. – Garo mu odvrati jednakom mjerom.

– Dobro, dobro – niski će nešto mekše. – Da li bi nas htio svojim saonama prebaciti do Klisure?

Garo se zamisli. Nakrivi glavu i naškubi usne, pošuti, pa reče:

– Već je podne, a put je dug pet kilometara. U najboljem slučaju tamo bi mogli stići oko pet. Tada je već mrak. Neću moći natrag. Ne, nije mi zgodno da vas vozim. Snijeg je suviše dubok...

– Slušaj – reče štrkljasti – mi smo ljudi mogućni, pa ćemo ti povrh kirije platiti večeru i konak. Zorom ćeš se vratiti, a možda i mi s tobom.

– Malo je kasno. – oklijevao je Garo. – Pa ni ovaj snijeg što stalno sipi ne miriše mi na dobro. Mnogo ga je, a bit će ga još i više. Pokatkad se javi i vijavica. Mogli bi čak i skrenuti s puta...

– Mi još večeras moramo biti u Klisuri! – naglašavali su stranci. – Radi se o neodgodivom poslovnom dogovoru.

Garo ih je motrio, upravo ispitivao: na nogama im čizme, a ispod raskopčanih bundi, vidi se, fina odjeća. Bit će to neke budže, mislio je. Sigurno imaju i odebele novčarke.

Skinuvši s konja šareni pokrovac, prostre ga na stražnje sjedalo saonica i pozva strance da sjednu i umotaju se. Tada zakopča štranjge, uspne se na svoje mjesto i pucne bičem. Ubrzo su bili izvan gradića, u polju. Kočijaš se mahove osvrtao i zirkao u strane ljude koji bijahu podigli pelcove i glave su im u bijelo runje potonule sve do noseva.

Zima je đavolska nepogoda, mislio je Garo. Ali ne za svakoga. Za ovakve je šala. Njima je toplo. U džepu imaju novaca. Na nogama dobru obuću. U želucu meso, kolače, vino. A u njega stari gumeni opanci i iskrpljene čarape. Studen ga ujeda kroz staru iščihanu odjeću. Za njega je zima – zima. Za njih je užitak i bijela idila.

Snijeg je bivao sve gušći i pahuljice su okrupnjavale. Bilo je ugodno motriti polja u beskrajnoj bjelini, drveće u debeloj snježnoj presvlaci, stare porušene ograde kraj puta pod debelim pokrovom snijega. Ali ujedno je i strah ulijevala u njih ta

beskrajna bijela plahta, iz koje je samo ponegdje virilo neko drvo ili poveći grm. Uz laki šum saonica, budile se i različite misli. Uskoro se u blizini ukazala i šuma kao neki sivi zid na bliskom obzorju.

– Ima li u toj šumi vukova? – upita uneke niski.

– Aaaa? – promrlja Garo. – Vukova, pitate? Pa bude ih ponekad. Lanjske su zime u dva-tri maha rastrgali po koju ovcu. Preklani su napali i neke putnike. Pojeli su jednoga lovca, a bio je tust – nasmiija se Garo i pogleda debeljka – znao sam ga, sličio je na vas, ali smljaskaše ga u slast, samo koščice ostadoše od onakve ljudine.

– Gluposti pričaš! – javi se štrkljasti srdito. – Kurjaci pojeli lovca.

Istom štogod. Pusti to...

Putnici potonuše u nelagodnu šutnju. Tada se ponovo oglasi štrkljasti:

– A jesi li ti pismen, seljače? – glas mu je bio strog i opor, tako da je istančano kočijaševo uho namah razabralo da se u saonicama nalaze ljudi od vlasti i moći. Nije se ni plašio, ni uzbuđivao. Tek je slegao ramenima. Navre mu slina, ali pola pljuvačke je progutao, a drugu polovinu otpljunuo preko pritkoline.

– Nisam pismen, ali znam čitati i novine, a i ljude. – najzad je odgovorio mrzovoljno i otresito.

– Hm. – promrsi štrkljasti. – Odmah sam znao da si divljak i neznalica. Dabome, nepismen čovjek, to je slijep čovjek kraj zdravih očiju. Takav zbilja ne vrijedi ni puke lule baguša.

– Pa, znate – otezao je Garo uvrijeđeno – ni ta vaša napopriješka tvrdnja ne vrijedi lule baguša. I ovaj, kako da kažem, nisam ja baš tako benast kako vi to, ovaj, mislite. I ja valjda nešto znam. Nekog sam vruga i ja naučio u životu.

Bio je srdit. Kašljucajući, razmišljao je o putnicima i njihovim skupim bundama, o čizmama koje se lašte, o mekoj koži i rumenilu njihovih lica. Zatim o sebi. I o svemu drugome što ga je na životnom putu jedilo i trlo. Mrštio se, mrmljao, uzmahivao bičem, uzvikivao „đio“, i pognut, glave uvučene u ramena pogledavao tamno nebo koje je bilo nisko, mračno, činilo se kao da se spušta sve niže.

To poludrijemovno razmišljanje presjekao je ledeni fijuk vjetra koji stade srljati preko polja noseći guste rojeve pahuljica kočijašu i putnicima u oči, u lice. Val navrle studeni zavlačio se u odjeću. Gari su zebile obje noge i za tren zaboravi na svoju malopredašnju srdnju, i okrene se putnicima:

– Jeste li vidjeli kako je kad se priroda rasrdi?! Ovo mi ne sluti ne dobro.

Putnici se uplašeno zgledaše.

– Samo ti tjeraj, valjda ćemo se nekako provući. – reče niski. Saone počеше sjeći prve snježne nanose. Na takvim bi se mjestima jedva nekako provlačili, a konj je s naporom prtio bijelu naslagu koja mu je mjestimično dosezala sve do koljena.

– Ne može se brže. – reče Garo. – Bojim se još i gorega. Nego – reče otežući – mogli bismo krenuti jednim prečacem, pa bi skratili put za oko dva kilometra.

– Dobro – visoki će – a ti hajde prečacem!

Bili su nadomak šume koja se pred njima ispriječila kao mrka, ledena stijena. Kad zađoše u šumu, vjetar se stiša. Putnici zapališe cigarete, pogledaše na ručne satove i na nebo koje je s jednakom upornošću prosipalo rojeve gustih pahulja.

Garo svrne kroz usku prosjeku, tragom koji je bio nešto prohodniji od dotadašnjega.

– Ćio, Vranac! – uzvikivao je i vitlao bičem konju iznad hrbata.

U jedan mah saone se zaustaviše. Garo se ogledavao lijevo i desno, okoliš mu se učini čudnim, nepoznatim. Počne piljiti u drveće, u žbunje, vrteći glavom. Siđe, pomokri se, zažge cigaretu, i skinuvši otrcanu šubaru, počеше se po tjemenu.

– Zalutali smo. – reče. – Ja sam se zbunio. Moramo se vratiti na glavni put.

Putnici uskipješe. Naročito štrkljasti, koji osu na kočijaša paljbu ljutih uzvika i pogrda.

Ja ću te prijaviti vlastitima, nevaljalče! Saboteru! Namjerno si skrenuo s puta, samo da nam napakostiš!

Garo je odbijao dimove i polako okretao saone. Kad su se vratili na glavni put, na zemlju se spuštahu već prvi valovi tame. U vrhovima drveća uporno je zavijao jak vjetar. Putnici su jednako rogoborili, prijetili, psovali, okomljivali se na strpljivog kočijaša kao bijesne ose.

Čim su izašli iz šume, dočekaše ih još deblje naslage snijega. Sada i samoga Garu počе obuzimati strah. Na jednome mjestu nanos je bio toliki, da su morali stati. Garo pogleda obojicu zabrinutim pogledom, koji je govorio više nego riječima. Nevoljko se oglasi:

– Ne možemo dalje!

– I sada? – graknuše obojica skoro u isti glas.

– Sada nam se može desiti da uzmoramo sići, i u snijegu načiniti postelju za konačenje. Preko nas će pasti debela naslaga snijega, i na proljeće ljudi iz okolnijih sela će nas pronaći. Oko nas će cvasti visibabe, a naši rođaci će nam prirediti svečani pogreb uz vatrogasnu muziku.

Garo se tugaljivo smješкао, gladio brke, očito zadovoljan svojim dosjetkama. Polako je paptao dogorijevajući opušak i nešto smišljao. I pored sve brige u njega se počela uvlačiti neka vragoljanska dobra volja, pogotovo kad je vidio da se lica obojice putnika pretvoriše u preplašene maske, a u očima im strah i mnoštvo zlogukih upitnika. Vidiš li ti, mislio je, kako se dostojanstvo moćnih može rastopiti u jednome trenu. Kao dim jedne cigarete. I zato zadovoljno reče:

– Siđite, pa ćemo pogurati saone ukoliko mislimo večerati u Klisuri.

– Tko? Mi? – pobuni se visoki.

– Jeste! Vi! Vaša visosti! – naruga se Garo i skinе šubaru tobože kao na pozdrav.

Oklijevali su, sašaptavali se, ali poguraše saone skupa s Garom.

Prešavši debeli nanos, zadihani i u snijeg ogrezli do pojasa, othukujući, sjedoše u saonice. Nastaviše put. Kad stigoše do nekakva potoka, pojavi se nova zapreka. Most je bio jako oštećen i nekoliko radnika su vršili popravke. I konja i saonice su morali prevesti niz nasip puta i zaobići most, pa preći preko potoka koji je srećom bio tvrdo zamrznut.

Nastaviše put. Polako, kroz smetove, tako da je Garo ponegdje morao silaziti i voditi konja, držeći ga za ular, a tada opet sjesti u saonice i piljeći u bjelinu tražiti prethodnu prtinu. I u njega je ulazio nemir. Za njima i oko njih je ledena šuma i posvuda prostrano bijelo polje. I Klisura se još nije pojavljivala. Ne vide se ni bilo kakva svjetla. Samo smrknuto nebo i rojevi ledenih pahuljica.

– Večaras moramo biti u Klisuri. – mrmljao je niski, a štrkljasti je njegove riječi ponavljao.

– Ako, ako... – Garo je slijegao ramenima. I premda su već bili na nešto utabanijoj prtini, a i jedno je svjetlašće već ugledao, ipak je namjerno othukivao i mrmljao.

– Prokleta vucibatino! – uzviknuo je štrkljasti. – Skupo ćeš mi ovo platiti. Samo dok stignemo u selo...

Garo odjednom zaustavi saone, zapali cigaretu, pogled upre u obojicu, ali kroz tamu jedva im je zamjećivao lica. Nakon kratke šutnje, reče im:

– Siđite obojica, jer je put na ovom mjestu neprohodan. Moramo pogurati saone.

Obojica siđoše i počеше gurati othukujući i stenjući, a kad se na jednom mjestu zaustaviše zbog predaha, Garo im reče:

– Nisam ni slutio da i neki tobože fini ljudi, znadu tako psovati i drugoga vrijeđati. Govorilo se da su kočijaši najveći psovači. A ovdje se ne zna tko je kočijaš.

Niski se nije osvrtao na Garine riječi, već je huktao i gurao saone još dva-tri časka, a tada stade i reče da više ne može.

– Popni se u saone. – reče Garo. – Sad je prtina nešto utabanija.

Povezoše se nešto brže i u trenutku kad je Garo sigurno već znao da je Klisura blizu, on zaustavi saone i s hinjenim strahom upita svoje putnike:

– Recite mi šta da radimo? Ne znam više puta!

– Pa kako ćemo mi znati, brate, ako ti ne znaš? – propišti niski.

– Vrag je on, a ne brat. – promrmlja štrkljasti.

– Dobro. – reče Garo. – Krenut ćemo nasumce, ali kao pješaci.

Krenuše, ali nije prošlo ni desetak minuta, a niski se stropošta u snijeg i za sobom povuče i štrkljastog. Garo se u polutama zlobno smijuckao. Ali dade glasu nešto brižnosti:

– Dobro je, te je snijeg mek, pa se niste povrijedili!? – I priskoči obojici u pomoć.

Opet krenuše pješice, uz saone. Garo se obrati niskome:

– Kako vam je? Možete li?

– Zlo mi je. Jedva hodam. A i srce mi je slabo.

– Popni se u saone. – predloži mu Garo. Ali vaš drug neka ide sa mnom pješice, jer je konj jako premoren zbog dubokog snijega.

Minuše kraj malena šumarka i ugledaše svjetla Klisure. Svi zadovoljno odahnuše, ali štrkljasti se iznenada oglasi, srdito uzvikujući:

– Znao si, lopove, da je tu selo, ali htio si da nas mučiš, je li?

Garo zaustavi saonice.

– Slušaj! – reče štrkljastome. – Dosta mi je tvoga brundanja i zanovijetanja!

Kad bi samo znao kako su grube i tvrde ove moje seljačke ručetine, manje bi vrijeđao! To je jedno. A drugo je ovo: ja ću sada sjesti u saone, jer je put ugažen i vidljiv, a ti prti snijeg kako ti je volja. U moje saone nećeš sjesti, pa upravo da si glavom car!

– Čovječe! – poviče niski. – Jesi li ti lud?

– Ti se ne miješaj! – odvrati mu Garo. – Od tebe ću naplatiti pola kirije, a od tvoga kolege ne trebam ni parice.

– Šugavče! – vikao je visoki iznenađen i zaprepašten. – Tako ti poštivaš službena lica ove naše države?! Tako je, je li?

Garo pucne bičem i saonice krenuše bržim tempom.

– Smeće! – vikao je štrkljasti sa saonama i posrtao po debelom snijegu, lomatajući rukama kao neka sablast.

– Prijatelju! – molio je niski. – Zaustavi i uzmi ga u saone. On je čovjek oštra jezika, ali inače nije rđav.

– Nije on dobar čovjek! – vikao je Garo i pri tome se pobjednički smješkao, uživajući što mu je uspjelo štrkljastome napakostiti. – Evo, sad ćemo odmah vidjeti kakav je! – Zaustavio je saone, malo su počekali, i kad ugledaše tamnu siluetu

visokoga, on zaviče: – Požuri! Povest ćemo te, samo mi se moraš ispričati zbog vrijeđanja, dok si mi davao uvredljive nadimke.

Štrkljasti odvrati s novom porugom na Garinu adresu.

– Evo vidite! – reče Garo debelome. – Taj čovjek je nepopravljiv! A ja sam pogriješio što ga nisam ostavio još na pola puta.

Čim prispješe pred seosku gostionicu, niski htjede isplatiti cijeli iznos – prema pogodbi. Garo odbije.

– Pola svote! – reče odlučno. – I dodatak za prenoćište i smještaj konja.

Uze novac, nabaci na Vranca hasuru i uđe u gostionicu.

– Deci oštre grozdovače! – vikne i udari šakom o stol dajući si oduška. I pijući polako, ne htjede ni pogledati štrkljastoga kad je upao u gostionicu, te sav uprpan snijegom uperio u Garu pogled iz kojega su siktale ljute guje.

(1973.)



Ivo Balentović

Vladimir Rem (1927. – 2011.)

Pisac koji je socijalizam promatrao kroz rešetke

Vladimir Rem, *Iverje s Bosuta*, SN „Privlačica”, Vinkovci, 2001., str. 149–151.



Vladimir Rem

Hrvatski književnik Ivo Balentović, rodom iz Županje, višegodišnji zatočenik komunističkih zatvora, svoja najznačajnija djela objavio je u Vinkovcima: osamdesetih u izdanju Ogranka DHK, a u proteklom desetljeću tri njegova romana ugledala su svjetlo dana pod zaštitnim znakom SN „Privlačica”.

Dugo je u našoj književnosti urbana proza bila prava rijetkost. Međutim, stvari su se toliko izmijenile da je danas u nas sve manje pisaca koje zaokuplja ruralna tematika. Razlozi za to su, čini se, više u pomodnom trendu negoli u suštinskoj odrednici naše suvremene književnosti. Jer, drama sela nije danas ništa manje literarno privlačna od drame grada; čini se, čak, da je zanimljivija i složenija.

Ivo Balentović (1913. – 2001.) jedan je od onih naših pisaca koji nikad nije zanemarivao to tematsko područje. Ako je, ponekim svojim djelom, i učinio izlet u drugi tematski prostor ili drugi ambijent (primorski, istarski), nikad se nije odrekao zavičajne okosnice, što mu je, već nakon prvih objavljenih knjiga (*Život za opanke*, 1936. i *Polomljene grane*, 1942.) osiguralo jedno od vodećih mjesta među pripovjedačima Slavonije.

Poslije Drugoga svjetskog rata kao osviješten Hrvat i sâm je morao ponijeti križ svoga naroda, pa je socijalizam i „slobodu” promatrao kroz rešetke – čak pet godina. To je bilo da se tek potkraj 50-ih počinje ponovno javljati u književnosti, tiskajući svoja djela u vlastitoj nakladi.

Početakom 80-ih godina dvije knjige Balentovićeve pripovjedne proze izlaze u izdanju vinkovačkoga Ogranka Društva književnika Hrvatske: *Sreća je nešto drugo* (1981.) i *Kronika mrtvog doma* (1983.).

Nakon Domovinskoga rata objavljuje Ivo Balentović knjigu kratkih priča pod naslovom *I to je život*. Ta knjiga izlazi 1995., u nakladi Ogranka Matice hrvatske u Umagu, gdje Balentović već godinama živi. Slijede potom romani pod zaštitnim znakom vinkovačke „Privlačice”. To su romani: *Osmijeh zlatne doline* (1996.), *Slom Ivana Mekog* (1997.) i *Ničiji čovjek* (1998.).

Pisac izvanredne opservacije i upravo briljantne stvaralačke erudicije, Ivo Balentović, nije podlegao nikakvim konjuktturnim ili pomodnim literarnim strujama. Ostao je vjeran i svom pripovjedačkom miljeu, Slavoniji, i svom shvaćanju uloge pisca u vremenu i prostoru. A to shvaćanje piščeve uloge i njegovih zadaća izrekao je, poodavno, u jednom autobiografskom napisu: „Važno je, mislim, da njegovo djelo nosi jasne oznake čovjekoljubivosti, tj. izrazite težnje da u čovjeku pobuđuje smisao za ljepotu i plemenitost.”

Spomenuti Balentovićevi romani nose sve oznake njegove ranije proze, a to su – prema zapažanju kritičara M. Vaupotića – „iskonski lirizam i kratka dinamična rečenična struktura koja odaje početni, ali i trajni nemir njegova proznog oblikovanja”.

I u svojim kratkim pričama, i u svojim romanima ili dužim pripovijestima, kako ih sâm naziva, Ivo Balentović dosegao je prozne vrhunce. Fabula djela njemu je samo romansijska jezgra oko koje gradi širu priču o ljudima i karakterima, o pojedinačnom i općem, o moralnom i nemoralnom. Pored primjerne lakoće kazivanja, koja se naročito ogleda u graditelju likova i slikanju karaktera, Balentović je zanimljiv i po svojim opisima sudbine pojedinca u našoj nedavnoj prošlosti. U romanu *Slom Ivana Mekog*, s radnjom smještenom u vrijeme Drugoga svjetskog rata i poraća, pratimo životni put čovjeka koji je proživio mnogo zla i nesreće. „Provukao se između smrti i grobova, prošao kroz mnoštvo smrtonosnih situacija, iskušenja, opasnosti, kročio rubom mnogih ponora, probijao se kroz oluje i čelične kiše, proklizio između strašnih spirala bodljikave žice. Ostali su tragovi. Ožiljci. Mnoštvo ožiljaka. Bore na licu. Ponekad drhturenje ruku. Oči često prepune sjete. Usne bez osmijeha, a čelo s pečatom brige. Nutrina mu je odjekivala prošlošću.”

Književno djelo Ive Balentovića bilo je u komunističkoj Jugoslaviji potisnuto, zanemareno i prešućivano. A 1997. u Vinkovcima, u okviru 3. *Dana Josipa i Ivana Kozarca*, dodijeljena mu je Nagrada za životno djelo.

Ivo Balentović ima pozamašnu bibliografiju za sobom, i njegovi romani objavljeni devedesetih samo su prilozi jednoj definiranoj literaturi što se, ambijentom koji je nadahnjuje, nadovezuje na književnu tematiku u koju su se, prije njega, ogledali Josip Kozarac, Nikola Tordinac, Joza Ivakić, Ivan Kozarac, Josip Kosor.

Đuka Galović (1924. – 2015.)

Cvelfer stari

Đuka Galović (priređitelj Vladimir Rem), *Cvelfer stari*, Matica hrvatska – Ogranak Osijek, ZAKUD Vinkovci, Grafika Osijek, Osijek, 2006.



Đuka Galović
(Fotografija: Julije Njikoš)



Kiša pada dika u livada

Kiša pada dika u livada,
Mila, mamo, da sam sada tamo.

Dođi, diko, ako možeš sada,
Da čuvamo krave u livada.

Dođi, diko, lipe su nam zgone,
Da beremo crvene jagode.

Dođi, diko, do našeg jasina,
Jer pod njim je gusta 'ladovina.

Oj, dorati, moje zlato suvo

Oj, dorati, moje zlato suvo,
Dosta sam vas šparov'o i čuv'o.

A sad treba na oranje poći,
Rano ranit', kasno kući doći.

Ništa lipše neg' njivu orati
Na ovako gizdavi' dorati.

Dorat vuče, iz brazde se puši,
Baja Mata tijano pjevuši.

Ne bi' dao svoja dva dorata
Ni za traktor koji vridi zlata.



Fotografija: Julije Njikoš

Slavonci smo i Hrvati pravi

Slavonci smo i Hrvati pravi,
Mi nosimo crven', bili, plavi.

Mi živimo u svom rodnom kraju,
Slavoniji – milom zavičajju.

Mi nećemo nikud u tuđinu,
Mi volimo svoju domovinu.

Odavno smo graničari stari

Odavno smo graničari stari,
Čuvali smo granicu na Savi.
Čuvali je sa stari' čardaka,
Branili je hrabro od Turaka.

Čuvali je sa stari' čardaka,
O svom kruvu i u svome ruvu.
I djedovi krv su svoju lili
Da čuvaju naš zavičaj mili.

Slavonci smo i Hrvati pravi,
Granicu smo čuvali na Savi.
Granica je Sava od Turaka,
Čuvali je sa star' čardaka.

Čuvali je u vrimenta davna,
Granica je Posavina ravna.
Nitko našu granicu ne smeta,
Branila je Brodska regimenta.

Još i danas ponosni smo bili
Što čuvamo svoj zavičaj mili.
Graničarsko mi nosimo ime,
Još i danas ponosni smo njime.

Sava naša granica je stara,
Uspomena stari' graničara.
Ime naše pozna se otprije,
To je ime slavne Cvelferije.

Miro Maričić (1949. – 2004.)

Ori, Bilja, sutra je nedilja – danas ori, a sutra odmori

Miro Maričić, *Bečki perivoj*, Grafika d. o. o., Osijek, Osijek, 2000., str. 95–98.



Miro Maričić

*Galovićeve pjesme pjevaju
se i u Dalmaciji, Lici,
Hercegovini, Srijemu, Bosni
i Istri, u svakom kutku gdje
se slavi hrvatska baština,
trobojnica-tkanica.*

Želiš li smiraj duše, savršenstvo zemaljske kvadrature i nebeskoga kruga, zemlju pod nogom i pod noktom, a nebo i šumu u oku i sluhu, otputi se u Drenovce i slušaj kako zemlja diše, kako orač i ptica pjevaju, kako hrašće šumori i voda se ljeska.

Poželiš li, nakon samoispovijedi, pročišćenja, okrepljenja i osnaženja, susreta i razgovora, zaputi se k Đuki i Maci Galović i dan će ti biti prekratak i za ditiramb

Šokadiji, konjima, brazdama, ponjalcima, jelenu, srni i košuti, Studvi i Bosutu, graničarima starim s čardaka na Savi, blagdanskom bilom ruhu, ikavici – našoj diki, Slavoniji i hrvatskoj domovini.

A tko su zapravo Đuka i Maca Galović među tolikim slavonskim Galovićima, zapitat će se mnogi. Ne samo najmlađi, nego čak i oni koji već pola stoljeća i sami u raznim životnim prigodama ili naprosto svakodnevno uz radioprogram, tijano pjevuše ili gromko ječe njihove pjesme.

Sjećate se: *Oj, dorati, moje zlato suvo, Odavno smo graničari stari, Oko Studve i bistrog Bosuta, Slavonci smo i Hrvati pravi, Na livadi, na starome bunaru, Mama me je pitala, Savo, vodo graničarska diko, Skoči srna preko trna, Ori, Bilja, sutra je nedilja, Kiša pada, dika u livada, Trnje je bodljivo, al' je rodljivo, Slavonijo, mili zavičajju...* I još mnoge druge, koje u posebnim trenucima ganuća izrone iz tajne duše pa ih rado zapjevaju i biskup i vojni namještenik, službenica osiguranja i učiteljica u Trnavi, zagrebački sveučilišni profesor i vinkovački gimnazijski podvornik, traktorist propale seljačke zadruge i armirač na njemačkim gradilištima, četvrta generacija Hrvata u Americi, Kanadi i Australiji, županjski bečari ili *Najbolji hrvatski tamburaši*.

Tamburaški brevijar

Rado se Galovićeve pjesme pjevaju i u Dalmaciji, Lici, Hercegovini, Srijemu, Bosni i Istri, uz svakom kutku gdje se slavi hrvatska baština, zavičajna gruda, trobojnica-tkanica i hrvatsko državno uskrnuće. *Zagrebačka smotra folkloru, Đakovački vezovi, Vinkovačke jeseni, Brodsko kolo, mikanovačka Mladost i ljepota Slavonije, županjsko Šokačko sijelo ili Raspjevana Cvelferija* – nezamislivi su bez pjesama i nastupa Đuke i Mace Galović.

Kakve li samo salve oduševljenja proključaju na stihove cesarićevske jednostavnosti, domoljubne predanosti i narodne pjevnosti. Slobodno se može reći uz povijesne davorije preporoda, Galovićeve pjesme pupoljak su ruže hrvatskoga proljeća, mlada misa Domovinskoga rata i brevijar cijeloga suvremenog tamburaškog pokreta.

Đuku Galovića, njegov dar, mar i pjesmopoj, otkrili su još prije četrdesetak godina Đula Njikoš i Pavle Blažek, autori nezaboravne, ali i neponovljive emisije *Naši ljudi i krajevi* Hrvatskoga radija, koji se zbog dobro znanih razloga tada samo „stаница Zagreb“ zvao.

Prve emisije iz Drenovaca po nekoliko puta preslušavali su medijski politkomesari i cijele zimske noći članovi ideoloških komisija lokalnih partijskih komiteta, ali časna starina partizanskoga generalskog čina Ivan Šibl nije se dao savit', a kamoli pokorit'.

Bakin dukat – europski euro

Vrata su potom širom otvorena i u emisijama za poljoprivrednike Ive Horvata i Ružice Trauber, a kada se oglasio Radio Županja i druge slavonske radiopostaje, Đuka i Maca Galović postali su zaštitni znak zavičajnoga programa. U to veliko šokačko i hrvatsko kolo, bez straha ali i bez mržnje prema bilo kome, hvatali se narodni pjesnici, svirači i pjevači iz svih sela i sa svih stanova Slavonije. Ma tko bi ih sve spomenuo, ali se nadam da neće biti dugo kada će ih mladi teoretičari narodne književnosti, etnomuzikolozi pa i sociolozi i politolozi cjelovito i temeljito vrednovati i ovjekovječiti u Hrvatskom narodnom spomenaru.

Oni su to bez dvojbe zaslužili, ali su isto tako tu svijeću uspomena, drugoga imena vječne ljubavi i radosti življenja pradjedovske Slavonije, zaslužila i buduća hrvatska pokoljenja, koja svih ovih godina i baš ovih dana tako smjelo i ponosno kroče u europsko Bezgraničje.

Uostalom, nije li bakin dukat, ta uvijek zdrava i čila šokačka valuta što blista na unukovu šeširu i djevojačkim jedrim grudima, rodonačelnik suvremenoga eura.

„Sretan sam za svaku kap veselja koju sam stihovima moje duše podario svome šokačkome rodu i hrvatskome narodu, a bit ću još sretniji”, sjetno kaže Galović, „kada se završi ovaj križni put, a da mogu pjevati samo veseli i obijesni bečarac. Sada dogotovljujem zbirku *Zbogom stoljeće dvadeseto*, a bude li zdravlja i Božje volje, u dvadeset i prvom orit će se samo pošalice, poskočice i erotski bečarac. A, vi djeco, ako vas i kadgod tuga, tjeskoba i čežnja obuzme, u tim, kako se to moderno kaže, euroatlanskim integracijama, vratite se izvoru, korijenu, šokačkoj pjesmi i hrvatskoj zemlji – ona vas nikad baš kao i mene, unatoč svemu, iznevjerit' neće.”



Zvonimir Stjepanović

U povodu 100. obljetnice rođenja pučkoga pisca Đure Đuke Galovića

Stvaratelj velikoga poetskog blaga



Đuro (Đuka) Galović, Zvonimir Stjepanović i Marija (Maca) Galović

„Iako po rođenju nije iz Cvelferije, toj Cvelferiji udahnuo je svoju pjesničku osjetljivost, pronio joj glas i postao jedan od njezinih zaštitnih znakova. Uvrstio se u drenovačke/cvelferske besmrtnike već po tome što će se njegove pjesme pjevati i sutra kao što se pjevaju i danas“, rekla je i zapisala ovu istinu knjižničarka i povjesničarka Vera Erl.

A mi ćemo na sve ovo izrečeno pridodati još poneku odavno utvrđenu istinu: *čika* Đuka Galović je prvak narodnoga pjesništva, *čika* Đuka Galović je doajen slavonskoga pučkog pjesništva!

Rođen je 8. travnja 1924. godine u Županji, a umro 11. srpnja 2015., i ukopan u Drenovcima. Po završetku osnovne škole upisao je Srednju poljoprivednu agrarnu školu u Križevcima. Pjesme su mu tiskane u različitim publikacijama: u *Glasi Slavonije*, *Županijskim novinama*, *Vjesniku*, *Večernjim listu*, *Pučkom stvaralaštvu Slavonije i Baranje*, *Glasi Koncila*, *Hrašću*, *Pjesničkom polju*, *Šokačkoj čitanci*, u monografija-

ma Julija Njikoša. Njegovu knjigu pjesama *Cvelfer stari* priredio je prof. Vladimir Rem i objavio 2006. godine.

Dr. sc. Sanja Jukić je 2009. godine pripremila *Drenovačku antologiju hrvatskoga pjesništva*. U nju su uvrštena samo neka pjesnička imena (ponajveća) koja su nastupala na poznatim Drenovačkim pjesničkim susretima, utemeljenim 1986. godine u Vinkovcima. Uz mnoga poznata i priznata književna imena kao što su Dragutin Tadijanović, Jure Kaštelan, Vesna Parun, Slavko Mihalić, Zvonimir Balog, Ante Stamać, Vladimir Rem, Miroslav Slavko Mađer, pronašlo se mjesto i za jedanaest pjesama Đuke Galovića. Ova činjenica sama po sebi puno govori.

Mnoge su Galovićeve pjesme uglazbljene. Spomenut ćemo samo pet: *Slavonci smo i Hrvati pravi*, *Odavno smo graničari stari*, *Oj, dorati, moje zlato suvo*, *Okolo Studve i bistrog Bosuta* i *Na livadi na starom bunaru*. Pjesme je počeo pisati u trećem razredu građanske škole. Oženio je Mariju Jakobović, snašu Macu, i duže su vrijeme, potpomažući se, nastupali zajedno.

U književnosti se cijene najviše dvije stvari: individualnost i originalnost. Ako se one ispoštuju, tada se rađa posebnost. Pokušat ću tu čika Đukinu posebnost i obrazložiti. Ponajprije, želim spomenuti milozvučnu i ljubljenu ikavicu. Književna, ali i ikavica u svakodnevnom životu, nažalost, izumire. Stoga, siguran sam, da će u budućnosti, njegove pjesme biti još više uvažavane, a književnoj kritici posebno i zanimljive. One su, uistinu, pravo poetsko blago.

Veličina nekoga pjesnika ovisi o pokazanoj izražajnoj moći, ali i o strukturi ispisane pjesme. Galović piše u desetercu, prema nekim teoretičarima, najstarijem stihu naše poezije. Naravno, piše u lirskom desetercu, ali zanimljivo je da epski deseterac često obrađuje tematiku bitaka i povijesti. Upravo tu pronalazim jednu malu poveznicu između njegovih povijesnih, domoljubnih pjesama i deseterca. Rima mu je u većini pjesama parna, odnosno vezuje dva stiha zaredom. Ona je blaga, ugodna, a ne opora, što je inače česti slučaj kod pisanja zatvorenom formom. Glasovno podudaranje na kraju stihova stvara ritmičnu organizaciju pjesme, odnosno melodijsku crtu i zato mu je tekst pjevan i lako pamtljiv. U nekim pjesmama lomi stih do glazbe, a to je dobro, jer znamo da u pjesništvu glazbe nikada dosta.

Đuro Đuka Galović piše o onome što, naravno, najviše i voli. Njive, konji, šuma, rijeke i potoci, seoski život, zavičaj, domovina temu su koje su najčešće zastupljene u nesvakidašnjem pjesničkom opusu. Zavičaj mu je sveto hodočasno mjesto i nepresušno vrelo, Slavonija trajna inspiracija, a županjska Posavina i smisao u lirici. Sve mislilačke, osjećajne i duhovne sposobnosti su mu vrlo upečatljive i dojmive. Sije oko sebe ljubav, kao što je nekada sijao žito, iz njegova teksta na sve strane pršte emocije, seljački život osvjetljava i u vječnost postavlja. Bio je zaneseni kazivač svojih pjesama pa i ta dimenzija dodatno obogaćuje jednu istinsku književnu veličinu.

Rodio se u Županji i u njoj je živio dvadeset i dvije godine. Naravno, ti se dani djetinjstva i mladosti pamte jako dobro. Iz toga razdoblja imamo ispjevano i podosta pjesama. Evo jedne:

Oj, Županjo, moje selo ravno

Oj, Županjo, moje selo ravno,
Ja već nisam u tebi odavno.

Sve sam znance svoje pogubio,
Majke nemam, kom bi se vratio.

Majke nemam i nikog kod kuće,
Srce boli, u zavičaj vuče.

Svud po svitu živiti je fino,
U svom selu najlipše i mirno.

Rodna grudo, pruži toplo krilo,
Primi sebi svoje čedo milo.

Rodno misto voli se toliko,
Kom se vratit', ne pozna te ni'ko.

Galovićeva poezija je samosvojan rukavac narodnoga pjesništva, nezaustavljivo teče. Njegov ostihovljeni šokački život, kako zapisa dr. sc. Vlasta Markasović, predstavlja „začudnu umjetničku tvorevinu” i veliko kulturno bogatstvo.

Ivan Herman (1937. – 2000.)

Zapisi Frole Traktoriste

Ivan Herman, *Zapisi Frole Traktoriste*, Kulturno-informativni centar „Privlačica” Privlaka, Privlaka, 1985., str. 9–11.



Ivan Herman

Pripovijedanje drugo, 28. listopada 1972.

Vrnijo sam se juče iz Rijeke di smo „Kristalovci”, Vera Svoboda i ja izveli jedan, što bi rekli, „Šor – program” za naše Slavonce i Šokce u otelu „Neboder”. Kaki je to sastanak bijo, ne možete ni zamislit! Jelo se, igralo, pjevalo, a po potrebi i lajalo. Kažem vam, prava šokačka atmosfera. „Kristalci” su stali na ludi kamen, Vera je pjevala ko mlada pupuroga, a ja sam se nabučeko ko nikad u životu. To moje sklabetanje izgledao je otprilika ovako: „Dragi prijatelji Slavonci i ostali dotepenci! Skupili smo se vod na vrpju da se prisjetimo one naše nevoljne i ko tepsija ravne Šokadije, oni lipi brda i brižuljaka oko Gradiške i Požege, naši' široki' rijeka Save, Drave, Karašice i Berave. Da se sa suzama u očima podsjetimo na one svinjokoljske večere, svatovske pečenke i kolače, na gušćji paprikaš i masnicu s makom potljam sprovoda i na prikasne večeri kad se miris šljivovice i koma širi našom regijom ko krumpirova zlatica. Skupili smo se vod, u vom primorskom kraju da se proveselimo, zapjevamo, a ako bude nužde da i zarevemo!

Kad sam kod 'revanja', mogu vam kast, dragi moji lancmani, da mi u 'starom kraju' imamo puno više razloga za to nego vi koji ste se silom prilika odmetli od svoji' kuća da potražite bolju plaću i viši životinjski standard!

Problemi koji nas muče i taru razni' su karaktera, od oni mali do oni koje ne bi ni oni na nebu riješili. Kod nas se u Šokadiji u zadnji par godina pojavijo jedan gorući problem kojeg bi pod itno trebalo trnit. Problem se zove 'Bila kuga', što će kast da nas puno više odapinje nego što se rađa! Smanjuje se broj dice, pa u nekim školama po naši' sela ozbiljno razmišljaju da se pride 'sa riči na djela', oću kast da učitelji i učiteljice krenu u neposrednu proizvodnju, kako za koju godinu ne bi ostali bez posla! Ipak ima momaka i cura koji se trse iz petni' žila da se taj problem bar ublaži ako ne i potpuno riješi. Taki obično znaju i zapjevat: 'Eno dvoje u šljiviku stoje pa se trude da ih troje bude.'

U nekim našim selima cure i momci još poštivaju stare običaje pa ne idu u te jarčeve 'Drisko-clubove', nego se lipo tajno sastaju po šljivika i vrbaka u čem govori i ovaj stih: 'Lovra Francu ganjo oko panja, punu pregu natrpo joj granja...'

Istina, tako tukanje i ganjanje ne završi uvijek sa 'Hapu-andom', oću kast, ne završi uvijek prid općinskim popom. Cura kroz njeko vrijeme okrupnja, zaokruži se po trbuvu, a onda brezobrazni i pokvariti komšiluk priko tarabe prka: 'Ođe Franca (pod) Luku šumara, trbu velik u zube udara...'

Apetnak koji tako curu nasamari obično pod itno vadi pašoš i mikljac u Njemecku, samo ovaj put ne trbuvom za krvom, nego što dalje i od cure i od trbuva, pa makar bij onamo željan i kruva! Cura reve, njeni je lovdaju i pridikuju, a kad smogne snage jadnica i zapjeva: 'Ođe meni što je tilu drago, meni osta da mu belam blago...'

Kolkgod ovake zgođe pristavljaju probleme, lako bi se mi nji riješili da nema oni' veći' koje se tako lako ne liči. A, ko bi i ličio sve ono što boli pa se od razni' poreza, razreza, pokupljenja i davanja najčešće ličimo pjesmom: 'Alaj smo se sastali bečari pa ni jedan za bolest ne mari...'

Pravo vrijeme za ličenje sviboljki i nepravdi su poklade. U te dane, pokladne dane, zaboravimo na sve brige pa udarimo u veselje, pjevanje bez mjere i granice. Ti se dana ljubi dok ne utrnu zubi, sklabeće dok se jezik ne otrca, olokava dok ne popuca glava. Lipo je jednom zgodom reko moj stric Tuca Gromoderac: 'E, da mi je da poklade traju pol godine, drugu polu kribaj, a u ostale dane nek radi ko baš oće.' Prava šokačka životna filozofija! Šta kažete?

Eto dragi moji, ima nas svakaki' i svakim mastima i farbama prifarbat. Svako ti to danas gleda da uteče sa zemlje, od pluga, motike i aršova i da se dočepa kake 'državne službi', makar pakovo u osičkoj 'Dravi' cindalice! Kad konštatiram da nas svakaki' ima, onda mislim na one: ćorave, gluve, bangave, egave, smušite, probuši-

te, na one odpanite, zapanite i propanite, na poštenjake, crkvenjake, ulizice, naprzi-
ce, na lažljive, šaljive, škiljave, metiljave, padavičare, trkavičare, repaše, lakoprsta-
še, na razzindere, luftbrenzere, šmokljane, balvane, galamdžije, busadžije, na one
ušrek udarite i nakrivo nasadite, na one koji nose lažnu bradu i na one što se na
birovu nadaju radu. Ti zadnji koje sam spomenija, s birova rada, ti su nekako i
najveseliji makar za to imaju najmanje razloga. Slušam juče takog jednog nevoljnika
kako pjeva u sav glas: 'Blago meni i mome šarovu, on na lancu, a ja na birovu...'

I eto sad na kraju nek njeko kaže da mi Slavonci, Šokci nismo žilava rasa!
Nema te sile na svitu koja bi nas odvrnila od naši' navada i naravi, a ako bi se kogod
i našo, taj bi moro bit stoput luđi od nas, a to je čak i teorecki nemoguće."



Magdalena Lončarević

Ivan Herman – biografija

Magdalena Lončarević, *Ivan Herman – monografija*, Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja, Galerija Veliki kraj, Županja, 2011., str. 10–15.



Ivan Herman, *Sjećanje na renesansu V.*, 1992.

Ivan Herman rođen je 9. kolovoza 1937. godine u Slankamenu, Srijem, gdje mu je otac Franjo (1903. – 1961.) službovao kao žandarmerijski narednik u Kraljevini Jugoslaviji. Otac mu je inače rođen u Velikim Zdencima, a majka Ana, rođena Galović (1913. – 1977.), u Županji. Ivan je prvi od njihova tri sina: Slavko (1939. – 2009.) i Franjo (1946.). Otac je često morao mijenjati mjesto prebivališta. Tako je obitelj živjela u Staroj Pazovi, Vinkovcima i Vukovaru, a u ljeto 1944. godine nakon jakih bombardiranja Vukovara preselila se k majčinoj rodbini u Županju. I dok otac službeno odlazi u Split, Ivan s majkom ostaje u Županji gdje pohađa osnovnu školu.

Oca početkom 1945. godine zarobljavaju partizani, a u Županju se konačno vraća krajem 1945. godine, kada je i umirovljen.

Ivan tako u Županji polazi tadašnju sedmogodišnju školu, koju završava 1952. godine. Iste godine upisuje srednju Školu za primijenjenu umjetnost u Zagrebu na kiparskom odjelu: Sadra, u klasi prof. Bahorića, Tajdera i Dužaneca. Nakon mature odmah upisuje i Akademiju primijenjene umjetnosti u Beogradu na odsjeku slikarstvo – grupa keramika, u klasi prof. Ivana Tabakovića, inače jednoga od osnivača grupe *Zemlja*. Ovdje treba napomenuti da je u to vrijeme u Jugoslaviji Akademija primijenjene umjetnosti postojala još samo u Splitu. U vrijeme studija aktivno je uključen u rad Saveza studenata, a potom i kao brigadir na izgradnji autoputa. Slijede studijska putovanja u Austriju, Grčku, Francusku i Italiju.

Budući da je imao stipendiju kotara Vinkovci, prvo mu je radno mjesto nakon diplome 1962. godine bilo kao likovnog pedagoga i nastavnika likovnog odgoja u Osnovnoj školi *Boris Kidrič* u Županji. Gotovo usporedno predaje i povijest umjetnosti na Gimnaziji *Vladimir Nazor*, jer je ovaj predmet upravo uveden kao novi u okviru obrazovanja na gimnazijama društvenoga smjera. Kako usprkos toga nije imao punu zakonom određenu satnicu, radi istovremeno i na osnovnim školama u Cerni i Štitaru. Pripremajući učenike za razne republičke izložbe u Zagrebu, Rijeci, Vinkovcima i Osijeku, blisko surađuje i s predsjednikom tadašnjega udruženja likovnih pedagoga Hrvatske, prof. Josipom Rocom. Surađuje s drugim likovnim pedagogima na našem području, radi u aktivu sustručnjaka, kao i u estetskom uređenju unutarnjih prostora škola gdje je radio, kao i uređenju pozornica za lokalne manifestacije. Bio je i predsjednik Aktiva likovnih pedagoga osnovnih škola našega područja i biva biran nekoliko godina uzastopno. Od 1976. godine radi u Srednjoškolskom centru *Vladimir Nazor*, a od 1990. u istom Centru samo na Gimnaziji sve do smrti 2000. godine.

Od 1966. godine uključuje se u rad Matice hrvatske sve do njezine zabrane 1971. godine. Inače sklon šali i satiri 1963. godine započinje pisanje humorističke kolumne za tvornički list PPK-a Županja, i to do 1967. kao Tuca Gromoderac, kada ime mijenja u Frola Traktorista i započinje pisanje svojih humorističkih osvrtu u *Županjskom vjesniku* sve do njegova gašenja 1990. godine. Istovremeno se kao isti lik jedanput tjedno javlja i na lokalnoj radiopostoji. Bili su to iskričavi osvrti na aktualna zbivanja u našem gradu i okolici, ispričani s dozom satire na mješavini šokačkoga izričaja i iskrivljenih hrvatskih lokalizama, koji su često imali uporište u njemačkim i turskim riječima, a mogu se čuti u našem kraju. Često je sâm odabir riječi bio smješniji od same priče. Emisija Frole Traktoriste rado se slušala, išla je uživo, pa su se i slušatelji na njegov poticaj znali javljati. Zasigurno način takva pričanja i komunikacije vuče svoje podrijetlo u šokačkim bećarcima i divanima u vrijeme dugih zimskih večeri.

Herman je u najvećoj županijskoj manifestaciji, *Šokačkom sijelu*, bio od samoga njegova početka 1968. godine, a potpuno se uključuje kao voditelj izbora za najljepšu Šokicu 1969. Godine 1970. se u program uvodi Frolina večer, tj. Večer Frole Traktoriste koju vodi punih 30 godina. Ova Frolina večer se 1983. godine spaja s Izborom ljepotice, jer je bio isti voditelj. Te su priredbe bile za posjetitelje vrlo atraktivne i to ne samo radi ljepotica, sjaja i raznolikosti njihovih nošnji nego zasigurno i zbog duhovnosti, spontanosti i viceva voditelja koji je znao smisliti na licu mjesta dosjetku i po nekom aktualnom ili slučajnom događaju te večeri. Rječit i zabavan, inteligentan i spontan, davao je pečat cijeloj toj večeri. Gubitkom Hermana kao voditelja nestalo je djelomice i punine tih za Županjce veselih i dragih okupljanja na Sijelu.

Josip Barišić, jedan od osnivača *Sijela* i Hermanov dugogodišnji prijatelj i kolega u školi, kaže: *Poznavajući ga dobro, moglo bi se reći da se uspješnost njegovih nastupa ogledala u vjernoj interpretaciji duha i ponašanja čovjeka ove sredine, ovog podneblja, Šokaca, slavonskog Posavca – graničara, radenog seljaka sa svim svojim radostima i brigama, vrlinama i manama, vješto unoseći duboko upijene doživljaje iz ranog djetinjstva do zrelosti, iz života svojih ujaka Ive i Pere, ujni i rođaka, te roditelja njegovih živahnih i pomalo pustih, ali dugogodišnjih prijatelja...*

U vrijeme Domovinskoga rata tri godine svakodnevno na Hrvatskom radiju Županja vodi emisiju *Gardo, Bog!* koja je bila namijenjena kako pučanstvu, tako i hrvatskim braniteljima. Snimljeno je ukupno 870 emisija. Istovremeno su njegovi prilozili bili objavljeni i na Radio Zagrebu, Osijeku i Vinkovcima. Slijede nastupi na javnim snimanjima TV emisija vezanih za život Šokadije, kao *Sijelo u Đakovu*, *Bećari*, *Svatovac* i *Vic kazivanja*. Njegovi tekstovi uvršteni su u antologiju *Pučko stvaralaštvo Slavonije i Baranje* (M. Grgurovac, 1982., Društvo književnika Hrvatske, Ogranak Vinkovci), povremeno piše kolumne u *Slavonskom obzoru* (Privlačica, 1–7, 1993./94.), u *Glasi sela* (Slavonski Brod, 12993.). U izdanju KIC „Privlačica“ (Mali dukat, knjiga IX, 1985.) izašla mu je zbirka tekstova *Zapisi Frole Traktoriste*.

U povodu 100. obljetnice igranja nogometa u Hrvatskoj 1980. godine izradio je idejno rješenje za spomenik nogometnoj lopti, a 1981. godine za spomenik prvoga igranja tenisa. Autor je grba Grada Županja, Općine Bošnjaci, Općine Retkovci, mnogih prepoznatljivih znakova tvrtki, amblema i plaketa.

Nositelj je mnogih nagrada: 1973. kao zaslužni likovni pedagog, 1979. za rad u prosvjeti i kulturi nagrada i plaketa *Mijat Stojanović*, nagrada Grada Županja, 1999. orden reda Danice hrvatske s likom Marka Marulića, poshumno priznanja za iznimni doprinos u promicanju radijske kulture kroz priredbe *Šokačkoga sijela* od strane OO 39. ŠS 2006., te Zlatnog grba Grada Županja 2007. Nositelj je Spomenice Domovinskoga rata. Jedan je od osnivača *Šokačkoga sijela* 1968., njegov dugogodišnji urednik i priređivač programa *Sijela*, kao i slikar prvih njegovih plakata (1968.

– 1986.), na prijedlog TZ Vukovarsko-srijemske izabran je za Turističkoga djelatnika 1996. godine. Bio je član HDL-a – Podružnice za Slavoniju, Osijek.



Skupljanje potpisa za demokraciju – Tomislav Talanga, Ivan Herman, Ivan Beš i Luka Ivkić, 1989. (Fotografija: Mirko Šarčević)

dr. sc. Sanja Roić

Dr. Juraj Roić (1892. – 1955.)



Dr. Juraj Roić

U selu Dol Svete Ane udaljenom tri kilometra od Staroga Grada na otoku Hvaru u Dalmaciji rođen je 1892. godine Jure (Juraj) Roić kao peti i najmlađi sin Prošperai Mandaline, rođene Kuničić. Kao šestogodišnje dijete ostao je bez oca, obitelj je bila vrlo siromašna. Dva brata iselila su se u Argentinu, a druga dvojica ostala su na zemlji u rodnom selu. Osnovnu školu pohađao je u rodnom selu, a učitelj ga je preporučio za daljnje školovanje, pa je nižu gimnaziju pohađao u sjemeništima na otoku Braču i na Lokrumu pored Dubrovnika. Maturirao je u splitskoj Realnoj gimnaziji 1912. godine, a zatim polagao ispitnu razliku u Klasičnoj gimnaziji u Zadru, jer se bez klasičnih predmeta u svjedodžbi nije u ono vrijeme moglo upisati studij medicine. Jure Roić upisao je studij medicine u Innsbrucku, ali je zbog Prvoga svjetskog rata morao prekinuti studij (studenti medicine bili su poslani na ratište kao ranarnici). Nastavio je studij i diplomirao na sveučilištu u Grazu 1921. godine. Bio je prvi liječnik iz svoga sela. U Starom Gradu je 1923. godine oženio Nadu Ostoić, i nakon stažiranja koje je obavio u Subotici, gdje su radili liječnici iz Dalmacije, počeo je raditi kao liječnik u selu Kač pored Novoga Sada. Tu je obitelj Roić dobila troje djece i svake godine ljeti odlazila na rodni otok. Kada su Mađari u travnju 1941. godine okupirali Vojvodinu, naredili su da se moraju iseliti svi stanovnici koji su

tamo doselili nakon 1918. godine. Tako je obitelj Roić morala napustiti Kać i vratiti se u Hrvatsku. Dr. Roić dobio je mjesto kotarskoga liječnika u Županji, gdje je radio do svoga umirovljenja 1954. godine, kad je odlučio da se sa suprugom vrati u Stari Grad na Hvaru. U Županji su sklopili prijateljstva koja su njegovali cijeloga života. Nažalost, Jure Roić uskoro je obolio od teške bolesti i preminuo 1955. godine. Pokopan je na mjesnom groblju u Starom Gradu.



Dr. Juraj Roić s osobljem Medicinskoga centra Županja
(snimljeno vjerojatno 1954. godine) (Fotografija: Sanja Roić)

Ivan Ćosić Bukvin

Jelačić, ban ili Ružica, kći graničara

Tragajući od rane mladosti po prašnjavim seoskim tavanima zatim po arhivima (Beč, Karlsruhe, Pečuh, Zagreb, Osijek, Vinkovci, Vukovar, Slavonski Brod te Muzej Županja) pronašao sam na jednom od seoskih tavana u Vrbanji (kod meni bliske obitelji) dva sveska romana naslovom *Jelačić, ban ili Ružica, kći graničara* koji je napisao Zvonimir Orlić (i danas nepoznat i rijetko spominjan gospodin) te dalje stoji *Roman o g. 1848.* Roman je, kako sam naknadno ustanovio, tiskan u Zagrebu 1904. godine. U to je vrijeme bilo moderno tiskati romane u svescima. Roman je kod mene budio znatiželju, poglavito i stoga što se radilo o banu Jelačiću i njegovim vojnicima (nažalost, oba sveska su se s vremenom u mojoj biblioteci od nekoliko tisuća knjiga zagubila) te ljubavi u to ratno vrijeme 1848./49. godine. Kao što se dalo vidjeti na sačuvanim svescima, tj. prvom i četvrtom, roman je izdavala Nakladna knjižara Zagreb, Vlaška ulica 62, dok je tisak braće Kralj, Duga ulica br. 9. Svesci su prodavani po cijeni od 20 filira. Kada je autor roman napisao, nepoznato je, kao što je vidljivo, poznata je godina njegova izlaženja. Prva naslovna stranica spomenutoga sveska pokraj već navedenoga teksta otisnutoga na njoj slikana je u crno-bijeloj tehnici. Tako je otisnut lik Jelačića i njegovih časnika te graničara okupljenih oko vojničkoga kazana (poznata skica iz toga vremena Jelačića i njegovih vojnika). Odmah do naslova romana je uokvireni lik glavne ženske osobe, tj. Ružice, kojoj se sudbina isprepliće s pohodom graničara u rat. Iščitavajući dostupne sveske, može se razaznati da je radnja smještena na šire područje Slavonije. Na zadnjoj stranici prvoga sveska stoji: „Jelačić je prvi izvorni hrvatski pučki roman.“ Potom slijedi kraće objašnjenje sadržaja romana i natuknica o piscu, te o banu Josipu Jelačiću, graničarima i ostalim osobama iz romana.

Nekoliko riječi o romanu. „Pučki roman“ je nešto kao vino. Ili bučkuriš ili pravo vino. To je pojam u kojega se sliva prozno tkivo vrlo različite književne kvalitete. U ovom romanu (komadiću romana) govori se o Jelačiću, o ljubavi, o ratu 1848./49., o vojnicima našim Slavoncima/Šokcima, koji su se borili pod vodstvom svoga bana, ali glavno lice romana je djevojka Šokica, koja ljubi i trpi i čeka svoga odabranika da se vrati živ i zdrav iz rata.

Roman je možda u cjelini i više nego zanimljiv te se možda radi o nekom književnom ili poluknjiževnom raritetu koji ne treba unaprijed omalovažavati (kakvi mi znamo biti), treba štivo pročitati i dati svoj sud. (Inače pročitavši mi dostupne primjerke, s istima sam bio istinski oduševljen.)



Graničar 7. Brodske pukovnije pri pohodu

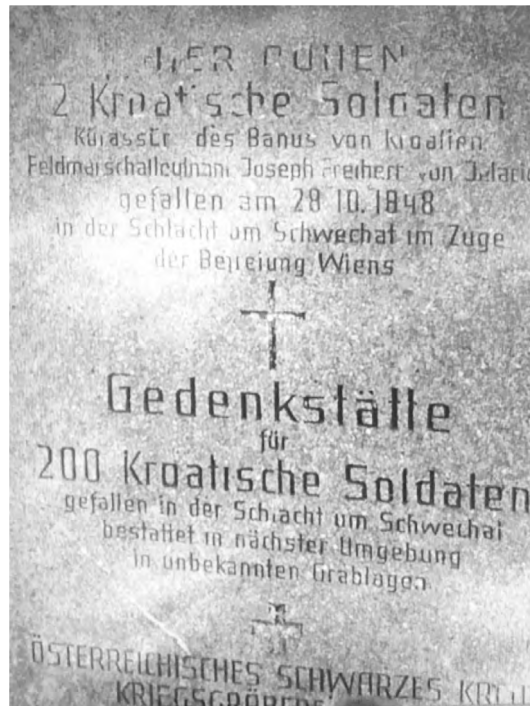
Da roman nije nepoznat onima koji se bave pučkim štivom, svjedoči i rad s Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka u Petrinji, naslovom *Romani za groš u Hrvatskoj na prijelazu u XX. stoljeće: Preliminarno istraživanje*. Rad se samo spominje kao *Zvonimir Orlić; Jelačić, ban ili Ružica, kći graničara: pučki roman iz 1848. godine*. Iz 1894. godine u 48 nastavaka objavljen je u Zagrebu. (Greška je u navođenu godine izlaska romana, tj. godina je 1904.) Rad je vjerojatno napisao Ivan/Ivica Krnić, književni kritičar (ili je isti u novije vrijeme prerađen). Drugi podatak o radu nalazi se zabilježen u „HR-DAZG -825 Obitelj Jelačić” (Hrvatski državni arhiv).

Obrađujući ostavštinu samoga bana i njegovih bližnjih, autori ili autor iz arhiva navodi i ovaj književno pučki roman pod naslovom *Orlić Zvonimir: Jelačić, ban ili Ružica, kći graničara*. Zagreb, 1904. Istražujući dostupnu mi građu, nažalost nisam o ovome zanimljivom štivu uspio pronaći više podataka.

Treba spomenuti da ni ovo za sada nepoznato djelo s etiketom „pučkoga štiva” vjerojatno nije jedino koje leži u sjeni zaborava na tavanima i seoskim čitao-

nicama. Stoga je doista poželjno da se potraže i na svjetlo dana iznese ovakva i slična književna baština pa bila ona manje ili veće umjetničke vrijednosti.

Mogu reći da sam mali dio ovoga pregleda objavio 1993. godine u Literarnom magazinu *Susreti*, kako je sâm pokojni urednik istoga Ivo Balentović nazvao svoje književne sveske koje posjedujem od br. 1. od 1967. do br. 30. iz 1993. godine. Izuzetno sam ponosan što posjedujem svih 30 brojeva *Susreta* g. Balentovića i to uvezanih, koje sam dobio na poklon od pokojnoga gospodina Galovića (inače rođenoga) iz Zagreba.



Spomenik poginulim graničarima u pohodu na Beč 1848. godine kod Švehata

Ivan Ćosić Bukvin

Serežani

Prilikom obilježavanja šezdesete godišnjice vladanja cara i Kralja K. und K. Monarhije Franje Josipa I. 12. lipnja 1908. godine u Beču priređena je svečana povorka povijesnih postrojbi u kojoj je bio i prikaz serežana iz Talijanske vojne 1848./49. godine, feldmaršala Radeckoga, te i zapovjednoga zbora feldmaršalova. O tom povijesnom događaju između ostalih onodobnih tiskovina te i posebnih izdanja izvještavalo je i niz visoko rangiranih listova, kao: *Welt-Blatt*, *Wiener Abendpost*, *Wiener Zeitung*, *Das interessante Blatt*, uz popratne fotografije ili crteže događaja, dok je zagrebački *Agramer Zeitung* izvještavao samo u pisanome obliku.



Prikaz Generalštaba maršala Radeckoga na obilježavanju vladavine Franje Josipa

Iz knjižice/kataloga izdane u čast toga događaja i defilea, tj. parade moglo se pročitati o serežanima: „Naprijed jašu serežani u slikovitom odijelu, crvenim kabanicama, na malenim živim konjima, oni su bili tjelesna straža Radeckog. Pijemontezi su se silno plašili garavih vojnika zvanih 'ljudožderi' i još kojekako.

Graničari se po narodnosti Hrvati, miješani s još nekim rasama. Vitki, visoki, lijepa stališa, zagasite puti, bili su vrsni patroljskoj službi i čarkanju, a u vatru su polazili samo onda kad ih je vodio časnik. Samo stoga što su austro-ugarski časnici bili vrsni vođe, takovi su bili i njihovi vojnici, graničari. Nema vojnika koji bi tako znao izrabiti svaki položaj kao ovi graničari. A kada je poslije batalije unišlo se u neprijateljski logor i ovaj su znali znački isprazniti i natrpati svoje telećake, jer neprijatelja su mrzili ko kugu. Kada jurišaju na istoga, u rukama drže po kuburu i sablju, a u zubima kajase dok nogama upravljaju izvježbanim konjima. Na povratku kući u sjedište svoje pukovnije jašu kroz cijelo štopsko mjesto sa subašom ili laćmanom na čelu, da se prikažu oni koji su ostali živi i potvrde svoju hrabrost. Dok konje poginulih drugova vode između sebe s ratnim plijenom koji predadu udovici i djeci poginuloga. Svoje suborce i barjake nikada ne ostavljaju na bojnome polju niti u neprijateljskim rukama.”



Izvjeshće lista *Wiener Bild* o šezdesetgodišnjici vladanja cara i kralja Franje Josipa

Gore spomenuta knjižica je katalog proslave. Ista sadržava kratka objašnjenja svih postrojbi i civilnih/građanskih grupa koje su sudjelovale u povijesnome mimohodu. Tako na str. 12 i 13 stoji veći tekst posvećen maršalu Radeckom i njegovim postrojbama/trupama. U tekstu se opisuje ukratko svaka od postrojbi i njezino značenje u ratnim događanjima tijekom povijesti Monarhije, tako i postrojbe maršala Radeckoga.



Naslovnica kataloga oficijelnoga programa od 12. lipnja 1908. godine

mr. sc. Janja Juzbašić i Zvonimir Stjepanović

Povijesna postrojba „Serežani”, Županja

OSNIVANJE

Godine 2006., u okviru Konjogojske udruge „Stari graničar” u Županji ustrojila se Povijesna postrojba „Serežani” (franc. *sergeant*). Vrlo su aktivni i sudjeluju na mnogim događanjima diljem Hrvatske pa i šire, pronoseći ime grada Županje i Vukovarsko-srijemske županije. Na specifičan način baštine našu nekadašnju vojnu povijest jer nas na to obvezuju činjenice, ali i trajno nestabilno okruženje u kojemu živimo. Županjski kraj oduvijek je bio na raskrižju carstava i civilizacija, a i danas je u određenom smislu tako.



Povijesna postrojba „Serežani” i članovi KU „Stari graničar” pred zgradom grada Županje (Fotografija: Zvonimir Tanocki, 2014.)

Do osnivanja ove postrojbe došlo je iz više razloga. Na skupštini Konjogojske udruge „Stari graničar” koja se održala u Županji 2005. godine, godinu dana prije službenoga osnutka Povijesne postrojbe „Serežani”, tadašnji je predsjednik Vinko Filipović predložio da se po uzoru na druge gradove u Hrvatskoj koji već duže

vrijeme imaju osnovane vojne postrojbe, treba i u Županji osnovati vojno-povijesna postrojba. Na takav je prijedlog jednim dijelom utjecalo to što su se članovi Konjogojske udruge iz Županje sudjelujući na različitim manifestacijama u Slavoniji često susretali s ovakvim postrojbama, ali i to što su za osnivanje dobivali velik poticaj Gradskoga muzeja Županja, koji je smješten u jedinom sačuvanom čardaku – stražarnici iz Vojne granice i koji uz bogatu zbirku iz toga razdoblja ima i izrađenu repliku vojnika serežana u Stalnom postavu. Stoga je 2006. godine donesena odluka da se županjska povijesna postrojba posveti serežanima i nazove njihovim imenom. Tako je tijekom 2006. godine obavljena registracija Povijesne postrojbe „Serežani” iz Županje unutar Saveza povijesnih postrojbi hrvatske vojske.



Prvo postrojavanje Povijesne postrojbe „Serežani” i graničara, članova KU „Stari graničar” (Fotografija: „Focus”, Županja, 2007.)

POVIJESNI TEMELJI VOJNE GRANICE

Povijesna vrela govore da od samoga početka svoga narodnog bića i dolaska u novu domovinu Hrvati vode borbe s okolnim narodima za opstanak. Hrvatska ratna i vojna povijest stara je koliko i sama hrvatska povijest, odnosno hrvatski narod i država. Među najtežim razdobljima hrvatske povijesti svakako je i višestoljetna borba protiv Turaka, kada je Hrvatska dobila naziv „predziđe kršćanstva”. Vrhunac tih borbi pripada 16. i 17. stoljeću, razdoblju koje suvremenici nazivaju „dva plačuća stoljeća Hrvatske”. Golemi i moćni turski imperij prostirao se na tri kontinenta i prilike su zahtijevale da mu se europski narodi zajednički odupru.

U Hrvatskoj se početkom 18. stoljeća počela razvijati Vojna krajina ili Vojna granica. Ona je predstavljala rubni pojas Habsburške, odnosno kasnije Austro-Ugar-

ske Monarhije. Činila je čak jednu šestinu armije ove snažne i velike srednjoeuropske države, proizvela je 30 generala i admirala. Bila je ustrojena od 11 pješačkih pukovnija i 4 husarske s lakom konjicom, i to od Like pa do Petrovaradina u Vojvodini. Županja je bila središte 11. satnije Sedme brodske pukovnije. Treba reći da je u Županji 1699. godine podignut graničarski čardak uz pomoć vojske i lokalnoga stanovništva (Mažuran 1989: 37, Benaković 2012: 9). U spomenutim se izvorima ne navodi točna lokacija, ali se pretpostavlja da je to bilo na mjestu sadašnjega, jedinoga očuvanog čardaka u Hrvatskoj iz vremena Vojne granice, pod nazivom „Županja”, pod brojem 65, a preuređenoga početkom 19. stoljeća. Čardak-stražarnica danas je centralna zgrada Muzeja.

Car Leopold I. naredio je 14. rujna 1700. godine da se uredi Vojna granica, i ubrzo nakon toga Županja postaje „vojno selo”. Popis mjesta i premjeravanje zemljišta početkom prosinca 1701. godine proveo je Mathias Adam Filler uz pomoć vojnoga inženjera i satnika Gaspara Dorka. Fillerov popis Županje donosi podatak da u mjestu ima „kuća 60, zemljišta ukupno 1290 jutara, od kojih 800 jutara plavi visoka voda” (Benaković 2012: 9). Ovo je vrlo zanimljiv podatak koji govori o tome da prije nego se započeo graditi nasip na rijeci Savi, a to se dogodilo 1764. godine, 2/3 županjskoga atara ležalo je pod „visokom vodom”. Stoga nije čudo što se Županja dugo nazivala Županje Blato. No da je Županja uistinu bila „vojno selo”, dokazuje austrijski činovnik Franc Stefan Engel. Njegov detaljan opis mjesta iz 1786. godine sadrži mnoge podatke, među kojima spominje i ove: „Županja broji 89 kuća. Tu se nalaze stanovi za časnike i dočasnike, prostori za vježbu vojnika, škola, konjušnice, stražara, ured za carinu i solara. U mjestu se nalazila i skela za prijevoz preko Save u Tursku.” Dakle, sve su to podaci iz 1786. godine (Plemić, Tkalac 1975: 211).

SEREŽANI U VOJNOJ GRANICI

Županjski je kraj graničarski i često spominjemo ulogu i značenje graničara i serežana, a rjeđe husara, iako nam povijesne činjenice daju i na to pravo. U tom razdoblju seljak-graničar dobivao je zemlju uz obvezu obavljanja vojne službe, pa su svi muškarci od 16 do 60 godina bili vojni obveznici. Snosio je i dio troškova za oružje, streljivo i odoru, a određeni broj dana u godini provodio je i na raznim fizičkim radovima (rabotama). Serežani se spominju u krajiškom zakonu 1754. godine, a postojali su sve do razvojačenja 1881. godine. Bili su zaduženi za uhićenja, dovođenja na sud, priopćavanja i izvršavanja sudskih presuda, a isto tako i za unutarnju sigurnost krajiškoga teritorija – hvatali su hajduke, a dijelom pazili i na granicu s Turskom. Međutim, u slučaju ratnoga stanja njihov se broj znatno povećava i oni se pretvaraju u neku vrstu narodne vojske, obavljajući isključivo vojničke dužnosti kao pomoćne graničarske jedinice. U širem smislu, serežaninom se nazivao

svaki graničar koji je svoju dužnost obavljao odjeven u narodnu nošnju kraja iz kojega je potjecao. Iako vrlo požrtvovna, posada se čardaka zbog malobrojnosti (8 – 12 stražara) rijetko kada upuštala u otvorene sukobe s neprijateljem. Najčešće je pribjegavala davanju znakova za uzbunu. S vremenom su ustanovljene tri vrste znakova (jedan svjetlosni i dva zvučna): signal vatrom, pucanjem i zvonjavom na crkvama. Svjetlosni signali korišteni su uglavnom tijekom noći, a zvučni kombinirano (po danu i noći).



Serežani u Vojnoj granici
(Arhiv Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu)



Crtež tipa zatvorenoga čardaka na stupovima, ilustrirala Zdenka Sertš, prof., akad. slikarica. Presnimak iz *Županjskoga zbornika*, br. 7. (Babić, 1981: 104-105)

Svjetlosni signali odašiljani su vatrom – paljenjem *mašala*, tako da se vatra nadaleko vidjela. Naime, pored čardaka bila je visoka motka na čijem je vrhu bio privezan snop slame ili sijena koji bi se u opasnosti palio te se na taj način prenosila uzbuna od čardaka do čardaka. Signal pucanjem davao se u određenom obliku puškom, pištoljem ili mužarom (vrstom topa), dok je signal zvonima prenošen zvonjenjem po okolnim crkvama.

Ustrojba čardaka bila je takva da su svaki od tih načina uzbune mogli uočiti i određenim redoslijedom prihvatiti susjedni čardaci te se skupljala vojska na obranu, a stanovništvo se opominjalo na oprez. Osim svjetlosnim i zvučnim signalima veza među čardacima održavana je ophodnjom stražara i osobnim prenošenjem vijesti konjima ili plovilima. Takva obavijesna služba uvedena je u Vojnoj granici već u prvim godinama njena postanka. S vremenom je ona još bolje uređena te je dobila i svoj stalni vojni pravilnik. Tada je točno određeno u kojem će se obliku paliti *mašale*, koliko će se pucnjeva odapinjati, kako će se zvoniti u zvona, koji će čardaci u daljnjoj unutrašnjosti smjeti te obavještajne znakove širiti dalje i dokle. Oblik pucanja bio je već u prvo vrijeme određen tako da se najprije puca uzastopce jedanaest puta, a zatim, poslije kraće stanke, još tri puta, dok su zvona na crkvama zvonila u stranu, što se u Vojnoj granici zvalo na „šturmu” ili na uzbunu. Također, za vrijeme Vojne granice svaka je satnija imala svoga bubnjara, pa tako i 11. županjska. Bubnjar se zvao „tambour”, a njegova izobrazba trajala je sedam dana i odvijala se u Vinkovima.



Graničari i serežani nekada su danonoćno čuvali granicu na Savi
(Fotografija: „Focus”, Županja, 2018.)

Unutar Vojne granice sve je bilo podložno vojsci i njenim zapovijedima: po njima se „jelo, pilo, spavalo, molilo, stražarilo“. Graničari bi se tijekom „skupne večernje molitve, propisane vojnim zakonom, povrh svega još pomolili za spas duša utopljenika u Savi“. Cijela je slavonska Posavina pretvorena u Granicu, podijeljena u tri pukovnije: Gradišku, Brodsku i Petrovaradinsku. Sveukupno ih je u Hrvatskoj bilo jedanaest i zauzimale su veći dio zemlje negoli bijaše onaj koji ostade pod vlašću bana. Bečki dvor ne htjede čuti vapaj naroda da se Slavonija vrati Hrvatskoj, kojoj je pripadala prije turske najezde. Austrija je jednostavno i Slavoniju proglasila „carskom zemljom“ kojom će upravljati general iz Osijeka.

No ovdje treba naglasiti da se i carica Marija Terezija, došavši na vlast, našla pred rješavanjem dvaju važnih zadataka u Hrvatskoj – organizacije vlasti i uređenja novooslobođenih krajeva od Turaka te konačnim uređenjem Vojne granice. Naime, Hrvati su Slavoniju smatrali svojim dijelom, kao što je već spomenuto, i tražili su da se vrati matičnoj zemlji. Nasuprot tomu, Mađari su tražili da se pripoji Ugarskoj. Na krunidbenom saboru u Požunu 1741. godine carica je obećala hrvatskim poslanicima da će ove istočne krajeve starih slavonskih županija vratiti Hrvatskoj. Iako je Sabor svake godine tražio od kralja pripojenje Slavonije i Vojne granice Hrvatskoj, tek je 1745. godine Marija Terezija vratila barem onaj građanski dio Slavonije, a konačno sjedinjenje učinjeno je tek 1881. godine.

VOJNA ODORA SEREŽANA IZ ŽUPANJE

Gradski je muzej Županja za potrebe nekih svojih prezentacija još i prije osnivanja Povijesne postrojbe „Serežani“ posjedovao nekoliko rekonstruiranih dijelova odore serežana: crveni plašt i kapu s kukuljicom za glavu, koje su nosili uz mušku temeljnu tradicijsku odjeću, a koje su u pravilu odijevali članovi KU „Stari graničar“. No za prvo postrojavanje „Serežana“ koje se planiralo sljedeće godine po osnutku tih nekoliko dijelova odore nije bilo dostatno ni prezentno. Stoga su se početkom 2006. godine, zahvaljujući Gradu Županja i drugim sponzorima, počele šivati nove odore po uzoru na onu iz Muzeja, koja je pak izrađena prema originalnom primjerku iz Hrvatskoga povijesnog muzeja u Zagrebu. Prvo postrojavanje Vojno-povijesne postrojbe „Serežani“, u novim odorama, održano je 2007. godine pred Muzejom prigodom manifestacije *Kod konjarskih vatri*.

Današnja odora „Serežana“ iz Županje sastoji se od dugih hlača od debljega bijelog materijala – *pusta*, nogavica prorezanih na donjem dijelu, a na gornjem prednjem dijelu imaju crvenim gajtanom izvezen vijugavi kruškolik motiv. Na bijelu mušku košulju dolazi bijeli poludugi kaput izrađen od istoga platna kao i hlače, s kopčanjem i ukrasnim gajtanima u više redova u zlatnoj boji te s nekoliko gumba

u zlatnoj boji sa svake strane prednjega prsnog dijela. Preko lijevoga ramena do pojasa s desne strane veže se crveni svileni trak (širine oko četiri centimetra). Ogrnuti su dugim crvenim plaštem koji se vrpcom pričvršćuje oko vrata, a na leđnom dijelu ima kapuljaču. Na glavi nose visoko i dugoljasto oblikovano pokrivalo za glavu crvene boje, koje je na prednjem dijelu ukrašeno zlatovezom u motivu srca te ukrasnom trakom od crnoga pliša s ukrasima od gajtana u zlatnoj boji i ukrasnim perlicama u više boja. Na gornjem dijelu pokrivala prišiven je gajtan u zlatnoj boji s crvenim svilenim resama na kraju. Oko pojasa „Serežani” vežu široki kožni pojas s ukrasnom kopčom na koji se pričvrsti sablja ili pištolj (kubura). Zahvaljujući pomoći Grada Županje, uz stalnu nabavu novih odora, ubrzo su „Serežanima” izrađene i replike sablji, pušaka i ostale opreme. Također je sašiven i smeđi kaput i visoka tamnozeleno-crna kapa za zapovjednika „Serežana” po uzoru na odjeću jedne porculanske figurice koja se nalazi u Povijesnoj zbirci Muzeja. Figurica zapravo predstavlja kapetana Brodske pukovnije, što je napisano zlatnim slovima na donjem dijelu njezina postamenta.



Vinko Filipović – Đipanov, predsjednik Konjogojske udruge „Stari graničar” i zapovjednik Povijesne postrojbe „Serežani” u Županji, 2009.
(Fotografija: Zvonimir Tanocki)

Pri svečanom se postrojavanju ovako odjevenim „Serežanima” u pravilu pridružuju i članovi Konjogojske udruge „Stari graničar”, koji tom prigodom odijevaju zimsku tradicijsku županjsku odjeću, tj. odjeću nekadašnjih graničara iz Županje, koja je prepoznatljiva po kaputu od valjane vune – *špenzletu*, na čijem se donjem dijelu i rukavima nalazi jedanaest vodoravnih linija u bojama koje označavaju pripadnost 11. graničarskoj kompaniji iz Županje.



Odore Povijesne postrojbe „Serežani” iz Županje
(Fotografija: „Focus”, Županja, 2019.)



Odora Povijesne postrojbe „Serežani” iz Županje
(Fotografija: Miroslav Šlafhauzer, 2022.)



Odora „Serežana” iz Županje nosi se na razna gostovanja, 2022.
(Arhiva KU „Stari graničar”, Županja)

ZASTAVA „SEREŽANA” IZ ŽUPANJE

Odmah po osnivanju načinjena je zastava Povijesne postrojbe „Serežani” iz Županje, koju je uz djelatnike Muzeja dizajnirala Nadica Matolić, grafička i *web*-dizajnerica. Zastava je temeljno crvene boje (postoji i jedna u temeljno bijeloj boji), a u njezinu je središnjem dijelu štit u kojemu je ucrtana zgrada čardaka i pored nje dvjema valovitim linijama označena rijeka Sava, a na lijevoj obali Save nalazi se serežan koji jaše na konju sa sabljom u ruci. Iznad štita nalazi se svjetlosmeđa vrpca na kojoj je napisano „XI Županje Compagnier”, što označava 11. županjsku kompaniju, a na donjem je dijelu štita polukružna vrpca iste boje s natpisom „POVIJESNA POSTROJBA”. Iznad štita i vrpce velikim je slovima svjetlosmeđe boje napisano ime SEREŽANI. Na donjem rubu zastave nalazi se motiv hrvatskoga pletiva u svjetlosmeđoj boji na bijeloj podlozi. Rub zastave urešen je resama zlatne boje.



Trenutak intoniranja hrvatske državne himne na manifestaciji *Kod konjarskih vatri*
(Fotografija: Zvonimir Tanocki, 2017.)



Zastava Povijesne postrojbe „Serežani” (u bijeloj boji)
(Fotografija: „Focus”, Županja, 2019.)

„SEREŽANI” IZ ŽUPANJE SUDJELUJU U DANAŠNJEM UPRIZORENJU UZBUNE IZ RAZOBLJA VOJNE GRANICE

Vojno-povijesna postrojba „Serežani” iz Županje s članovima Konjogojske udruge „Stari graničar” iz Županje u suradnji s Gradskim muzejom Županja već deset godina organizira manifestaciju *Kod konjarskih vatri*. U okviru toga programa već se tradicionalno održava i uprizorenje podizanja uzbune u vrijeme Vojne granice, koju na savskom nasipu predvodi povijesna postrojba „Serežani” iz Županje uz mnogobrojne druge vojno-povijesne postrojbe iz cijele Hrvatske. Program su dugi niz godina vodili Ivica Oršolić, narednik, Martina Filipović, voditeljica VTV-a Vinokovci, te književnik Zvonimir Stjepanović iz Županje. U ovoj prigodi više je puta istaknuto kako postrojavanje hrvatskih postrojbi kod Save ima svoju povijesnu utemeljenost jer je Županja u vrijeme Vojne granice bila mjesto održavanja promocije vojnih činova.



Prizor uzbunjivanja svjetlosnim signalima
(Fotografija: Zvonimir Tanocki, 2008.)



„Serežani” na manifestaciji *Kod konjarskih vatri*
(Fototeka Gradskega muzeja Županja, 2013.)



Povijesna postrojba „Serežani” na *Đakovačkim vezovima*, 2011.
(Fototeka Gradskoga muzeja Županja)

Na toj manifestaciji, kao što smo već naveli, sudjeluju i mnoge druge hrvatske povijesne postrojbe, koje se gotovo svake godine pridružuju svečanom mimohodu od glavnoga županijskog trga do Muzeja te pred graničarskom stražarnicom i spomenikom kulture, „čardakom” vrše postrojavanje. Svečani pregled povijesnih postrojbi vrše u pravilu lokalni čelnici, a na jubilarnoj desetoj manifestaciji gostovao je izaslanik predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović brigadir Damir Terzić, koji je i otvorio manifestaciju. Goste i sve prisutne pozdravljali su u više navrata gradonačelnici Grada Županje, saborski zastupnici i drugi. Od samih početaka manifestacije podnesak postrojbi vrši predsjednik Konjogojske udruge „Stari graničar” (najprije Vinko Filipović, potom Karlo Filipović, a danas Marko Maroševac). U ime Muzeja dugi niz godina goste je pozdravljala i tadašnja ravnateljica Muzeja mr. sc. Janja Juzbašić. Zbog pandemije 2021. godine ova jedinstvena i čudesna manifestacija nije održana. No zato je 22. kolovoza u parku Zavičajnoga muzeja „Stjepan Gruber” priređena premijera dokumentarno-igranoga filma *Kod konjarskih vatri*. U tom filmu mogla se na fotografijama i razglednicama vidjeti stara Županja zabilježena na kartama iz 18. stoljeća, a sve uz evociranje uspomena na život u 11. županijskoj kompaniji. Film je snimljen u organizaciji Gradskoga muzeja u Županji i Studija D iz Vukovara na čelu s Darkom Puharićem, a prikazi čuvanja granice na Savi i drugi prizori snimljeni su zahvaljujući sudjelovanju Vojno-povijesne postrojbe „Serežani” i KU „Stari graničar” iz Županje. Režiju potpisuje mr. sc. Janja Juzbašić.

Povijesna postrojba „Serežani” iz Županje gotovo svake godine sudjeluje na različitim manifestacijama diljem Hrvatske, kako onima vojnoga karaktera kao što

su rekonstrukcije povijesnih bitaka u Bakru, obilježavanje značajnih državnih praznika poput Dana državnosti ili vojno hodočašće u Mariji Bistrici, tako i na tradicijskim manifestacijama u Slavoniji. Posebice bismo istaknuli višegodišnje sudjelovanje u mimohodu *Šokačkoga sijela*, gdje „Serežani” jašući na konjima na čelu mimohoda s ponosom nose državnu, županijsku ili gradsku zastavu. Također sudjeluju i u Koloni sjećanja u Vukovaru te vrše počasnu stražu prigodom polaganja vijenaca poginulim braniteljima i civilima Domovinskoga rata i sličnih događaja u Županji i okolici. U Župi Mučeništva sv. Ivana Krstitelja u Županji sudjeluju u različitim svetkovinama poput tijelovske procesije, mise zahvalnice i drugih, a imali su i posebnu čast dočekati u Županji visoke crkvene dostojanstvenike: kardinale Franju Kuharića i Vinka Puljića, biskupe Ćirila Kosa, Marina Srakića i Đuru Hranića i nadbiskupa Nikolu Eterovića, kao i mnoge druge svećenike. Najdužu suradnju i veliku podršku dobivali su od dugogodišnjega županijskog župnika Ivana Varoščića. Pri kraju treba dodati da je Povijesna postrojba „Serežani” iz Županje sudjelovala i na promotivnim snimanjima za televizijske kuće na poticaj tadašnje ravnateljice Muzeja u Županji, a na obostrano zadovoljstvo Udruge i Muzeja.

Povijesna postrojba „Serežani” iz Županje dobila je za dugogodišnji trud i doprinos promoviranju povijesne baštine Grada Županje i Vukovarsko-srijemske županije 2013. godine vrijedna priznanja predsjednika Republike Hrvatske.

FOTOGRAFIJE „SEREŽANA” IZ ŽUPANJE



Povijesna postrojba „Serežani”, Županja na savskom nasipu kod čardaka – stražarnice u Županji (Fotografija: Zvonimir Tanocki, 2008.)



General HV-a Mladen Mikolčević prvi je zapalio konjarsku vatru na manifestaciji *Kod konjarskih vatri* 2011. (Fototeka Gradskega muzeja Županja)



Službeni prijam „Serežana” kod predsjednice RH Kolinde Grabar Kitarović u Zagrebu 2019. (Arhiva KU „Stari graničar”, Županja)



U hotelu *Esplanade* u Zagrebu 19. prosinca 2018. godine priznanje „Suncokret ruralnog turizma” – zlatnu povelju preuzeli su članovi Konjogojske udruge „Stari graničar” Marko Maroševac i Vinko Filipović te ravnateljica Muzeja Janja Juzbašić (Fototeka Gradskega muzeja Županja)



Povijesna postrojba „Serežani” Županja na misi zahvalnici sa župnikom Ivanom Varoščićem, 2011. (Arhiva KU „Stari graničar”, Županja)



Povijesna postrojba „Serežani” na Sinjskoj alki 2019. (Arhiva KU „Stari graničar”, Županja)



Povijesna postrojba „Serežani” na proslavi 25 godina oružnih snaga Republike Hrvatske, 2016. (Arhiva KU „Stari graničar”, Županja)



Povijesna postrojba „Serežani” u Bakru, 2018.
(Arhiva KU „Stari graničar”, Županja)



Povijesna postrojba „Serežani” u Požegi, 2022.
(Arhiva KU „Stari graničar”, Županja)



Gradonačelnik Damir Juzbašić prima prijavak, na promociji filma
Kod konjarskih vatri u Županji (Fotografija: Miroslav Šlafhauzer, 2022.)



Budno motri „kordonska policija”, članovi Povijesne postrojbe „Serežani”
(Fotografija: Miroslav Šlafhauzer, 2022.)



Ponosno jašući konja serežanin se stapa sa Savom i granicom
(Fotografija: Miroslav Šlafhauzer, 2022.)

LITERATURA I IZVORI

Babić, Marko. 1981. Čardaci. *Županjski zbornik*, br. 7. Županja, str. 104–105.

Benaković, Tomislav. 2012. *Povijest županjske župe (1717. – 1917.)*. Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu. Đakovo.

Bösendorfer, Josip. 1994. *Crtice iz slavonske povijesti...* 1994. „Privlačica” Vinkovci. Vinkovci.

- Burnie, D.; Elphick, J.; Greenaway, T.; Taylor, B.; Walisiewicz, M.; Walker, R. (autori). 1999. *Enciklopedija prirode*. Znanje Zagreb. Zagreb.
- Cavendish, Richard; O. Ling Trevor. 1989. *Mitologija*. Mladinska knjiga. Ljubljana – Zagreb.
- Ćosić, Bukvin Ivan. 2019. *Konj i njegov gospodar (husari, konjogojci, baštinici)*. Vlastita naklada. Vrbanja.
- Friedrich Wilhelm von Taube. 2012. *Slavonija i Srijem 1777./1778*. Državni arhiv u Osijeku. Preveo Stjepan Sršan. Osijek.
- Horvat, Josip. 2006. *Kultura Hrvata kroz 1000 godina* (gl. urednik). Naklada Fran. Zagreb.
- Horvat, Rudolf. 1936. *Slavonija*. Tisak „Tipografije” D. D. u Zagrebu. Zagreb.
- Juzbašić, Janja; Paušak, Mirjana; Ivanković, Grgur Marko; Beusan, Mario. 2007. *Nakit kroz povijest*. Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja. Županja.
- Juzbašić, Janja. 2010. *Konji u tradicijskoj kulturi Istočne Hrvatske*. Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja. Županja.
- Juzbašić, Janja; Marijan, Boško; Kegelj, Danijela. 2013. *Fotomonografija Muzeja u Županji (1953. – 2013.)*. Županja.
- Kaštelan, Jure i Duda, Bonaventura (gl. urednici). 1969. *Biblija. Stvarnost* Zagreb. Zagreb.
- Klaić, Bratoljub. 1988. *Rječnik stranih riječi*. Nakladni zavod MH Zagreb. Zagreb.
- Knežević, Ante. 1990. *Šokački stanovni*. Hrvatska demokratska zajednica Županja. Županja.
- Lešić-Bartolov, Ilija. 1977. *Hajduk Ilijica i druge pripovijetke*. Vlastita naklada. Županja.
- Lešić, Marija. 2018. *Zlatna povelja manifestaciji „Kod konjarskih vatri”*. 20. 12. 2018. Glas Slavonije. Osijek.
- Lewinsohn, Richard-Morus. 1956. *Povijest životinja*. Kultura – Zagreb. Zagreb.
- Lončarević, Magdalena (gl. urednica). 2009. *40 Šokačkih sijela u Županji*. Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja. Županja.
- Lovretić, Josip. 2016. *Otok. „Privlačica” Vinkovci*. Vinkovci.
- Martinović, Ivan. 1994. *Iz povijesti Vojne krajine. „Privlačica” Vinkovci*. Vinkovci.
- Mažuran, Ive. 1989. *Izveštaj Caraffine komisije o uređenju Slavonije i Srijema nakon osmanske vladavine 1698. i 1702. godine*. Osijek. Osijek.
- Morris, Neil. 2010. *Ilustrirana povijest svijeta – pretpovijest*. 24. sata d. o. o., Liber Novus d. o. o. Zagreb.
- Pavičić, Stjepan. 1994. *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji. „Privlačica” Vinkovci*. Vinkovci.
- Plečić, Višnja. 1975. *Županjski zbornik 5*. (gl. urednik). Zavičajni muzej Županja. Županja.

- Plečić, Višnja. 1981. *Županjski zbornik 7.* (gl. urednik). Zavičajni muzej Županja. Županja.
- Roksandić, Drago i Jakopčić, Luka. 2017. *Zapovidi Babogredske kompanije 1823. – 1824. godine.*
- Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja, Općina Babina Greda, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije, FF pres.
- Stjepanović, Zvonimir. 2014. *20 godina Konjogojske udruge „Stari graničar“ u Županji.* Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja, Konjogojska udruga „Stari graničar“ Županja. Županja.
- Stjepanović, Zvonimir. 2018. *Zmaj od Bosne.* Županjski list, rujan 2018. Hrvatski radio Županja. Županja.
- Stjepanović, Zvonimir. 2022. *Kod konjarskih vatri*, monografija, Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja.
- Stojanović, Mato. 2010. *Konji bijelci 1981. – 2010. 30 godina manifestacije Babina Greda* (gl. urednik). Babina Greda.
- Tkalac, Krunoslav. 1970. *Babogredska kompanija.* Vlastita naknada. Županja.
- Tkalac, Krunoslav (urednik). 1973. *Županjski zbornik.* Zavičajni muzej Županja. Županja.
- Virč, Zlatko; Šarčević, Mirko; Filipović, Ilija (urednici). 1997. *Županjska Posavina.* Slavonska naklada „Privlačica“ Vinkovci. Vinkovci.
- Vujić, Antun (gl. urednik). 2005. *Enciklopedija – opća i nacionalna u 20 knjiga* (gl. urednik). Pro Leksis Zagreb. *Večernji list.* Zagreb.
- Živić, Dražen. 2012. *Vukovarsko-srijemska županija* (gl. urednik). Institut društvenih znanosti *Ivo Pilar* i Vukovarsko-srijemska županija. Zagreb – Vukovar.

Zvonimir Stjepanović

Zadivljujuća knjiga i stvaralaštvo slavonsko-srijemskoga povjesničara

Ivan Ćosić Bukvin, *Iskorištavanje šuma Spačvanskoga međurječja 1730. – 1914. godine (Kirija i kirijaši u Spačvanskim šumama)*, Vlastita naklada, Vrbanja, 2021.



Tri puta sam sudjelovao na predavljanju Ćosićevih knjiga. Prvo je bilo prilikom izdanja knjige pod nazivom *Priče iz Sočne, Selišta, Svinova* tiskane 2007. godine. Druga knjiga ima naslov *Konj i njegov gospodar* objavljene 2019. Evo, sada pričamo o publikaciji *Iskorištavanje šuma Spačvanskoga međurječja 1730. – 1914. godine (Kirija i kirijaši u Spačvanskim šumama)*.

Autor je do trenutka prvoga predavljanja nanizao 14 knjiga. Tada sam naglasio da je ikavica koju tako rado pisac koristi rijetkost i da u njegovim žilama ne teče voda, nego slavonsko-srijemska krv puna dobrote i topline. Opisujući mu pjesme, poželio sam mu dobrodošlicu u književni svijet. Kod prezentiranja druge knjige ustvrdio sam da Ivan Ćosić Bukvin ne posustaje, uporan je, neumoran, nezauzastavljiv. Nagon za pisanjem mu je jak, snažan, sav ga je preuzeo. Za njega ne pisati, značilo bi ne živjeti!

Spominjući jašenje za vrijeme poklada u Vojnoj granici istražio je činjenicu da je svećenik, pjesnik i etnolog Luka Ilić Oriovčanin o tomu prvi konkretno i dokumentirano pisao 1846. godine.

Ćosića sam prvi put zapazio na *Šokačkom sijelu* održanom krajem osamdesetih godina prošloga stoljeća na *Sijelu pučkih pisaca* u dvorani današnjega Multi-kulturnog centra. Dobro sam ga uočio, kao i našu znamenitu pjesnikinju Mandu Oršolić.

U Domovinskom ratu zajedno smo sudjelovali kako na bojnopolju, tako i na onom kulturnom. Naime, sjećam se šumara Franje Prebanića, snijega i Prkovaca, u kojim sam kao pjesnik sudjelovao na likovnoj koloniji *Rabra*; znamo da je Ćosić jedan od pokretača njezina osnivanja. U poraću pa do današnjih dana, mogli bismo reći, da smo Ivan i ja „prijatelji u peru“, sličnoga smo duhovnoga habitusa.

Ivan Ćosić Bukvin (Vrbanja, rođ. 1954.) duboko je ukorijenjen u svoj hrvatski narod, slavonsko-srijemski šokački puk, kojega neizmjereno, ponosno i prkosno ljubi i voli, ne dopušta da se njegov identitet zatomi. On mu daje i smisao života, a znamo da život nije vrijedan ako nije stavljen u službu nekoga uzvišenog ideala. U knjizi Sirahovoj piše da se korijen misli nalazi u srcu, a Ćosić je sa svojim srcem i mislima snažan i postojan dogovor odavno postigao te je tako odlučio pisati i istraživati ponajprije i ponajviše svoju rodnu Vrbanju, Cvelferiju, županjski kraj te prelijepo i milo slavonsko-srijemsko podneblje.

Izuzetno je plodonosan pisac, napisao je 31 knjigu (od toga tri koautorske), a u raznim je tiskovinama objavio više od 170 tekstova s temama iz povijesti, etnologije i književnosti. Pri tome koristi znanstveni instrumentarij, jako je vičan svom poslu. Što je dužnost pisca povijesti, odgovoreno je i zapisano još u Starom zavjetu, u Drugoj knjizi o Makabejcima; navedena su tri elementa: „udubiti se u stvar, istraživati izvore i zalaziti u pojedinosti“. Upravo taj „starozavjetni koncept“ Ćosić primjenjuje u publicističkom radu. Udubio se poodavno u razvoj gospodarsko-kulturnih institucija u selu Vrbanja te u kirijanje i kirijaše u vrbanjskim šumama pišući o tomu u *Županjskim zbornicima* još 1984. i 1985. godine. Ova knjiga je u proširenijem, obimnijem obliku, s pregršt novih pojmova, nadogradnja već otprije utvrđenih spoznaja navedene tematike.

Autor posjeduje prebogatu osobnu biblioteku i arhivu. On ih stalno, rekli bismo svakodnevno, pomno i s velikom strašću iščitava, nadopunjuje, dobro ih, do detalja poznaje, i iz njih kreće u traganje za novim otkrićima koje kasnije kroz mnogobrojne uratke objelodanjuje. Tako stvara i djeluje preko 40 godina. Začuđujuće i zadivljujuće!

Ćosić je hiperproduktivan pisac, njegov prebogati opus je svojevrsni fenomen do kojega imam želju makar djelomično doprijeti. Stoga spominjem sljedeći primjer: Ivan Martinović napisao je 1912. godine poznatu knjigu *Povijesne crtice o*

školstvu Brodske pukovnije i Brodskoga okružja. Knjiga je izuzetno sadržajna i obimna s 496 stranica. Što je zanimljivo reći o toj knjizi, a da ima veze s Ćosićevim pisanjem?

Prvih 79 stranica Martinović ne opisuje školstvo Brodske pukovnije nego njezino osnivanje, čardake, serežane, zapovjednike, vojničke artikule, župe, pukovnijsku glazbu i mnoge druge stvari iz svakodnevnoga života graničara. Između ostalih i takve „uvodne” stranice Ćosiću ne mogu promaknuti iz vida, nego mu služe kao izvorište i polazište za daljnju aktivnost. One su slabije percipirane, ali su Ćosiću jako bitne za njegovo stvaralaštvo. Sličnu metodologiju koristi kod proučavanja i raščlanjivanja drugih knjiga (radi temeljito, sveobuhvatno, zainteresirano, smisleno i nadahnuo).

Nadalje, samo članstvo u Udruzi povjesničara i baštinika zavičajne starine Slavonije, Srijema i Baranje višestruko je korisno. U njoj se dolazi do različitih saznanja, razmjenjivanja iskustava, nabave literature, ali i poticanja znanstvenoga istraživanja. Osvrt na djelo, koje predstavljamo, napisao je Josip Galović, dipl. ing. šumarstva, na jedan stručni, ali i topao, lijep način. Napominje da autor iscrpno, argumentirano iznosi iznimno veliki broj relevantnih podataka. Pogovor u knjizi sročio je dr. sc. Marko Zorić koji kazuje da je djelo zanimljivo, edukativno, korisno i impozantno. Ovu zadnju izrečenu riječ, dva puta je upotrijebio. Da, Ćosićevo djelo uistinu je impozantno, zadivljuje i veličinom i značenjem.

Knjiga se sastoji od pet cjelina i o svakoj ćemo ponešto ukratko reći. Prva se naziva *Šume i šumarstvo u Spačvanskom međurječju za vrijeme Vojne granice*. Kroz četrdesetak stranica govori se o stvarnom, teškom životnom stanju u Granici i počecima zakonodavnoga reguliranja načina korištenja drva i ostalih šumskih proizvoda. „Karlov Slavonski urbar” iz 1737. godine govori i o žirovanju svinja. Navode se Šumske uredbe, odnosno Šumski red iz 1787., 1811. i 1840. godine koje nastaju na osnovu vizitacija šuma. Temeljni krajiški zakon iz 1850. i Šumski zakon iz 1860. godine su za graničare dobri jer i nadalje polažu pravo na besplatno drvo, građevno ili ogrjevno, zatim žirovanje i ispašu stoke i ostale dotadašnje privilegije. Jako je zanimljivo opisana proizvodnja potaše, odnosno pepeljarenje u Spačvanskim šumama.

Ka obimnijem iskorištavanju šuma i razvojačenju Vojne granice 1860. – 1892. godine naslov je druge cjeline koja ima i šest podnaslova: Organizirano iskorištavanje, Utjecaj iskorištavanja šuma na okolna mjesta, Utjecaj iskorištavanja šuma na okoliš, Gospodarske promjene sela, Gospodarsko-šumarske izložbe, Poslovanje i iskorištavanje šuma.

Podnaslovi su jasni, razotkrivaju i sugeriraju, zahvaljujući iskorištavanju šuma, na snažniji gospodarsko-kulturni razvoj Vrbanje i županijske Posavine.

Godine 1860. u Vojnoj granici stupa na snagu Zakon o šumama koju je donijela država Austrijskoga Carstva. Ovim zakonom se tada po prvi put uredilo i

podijelilo šume na one koje pripadaju državi (eraru), zatim one kojima upravljaju pukovnije, seoske općine i konačno na privatne šume.

Kirija i kirijaši u Spačvanskim šumama i vrijeme intenzivne eksploatacije 1892. – 1914. godine treća je zasebna cjelina koja govori o vrbanjskim pilanama, radništvu, gospodarskim izložbama, šumskim posjetiteljima, o ulozi stranaca u životu sela, načinima iskorištavanja šuma, stanovništvu, kirijanju i kronologiji vrbanjskih ostvarenja. Sve su ove teme jako zanimljivo i opširno opisane, popraćene brojnim fotografijama, dokumentacijom iz različitih izvora, literatura, arhiva, čak i onoga iz Beča.

U Vrbanji su svojevremeno djelovale tri pilane kojima su vlasnici bili Francuzi, Mađari te domaća obitelj Bačoka. Izgrađene su uskotračne šumske željeznice koje su vodile do Save, ali su bile povezane i s prugom Vinkovci – Gunja puštene u promet 1886. godine. Na Spačvi je djelovala Bolnica šumskih radnika i mnogi drugi objekti. To je bila posebna naseobina, imala je svoj prostorni identitet. Stoga i nije čudo kada je 1962. godine, prilikom ustrojavanja županijske Općine, u njezinu sastavu prvotno bilo i naselje Spačva.

Spačvanski bazen je najveći cjeloviti kompleks hrasta lužnjaka u Hrvatskoj i među najvećim u Europi. Zakonom iz 1873. godine osnovane su imovne općine, a Brodskoj sa sjedištem u Vinkovcima predano je 42.200 ha. Te iste godine je razvojačena i Vojna granica. Kraljevska zemaljska vlada u Zagrebu izdala je odobrenje za iskorištavanje slavonskih šuma, za koje je trebao kapital. A njega su najviše imali stranci: Mađari, Francuzi, Nijemci i Englezi.

Vidjevši visoku zaradu, mnogi su se Vrbanjci bavili kirijom. Seljaci su izvozili trupce, građu, taninsko i ogrjevno drvo u Županju u tvornicu tanina, vozili trgovce ili išli na sječū šuma i na pilane. To je bilo veoma unosno i isplativo. Kirijom se novac teško, ali brzo zarađivao. Za dobro obavljen posao u jednom danu moglo se kupiti jutro zemlje. Zato su kirijaši govorili „Oranje, varanje, kirija gotov novac!”

Četvrta sastavnica ove knjige govori o šumarima, a autor ju je naslovio *Zasluzni šumari/lugari vezani za Vrbanju*. Na početku nabroja mnoge šumare, profesore šumarstva, šumarske stručnjake zaslužnike na nacionalnoj razini, a zatim spominje sa životopisima šumare/lugare i osobe vezanih za selo Vrbanju, a to su: Hugo Grund, Robert Devan, Adam Ćosić Jerkov, Oskar Agić, Mato Medvedović, Antun Vrgoč i Josip Kozarac.

Posljednju, petu cjelinu, autor je nazvao *Priče o šumi i oko šume*. Puno je sjete prisutno u tim ispisanim recima. Spominje lov (krivolov), odnosno lovce i krivolovce te vrbanjske dukate. Dvjesto pričama koje se odnose na kirijaše i korzo Ćosić privodi knjigu kraju. U njima pokazuje i svoj pripovjedački dar i sposobnost organiziranja priče. Silna ljubav prema zavičaju, baštini, starini duhovni su pokretači spisateljsko-

ga postupka koji naravno u velikoj mjeri i subjektivizira. Na to ga tjeraju misli, on to i ne prikrija, kao i svoje ogromno znanje koje sa sigurnošću prezentira. Ćosić uvažava ljude, teško mu se uzdržat' od riječi, ikavicom voli divaniti, i kada to radi, srce i tijelo mu trepere, a oči sjaje.



Ivan Ćosić Bukvin

Budući naraštaji, pisci i povjesničari, koji budu opisivali, bilo koju temu iz prošlosti Vrbanje, Cvelferije i županjskoga kraja, zasigurno će si, na početku svoga rada postavljati pitanje: *A što je o tomu rekao Bukvin?*

Čovjek piše integralnim bićem, pisanje je poniznost, zahvala, čežnja, molitva. Ivan je dobroćudan čovjek, srce mu je veselo, a lice vedro, život ne troši u gorčini, upravo ga je u poštenom, plemenitom smjeru, a to je dragocjenije od biserja. Ivan Ćosić Bukvin je svojim ostvarenim životom, djelom učinio sebi trajni spomen i uvjeren sam da će ga vrijeme, koji je jedini kriterij, ubuduće samo ojačati i proširiti.

Tomislav Lunka

Građanska škola Županja

Tomislav Lunka, *Školstvo u kotaru Županja od 1918. do sredine šezdesetih godina 20. stoljeća*, Vlastita naknada, Udruga „Soljani 1364.“, Soljani, 2022., str. 113–118.



Nekadašnja zgrada Građanske i Osnovne škole

Ova škola je školske godine 1919./20. imala od 5. do 8. razreda ukupno 88 učenika. Niža pučka škola imala je tada 259 učenika. Ravnatelj škole bio je za Nižu i za Višu pučku školu Vjekoslav Tegl. Te je godine u školi bilo pet učitelja, i to: Vjekoslav Tegl, ravnatelj, Anđelko Tomerlin, Ante Štefanec, Franka Martinković i Marija Knežević (kasnije udana Bašić). Vjekoslav Tegl iste 1919. godine imenovan je za županijskoga školskog nadzornika i preseljeva se u Zemun. Na njegovo mjesto ravnatelja tada je imenovan Anđelko Tomerlin. U školu dolazi namjesni učitelj iz Čajkovaca Julije Tomić. Osmi razred 1919. godine završilo je ukupno 29 učenika. Te školske godine učenici priređuju dramske predstave i prikupljaju se, kako je tada bio običaj, prilozi od posjetitelja. Ovaj put bilo je za „Hrvatskoga radišu“.

Tijekom 1920. godine učenici 8. razreda Više pučke škole odlaze na izlet u samostan Tolisu u Bosni, a 6. i 7. razreda na izlet u Gradište. Privatni trgovački

jednogodišnji tečaj na kraju godine vrlo su uspješno završili učenici, njih 11. Također je generacija 8. razreda uspješno završila Višu pučku školu, 14 učenika.

Školske godine 1921./22. u Nižoj pučkoj školi bilo je 249 učenika, opetovnica 28 učenika, dok je u Višu bilo upisano 100 učenika. Školu je, osim županijskoga školskog nadzornika Simića, posjetio i zemaljski školski nadzornik Sigismund Čajkovac.



Dr. Sigismund Čajkovac

Školska mladež sudjelovala je te godine na deset crkvenih svečanosti i na devet školskih svečanosti koje su obilježene akademijom, dobrovoljnim prilozima i svečanosti u kinu za Dan oslobođenja, predavanja ravnatelja, spomen-rođendan Strossmayeru, recitacije, zbornu pjevanje – mješoviti zbor učenika, Vidovdan, proslava završetka školske godine, priredba s osam točaka ispred škole, zatim je bila izložba učeničkih crteža.

U srpnju 1921. godine u tu školu došao je učitelj i ravnatelj Nikola Vrabec iz Sikirevaca. Kako je ovdje spomenuto, Viša državna škola odvojena je od Niže narodne državne škole 1923. godine i od 1924. godine ponovno dobiva naziv Državna građanska škola u Županji. Izmijenilo se nekoliko ravnatelja u razdoblju sljedećih dvadesetak godina. Ivo Maričić bio je upravitelj još u vrijeme dok se zvala Viša državna narodna škola 1923. godine. Vladoje Hranjec dolazi za upravitelja te škole školske godine 1924./25. iz škole u Drenovcima, a potom dolazi i Jelisava Hranjec, također u Građansku školu.

U školu tada dolazi i mladi učitelj Vjekoslav Frajt iz škole u Soljanima, koji se ovdje zadržao nešto preko godinu dana jer je već 1927. godine u Bošnjacima, svom rodnom mjestu. Petar Šerer dolazi za upravitelja ove škole školske godine 1927./28.

i bio je ovdje upravitelj tri školske godine. U vrijeme upravitelja Šerera u školi radili su učitelji:

- upravitelj Šerer – predavao Matematiku
- Marija Bašić – predavala Fiziku, Geometrijsko crtanje i Ženski ručni rad
- Anka Abramović – predavala Hrvatsko-srpski jezik i Njemački jezik, Prirodopis, Zemljopis, Povijest, Ženski ručni rad i Slojd
- Štefanija Kleer – predavala Hrvatsko-srpski jezik i Povijest
- Emilija Ille (kasnije udana Romić) – predavala Prostoručno crtanje, Geometrijsko crtanje i Pjevanje
- Zlata Milošević – predavala Zemljopis, Prirodopis, Kućanstvo i Žensku gimnastiku
- vjeroučitelj Vl. Krenajs – predavao Rimokatolički vjeronauk
- dr. Velimir Mandić – predavao Higijenu.

Đuro Vujanović upravitelj je od 1930. do 1933. godine.

Godine 1933. dolazi za upravitelja Joško Bapšek iz Maribora. On pokušava uvesti red i disciplinu među učenicima i učiteljima jer je stanje u školi po njemu prilično nezadovoljavajuće.

Te godine dolazi u školu za učitelja Julije Petrinović, zatim iduće godine Ivka Kušević i Marija Petrinović. Upravitelj Bapšek uspio je nekako priskribiti novac da se popravi namještaj, oliči škola, kupi još stolica i stolova za školu. Također, on piše u Spomenici da su uspjesi učenika u učenju veoma slabi. Ovdje također treba naglasiti da je ova škola od 1930. godine prešla u zgradu bivšega Općinskog poglavarstva i tu je bila sve do sredine Drugoga svjetskog rata kada je iseljena jer je tu ušla vojska.

Školske godine 1936./37. premješten je upravitelj škole Bapšek u Ptuj. Marija Bašić preuzima upravu škole te iste godine. U školi sada rade sljedeći učitelji: Marija Bašić, Emilija Romić, Marija Petrinović, Julije Petrinović, Ivka Kušan i Antonija Švacov. Te godine održana je vrlo uspješna i kvalitetna priredba s dramskom igrom koju su pripremili s učenicima nastavnici Marija i Julije Petrinović. Bila je vrlo dobro posjećena i učenici škole su uz prikupljeni novac ostvarili školsku ekskurziju u Zagreb predvođeni istim nastavnicima.

Broj učenika u Državnoj građanskoj školi u Županji je od školske godine 1923./24. pa sve do 1929. godine bio preko 100. Od 1930. godine do kraja toga desetljeća interes za Građansku školu opada tako da je u to vrijeme u školi bilo ispod 100 učenika. Dok od školske godine 1939./40. broj učenika ponovno raste preko 100. Tijekom Drugoga svjetskog rata broj se učenika i dalje povećava tako da

ih je bilo i 159, a na kraju rata i preko 200. Dječaka je bilo više od djevojčica. Prolaznost u školi u početku bila je nešto bolja u odnosu na tridesete godine kada je dosta slaba.

Upraviteljica Marija Bašić u ožujku 1940. godine razriješena je dužnosti i umirovljena i to ne na temelju liječničke svjedodžbe nego odlukom Banske vlasti.

„Spomenuta upraviteljica rođena je u Velikoj Kopanici od oca Kneževića – nadlugara 1886. Službovala je kao pučka učiteljica kratko vrijeme u Nijemcima, Retkovcima, Velikoj Kopanici i Surčinu, a dugo vremena u Cerniku (1909. – 1918.). Međutim, osposobivši se 13. rujna 1918. za nastavnicu građanskih škola, pa do svog umirovljenja 1940. – dakle punu 21 godinu djelovala je ona na ovoj školi, duže nego i jedan nastavnik ove škole.”

Školska godina	Prvi razred			Drugi razred			Treći razred			Četvrti razred			Svega
	m.	ž.	uk.	m.	ž.	uk.	m.	ž.	uk.	m.	ž.	uk.	
1923./24.	23	23	46	13	12	25	13	11	24	12	5	17	112
1924./25.	34	13	47	14	17	31	9	7	16	11	8	19	113
1925./26.	37	22	59	15	10	25	11	16	27	10	9	19	130
1926./27.	27	21	48	19	14	33	14	9	23	7	16	23	127
1927./28.	20	16	36	13	13	26	15	11	26	11	8	19	107
1928./29.	18	14	32	8	8	16	15	10	25	16	13	29	102
1930./31.	24	22	46	13	8	21	6	8	14	9	5	14	95
1934./35.			24			28			15			22	89
1935./36.	21	9	30	12	6	18	10	11	21	7	5	12	81
1937./38.	19	12	31	9	2	12	13	3	16	9	4	114	74
1939./40.	23	11	34	18	8	26	15	8	23	14	3	17	110
1941./42.	26	22	48	24	13	37	13	9	22	13	10	33	130
1942./43.	43	29	72	24	20	44	16	11	27	9	7	16	159
1943./44.	19	16	35a	18	16	34a	15	19	34	12	7	19	192
		22	36b	21	13	34b							
1944./45.			34			29			37			27	201
			35			39							

Broj učenika upisanih u Građanskoj školi u Županji po školskim godinama

Nakon toga Julije Petrinović imenovan je za upravitelja škole. Već je ovdje rečeno kako su učenici ove škole svake godine imali dramske predstave za građanstvo. Predstave je uglavnom režirala nastavnica Marija Petrinović, a od ulaznica gledatelja priskrbili su si novac za izlete i ekskurzije. Godine 1930. 3. i 4. razred išli su u Dubrovnik preko Bosne, a vraćali se brodom duž dalmatinske obale. Nadalje, 1935. godine išli su učenici 2. razreda u Brčko. Zatim u Osijek učenici svih razreda. Godine 1936. išli su učenici 4. razreda u Zagreb, iste školske godine 2. i 3. razred u Vukovar i Borovo. Godine 1937. 4. razred išao je u Zagreb u kazalište, gledali su

operu, išli su na Medvedgrad, 1., 2. i 3. razred u Osijek i u đakovačku katedralu. Četvrti je razred 1938. godine išao u Sušak i u Zagreb „u velikom su kazalištu slušali *Travijatu*“. Učenicima je put željeznicom plaćen od prethodne zabave koju su imali. Godine 1939. odlaze učenici 4. razreda u Dubrovnik i Sarajevo.

Julije Petrinović vodio je učenike na sve spomenute ekscurzije zajedno sa suprugom Marijom Petrinović. Također se izmijenilo na kraće ili duže vrijeme dosta nastavnika. Julije i Marija Petrinović 1941. godine premješteni su u Ludberg.



Kuća nastavnice Emilije Romić, Županja, Savska 9 u kojoj je čuvan arhiv škole

Godine 1942. sve građanske škole u NDH dobivaju novi službeni naziv: Državna mješovita obća niža srednja škola. Tako se od tada zove i škola u Županji. Upravitelj je škole od školske godine 1942./43. Mirko Šoštar, a zatim u zamjeni upravitelja Marin Katić.

Na kraju školske godine 1943./44. i 1944./45. potpisuje Spomenicu Emilija Romić. Posljednje godine u NDH i u novoj državi Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji od proljeća 1945. godine nastavnici su: Emilija Romić, Slavko Vincenc, Zora Mučibabić, Anđelka Šandrak, Marin Katić na bolovanju i Mirko Šoštar u vojsci. U novoj državi po završetku rata nastavnici Emilija Romić i Šandrak s upraviteljem Slavkom Vincencom prilaze s učenicima čišćenju i ličenju svoje školske zgrade. Unosi se namještaj koji je bio po tavanima i kućama u Županji. Arhiv škole spremila je i sačuvala nastavnica Emilija Romić u svojoj kući, Savska 9. Nastavnici Emilija Romić,

Slavko Vincenc, Anđelka Šandrkc već u svibnju moraju na politički tečaj u Osijek. Novi upravitelj u novoj državi sada je od lipnja 1945. godine Josip Grečl, potpisala se na kraju Spomenice Emilija Romić.



Nastavnici Građanske škole 1939. godine, sjede: Julije Petrinović upravitelj,
Antonija Švacov, Marija Bašić i Mara Radentović;
stoje: Josip Rest, vjeroučitelj, Emilija Romić i Marija Petrinović

Zvonimir Stjepanović

Uz knjigu Tomislava Lunke *Školstvo u kotaru Županja od 1918. do sredine šezdesetih godina 20. stoljeća*

Kapitalno djelo iz povijesti školstva županijskoga kraja



Tomislav Lunka

„Neizmjerne je mnogo truda potrebno da se napiše knjiga”, ova je misao zapisana još i u Starom zavjetu, a izrekao ju je Salomon. Uistinu je tako. Profesor pedagogije Tomislav Lunka (rođ. 1951.) objavio je šest knjiga i preko 15 članaka, uložio je mnogo truda i vremena da se spomenuti opus objelodani, kao i knjiga pod nazivom *Školstvo u kotaru Županja od 1918. do sredine šezdesetih godina 20. stoljeća*.

Podsjetimo se, pod kotarsku oblast Županja nekada su pripadala mjesta: Sikirevci, Jaruge, Kruševica, Šamac, Babina Greda, Gundinci, Gradište, Štitar, Županja, Bošnjaci, Drenovci, Posavski Podgajci, Rajevo Selo, Vrbanja, Soljani, Račinovci, Đurići i Gunja. Strošinci su pripadali kotaru Šid, kasnije Županji, pa je i ono uvršteno u opisivanje.

Magistrica znanosti Vera Erl, u predgovoru knjige, za Lunku kaže da je neumoran u istraživanju i zapisivanju dokumenata i uobličavanju važnih sadržaja iz zavičajne prošlosti Cvelferije i povijesti školstva.

Profesor Siniša Orač, urednik ove vrijedne publikacije, kazuje da je autor uspio približiti školstvo promatranoga područja i navedenoga razdoblja te čitatelja zainteresirati svojim već poznatim pisanim izrazom i stilom.

Ova zapažanja su točna i ne preostaje nam ništa drugo nego im se pridružiti te najiskrenije čestitati i zahvaliti Tomislavu Lunki na ovome vrijednome uratku, kao i na sveukupnom publicističkom radu.

U uvodu knjige autor navodi da je ona ustvari nastavak prve. U prvoj knjizi o školstvu pod nazivom *Razvoj školstva u kotarskoj oblasti Županja do 1918. godine* prikazano je stanje školstva na ovom području od 18. stoljeća do Prvoga svjetskog rata, odnosno od samih početaka Vojne granice pa do završetka Austro-Ugarske Monarhije.

U objema knjigama Lunka se javlja po dva puta, u obliku uvoda i zaključka. Iako su knjige podosta obimne (296 i 248 stranica), kod njega postoji silna potreba da još poneke stvari dodatno objasni. Možda i nije čudno jer je pisanjem obuhvatio razdoblje duže od 200 godina pa se uvijek ima nešto reći. Snažno je uronuo u materiju školstva županjskoga kraja. Iskazuje silnu empatiju prema ovoj temi, očigledno svjestan njezine društvene važnosti, što je divna ljudska osobina koju treba cijeniti.

Narod je katolički u županjskom kraju živio i u dotursko doba, ali ne u velikom broju. Samo su jedno vrijeme postojale župe u Cerni i Soljanima.

Iz toga razdoblja i u tom povijesnom kontekstu započeo bih pričati i o školstvu jer je ova knjiga nastavak prve, kako reče i autor, i s obzirom da mnogi od nas nisu bili na njezinu predstavljanju, i nisu je imali prigodu pročitati.

Dakle, iz doturskoga i turskoga razdoblja uopće ne možemo pričati o školstvu jer je tadašnja glavna preokupacija stanovništva bila fizički opstanak, posebice za vladavine Osmanlijskoga Carstva. Kako kažu poneki povjesničari, 16. i 17. stoljeće bila su dva „plačuća stoljeća“ hrvatskoga naroda, i pravo je čudo što nije u tim godinama do temelja satrt. Tada je malo žitelja živjelo u županjsko-posavskoj ravnici, prema podacima iz 1570. godine zabilježeno je samo 288 domaćinstava.

Od osnutka Brodske pukovnije pa do njezina ukinuća (1750. – 1873.) sveukupno je upravljao Brodskom pukovnijom 31 zapovjednik. Nijemac Friedrig Ludvig grof Donhof je u jedanaest godina vladanja posebno ostavio traga na kvalitetu života graničara, prozvali su ga „ocem Brodske pukovnije“. Želio je uzdignuti kulturni život u ovome dijelu lijepo hrvatske domovine, koji je mnogo godina čamio pod turskim jarmom. Od 1761. godine u svakom satnijskom mjestu dao je sagraditi školu i imenovao učitelje. U Županji je to bilo 1764. ili 1766. godine, da bi nakon određenoga razdoblja, 9. prosinca 1830. godine u Štitaru i Županji bila osnovana elementarna škola. Većina su sela iz županjske kotarske oblasti te 1830. i 1831. godine utemeljile elementarne škole.

Otvara se i pedagoški tečaj u Vinkovcima i u drugim mjestima. Tečajevi su bili tromjesečni, šestomjesečni pa čak i dvogodišnji. U nedostatku svršenih učitelja oni su puno značili. Mnogi su isluženi dočasnici, časnici iz Vojne granice bili polaznici tih tečajeva, kao i različiti obrtnici, pisari. Neki od njih postali su i školski nadzornici.

Tomislav Lunka podastire opsežne podatke o učenicima, učiteljicama i učiteljima, njihovim stručnim osposobljavanjima, premještajima, kao i o plaćama; primjerice, interesantno je spoznati da su se prosvjetari, svojevremeno, isplaćivali forintama, ali i kukuruznim klipom te drvima za ogrjev. Detaljno opisuje prostore u kojima su djeca pohađala nastavu, školski namještaj, ali i školske vrtove. Poneke školske zgrade bile su primjerene za izobrazbu, a poneke nisu imale ni osnovne uvjete; poduka se odvijala i u privatnim kućama, stražarnicama pa čak i u seoskim mrtvačnicama.

U drugom dijelu 19. stoljeća nastava postaje kvalitetnija, uvode se novi udžbenici, nastavni plan s rasporedom sati. Tomu su doprinijeli i hrvatski školski zakoni iz 1874. i 1888. godine.

Spomenute autorove knjige koje govore o školstvu u kotaru Županja pisane su sličnom metodologijom, ozbiljnim i stručnim pristupom, analitično, s velikom predanošću i strašću.

Školstvo u županjskom kraju od 1918. godine pa sve do šezdesetih godina prošloga stoljeća bilo je također teško organizirati. Mijenjala su se državna ustrojstva i ideologije, siromaštvo je bilo posvuda, školska infrastruktura bila je dosta urušena, nedostatna, prosvjetnih djelatnika nedovoljno.

Zgrada u kojoj se mi sada nalazimo napravljena je u neoklasicističkom stilu 1876. godine. Izgrađena je na kat i svojevremeno je imala šest učionica, i to četiri za nižu pučku školu i dvije za višu pučku školu. U njoj je organizirana nastava i u šegrtskoj školi, različiti tečajevi, a koristila je i za rad mnogobrojnim društvima.

Zanimljivo je spomenuti da je u školskoj godini 1918./19. nastava proširena sa sedmim i osmim razredom. To je bio ogroman napredak, i samo utemeljenje tadašnje takozvane „osmoljetke”, usudio bih se reći, imalo je veće ili pak slično značenje kao danas osnivanje nekih veleučilišta. Dakle, to je bilo prije 105 godina, kada je i nepismenost stanovništva bila velika.

U Županji u naselju Šećerana školske godine 1951./52. otvaraju se prva četiri razreda osnovne škole, a školske godine 1954./55. započinje s radom i gimnazija.

Posebno su zanimljivi kraći ili duži životopisi mnogih uglednika iz školstva, i ne samo onih iz kotara Županja. Spominju se brojna imena iz svjetovnoga i svećeničkoga života, zaslužnih za razvoj prosvjetiteljstva. U objema knjigama spomenuto je 80-ak imena. Spomenimo neke: Stjepan Adžić, Matija Antun Relković, Mijat Stojanović, Ivan Mažuranić, Ivan Filipović, Cvjetko Romić, Ivan Martinović, Sigismund

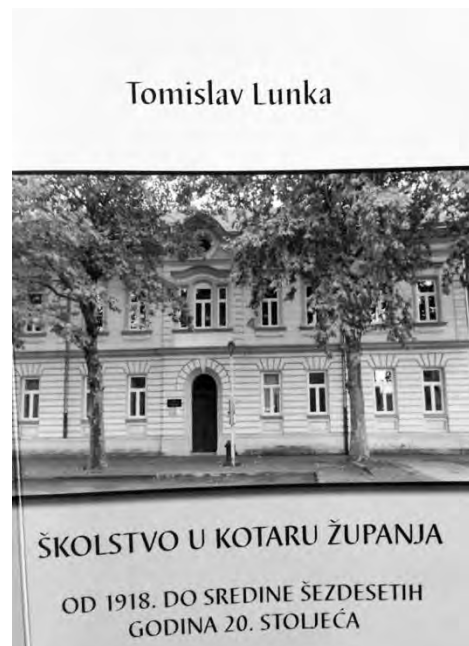
Čajkovac, Martin Robotić, Krunoslav Tkalac, Josip Babogredac, Zvonimir Lacko, Matej Janković, Stjepan Gruber, Josip Barišić i Ivan Herman.

Autor se potrudio da prikupi što više fotografija. Posebno su dojmljive one na kojima su učenici i učitelji, a jako su korisne i one koje pokazuju i školske zgrade. Knjiga je prepuna različitih tablica, izvješća, preslika spomenica, priručnika.

Korišteno je arhivsko gradivo iz Hrvatskoga školskog muzeja, Državnoga arhiva iz Zagreba, Osijeka i Vukovara. Od literature koja je iščitavana najviše su zastupljeni Ivan Martinović, Krunoslav Tkalac i Stjepan Sršan. Obilazeći škole, koristio je njihove spomenice, postojeću dokumentaciju, ali i iskaze djelatnika.

Za kraj, nešto bih htio posebno naglasiti: iza ovoga višegodišnjeg rada, istraživanja, putovanja i pisanja ne stoji nikakva institucija, ustanova nego samo individualnost, misaonost, osjećajnost i ustrajnost Tomislava Lunke. Rijetki su danas takvi pisci, publicisti, koji će u vlastitoj nakladi tiskati ovakvo znamenito i sveobuhvatno djelo, a da im nije ni približno poznato kako će se ono u konačnici isfinancirati. Ovo je mali poduhvat koji sâm po sebi puno govori.

Profesor Tomislav Lunka napisao je kapitalno djelo iz povijesti školstva županijskoga kraja. Maksimalno se potrudio da mnoge povijesne činjenice istraži, objedini i kvalitetno obrazloži. U tome je u potpunosti uspio. Pustio je korijen svoga znanja i duhovnosti duboko u ovu našu prelijepu, pitomu ravničarsku zemlju i nikakve nadolazeće oluje ne mogu ga iz nje iščupati.



Dora Kovačević i Karla Tadić

Parobrod „Sloga” zaglavljen u „mulju zaborava”

Gimnazija Županja, Vukovarsko-srijemska županija

Esej – treće mjesto na Državnom natjecanju iz Povijesti 2023.

Mentorica: Danijela Kegalj, prof.

Poveznica na prezentaciju: <https://view.genial.ly/63d6990a7ff4b40011783664/interactive-content-prvi-hrvatski-parobrod-sloga>

Uvod

U ovome ćemo radu istražiti zašto prvi hrvatski parobrod „Sloga” nikad nije izvađen iz rijeke Save. Jedan od razloga odabira ove teme osobne je prirode – parobrod je svečano dočekan u Sisku, rodnom mjestu Karline obitelji, a svoj vijek završava kod Bošnjaka, Dorina rodnog mjesta nadomak Županje u kojoj se školujemo. Drugi je razlog odabira ove teme primjetno slabo zanimanje stanovnika Županje i okolice za hrvatsku nacionalnu povijest, osobito za važne spomenike iz njihove blizine. Želimo doprinijeti osvješćivanju važnosti Save kao plovnooga puta te važnosti kulturno-povijesnih spomenika Hrvatske.

Pitanje na koje ćemo ovim radom odgovoriti je: „Zašto je prvi hrvatski parobrod 'Sloga' još uvijek na dnu rijeke Save, potopljen i gotovo zaboravljen?” Zanima nas zašto taj parobrod nikad nije izvučen, iako su lokacija potonuća i načini kojima bi se brod mogao izvaditi poznati.

Pri istraživanju koristile smo i analizirale primarne izvore o potonuću poput pisama Stjepana Grubera, jednoga od ravnatelja županjskoga Muzeja, i Milana Vranyczanyja, jednoga od potomaka glavnih dioničara parobroda, te izvještaja i pripadajućih fotografija iz arhiva Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera u Županji. Proučavale smo staru i suvremenu zemljopisnu kartu s ucrtanim koordinatama potonuća broda i uspoređivale novinske članke koji su se bavili „Slogom” u 19. i 20. stoljeću. Usto, služile smo se i sekundarnim izvorima – katalogom izložbe o obitelji Vranyczany, izdanjima *Županjskoga zbornika* i knjigom I. Jelića i J. Ščrbašića. Problemi na koje smo naišle prilikom istraživanja bili su nepodudarnost informacija u

izvorima, subjektivnost autora te sažetost tekstova pisama i novinskih članaka. Prednosti odabira ove teme i načina istraživanja bile su brojnost i raznolikost primarnih izvora, kao i dobra suradnja s navedenim Muzejom.

O parobrodu

Početakom 19. stoljeća u Sjevernoj Americi, za vrijeme Prve industrijske revolucije, Robert Fulton izgrađuje „Clermont”, prvi parobrod u povijesti. U parobrode se ubrajaju svi brodovi iz kojih pogonski stroj iskorištava energiju vodene pare.¹ Istovremeno, europsko se stanovništvo bori sa svim prednostima i manama Napoleonove apsolutističke vladavine, no unatoč tomu ideja o korištenju parnoga stroja u plovnim putovanjima vrlo se brzo proširila i izvan Amerike. Samo četiri godine kasnije, zahvaljujući Henryju Bellu izgrađen je prvi europski parobrod. U početku su se parobrodi izrađivali uglavnom od drva, a daljnjim razvojem parobrodarstva drvo se zamjenjuje izdržljivijim materijalima, poput željeza i čelika.²

Želja za korištenjem riječnih putova kao jeftinijega načina prijevoza žitarica, duhana, konoplje, ovčje vune, hrasta i drva za izgradnju brodova sve je više rasla među poduzetničkim i industrijskim krugovima Europe.³ Zbog toga se i u Habsburškoj Monarhiji javlja potreba za umjetnim povezivanjem rijeka izgradnjom kanala. Međutim, ideja o povezivanju Dunava i Save jednim takvim kanalom još ni danas nije ostvarena. Osim istovremenoga razvoja željezničkih pruga kojima se pridavala veća pažnja te političke razjedinjenosti Hrvatske u to vrijeme, smetnja izgradnji kanala bio je i nedostatak financijskih sredstava, s čime se Hrvatska nastavlja boriti i kasnije. To se očituje i u današnjoj slaboj razvijenosti riječnoga prometa u Hrvatskoj. Prva osoba koja se osvrnula na probleme u hrvatskom gospodarstvu u 19. stoljeću bio je Karlovčanin Ambroz Vranyczany, osnivač prvoga dioničkog društva u Hrvatskoj.⁴ Obitelj Vranyczany, jedna od najvažnijih obitelji za razvoj hrvatske kulture i gospodarstva, odigrala je presudnu ulogu u izgradnji i nabavi prvoga hrvatskog riječnog parobroda.

¹ Parobrod. *Hrvatska tehnička enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2018. Pristupljeno 21. prosinca 2022. <<https://tehnika.lzmk.hr/parobrod/>>

² Parobrod. *Hrvatska tehnička enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2018. Pristupljeno 21. prosinca 2022. <<https://tehnika.lzmk.hr/parobrod/>>

³ Buchberger, Milovan, i drugi, 2016. *Veličanstveni Vraniczanyevi*, katalog izložbe MUO, str. 53.

⁴ Jelić, Ivan; Ščrbašić, Josip, 2003. „Sloga” – prvi hrvatski parobrod, Brodska riječ, Slavonski Brod, str. 16–19.

Parobrod „Sloga”

Ilirski narodni preporod Hrvatima usađuje osjećaj nacionalne pripadnosti. Pokretu se priključio i Ambroz Vranyczany,⁵ koji je 1844. godine utemeljio *Savsko-kupsko parobrodarsko društvo*, prvo dioničko društvo u Hrvatskoj.⁶ Pokrenuti ilirskim pokretom te uvidjevši uspješnost i korisnost parobroda u ostatku svijeta, članovi *Savsko-kupskoga parobrodarskog društva* odlučili su već iste godine kupiti vlastito takvo plovilo. Brod je na njihov zahtjev, nakon potpisivanja posebnoga ugovora, izgradio engleski inženjer John Punson alias Matthew Fletcher u svojem brodogradilištu u Beču.⁷ „Floridsdorf” je bio novi drveni parobrod dužine 50,56 metara, širine 6,32 metra te nosivosti 314 tona, koji se prvi put pojavljuje u pozadini portreta Ambroza Vranyczanyja iz 1844. godine.⁸

O važnosti parobroda govori svečani doček koji mu je pripremljen pri prvom dolasku u Sisak, kada je simbolično blagoslovljen i prozvan „Slogom”.⁹ Budući da je „Sloga” plovila od Siska do Zemuna, obred posvećenja broda proveli su i katolički i pravoslavni svećenik, predstavljajući tako slogu dvaju naroda – hrvatskoga i srpskoga.¹⁰ Jedna od postaja na plovnom putu „Sloge” bila je i Županja, a zgrada današnjega etnografskog odjela Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera izgrađena je kao zgrada parobrodarske agencije.¹¹ Ideja o kupnji parobroda potekla je od obitelji Vranyczany, koja je njime i upravljala i putovala, o čemu svjedoči nekoliko pisama razmijenjenih 1967. godine između Stjepana Grubera, ravnatelja Zavičajnoga muzeja u Županji, i Milana Vranyczanyja. U jednom od tih pisama Vranyczany objašnjava kako je ime parobroda „Sloga” odabrano i zbog same obitelji Vranyczany na čijem obiteljskom grbu stoji natpis: „Fratrumconcordia”, što u prijevodu znači „Bratska sloga”.¹²

„Sloga” je Savom plovila samo godinu dana, a čak je i u tako kratkom vremenskom razdoblju donijela velik napredak istočnim dijelovima Austro-Ugarske Monar-

⁵ Vranyczány Dobrinović, Ambroz. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 18. siječnja 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65413>>

⁶ Lukić, Miroslav, 1969. *Županijski zbornik 2*, Odbor Matice hrvatske Županja, Županja, str. 111.

⁷ Buchberger, Milovan, i drugi, 2016. *Veličanstveni Vraniczanyevi*, katalog izložbe MUO, str. 53.

⁸ Vidjeti Prilog 1.

⁹ Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja, zadnji put pristupljeno 22. prosinca 2022. <<https://zupanjac.net/na-danasnji-dan-8-9-2/>>

¹⁰ F. L. i A. C. 1973. *Županijski zbornik 4*, Zavičajni muzej – Županja, Županja, str. 182.

¹¹ Vidjeti Prilog 2.

¹² Vidjeti Prilog 3.

hije u trgovini. Uvidjevši uspjeh prvoga parobroda, *Savsko-kupsko parobrodarsko društvo* namjeravalo je nabaviti još jedno takvo plovilo, međutim, zbog tragedije koja je uslijedila, do kupovine novoga broda nije došlo. Plovidbi „Sloge” u rujnu 1845. godine naglo je, iznenadno i neočekivano došao kraj.

Gdje je „mulj zaborava“?

Vraćajući se prema Sisku posljednji put, parobrod „Sloga” udario je u podvodni panj zbog čega je probijeno korito lađe, a voda je prodrla u unutrašnjost broda. Parobrod je nakon samo desetak minuta bio u potpunosti potopljen. Na sreću, sve osobe koje su se u tom trenutku nalazile na brodu na vrijeme su dospjele do obale i tako preživjele potonuće.¹³

Postoji nekoliko teorija o tome zašto je „Sloga” potonula, a suprotstavljaju se službenoj verziji o podvodnom panju kao uzroku. Dio hrvatske javnosti tada je smatrao da je parobrod „žrtva atentata” jer su Mađari bili nezadovoljni zbog riječne trgovine žitom preko Save, umjesto Drave, Tise i Dunava s mađarske strane, a nevidljivi je panj poslužio samo kao alibi za potapanje broda. Druga teorija govori o tome da je razlog oporbeni časopis *Branislav*, koji je kritizirao mađarsku cenzuru u Hrvatskoj, a tiskao se u Beogradu unatoč zabrani i zatim prevezio u Hrvatsku i to upravo „Slogom”.¹⁴ Prema toj teoriji, „Sloga” je potopljena da se zaustavi širenje hrvatskih preporodnih ideja.

Posljednje počivalište parobroda „Sloge” nalazi se u Savi nedaleko od sela Bošnjaka. Tijekom 19. stoljeća i u doba plovidbe i potonuća „Sloge” Bošnjaci su pripadali 11. Županjskoj kompaniji unutar 7. Brodske pukovnije. Istaknuti hrvatski povjesničar Igor Karaman u svojoj knjizi *Privreda i društvo Hrvatske u 19. stoljeću* pogrešno ističe da je „Sloga” nakon zabijanja u podvodni panj potonula nedaleko od Rače, na mjestu na kojem su potonuli i mnogi drugi brodovi, što su mahom slijedili mnogi mlađi hrvatski istraživači i povjesničari.¹⁵ Zbog toga tumačenja i danas postoji mnogo nedoumica i kontradiktornih podataka o potonuću „Sloge”, a mjesto potonuća je zabilježeno u zemljopisnoj karti iz 1845. godine, koja se čuva u arhivu Muzeja i predstavlja jedan od najvažnijih primarnih izvora koje smo koristili.

¹³ Jelić, Ivan; Šćrbašić, Josip, 2003. „Sloga” – prvi hrvatski parobrod, Brodska riječ, Slavonski Brod, str. 34–35.

¹⁴ Lukić, Miroslav, 1969. *Županjski zbornik 2*, Odbor Matice hrvatske Županja, Županja, str. 115–116.

¹⁵ Jelić, Ivan; Šćrbašić, Josip, 2003. „Sloga” – prvi hrvatski parobrod, Brodska riječ, Slavonski Brod, str. 7.

Usporedile smo kartu¹⁶ s koordinatama koje su zabilježene u literaturi (45,015655° s. g. š., 18,73888° i. g. d.).¹⁷ Karte s prikazom Save i Bošnjaka gotovo se u potpunosti podudaraju, što nam govori da se tok rijeke tijekom godina nije puno promijenio, a i da je točna lokacija ipak ona kod Bošnjaka. To se može zaključiti ne samo iz sličnoga izgleda, već i iz prezimena vlasnika okolnih zemljišnih parcela koja su vidljiva na karti iz 19. stoljeća, a koji su i današnji vlasnici istih parcela. Uz to, roniaci o kojima ćemo govoriti definitivno su na istoj lokaciji naišli na dijelove ostatka broda i zaključili da se nalazi u mulju na tom mjestu. S obzirom na to da je točna lokacija parobroda očigledno poznata, neuspjeh svakoga pokušaja vađenja parobroda „Sloge” iz Save čini nam se neobjašnjivim.

Zašto Sava čuva tajnu?

Nedugo nakon potonuća 1845. godine, Adam Wagner, inženjer Kraljevskoga društva za čišćenje Save, rukovodio je prvim pokušajem vađenja „Sloge”, ali i panja u koji se zabila i zbog kojega je potonula. Zbog nedostupnosti dovoljno kvalitetnoga materijala, odnosno užadi potrebne za podizanje broda iz rijeke, nakon 78 dana radovi su prekinuti bez rezultata. Unatoč tomu, kako navode Ivan Jelić i Josip Ščrbašić u svojoj knjizi „Sloga” – *prvi hrvatski parobrod*, pustolovni mladići s obiju strana rijeke (hrvatske i bosanske, tada u sastavu Osmanskoga Carstva) pokušavali su izroniti dijelove potonuloga broda. Sava je u to vrijeme još bila relativno prozirna i nezagađena pa je mladima česta rasonoda bilo upravo plivanje i istraživanje riječnoga dna, što je bilo osobito privlačno zbog priča koje su kružile o zlatu koje je potonulo zajedno s brodom. Tako su jednom uspjeli izvući dimnjak parobroda, koji je kasnije ugrađen u neku kuću u Brčkom, no otada mu se gubi svaki trag.¹⁸

Stjepan Gruber, prvi ravnatelj županjskoga Muzeja, intenzivno se bavio pronalaskom lokacije potonuloga parobroda pa je zahvaljujući njegovim akcijama i apelima 7. studenog 1967. godine ekipa ronilaca iz Centra za podvodnu aktivnost iz Pule doputovala u Županju zbog novoga pokušaja rješavanja enigme potonuća „Sloge”, no ni ovaj put trud nije urodio plodom.¹⁹ Budući da se već bližila zima, vodostaj je Save bio visok, a struje jake. Radove je k tomu omela i oluja, a roniaci iz Pule, grada na obali, nisu bili navikli na rad u mutnoj, zagađenoj i jako nemirnoj

¹⁶ Vidjeti Prilog 4.

¹⁷ Buchberger, Milovan, i drugi, 2016. *Veličanstveni Vraniczanyevi*, katalog izložbe MUO, popis izvora.

¹⁸ Jelić, Ivan; Ščrbašić, Josip, 2003. „Sloga” – *prvi hrvatski parobrod*, Brodska riječ. Slavonski Brod, str. 45–46.

¹⁹ Vidjeti Prilog 5.

riječnoj vodi, stoga ni ovaj put nisu uspjeli utvrditi stanje u kojem se „Sloga” nalazila.²⁰

Posljednji organizirani pokušaj pronalaženja i izvlačenja dijelova parobroda „Sloge” dogodio se 1979. godine.²¹ Tada se ravnateljica Muzeja Višnja Plemić obratila za pomoć ronionicima iz Kluba za podvodne aktivnosti „Slavonski partizan” iz Slavonskoga Broda, a oni su se vrlo rado odazvali.²² Na čelu s instruktorom ronjenja Zvonimirom Čopom, pomoću detektora metala, zbog mnogobrojnih metalnih dijelova parobroda, uspjeli su locirati mjesto potonuća parobroda „Sloge”, no tu je istraživanju bio kraj.²³ Za razliku od pulskih ronilaca, Zvonimir Čop imao je puno iskustva u ronjenju u mutnim, brzim riječnim vodama poput Save, no istraživanje svejedno nije polučilo značajne rezultate. Uzrok tome, kako je kasnije tvrdio Zvonimir Čop, vjerojatno je bio nedostatak novca, a on osobno o razvoju događaja i iznenadnom završetku radova nije bio službeno obaviješten. Financijski će problemi u budućnosti uzrokovati sve veće zanemarivanje „Sloge”, dok „mulj zaborava” u kojemu se nalazi postaje sve veći i tajanstveniji. Dio metalne oplata izvučen iz rijeke koji se čuva u Muzeju u Županji pripada fragmentima izvučenima iz te ekspedicije.²⁴

Koristeći nisku razinu Save, 2011. godine djelatnici Muzeja uz pomoć policije i lokalnih ronilaca ponovno su pokušali na lociranom mjestu potonuća detektirati i izvaditi dijelove drvene građe koja se nazirala u vodi, no nije utvrđeno je li riječ o dijelovima „Sloge” ili nekom drugom drvenom plovilu. Antun Jelić, dugogodišnji djelatnik Muzeja, sudjelovao je u ekspediciji 1979. godine i pokušaju lociranja broda 2011. godine. U razgovoru nam je istaknuo da je 1979. godine, prema riječima ronilaca, trup broda još uvijek bio vidljiv, ali gotovo potpuno prekriven muljem, a 2011. godine nije više bio ni vidljiv te da su drveni ostaci nađeni tom prilikom dio nekog drugog plovila. Prema njegovu mišljenju, do „Sloge” je danas, zbog mulja, teško doći, čak i uz poznate koordinate.²⁵

Istraživanjem mrežnih stranica saznale smo o metodama podvodne arheologije. Doznale smo i da bi vađenje „Sloge” bilo izravno pod nekadašnjom Agencijom za održavanje plovnih putova u Hrvatskoj (danas Agencijom za vodne putove) u Vukovaru koja je odnedavno u okviru Ministarstva prometa i veza. Budući da Sava na mjestu županjskoga meandra vrlo sporo teče, često s niskim vodostajem, riječni

²⁰ Vidjeti Prilog 6.

²¹ Vidjeti Prilog 7.

²² Jelić, Ivan; Ščrbašić, Josip, 2003. „Sloga” – prvi hrvatski parobrod, Brodska riječ, Slavonski Brod, str. 61–62.

²³ Vidjeti Prilog 8.

²⁴ Vidjeti Prilog 10.

²⁵ Podaci o kazivaču i razgovoru u popisu izvora.

je promet rijedak i olupina ga „Sloge” ne remeti, stoga smo zaključile da je i to razlog zašto se brod danas ne izvadi.

U razgovoru s Hrvojem Tkalcem, sadašnjim ravnateljem Muzeja u Županji, doznale smo koje su to poteškoće zbog kojih je teško izvaditi parobrod „Slogu”. Rekao nam je da bi potrebno bilo izraditi dugoročan i financijski vrlo zahtjevan projekt, a najveći problem, uz financiranje opreme za čišćenje savskoga mulja i vađenje broda, bilo bi pohranjivanje građe i njezina konzervacija. Također, trebalo bi utvrditi što se tim projektom želi postići, odnosno tko bi bio nositelj projekta i gdje bi se građa čuvala. Budući da je ravnatelj Tkalac povjesničar i arheolog, zanimalo nas je postoji li mogućnost da se osigura pristup brodu kao podvodnom arheološkom nalazištu *in situ* te da se, na tragu sličnih podmorskih arheoloških nalazišta o kojima smo saznale na relevantnim arheološkim mrežnim stranicama, omogućiti razgled „Sloge” omanjim podmornicama u svrhu turističko-edukacijske ponude. Shvatile smo da je to praktički nemoguće jer se riječni mulj neprestano taloži te se voda muti pri ikakvoj intervenciji. Rijeka je posve drukčiji medij od mora, a iznimno mala preglednost i stalno taloženje mulja „Slogu” danas čine gotovo neraskidivim dijelom riječnoga dna. Turistički potencijal „Sloge” mogao bi se razviti jedino nekim suvenirima ili slikovnim rekonstrukcijama.²⁶

Važnost „Sloge” za hrvatsku javnost i kulturno-povijesne interese danas u odnosu na vrijeme kada je plovila, nažalost, marginalizirana je zbog praktičnih, hidrografskih i financijskih razloga.

Zaključak

Ustrajnost i velik trud osobine su mještana Županje i okolice. Kada je prvi hrvatski parobrod „Sloga” potonuo u blizini njihovih domova, zaista su se trudili izvaditi ga iz rijeke. U pokušajima da se utvrdi istina o potonuću „Sloge” i da se njezini ostaci izvade iz Save, istaknuli su se pojedinci poput potomaka Vranyczanyja, većinskih vlasnika „Sloge” i *Savsko-kupskoga parobrodarskog društva* te ravnatelji Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera u Županji. Iz priloga i izvora koji su u ovom radu korišteni vidi se da su oni neumorno nastojali osvijestiti javnost o važnosti parobroda kao kulturnoga spomenika značajnoga za cjelokupnu hrvatsku povijest, kao i to da „Sloga” nema „pravo na zaborav” jer o njoj se uvijek nešto novo može otkrivati i raspravljati.

Iako postoje razni zapisi o pokušajima vađenja „Sloge” i zna se točna lokacija njezina potonuća, unatoč inicijativi županjskoga Muzeja na upornom traženju po-

²⁶ Podaci o kazivaču i razgovoru u popisu izvora.

moći u organizaciji vađenja broda, parobrod još uvijek leži na dnu rijeke Save kod Bošnjaka.

Ovim smo radom odgovorile na svoje istraživačko pitanje zaključkom da prvi hrvatski riječni parobrod „Sloga” i dalje leži na dnu Save zbog nedostatka kvalitetne opreme potrebne za istraživanje, a uslijed nedostatka financijskih sredstava, kao i zbog problema zbrinjavanja materijala s broda nakon što bi se izvadio iz vodenomuljnoga staništa na suhi zrak poslije toliko vremena. Pothvat spašavanja „Sloge” iz riječnoga mulja danas bi predstavljao ogroman trošak kako za Zavičajni muzej, lokalnu samoupravu, tako i za državni proračun. Smatramo da bi novac iz europskih fondova mogao u tome pomoći, a i u samoj bi se županjskoj Posavini popularizacijom mjesta potonuća i pričom o „Slogi” mogla obogatiti turistička ponuda. Tako bi u hrvatskoj javnosti, pa i financijsko-političkom resoru, „Sloga” ponovno mogla inspirirati neke entuzijaste da je potraže i izvade kao jedan od bisera hrvatske gospodarske povijesti. Smatramo da je svojim značajem kao prvi hrvatski parobrod „Sloga” to zaslužila i nadamo se da smo ovim radom uspjele dokazati zašto je to važno.

Sažetak

Početakom 19. stoljeća, za vrijeme Prve industrijske revolucije, pojavljuje se ideja o izgradnji brodova na parni pogon. Karlovčanin Ambroz Vranyczany začetnik je ideje o kupnji „Floridsdorfa”, tj. „Sloge”, prvoga hrvatskog parobroda, koji svoj kraj doživljava naglo i iznenadno 1845. godine. Točna je lokacija potonuća selo Bošnjaci. Ilirski narodni preporod poticao je mještane da pokušaju izvaditi parobrod iz rijeke Save, gdje se još i danas nalazi, a ovaj rad istražuje zašto. Pokušaji izranjanja broda 1967. godine uz pomoć ronilaca iz Pule te 1979. godine uz pomoć ronilaca iz Slavnskoga Broda neuspješno su završili. Rad zaključuje da su uzroci tomu bili nedostupnost kvalitetne opreme za vađenje broda i nedostatak novca, što Hrvatskoj i danas predstavlja velik problem.

KLJUČNE RIJEČI: prvi hrvatski parobrod, Ambroz Vranyczany, ilirski narodni preporod, selo Bošnjaci, 1845., Sava, Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja.

Bibliografija

LITERATURA

Buchberger, Milovan; i drugi, 2016. *Veličanstveni Vraniczanyevi*, katalog izložbe MUO, str. 53.

Jelić, Ivan; Ščrbašić, Josip, 2003. „Sloga” – prvi hrvatski parobrod, Brodska riječ, Slavonski Brod.

Lukić, Miroslav, 1969. *Županjski zbornik 2*, Odbor Matice hrvatske Županja, Županja.

F. L. i A. C. 1973. *Županjski zbornik 4*, Zavičajni muzej – Županja, Županja.

LITERATURA NA MREŽI

Parobrod. *Hrvatska tehnička enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2018. <https://tehnika.lzmk.hr/parobrod/> (Pristupljeno 10. prosinca 2022.)

Parobrod Sloga, Sloga | Hrvatska enciklopedija (Pristupljeno 10. prosinca 2022.)

Vranyczány Dobrinović, Ambroz. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (Pristupljeno 18. siječnja 2023.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=65413>

MCPA – Podvodna arheologija (icua.hr) (Pristupljeno 18. siječnja 2023.)

Agencija za vodne putove – O nama (vodniputovi.hr) (Pristupljeno 21. prosinca 2022.)

Irena Radić Rossi; Podvodna/podmorska arheologija, izvorni znanstveni članak 157100 (srce.hr) (Pristupljeno 4. siječnja 2023.)

Zavičajni muzej „Stjepan Gruber”, Županja <https://zupanjac.net/na-danasnji-dan-8-9-2/> (Pristupljeno 4. siječnja 2023.)

Geoportal DGU (Pristupljeno 4. siječnja 2023.)

Za održavanje svih plovni putova samo 2,2 milijuna kn (glas-slavonije.hr) (Pristupljeno 21. prosinca 2022.)

Dr. Mladen Pešić, ravnatelj Međunarodnoga centra za podvodnu arheologiju, Hrvatsko more skriva bogatstva koja tek treba otkriti – Glas Koncila (glas-koncila.hr) (Pristupljeno 22. prosinca 2022.)

Parobrod Sloga hrvatski je Titanic | Županjac.net (zupanjac.net) (Pristupljeno 22. prosinca 2022.)

IZVORI

Portret Ambroza Vranyczanyja https://hr.wikipedia.org/wiki/Ambroz_Vranyczany.

Nacrt Sloge, rekonstrukcijski tehnički crtež, 2016. (autori: Milovan Buchberger i drugi), *Veličanstveni Vraniczanyevi*, katalog izložbe MUO, 2016., str. 53.

Pismo Milana Vranyczanyja Stjepanu Gruberu, arhiv k. 56 Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera.

Zemljopisna karta, fotografije i rukom pisani zapisi iz arhiva k. 56 Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera.

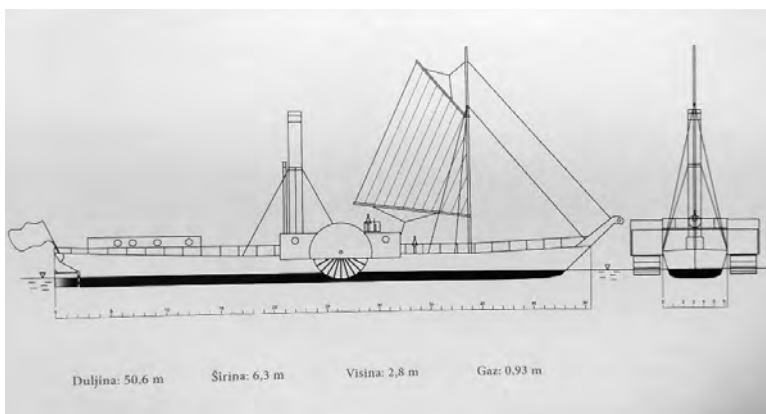
Izveštaj na radovima na pronalaženju „Sloge”, 8. i 9. XI. 1967., Stjepan Gruber, direktor Muzeja.

KAZIVAČI

Hrvoje Tkalac (rođ. 1975.), dipl. povjesničar i arheolog, ravnatelj Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera u Županji. Razgovor vođen u prosincu 2022. godine.

Antun Jelić (rođ. 1950.), SSS, umirovljeni djelatnik Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera u Županji. Razgovor vođen u siječnju 2023. godine.

Prilozi



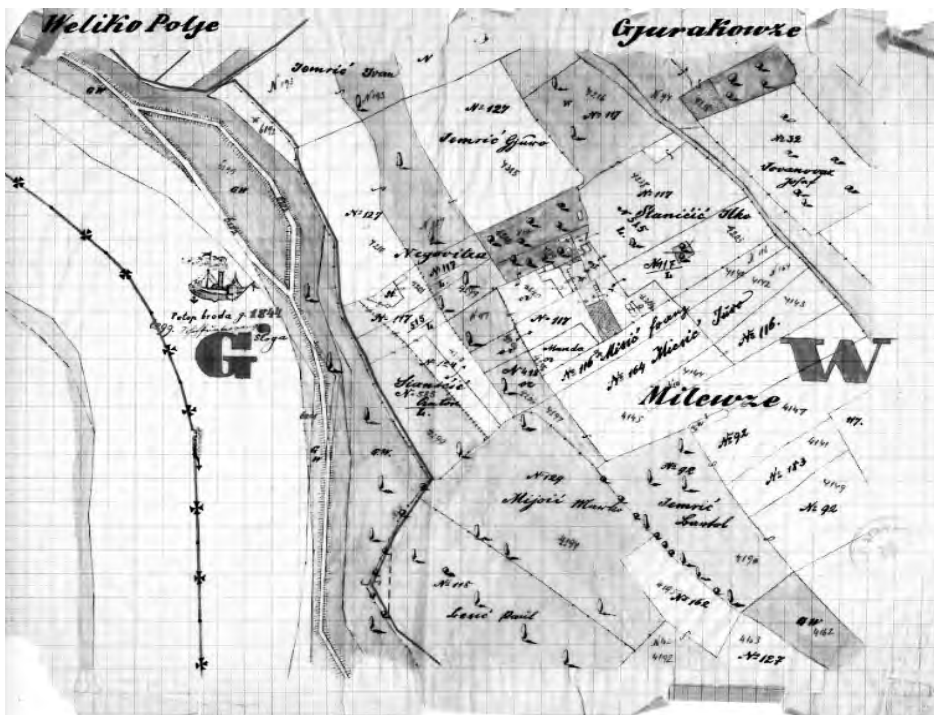
Prilog 1. Nacrt „Sloge”, rekonstrukcijski tehnički crtež, 2016. (autori: Milovan Buchberger i drugi), *Veličanstveni Vraniczanyevi*, katalog izložbe MUO, 2016., str. 53.



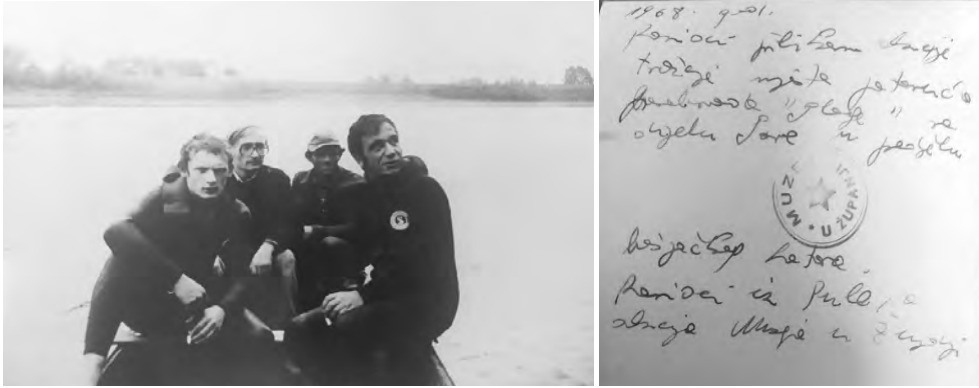
Prilog 2. Zgrada parobrodarske agencije (fotografija iz vlastite arhive)

Neznam , dali Vam je poznato , zašto je brod kod nas u Sisku na krštenju dobio ime "Sloga " . Taj brod je u ono vrijeme općenito bio naša trđ/našim obiteljskim brodom , jer su velika većina akcionera bili člani novi naše obitelji . A to ime odabrano je zato , što deviza na našem obiteljskom ~~kršćanskom~~ grbu glasi : "Fratrum concordia " . I Mihajlo Čaić gradski sudac Sisački i administrator brodski bio je s našom obitelji u srđstvu , jer je bio oženjen sa rođenom sestrom Ambroza jun. , Franciskom , te posjedujem uljene slike tog bračnog para . -

Prilog 3. Pismo Milana Vraniczanyja Stjepanu Gruberu, 18. XI. 1967. (arhiv k. 56, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji)



Prilog 4. Prikaz usporedbe dviju zemljopisnih karata
 – gore – Google maps 2023.,
 dolje – karta iz 1845. (arhiv k. 56, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji)



Prilog 5. Pulski ronionci na lokaciji potonuća „Sloga“ 1968. – fotografija (arhiv k. 56, Zavičajni muzej Stjepana Gruberu u Županji)

Od vojske iz Vinkovaca zatražen je bio detektor za pronalaženje mina (metalnih predmeta). Nažalost tamo raspolažu samo s kopnenim detektorima, koji pod površinom reagiraju tek do 50 cm u dubinu, što nam nebi bilo od pomoći. Svakako bi se s detektorima za otkrivanje morskih mina i podmornica nesumnjivo mogla u svakoj dubini čekićama brodska mašinerija a prema tome i nesumnjiva prignutost broda „Sloga“ otkriti.

Dušući da se uslijed naglog nadolaska savske vode riječ-na struja tako povedala da je boravak i rad pod vodom postao nemoguć, a vidljivost je praktički nestala zbog tvorničkih ispusta i druge zagađenosti nadolazeće vode, te zbog sve većeg nevremena i slabe nade da se ono do sutra popravi, naključeno je da se daljnji radovi za ovu godinu prekinu i eventualne nastave dogodine i to ranije već u mjesecu srpnju - kolovozu pod povoljnijim vremenskim i hidrografskim prilikama. (Ronionci je nadolazeća voda, iako su bili obruto vezani sa čamom, vodena struja tako bacala da su bili stalno u horizontalnom položaju, ne mogući se nikako ispraviti i tako svoj posao raditi. S lica im je trgnala maske i svaki rad s lopatama onemogućavala, jer im ih je trgala iz ruku.)

Cjelokupna ekipa i pomoćnici radili su disciplinirano, savjesno, marljivo i požrtveno.

10. XI. 1967. ekipa ronilaca otputovala je u Pulu.

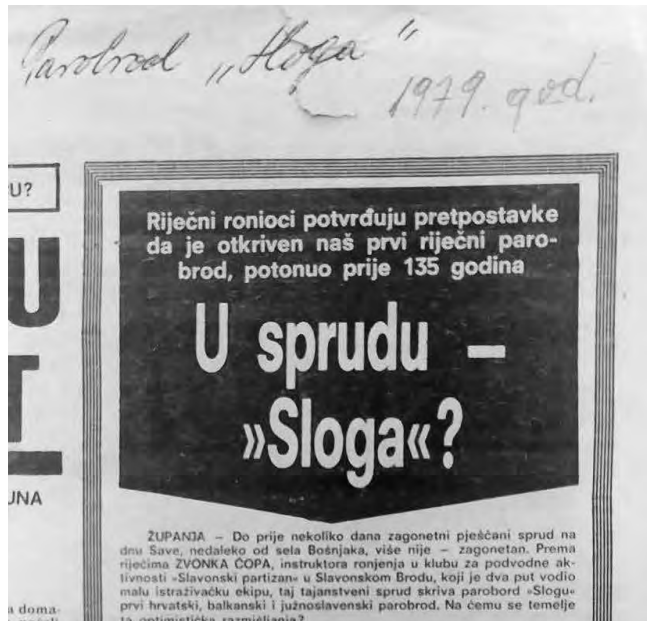
Za ove radove velike je zanimljivosti i zanimanje vodalo kod Općine Županjske, tako i u štampi.

Radišite je posjetio predsjednik općine S. Loakvić i sekretar općine I. B. Jković, direktor muzeja iz Vinkovaca S. Pulkar i službenik Bajinac, dir. Vodne zajednice V. Runtak, član muzejskog savjeta J. Rudolin, općinski službenici, više bođnjačana, a posebno predstavnici štampe kao Ed. Cerjan, dopisnik „Vjesnika“, I. Glaviček urednik „Glasa Slavonije“, koji su svakodnevno u ovim listovima izvješćivali o pripremanjima i radovima. Predsjednik općine dao je i opoznu večeru cijeloj ekipi i suradnicima. Valja posebno zahvaliti predvojniškom centru na besplatnom najamjaj i posudbi čamca, kao i G. Ivakiću na posudbi čamca.

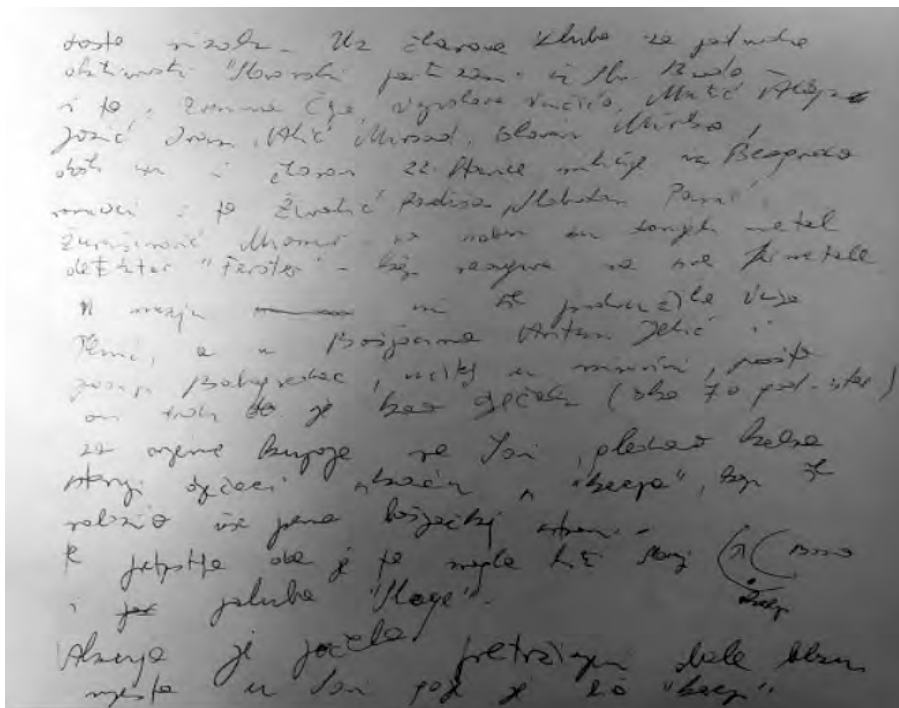
Radove su odobrili Kapitenija pristaništa "Sl. Brod" i Regionalni savod za zaštitu sponenika kulture Osijek. Radovi su prijavljeni i u Republički savod za zaštitu sponenika kulture u Zagrebu.

Županja, 12. XI. 1967. Direktor muzeja:

Prilog 6. Izvještaj o radu na pronalaženju „Sloga“, 8. i 9. XI. 1967., Stjepan Gruber, ravnatelj Zavičajnoga muzeja u Županji



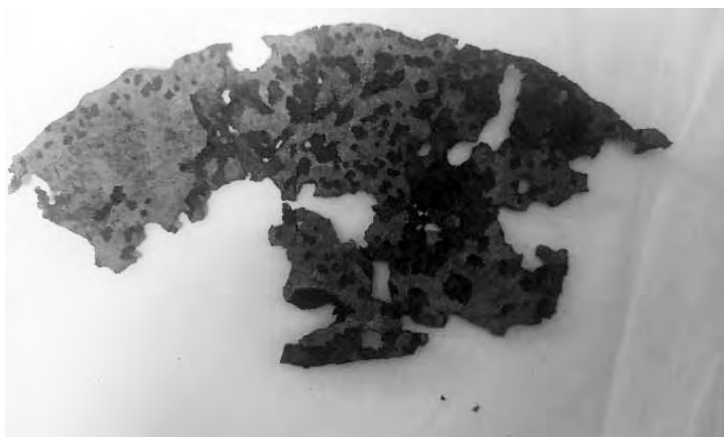
Prilog 7. Novinski članak, Večernji list, 1979. (nep. autor)



Prilog 8. Arhiv Muzeja, skice Višnje Plemić o „Slogi” prilikom pripreme za pokušaj vađenja 1979. (arhiv k. 56, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji)



Prilog 9. Portret Ambroza Vranyczanyja,
File: Ambroz Vranyczany.jpg - WikimediaCommons (Pristupljeno 22. prosinca 2022.)



Prilog 10. Komad oplate parobroda „Sloge”
(arhiv k. 56, Zavičajni muzej Stjepana Grubera u Županji)

Mato Dominković

Virovi u prošlosti

Od potoka i rijeka Virovi se razlikuju specifičnim hidrodinamičkim, geološkim, klimatskim, fizičko-kemijskim i biološkim osobinama. Većim dijelom godine virovi imaju odlike močvare što dokazuje močvarna vegetacija u priobalnom pojasu.

Za vrijeme velikih oborina u proljeće i u jesen vodostaj se znatno podigne. Tada virovi uspostavljaju prirodnu vezu protočnu s rijekom Spačvom, a preko nje s Bosutom i Savom, ponašajući se kao sporotekuća rječica.

Virovi skupljaju vodu iz šuma u području Bošnjaka i Otoka, dugi su oko 7 km, široki oko 60 m, dubina im je 2 – 7 m, no u biološki najinteresantnijim zonama Ralje i Živačine širina im iznosi preko 100 m. U radijusu od 10 km Virovi su okruženi šumom hrasta lužnjaka. Voda je u Virovima bistra u površinskom sloju, dok su dublji slojevi sivkasto-zeleni zbog otopljenih minerala i planktona i od jako izraženoga procesa zarašćivanja ovoga staništa makrofitnom vegetacijom. Značajnu ulogu u vodostaju Virova imaju podzemne vode koje se kreću na dubini 1,75 – 2,75 m ispod površine zemljišta pa zato nikad ne presušuju, dakle od prirodnoga fenomena izvorišta – vira nastao je i naziv Virovi.

(Gornji tekst – Izvor: <https://sites.google.com/site/zupanja019/prirodne-ljepote-i-znamenitosti>)

Nakon ovih uvodnih podataka o sadašnjosti Virova vratit ćemo se u prošlost i pokušati odgonetnuti kako su Virovi izgledali u prošlosti. Pokušat ćemo odgovoriti na pitanje kako je taj vodotok nastao i kako opstaje. U uvodnom dijelu već je navedeno kako danas Virovi dio vode dobivaju prikupljajući oborinske vode, a dio iz rezervoara podzemnih voda s okolnih šumskih područja. To svakako stoji, no kakav utjecaj je imala rijeka Sava u nastanku Virova i postoji li danas utjecaja Save na razinu vode u Virovima?

Prema priloženim kartama iz 18. stoljeća, važno je naglasiti prije izgradnje obrambenoga nasipa, vidi se kako iz Save istječe vodotok koji nije imenovan, ali se usporedbom spram današnje situacije dade zaključiti kako se radi o vodotoku Virovi. Virovi su nastali kao odljevni tok Save, isto kao i Bosut. Za velikoga vodostaja višak vode koju Sava nije mogla kanalizirati razlijevala se putem odljernih vodotoka. Virovi su jedan od njih. Karte naravno nisu precizne kao današnje, ali se može

zaključiti o kojem se vodotoku danas radi (vidi karte: 1., 2. – prva polovica 18. stoljeća). U usporedbi sa satelitskom snimkom područja istok Virova iz Save odvijao se negdje na prostoru između Slavonije i Šećerane pa se između rudina Panje i Gredice krivudajući spajao na prvi i danas vidljivi dio toka. Taj dio gradskoga područja je depresija i vidno je niži od „stare“ Županje.



Dotok savske vode u Virove nije bio stalan nego samo za višega vodostaja Save. Izgradnja obrambenoga nasipa oko 1770. godine prekinula je dotok vode u Virove i otpočeo je proces zamuljivanja i nestanka početnoga toka. Sličan proces zamuljivanja i nestajanja vidljiv je na primjeru odljevnoga vodotoka Glavić u Štitaru koji je napajao Bosut. Naravno, na proces zasipanja toka veliki utjecaj imala je i ljudska djelatnost.

Opis novonastaloga stanja Virova po izgradnji nasipa nalazimo u kartografskom izdanju Hrvatskoga instituta za povijest „Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća”. Osim zemljovida priloženi su i opisi terena. To bi ujedno mogao biti možda i najstariji pisani spomen Virova. O Virovima donosimo sljedeći zapis:

„Barska graba Virovi izvire iz bare Opodnja. Isto kao i bara Opodnja, ljeti za suha vremena prohodna je do svog mosta pješice i konjima. Od mosta nadalje kroz šumu sve do područja Otoka ta je graba četiri do šest stopa duboka.”

Površinski, vidljivi istok Virova iz Save već tada nije vidljiv i nema velikoga utjecaja na režim voda Virova. Zapis navodi baru Opodnja kao izvorište Virova. I bara Opodnja je prije izgradnje nasipa bila plavljena savskom vodom i zasigurno je voda iz nje završavala u Virovima kao sekundarni vodonosnik-pritoka. No, u to vrijeme zbog promjene vodnoga režima uslijed izgradnje nasipa bara Opodnja zabilježena je kao izvorište. U nju se za kišnoga vremena slijevala i punila ju oborinska voda i za visokoga vodostaja savska izdanska voda. Za suhoga vremena, kako navodi zapis, presušivala je. Bara Opodnja, usporedbom s današnjim stanjem, nalazila se negdje oko nadvožnjaka na autocesti.

Zanimljiva je karta s početka 19. stoljeća koja ponovo bilježi istok Virova iz Save (karta 4.).



Karta nastala od 1865. do 1870. godine prikazuje tok Virova koji krivuda između rudina Panje i Gredice i dovodi ga do suvremene ceste u Strossmayerovoj ulici.

Je li moguće da u Virove i danas dolazi voda iz Save? Površinom svakako ne, ali podzemnim putom to je vrlo izgledno. Virovi izviru u Savi i voda je tim sezonskim vodotokom tekla tisućama godina nanoseći naplavni materijal među kojim i vodo-propusni pijesak. Početni, površinski tok Virova danas nije vidljiv, no podzemljem, kroz porozne slojeve, voda iz Save i dalje dolazi do vidljivoga toka i podržava razinu vode. Kao primjer o taloženju pješčanoga materijala navest ću prošlogodišnje izmulljivanje toka Berave. Na 8-9 kilometara od istoka pritoke Bebrine iz Save (ulijeva se u Beravu) iskopani su nemali slojevi pijeska na dubini cca 4-5 metara. Kada je Berava mogla odnijeti pijesak 8-9 km, a i dalje koliki su tek slojevi nataloženoga pijeska na početnom dijelu Virova. Proces podzemnoga toka jako se pojačavao za vrijeme visokoga vodostaja Save. Što je vodostaj u inundaciji (kada razina vode ide na nasipa) bio viši pojačavao se pritisak u podzemlju i voda je kroz porozne podzemne slojeve izvirala na drugoj strani (fizikalni zakon spojenih posuda). U Županji su tu pojavu zvali „vjerovi“, a u Štitaru „izdan“.

Hrvoje Tkalac

DVD Županja 1887. – 2022.

Hrvoje Tkalac, *DVD Županja 1887. – 2022.*, Zavičajni muzej Stjepana Grubera, Certis d. o. o. Cerna, Županja, 2022.



Naslovnica knjige

Napisati povijest nečega uključuje puno istraživanja i prikupljanja informacija. Naravno da postoji više načina kako u konačnici sublimirati tu građu u prihvatljivu formu za ciljano publiku. Odlučio sam se za kronološki pristup radi lakšega uvida u pojedina razdoblja sa što više slikovnih prikaza jer *fotografija priča 1000 riječi*. Muzej je u posjedu knjiga zapisnika od osnutka DVD-a 1887. godine pa do

zadnjega zapisa u 1950. godini. U početku mi nije bilo jasno zašto nema zapisa u idućim godinama i desetljećima kada je Društvo bilo vrlo aktivno sve to vrijeme, što će fotografije probati supstituirati. Nakon te godine imam zapisnike skupština tek od 1997. godine. U razgovoru s predsjednikom DVD-a, tajnikom i drugim vatrogascima shvatio sam da je onaj nemili događaj od 30. lipnja 1992. godine, kojega se jako dobro sjećam kao gimnazijalac, kada je, kako smo tada govorili u kolokvijalnom izričaju, *gorila Čazma*. Tada je četnička granata pala na cisternu s 30 000 litara goriva i Vatrogasni dom je izgorio skupa s arhivom gdje je, nažalost, gospođa koja je radila kao domar smrtno stradala. Pokušavao sam u državnom arhivu u Vukovaru (DAVU) pronaći relevantne informacije, prvenstveno za desetljeća koja nedostaju, zatim i sve što bi se moglo uklopiti u priču o životu ovoga Društva, međutim nije bilo velikoga uspjeha.

Ovi su zapisi o postojanju Društva zapravo posljedica stvari koje su se događale prije i puno prije osnutka 16. lipnja 1887. godine. Naime, svojevrsan uzrok ovoj knjizi, katalogu izložbe, monografiji, kako je sve bila zvana od osoba s kojima sam surađivao tijekom rada na njoj, jest hrastova šuma!

Slavonija je plodno tlo za hrast, to svi znaju, spačvanski bazen najveća je šuma hrasta lužnjaka u Europi s oko 51 000 ha rasprostiranja, od toga oko 40 000 ha u Hrvatskoj. Hrast lužnjak privukao je strane nakupce drvnom građom u ovaj dio svijeta, prvenstveno Engleze i Francuze već 60. godine 19. stoljeća da bi u Županji izgradili tvornicu tanina 1883. godine. Hrast lužnjak odličan je materijal za gradnju bačvi jer je mekan, a hrast kitnjak, kojega nije baš bilo u našoj okolini, bio je poznat i cijenjen kao glavni materijal za gradnju brodova. Dobar dio unutrašnjosti zgrade parlamenta u Budimpešti opremljen je slavonskom hrastovinom, većina pragova za željezničke pruge u Austro-Ugarskoj Monarhiji bila je izrađena od istih tih hrastova. Radi lužnjaka došli su stranci, a zbog učestalih požara u tvornici se i naš DVD vjerojatno ranije osnovao, zbog požara na kućama koje su gorjele stoljećima, u biti, od ovladavanja vatrom, u protivnom se, tada, inače ne bi osnivalo Vatrogasno društvo u malom vojnom selu na granici, Županji. Za kraj ovoga pasusa samo bih podsjetio na riječi jednoga profesora uzgajanja šume iz Francuske koji je rekao: „Ako želite probati pravi konjak, idite u francusku pokrajinu Cognac, a ako želite vidjeti pravi hrast lužnjak, idite u Slavoniju.”

Za kraj zahvaljujem svim osobama koje su mi pomogle u realizaciji ovoga projekta, prvenstveno predsjedniku DVD-a Županja Mladenu Mikiću koji je cijelo vrijeme bio na raspolaganju za pomoć, skupa s tajnikom Josipom Juzbašićem, od kojih sam dobio puno njihove arhive i fotografija, kontakata s veteranima itd. Zatim zahvaljujem fotografima Vedranu Andraševiću i Franji Škegri na fotografijama, strpljivosti vatrogasnih veterana da mi pričaju o vlastitom angažmanu u Društvu, također i aktivnim vatrogascima na „prepoznavanju” osoba sa starijih fotografija: Antu-

nu Filipoviću, Mladenu Mikiću i Josipu Juzbašiću. Jedna velika zahvala ide i profesoru Smailu Gagiću koji je bio dugogodišnji kapelnik limene glazbe. Na moju zamolbu da se možda pripomoćno angažira pišući tekst o limenjacija, jer ih je ipak on vodio dugo godina, prihvatio je moju zamisao na obostrano zadovoljstvo. U Muzeju imamo fotografije kojima se većini ne zna autor, ali za neke se i zna, kao što su npr. fotografije pokojnoga županjskog fotografa Dušana Miličića koje su također korištene u ovom djelu.

Hvala svim vatrogascima na njihovu dobrotvornom radu!



Županja (Vatrogasni toranj)

Upisan datum na fotografiji: 15. lipnja 1927. godine

Mira Katarina Zorić

Šećeranski spomenar

Mira Katarina Zorić, *Šećeranski spomenar*, Zavičajni muzej Stjepana Grubera, Županja, Graforad Rugvica, 2020.



Svatko od nas ima svoja sjećanja i svoje viđenje vremena u kojem je proveo djetinjstvo i mladost. I svatko od nas, kako godine prolaze, ima potrebu da se vraća u to doba, da priča o njemu, ne zato što bi to vrijeme bilo samo po sebi posebno i dobro i lijepo, ne zato da ga idealiziramo, već zato što je to bilo naše vrijeme, naše djetinjstvo, naša mladost, tada, u tom vremenu i na tom mjestu gdje smo se zatekli. Nemamo neko drugo vrijeme, neko drugo mjesto, neku drugu zemlju, nećemo se ponovno roditi.

Prebirući uspomene, ja hodam dobro poznatim stazama i gledam mojim unutarnjim očima i kao iza zastora vidim kuće i dvorišta i ljude kakvi su nekada bili, kakve ja pamtim iz svoga djetinjstva i prve mladosti, iz vremena provedenoga u naselju Šećerana u Županji. Naravno, znam da one moje Šećerane već odavno nema.

Ne može je ni biti, pedesete i šezdesete godine prošloga stoljeća daleke su, odlaze već u povijest. A ipak, meni su one tako nestvarno blizu. I makar su mnogi događaji i mnogi ljudi iz toga vremena iščezli iz moga sjećanja, ostalo je još puno svjetlosti iz onih dana kada sam bila dijete i kada sam bila mlada i kada su moji roditelji bili mladi. A sjećanje je krhko. S našim konačnim odlaskom odlaze i naše uspomene. Ako ih nismo pretočili u riječi, ako ih nismo zapisali, ako ih nismo nikome predali, što će ostati? Jer: „Dani su čovjekovi kao sijeno, cvate ko cvijetak na njivi, jedva ga dotakne vjetar i više ga nema, ne pamti ga više ni mjesto njegovo“ (*Biblija*, Davidov psalam 103., 15–16).

Ipak, ma koliko to bilo uzaludno, ja pokušavam uhvatiti i zadržati barem krhotine sjećanja koje su mi još ostale. Pričat ću o onome kako je bilo tada, u „mom vremenu“, pedesetih i šezdesetih godina prošloga stoljeća na Šećerani u Županji. Naravno da su moja kazivanja osobna, možda će se činiti pristrana i uljepšana, ali što mogu, nakon tolikoga protoka vremena pamtim samo lijepe stvari!



Mira Katarina Zorić

Izgradnja Kolonije

Kada je 1946. godine nastavljena izgradnja tvornice šećera, započela je i izgradnja Kolonije, stambenoga naselja za radnike buduće tvornice. Županja je tada bila samo jedno veće slavonsko selo, tu nije bilo ni stručnih kadrova, ni dovoljno radne snage, a nije bilo ni stanova za radnike. Postojala je, dakle, nužna potreba da se osiguraju stanovi za inženjere, tehničare, službenike i stalne radnike. Plan naselja sa svim potrebnim sadržajima već je postojao u dokumentaciji o gradnji tvornice iz vremena NDH. Kako su se sada političke okolnosti i cijeli društveni sustav promije-

nilu, od toga plana se odustalo. Umjesto sedam vila u zelenilu, koje su prema starom planu bile predviđene za direktora i činovnike, južno od glavne ceste koja vodi u tvornicu, izgrađene su 42 tipske stambene katnice u obliku naopakoga slova „T” i dvije dugačke, kvadratične katnice s garsonijerama, a tu je ostavljen i prostor za dječje igralište i vrtić. Sjeverno od glavne ceste izgrađeno je još 14 stambenih zgrada (u katastarskoj snimci sada nedostaju dvije kuće u posljednjem redu do škole, srušile su ih aviobombe, „krmače”, koje su avioni JNA u jesen 1991. bacile na Šećeranu). Cijeli prostor istočno od tih zgrada ostavljen je za javne sadržaje: kino, restoran, društveni dom, sportsko igralište. Na sjeveru na kraju naselja, bile su osnovna škola i gimnazija, a u samom centru naselja zgrada s obrtničkim i trgovačkim sadržajima (*Zadruga*). Uz Tvornicu je izgrađena zdravstvena stanica.

Stambene zgrade smještene su u redove koje presijeca cesta koja od sjevera do juga spaja cijelo naselje. Sve kuće su pročeljima okrenute prema jugu. Postoje dva osnovna tipa ovih kuća: s dva stana i s četiri stana. Kuće s dva stana po gabaritu i vanjskom izgledu malo se razlikuju od onih s četiri stana, ali su koncipirane malo luksuznije: zgrade su po vertikalni podijeljene na dva dvoetažna stana, neki su četvero sobni, a neki trosobni. Kuće s trosobnim stanovima imaju u okomici („u ključu”) terasu sa sjeverne strane, iznad trijema i drvavnice. Ti dvoetažni stanovi nazivali su se *pola kuće*, oni su u početku u pravilu bili namijenjeni direktorima, partijskim kadrovima i važnijim činovnicima. Bilo je ukupno 30 stanova u *pola kuće*. U kućama s četiri stana na katu bili su dvosobni stanovi (nazivali su se *gornji*), a u prizemlju jednosobni (donji), ukupno 82 dvosobna i 82 jednosobna stana. Svaki stan u naselju imao je svoj posebni ulaz, u gornje stanove ulazilo se iz maloga hodnika u prizemlju elegantnim drvenim stepenicama. Svaka kuća imala je svoje pripadajuće prednje dvorište (za odmor, cvijetnjak) i gospodarsko dvorište iza kuće s tipskim zidanim svinjcima i kokošinjcima, a iza svinjaca do sljedećega reda prostirali su se vrtovi (*bašče*). Svaki stan imao je svoj svinjac i kokošinjac i svoj dio vrta. Prostori između kuća bili su zajednički. Između kuća nije bilo nikakvih ograda, ali su u početku između redova i vrtova bile postavljene drvene ograde – *tarabe*. Kada je izgradnja naselja završena, uz drvene ograde posađena je živica i ograde su s vremenom uklo-njene.

Ja ne mogu, a da se duboko ne poklonim urbanističkoj filozofiji koja je osmislila i realizirala koloniju Šećerane u Županji. Bio je to osebujan i iznad svega human pristup stanovanju i životu u naselju, vodio je računa o čovjeku i njegovim potrebama, o obitelji, o djeci, o suživotu s prirodom. Ugradio je u naselje i visoke estetske kriterije, ogoljena socrealistička estetika nije stanovala u Koloniji. Kolonija je bila lijepa, kuće sa svojim raznobojnim fasadama, s drvenim griljama (šalufnama) u zelenim, smeđim i sivim bojama, uronjene u zelenilo, bile su lijepe, u stanove su ugrađivani kvalitetni materijali (drvene hrastove stepenice, hrastov parket u sobama). Kolonija je imala vodovod i kanalizaciju, stanovnici kolonije imali su higijenske kom-

forne stanove s kuhinjama u kojima su bili ugrađeni porculanski sudoperi (kamenice), s kupaonicama u kojima je bila instalirana porculanska WC školjka, velika gusana kada i zidana peć s metalnim rezervoarom za toplu vodu. To što je svaki stan imao svoj posebni ulaz, što nije bilo u kućama zajedničkih hodnika i zajedničkih stubišta, omogućavalo je miran suživot stanara zgrade jer nije bilo problema s čišćenjem zajedničkih prostorija ili plaćanjem zajedničkoga stubišnog svjetla, što je inače kamen smutnje u stambenim zgradama. Svaki stanar imao je svoju autonomiju i svoju privatnost, svoj cvijetnjak i svoj dio dvorišta za odmor. Stanari su imali mogućnost da obrađuju svoj vrt, da uzgajaju kokice i svinje i tako uz male radničke plaće lakše preživljavaju. Kako između kuća u istom redu nije bilo ograda, bilo je dovoljno prostora za igru djece i dovoljno mogućnosti za komunikaciju među susjedima.

Kolonija je već uglavnom bila izgrađena kada su na uskom prostoru između Kolonije i glavne ceste, koja iz pravca Vinkovaca vodi u Županju, izgrađene tri dugačke četveroetažne stambene zgrade, bez dvorišta, bez vrtova, svinjaca i kokošinjaca, s minijaturnim balkončićima. Nazvane su „Ž” zgrade. Na račun Tvornice šećera i Mljekare Županja razvijala se, rasla je potreba za stanovima i nije slučajnost da su prve tri višekatanice u Županji izgrađene baš ovdje, na rubu Kolonije. „Ž” zgrade bile su vjesnici novoga urbanizma koji danas imamo prilike gledati svuda oko sebe, nažalost! One su sve ono što Kolonija nije.

Nisam uspjela pronaći dokumentaciju o gradnji Kolonije, nisam je našla ni u arhivu državne uprave u Županji, ni u Arhivskom sabirnom centru u Vinkovcima, ni u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, ali vjerujem da negdje mora biti (možda u Tvornici šećera?). Netko uporniji i stručniji od mene možda će je pronaći. Ja ću ovdje samo iznijeti neke svoje pretpostavke o tome tko je (možda) autor urbanističkoga plana Kolonije i arhitektonskih nacрта za stambene zgrade u Koloniji. Na izgradnji tvornice i montaži strojeva radili su češki inženjeri i tehničari, ali ne vjerujem da je tadašnja vlast angažirala češke inženjere za urbanističko planiranje radničkoga naselja i projektiranje stambenih objekata u naselju.

Na temelju onoga što sam saznala iz monografije povjesničara umjetnosti Dragana Damjanovića *Vukovarski arhitekt Fran Funtak* (knjiga je objavljena 2009. godine u nakladi *Leykam international* d. o. o. Zagreb), imam dosta čvrste indicije da je autor urbanističkoga plana Kolonije i autor projekata za stambene zgrade u Koloniji, vukovarski arhitekt Fran Funtak. Na čemu počivaju te moje indicije?

Fran Funtak, obrazovan čovjek, stručnjak, jedan od malobrojnih arhitekata u Slavoniji i Srijemu između dvaju svjetskih ratova, nakon 1945. godine, našao se u nemilosti nove vlasti. Bio je osuđen kao suradnik okupatora, sva mu je imovina oduzeta, a on sa svojom obitelji prognan iz Vukovara u Županju. Bilo je vrijeme poslijeratne obnove razrušene zemlje, u Županji je trebalo završiti tvornicu šećera i izgraditi radničko naselje. Vlastima su trebali stručni ljudi, koristila ih je, makar ih je

držala u nemilosti. Dragan Damjanović u spomenutoj monografiji navodi da je Fran Funtak bio glavni lokalni projektant u Županji, prvo u građevinskom poduzeću „Norma”, a zatim u građevinskom poduzeću „Radnik”. Navodi da je radio na izgradnji šećerane, ali što je točno radio do početka 50-ih, ne zna se, dokumentacije nema. Možda dokumentacije nema i zato što se nastojala zatajiti aktivnost osuđenih „suradnika okupatora”, iako su bili potrebni, bili su prešućivani, ignorirani, kao da ne postoje. Ja pretpostavljam da je inženjer Funtak načinio i detaljni urbanistički plan Kolonije i projekte stambenih objekata, pa čak i projekte svinjaca s kokošinjcima uz kuće, koji su izgrađeni po svim pravilima zoohigijene. Fran Funtak bio je tada u Županji jedini stručnjak za to, imao je sve reference: imao je iskustva s prostornim planiranjem, 1934. godine sastavio je drugi regulacijski plan grada Vukovara. Došao je iz Vukovara, gdje je već prije rata bilo izgrađeno radničko naselje Bata – vile, imao je iskustvo postojanja toga naselja, makar ga on nije projektirao. Dragan Damjanović u svojoj monografiji posebno napominje da je u Vukovaru sredinom tridesetih godina, kada je Fran Funtak radio u Vukovaru, jedno od glavnih pitanja pri definiranju građevinskih zona bilo vezano uz držanje svinja. Pokušaji da se uredbom ograniči držanje svinja u užem središtu grada završili su 1938. godine neuspjehom, zbog protesta građanstva jer većina stanovništva nije mogla preživjeti isključivo od gradskih zanimanja, tovljenje svinja i obrađivanje vrta omogućavalo je krpanje obiteljskih proračuna. Inženjer Funtak, poučen iskustvom iz Vukovara, sigurno je bio svjestan činjenice da će stanovnici Kolonije biti mahom ljudi iz ruralnih krajeva, kojima treba omogućiti da imaju vrt, da drže kokice i svinje, da bi uz mižerne radničke plaće mogli preživljavati.

U Koloniji su izgrađene i zgrade javne namjene zbog kojih je to naselje imalo sve atribute maloga grada. Kino „Kristal” izgrađeno je 1951. godine, najprije kao Dom kulture za potrebe Kulturno-umjetničkoga društva „Kristal”, ali je, zahvaljujući velikom entuzijastu Joži Šimunoviću, u Domu odmah proradilo i Kino. Uz Kino je do 1955. godine dograđen Radnički restoran, nazvan također „Kristal”. U knjizi Dragana Damjanovića nalazi se fotografija Restorana „Kristal” s Kinom, koja potječe iz ostavštine unuka Frana Funtaka, g. Miroslava Funtaka, a autor monografije napominje uz fotografiju da je taj objekt vjerojatno izrađen po Funtakovim projektima. Kompleks Restoran – Kino bio je savršena cjelina, visoko estetski osmišljena, vrijedna stručne pažnje. Zdravstvena stanica uz Tvornicu izgrađena je vjerojatno početkom pedesetih, ja je se sjećam iz najranijega djetinjstva. Zgrada „Zadruga” dovršena je 1952. godine. Društveni dom s kuglanom u prizemlju navodno je otvoren 1957. godine. Za sve te objekte nisam uspjela naći dokumentaciju o građenju. Po vanjskom izgledu, po izgledu krovova i prozora i po svemu onome što sam saznala o arhitektu Franu Funtaku iz monografije Dragana Damjanovića, pretpostavljam da je projekte za te građevine također izradio inženjer Funtak. A svi su oni izgrađeni do 1960. godine, kada je Fran Funtak umro.



Fran Funtak

U memoriji stanovnika Kolonije nema Frana Funtaka, kao da nije postojao. Ja sam otišla sa Šećerane 1967. godine, cijeloga života sam se vraćala jer su mi tu ostali roditelji, ali nisam nikada čula za Frana Funtaka, sve dok mi gu u Arhivskom sabirnom centru u Vinkovcima, 2008. godine, nije spomenuto prof. Marko Landeka. U memoriji stanovnika Kolonije živi ime Josipa Oswalda, arhitektonskoga tehničara, koji je s obitelji živio u Koloniji i njemu se, uglavnom, u usmenoj predaji, a i u nekim knjigama koje se bave Županjom, pripisuje autorstvo nekih javnih objekata u Koloniji, a bez ikakvih dokaza. Josip Oswald radio je u građevinskom poduzeću „Radnik“, kao i Fran Funtak, vjerojatno je nadzirao izgradnju i tako viđan na gradilištima, dok se arhitekt Funtak možda nije ni micao iz svoga ureda, što je kod stanovnika Kolonije moglo stvoriti dojam da je Josip Oswald autor tih objekata. Ne vjerujem da je sâm Oswald o sebi širio takve glasine, prije bih rekla da je tadašnja partijska vlast namjerno i sračunato sama stvarala krivu sliku ostavljajući ime Frana Funtaka u anonimnosti.

Kada je sagrađena nova Osnovna škola izvan Šećerane i kad je Gimnazija preseljena u novu zgradu Srednje škole u centru Županje, Šećerana je ostala osakaćena, amputirana. I kao da se nad njom vršila neka osveta, zgrade bivše osnovne škole i gimnazije ostavljene su da godinama trunu, propadaju, zarastaju u korov, razlupane, opljačkane. Nije trebalo tako biti, nije smjelo!

Ne znam zašto, kada danas razmišljam o Koloniji, uvijek pomislim na Detroit. Ili možda ipak znam!

Magdalena Lončarević

ŽUPANJA – U našem gradu sredinom 20. stoljeća



Magdalena Lončarević

Ponedjeljak je. Guma na biciklu opet je cijela, jučer ju je tata kada se vratio s pecanja na Studvi popravio, rupu gumirabikom zatvorio priljepkom pripremljenim za tu svrhu. Ulovljena riba peći će se za ručak, a ako je nema, pristavit će se grah, jer je ponedjeljak dan kada se u vodi zgrijanom na *šporetu* u šupi pere rublje. Još nema deterdženta, pere se vlastitim sapunom kojeg se poslije svinjokolje izlijevalo u plitki sanduk s *asurom* i sušio na tavanu. Bile su to velike kocke koje su se rabile isključivo u tu svrhu. Za osobnu higijenu postojao je sapun *de lux* kao dio donacije Crvenoga križa, zajedno s velikim pocinčanim limenim posudama u kojem je bio izliven vrlo ukusan žuti sir. Rekli su nam da je iz Amerike.

Iz Amerike bio je i moj crni kupaći kostim s *helankom* na kojem su mi na Savi svi zavidjeli, a poslali su ga mamini susjedi, *podunavski Švabe* iz Bačke koje su partizani 1945. iz njihovih *švapskih* kuća istjerali i poslali u logor iz kojega su se uspjeli iskrasti i preko Mađarske i Austrije, gdje je u Beču bilo sabirno mjesto za izbjeglice iz Jugoslavije, odseliti se u Ameriku.

Sutra će mama umijesiti kruh koji se u rukom pletenim dugoljastim korpicama, a svaka obitelj imala je svoj pleteni uzorak, nosi *pekaru Andri* na maloj Mlaki, gdje je bila veliku vanjska peć. Svako tijesto iz košarice dobivalo je u svojem donjem dijelu broj kojega je pri podizanju ispečenoga kruha trebalo reći pekaru. Usluga se

upisivala u *teku*, a plaćala se mjesečno. Kuća s krušnom peći u dvorištu desno nalazila se odmah iza prve županjske *Ambulante*, maloga zdanja četvrtastoga tlorisa gdje je bilo i sjedište *Crvenoga križa*. Tu se moglo i istuširati, što je bilo vrlo važno jer u kućama još nije bilo tekuće vode.

Iza ambulante bio je na betonskom uzvišenju arteški bunar s odličnom, svježom, zdravom vodom, odakle se ona za piće u kantama nosila kući. Plave kantice raznih veličina bile su u svakoj kući. U njima se uglavnom svako veće nosilo mlijeko od obitelji koje su imale krave. Kuhala se *Divka* i pila bijela kava, mlijeko se kiselilo, skidalo vrhnje i pravio sir.

U selu je postojala muška osoba slabijega imovinskog stanja, *čordaš*, koji je tjerao krave na ispašu izvan Županje, u blizini Poloja ili uz savsku obalu prema Šećerani, čuvao ih i bio za njih odgovoran. Svoje je obroke, uglavnom slanine i kruh, dobivao naizmjenice od obitelji vlasnika krava. Predvečer bi ih tjerao nazad prema njihovim vlasnicima. Trebalo je onda malo pričekati i ne izlaziti na ulicu jer su krave dizale veliku prašinu. Uvijek sam se iznova čudila da je svaka životinja pri povratku u naselje znala u koju ulica treba ući i koje je dvorište njezino. Ako se slučajno kapiju zaboravilo otvoriti, strpljivo bi čekala ispred kuće.

Trajalo je to sve do proglašenja Županje gradom, odnosno do uređenja ulice Veliki kraj. Asfaltiranjem i zatrpavanjem kanala nestalo je drevno kestenje, kao i velike površine travnjaka ispred kuća na kojima su se djeca ljeti do kasnih večernjih sati igrala *žmire* (*jedan, dva, tri... magarac bio, tko se nije skrio*). Na banderi ispred Juzbašić kuće bio je razglas, odakle su se u određeni sat mogle čuti za mještane važne obavijesti. Razglas je zamijenio dobošara koji je išao ulicama, udarao u bubanj i čitao mjesne obavijesti.



Centar Županje

Uz red kuća izlivena je betonska staza, a s vanjske strane posađene su lipe. Neki vlasnici kuća postavili su si ispod njih drvene klupčice na dvije noge kao ostatak prošlosti i nostalgичno sjećanje na seoski izričaj budućega grada. Na njima se sjedilo i *divanilo*, najčešće nedjeljom predvečer. Prenosile su se mjesne novosti i razmjenjivalo se nedjeljne kolače, kao i recepti za njih. Nestalo je male drvene kućice *babe Voćarke*, gdje se za ljetnih vrućina moglo kupiti *šabeso*, neka mješavina sode i voćnoga sirupa.

Nedjeljom bi se nakon velike mise mladež šetala u dva suprotstavljena reda, sve dok se, možda nakon pola sata ili sat, ne bi zasitili ili bi im ta šetnja dosadila, pa bi se počeli osipati. Odlazili bi kući na nedjeljni ručak. Bila bi to zdrava hrana: domaće pile iz vlastitoga uzgoja, povrće iz vrta i obavezno domaći kolači: orahnjače, makovnjače, salenjaci, a ljeti često *šnenokle*. Kuća je mirisala primamljivo i toplo. Ložilo se na drva i kuhalo na *šporetu*. Prije početka objedovanja, ukučani bi se prekržili. Ručak je uvijek bio u podne, a kad bi mama tati rekla da se nije prekrstio, odgovarao je da je to već učinio kod kapije.

Ložilo se na drva, objed pripremao na *šporetu*, u *reni* pekli kolači, a zimi dugare. Promrzle noge djeca bi nakon *strkivanja s nasipa* u njoj grijali noge. Tu su se grijali i crjepovi koje se umatalo u krpe i nosilo prije spavanja u krevet. Spavalo se naime u hladnim sobama, a za jako hladnih zimskih noći, pod perinama. U zimu su se žene sastajale i uz *krofne i pucavice i čijale perje*. Do tada su već bile obavljene svinjokolje, pa bi se pekle prodimljene kobasice i jele uz kiseli kupus. Po povratku kući, uz oskudnu uličnu rasvjetu, za vedrih noći svijetlile su mnogobrojne zvijezde stvarajući čaroban ugođaj. Pod nogama škripio smrznuti snijeg.

A mi smo jučer imali gozbu: mama se konačno smilovala i zavrnila vratom pijetla kojega sam se strašno bojala. Činilo mi se da me zna i da je samo na mene čekao, pa kada krenem u zahod, zalijeta se u moje noge. Šetao se on ponosno s ostalim svojim družicama u drugom dvorištu, gdje je naime bio i vanjski zahod, u koji sam sportski utrčavala. Pri izlasku bih kroz rašivene daske gledala gdje se pijetao pozicionirao i je li dovoljno daleko da u trku stignem do visoke drvene ogra-



Crkva Mučeništva svetoga Ivana Krstitelja

de gdje je bio izlaz, s jurećim pijetlom iza. Svjetlozeleno obojena ograda dijelila je, naime ta dva dvorišta. S druge strane, nasuprot šupe bio je istom bojom ograđen bunar, gdje se ljeti u kابلu hladila lubenica, a pod zidom veliko bure za skupljanje kišnice. Na početku cvjetnjaka rasla je slasna trešnja. *Hruštevi*.

Na dnu drugoga dvorišta bio je štagalj s prolazom: desno su bile svinje, a lijevo neko vrijeme i naša krava. Gore smo se za sparnih ljetnih dana satima Zlata i ja igrale krpicama i lutkama napravljenim od odbačenih tkanina. Tijelo lutke krojile smo od bijeloga platna, sastavljale ruke i noge i punile vatom. Od ostataka šarene odjeće rukom im šivale haljinice. Lice smo im iscrtavale *tintoblajem*, a usta crvenom drvenom bojom. Toplina štaglja i miris slame ostat će zauvijek kao nezaobilazni miris djetinjstva.

Iz ovoga *privrednog* dijela ulazilo se u vrt, a u produžetku je bio šljivik. Uz rub povrtnjaka rasle su visoke biljke, siraš-metlaš kojega se sjeklo i od njega pravile metle. Trebalo je svake subote pomesti prvo dvorište i ulicu. *Špagom* povezane metle bile su zataknete za grede u ambaru i šupi. U prolazu prema bašći, uz ogradu desno, ostavljao se *tor*. Što je baš na Uskrs mlađi brat u svojim novim, bijelim, heklanim dokoljenicama radio u tom dvorištu? Kako je taj tor u gornjem sloju bio skoren, valjda je mislio da će proći preko njega. Propao je do koljena. A mama ga je taman svečano obukla za odlazak na misu.

U proljeće sam uvijek znala gdje u tom širokom pojasu vrtova iza kuća u Velikom kraju, koji će početkom 60-ih dobiti nove kuće i ustanove, mogu nabrati ljubice.



Ulica bana Josipa Jelačića

Marta Huber

Izdana prva županjska povijesna slikovnica Priča o jednoj lopti

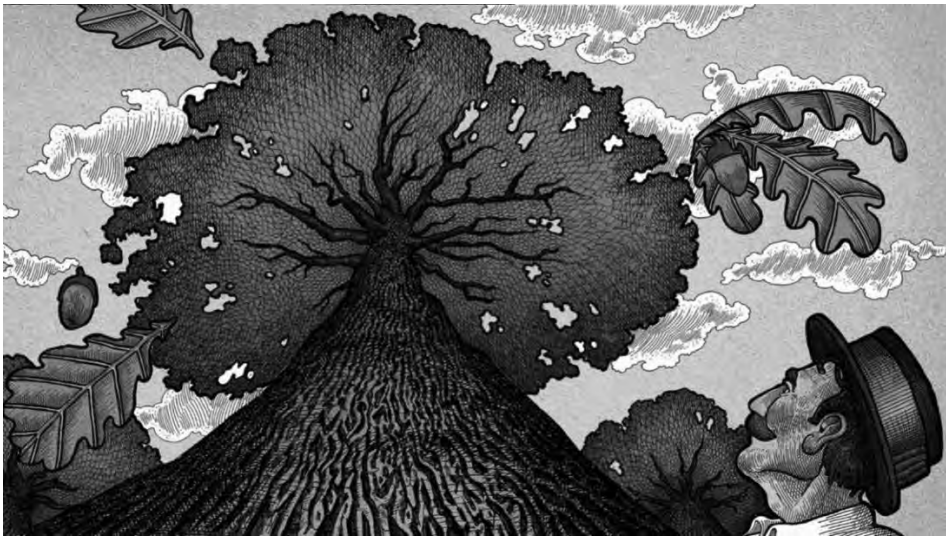
Marta Huber, Mislav Lešić – Đurakov, *Priča o jednoj lopti*, Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja, Županja, 2022.



U Županji se prvi put na tlu Hrvatske zakotrljala nogometna lopta i zaigrao nogomet. Tu je pronađena najstarija nogometna lopta u Hrvatskoj. Županja još od 1969. godine i službeno nosi titulu „kolijevke nogometa u Hrvatskoj”. Sve su to povijesne činjenice na čijem su potvrđivanju i dokazivanju godinama radili brojni županjski povjesničari i zaljubljenici u lokalnu baštinu i tradiciju. Priča o nogometu i prvoj lopti dobila je „novo ruho” – ono prilagođeno nižem uzrastu – u prosincu 2022. godine izlaskom iz tiska slikovnice pod nazivom *Priča o jednoj lopti*. Slikovnicu je napisala kustosica Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera, Marta Huber, u suradnji s ilustratorom, akademskim slikarom Mislavom Lešićem te profesoricom Katari-

nom Berać Vuić, autoricom edukativnih pojmova i kviza. Pogovor slikovnice napisala je muzejska savjetnica Katarina Bušić.

Motivi za nastanak ove edukativne muzejske publikacije za djecu bili su mnogostruki. S jedne strane, čitanje bi zbog brojnih benefita trebalo biti svakodnevni dio djetetova života od rođenja, a upravo je slikovnica prva knjiga u životu svakoga djeteta. Potrebno je od malih nogu jačati svijest o važnosti čitanja, ali i o važnosti formiranja zdravoga odnosa prema vlastitom zavičaju, kulturi i baštini. S druge strane, ilustracije unutar slikovnica poboljšavaju vizualizaciju i pojednostavljaju ponekad zamršenu povijesnu priču. Zbog svih nabrojanih prednosti, upravo je slikovnica izabrana kao najbolji „alat“ kojim se najmlađim Županjcima želi predstaviti njihova baština.



Slikovnica *Priča o jednoj lopti* govori o Županji na kraju 19. i početkom 20. stoljeća kada zbog bogatih hrastovih šuma dolaze industrijalci iz Engleske i u Županji grade tvornicu tanina. Slikovnica govori i o zabranjenoj ljubavi između industrijalca Engleza Freda i Šokice Katarine, o životu u Županji prije stotinjak godina, o čardaku kao jedinog sačuvanoj vojnokrajiškoj stražarnici u Hrvatskoj te naravno o počecima igranja nogometa i prvoj nogometnoj lopti u Hrvatskoj. Uz glavni tekst, svaka stranica slikovnice posjeduje i po dva kratka pojma za „one koji žele znati više“, sveukupno dvadeset i četiri pojma. Na kraju slikovnice pojavljuje se kratki kviz s deset pitanja pomoću kojih čitatelji nakon čitanja provjeravaju svoje znanje. Tekst prate živopisne ilustracije koje prikazuju kadrove Županje i njezine ljude temeljene na stvarnim lokacijama i osobama što crtežima daje povijesno-dokumentaristički karakter.



Slikovnica je za sada izašla u dva izdanja – sveukupno tisuću primjeraka. Službena promocija održana je 14. veljače 2023. godine u okviru manifestacije *Šokačko sijelo*. U punom Multikulturnom centru u Županji odazvala su se djeca svih dobnih uzrasta te popratili predstavljanje slikovnice o njihovu gradu. Program su vodili učenici 2. razreda Gimnazije Županja te profesorica i lektorica slikovnice Katarina Berać Vuić. S nekoliko riječi obratila se i muzejska savjetnica Etnografskoga muzeja u Zagrebu, Katarina Bušić te ravnatelj Zavičajnoga muzeja Stjepana Grubera u Županji, Hrvoje Tkalac, a za kraj je gradonačelnik grada Županje, Damir Juzbašić okupljenoj djeci pročitao dio teksta iz slikovnice. Glazbeni dio promocije obogatila je dječja folklorna skupina KUU „Kristal Sladorana” iz Županje.



Književne riječi i osvrti

prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Od dokumenta do kronike i romana

Kritički osvrt na roman Ive Rešića *Engleska igra šokačke lady*. *Dokumentarni roman o nogometu i o ljubavi*, „Privlačica” – Gradska knjižnica Županja, Vinkovci, 2023., 218 str.



Dugotrajna epistemološka i duhovna kriza koja potresa naše vrijeme ili naše doba došla je do točke u kojoj radikalno decentriran i iskorijenjen subjekt sâmu stvarnost doživljava kao raspadajuću. Nikad se brže nije jurilo. Svijet nam izmiče iz referentnih okvira. Kvalitativne promjene doživljaja vremena i prostora ubrzane digitalnim i računalnim tehnologijama mijenjaju ne samo načine pohrane i obrade informacija nego i načine na koje gledamo svijet, konačno i ideju svijeta ili stvarno-

sti. Ako je točna dijagnoza Baudrillarda s početka novoga tisućljeća da živimo „u teroru viška značenja i potpune beznačajnosti”¹ te da u društvu prekomjernosti i ekscesa kodova i informacija preostaje samo zaroniti u digitalnu ili Integralnu Stvarnost, tada je objektivna stvarnost (ono što se dogodilo ili ono što se događa) beskorisni otpadak čija razmjena i kruženje postaju sve teži. Razgradnja stvarnosti odvija se ubrzanim ništenjem fiksnih točaka u realnom prostoru i realnom vremenu do konačnoga potonuća u ne-događaj, ne-mjesto i ne-vrijeme: „Vrijeme samo, življeno vrijeme, nema više vremena da se dogodi. Oспорava se istodobno povijesno vrijeme događaja, psihološko vrijeme raspoloženja i strasti, subjektivno vrijeme prosudbe i volje u korist virtualnog vremena koje nazivamo, nesumnjivo podrugljivo, 'stvarnim vremenom'.”² Brisanje objektivne stvarnosti najavljeno je konstruktivističkim ništenjem subjekta u fragmentirane i plutajuće bestjelesne identitete s konačnim odredištem prijelaza u transljudsko ili postljudsko stanje u kojemu postoji samo digitalno aktualno *sada* oslobođeno okova tijela, prostora i vremena. Kao tiha subverzija ili gesta otpora toj logici destrukcije, povijest i mjesta pamćenja postaju predmetom naše nostalgije i žudnja za realnim, za pripovijedanjem o dokumentiranim događajima koji su se doista dogodili i još uvijek su nam važni.



Katarina i Georg Hepburn u Suttonu 1950.

¹ Jean Baudrillard, *Inteligencija zla ili pakt lucidnosti*, Ljevak, Zagreb, 2006., str. 126. Djelo je u izvorniku objavljeno 2004.

² Isto, str. 22–23.

Priča o Katarini, Fredu i prvoj nogometnoj lopti – kulturni kapital zajednice

Dvorane ili riznice pamćenja, razlaže već sv. Augustin, sadrže nebrojene pohranjene slike stvari i kada se o njima pripovijeda, „ne iznose se iz pamćenja same stvari koje su prošle, nego riječi koje su se rodile iz slika tih stvari koje su prolazeći utisnule u dušu kao neke tragove preko osjetila” (*Ispovijesti*, XI, 18, 23). Imaginacijska priroda pamćenja nije dakle izum našega doba. Prošlost je nepovratno nestala. Ona više nije i može se u nesavršenu obliku tek rekonstruirati pri čemu je pripovijedanje najuspješniji kognitivan alat. Odgađanje kraja povijesti odvija se u pričama o *nama*, o zamišljenoj i o realnoj zajednici. Još uvijek nije u nama nestala potreba za identifikacijom. Još uvijek želimo izgovoriti rečenice: „To smo mi”, „To je naše.” Te su nam rečenice pomoć u objašnjenju zagonetke kako je moguće da se neprekidno mijenjamo, a ipak identitetski prepoznajemo kao *isti*. Događaji i osobe iz naše prošlosti podsjetnik su da rođenjem u nekom mjestu ne započinjemo *ab ovo* nego se uključujemo u struju tradicije koju prepoznajemo kao vlastitu po tomu što je različita od drugih, sadrži nešto izuzetno vrijedno pamćenja i sjećanja. O tim događajima i ljudima koji su ih pokretali ili u njima sudjelovali valja pripovijedati, povezati ih u razumljivu cjelinu i koherentan pripovjedni slijed, opremiti ih uzročnošću i smislenošću, uskladiti nesuglasja raznosmjernih okolnosti i zapletenih ljudskih interakcija, prednarativni kapacitet događaja i životnih povijesti dovršiti u priči. Takve priče u punoj vremensko-prostornoj konkretnosti imaju snagu postati simbolima identiteta zajednice, sidrišta sjećanja.³ U bogatoj kulturnoj povijesti Županje ljubavna priča o siromašnoj domaćoj djevojci Katarini i bogatom engleskom industrijalcu Fredu, uz koju su integralno povezane povijesne crtice o početcima nogometa u Hrvatskoj i izgradnji tvornice tanina kao pokretaču kulturnoga i gospodarskoga razvoja cijeloga županjskog kraja na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, pripada najsjajnijim pretincima lokalnoga kulturnog pamćenja. Ti su pretinci odvojeni od ostatka povišenim značenjem i lokalna ih zajednica prepoznaje kao vlastiti kulturni kapital⁴ koji prema svojoj vrijednosti prelazi lokalne okvire.

³ Usp. Jan Assmann, „Kultura sjećanja”, *Kultura pamćenja i historija*, uredile Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Golden marketing, Zagreb, 2006., str. 54.

⁴ O oblicima kapitala (ekonomskom, društvenom i kulturnom) usp. Pierre Bourdieu, „The Forms of Capital”, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, uredio John G. Richardson, Greenwood Press, Westport, CN, 1986., str. 241–258. Kapital, kao akumuliran rad i sredstvo za stvaranje profita, od najveće je važnosti za odnose moći unutar pojedinih društvenih polja, a svi su oblici kapitala konvertibilni i prenosivi. Kulturni kapital u utjelovljenom obliku javlja se kao oblik dugotrajnih dispozicija uma i tijela, odnosno različitih kulturnih preferencija, znanja i vještina; u institucionaliziranome obliku potvrđuje vrijednost utjelovljenoga kulturnog kapitala, primjerice u akademskim kvalifikacijama; a u objektiviranome obliku predstavlja određena kulturna dobra (knjige, rječnici, slike, instrumenti, strojevi).

Ulaganjem ekonomskoga kapitala u izgradnju industrijskoga pogona u Županji, Englezi ulažu i vlastiti utjelovljeni kulturni kapital – znanje, vještine, ukus, kulturne navike i životne stilove. Ako i započinju kao mnogobrojni strani eksploatori hrastovih šuma, najvećega prirodnog kapitala Srijema i Slavonije – premda valja imati na umu da su kao sirovinu za proizvodnju tanina koristili otpatke već posječenih hrastova – oni ne zadržavaju monopol nad vlastitim kulturnim kapitalom segregacijom u zatvorenu kulturno superiornu skupinu nego ga dijele s domaćom zajednicom kroz široku društvenu mrežu i aktivnim uključivanjem u život lokalne kulture. U Županju donose i nogometnu loptu kao objektivizirani kulturni kapital ili vlastito kulturno dobro koje postaje svojinom domicilne zajednice tako što ona usvaja nova znanja, vještine i pravila igre u kojoj uspjeh ili simbolički kapital ovisi o kapacitetu i vještinama igrača, a ne o njihovom mjestu u društvenoj hijerarhiji. Prihvatanjem „engleske igre” kao vlastite i sudjelovanjem u ostalim kulturnim ritualima stranih investitora, lokalna zajednica na krilima uznapredovale industrijalizacije prerasta iz ruralne u urbanu sredinu, Županja poprima kulturne značajke grada. Ulaskom u brak s Fredom, Katarina ima poseban pristup stranom kulturnom kapitalu te ulazi u aktivan proces njegove inkorporacije u vlastiti habitus kroz osobno obrazovanje, kultivaciju i izgradnju jezičnih kompetencija, estetskih preferencija i manira visokoga društva, ali se ne odriče pripadnosti vlastitoj sredini koja ju prepoznaje kao domaću ili šokačku *lady*. Stranac Fred s druge strane zadržava vlastiti kulturni identitet, ali prihvaća običaje nove sredine, pridonosi njezinoj ekonomskoj i kulturnoj izgradnji te brojnim humanitarnim akcijama ukida emotivnu distancu s lokalnom zajednicom s kojom dijeli i dobro i zlo ne napuštajući ju do kraja života. Oboje tako postaju most između dviju kultura i dvaju životnih stilova i između različitih oblika kapitala konvertirajući ga u zajednički kulturni kapital.

I kronika i dokumentarni roman

Velika ljubavna priča Katarine i Freda kao primjer sretne hibridizacije šokačkoga i engleskoga životnog stila, uz veliku sportsku priču o prvim igrama nogometa i tenisa u Hrvatskoj, mogla bi se ispričovijedati na bezbroj načina i nijedna priča ne bi bila posve ista. Mogla bi započeti kao bajka *Bila jednom jedna guščarica, bosonoga i vitka*,⁵ mogla bi se ispričovijedati kao literarizirana povijesna crtica u formi feljtona, kao poglavlje u nacionalnoj povijesti sporta ili u kulturnoj povijesti Županje, kao anegdotalna pripovjedna dionica u turističkom vodiču ili u jednom od

⁵ Usp. Ivo Balentović, „Jedna šokačka *lady* (kronika o zaboravljenom)”, *Županjski zbornik*, 3, uredio Krunoslav Tkalac, Ogranak Matice hrvatske u Županji, Županja, str. 69. Literarizirani feljton poslije je uvršten u knjigu *Prva lopta u našim krajevima 1880. – 1981.*, Županja, 1980., str. 33–38. Knjiga je vrijedan literarno-povijesni prikaz, ali ima faktografskih pogrešaka.

mnogolikih žanrovskih hibrida povijesti i fikcije. Pisac bi mogao skriti ili razotkriti pripovjedne postupke u konfiguraciji događaja i osoba, vjerovati ili posumnjati u zbiljnost dogođenoga, kao i u ideju smislenosti povijesti, mogao bi poštivati slijed događaja i njihove ishode ili se njima poigrati kao suvereni gospodar. Ivo Rešić bira najteži put. Odlučuje se za mukotrpnu i pomnu rekonstrukciju uz vodeći kriterij autentičnosti ne samo događaja i glavnih likova nego i najsitnijih pripovjednih jedinica te slaže *nefikcijski* pripovjedni mozaik iz rasutih krhotina povijesnih tragova u nastojanju da sačuva najveću moguću dokumentarnost u krhkom mediju pripovijesti. U potrazi za vjerodostojnim podacima brižno je istraživao domaće i strane arhive, državne i crkvene matice, digitalne hemeroteke, književne izvore i znanstvene članke i odlazio na autentične lokalitete, a potom prikupljenu građu selektirao i slagao u pripovjedni niz, od kontingencije gradio narativnu nužnost. Takav *antikvarni* pristup povijesti,⁶ kojim se u pijetetu prema tradiciji nastoji sačuvati što je moguće više pojedinosti (imena, lokaliteta, artefakta, nadnevak), smješta Rešićev rukopis u skupinu dokumentarne proze,⁷ koja zadržava jasnu vezu s faktografskom građom. Integriranje činjeničnoga materijala u pripovjedno tkivo odvija se kronološki pravilnom susljednošću, pri čemu pripovjedne jedinice nisu reducirane isključivo na jednu temu nego su objedinjene kolektivnim subjektima događaja (izgradnja tvornice tanina, počeci nogometa i sportske kulture, bračna ljubav Katarine i Freda), mjesta (Županja) i vremena (početak i kraj Katarinina života). Pripovjedač dakle nastupa u dominantnoj ulozi kroničara kao *čuvara pamćenja* koji pripovijeda o širokom rasponu događaja, registrirajući i događaje iz *male* povijesti lokalne svakodnevice i prijelomne događaje iz *velike* povijesti. Povezujući ih međutim lab-

⁶ Usp. Friedrich Nietzsche, *O koristi i štetnosti historije za život*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 19, 27.

⁷ O dokumentarnome romanu usp. Milka Car, „Dokument i roman – preispitivanje žanrovske paradigme“, *Umjetnost riječi*, 2008., 3–4, str. 215–241. Dokumentarni je roman, prema određenjima Car, hibridna vrsta u kojoj je literarnim postupcima integriran faktografski materijal u rasponu od pokušaja ukidanja fikcionalnosti dokumentom do montiranja faktografske građe s funkcijom preuzimanja tradicionalnih strukturnih elemenata, kao što su radnja ili likovi. Dokumentarni roman kao žanr, prema Barbari Foley (*Telling the Truth: The Theory and Practice of Documentary Fiction*, Cornell University Press, 1986.), nalazi se „u blizini crte razdvajanja između činjeničnog i fikcionalnog diskursa, ali ne briše tu granicu“ (25), a razlikuje se od ostalih vrsta po izrazitoj privrženosti referentnim strategijama i nekoj vrsti „mimetičkoga ugovora“ o vjerodostojnosti i provjerljivoj poveznici sa stvarnim svijetom uz dodatni zahtjev za empirijskom potvrdom. Između činjeničnoga i fikcijskoga narativa ostaju razlike, unatoč poststrukturalističkome osporavanju, između ostaloga i po tomu što je činjenični narativ referencijalan, dok fikcijski nema referenta, barem ne u „našem“ svijetu. Usp. Jean Marie Schaeffer, „Fictional vs. Factual Narration“, *The Living Handbook of Narratology*. <http://www.lhn.uni-hamburg.de> (posjećeno 1. srpnja 2023.).

vim zapletom u jednu zatvorenu cjelinu, uz primjenu ostalih literarnih postupaka i strategija u strukturiranju teksta, profiliranju likova i uvođenju zamišljenih dijaloga, Rešićev se tekst približava romanesknom narativu realističkoga pripovjednog pro-sedea. Čitatelj nije pozvan na propitivanje granica između fikcije i stvarnosti nego je uz pomoć sveznajućega pripovjedača nekontaminiranoga metafizijskim ili meta-povijesnim refleksijama uvučen u iluziju da se priča odvija sama po sebi, odnosno da je zaplet već zatečen u zbiljskim događajima. Od klasičnoga povijesnog romana odvaja ga međutim naglašena, neskrivena i dosljedna nefikcionalnost i podudarnost sa zbiljskim referencijama, uz dodatni zahtjev za empirijskom potvrdom mnoštva pojedinosti koje ne podliježu načelu narativne ekonomičnosti i funkcionalnosti. Posrijedi je žanrovski hibrid dokumentarnoga, kronikalnoga i romanesknoga s dominantnim prednjeplanskim, panoramskim i sekvencijalnim pripovjednim strategijama sveznajućega pripovjedača u trećem licu. Rešić k tomu provodi i lirsko dizajniranje teksta u fikcijskim uvodnim pasażama. Svako poglavlje započinje prologom s referentnom vremenskom točkom posljednjega dana života glavnoga lika (Katarine) kao sedamdeset i devetogodišnje starice u formi neizravnoga unutarnjeg monologa ili slobodnoga neupravnog govora što dovodi do sužavanja perceptivnoga polja. Pripovjedač je i dalje u trećem licu, ali gubi značajke sveznanja i objektivnosti te iz suženoga motrišta pripovijeda o događajima sa stajališta ili iz fokusa lika. Pripovijedanje je tada kao *velika životna priča* filtrirano osobnim doživljajima, emocijama i refleksijama lika te ima naglašeno subjektivan ton. Pravilnost u dinamičkim izmjenama fokalizacija ujedno je i igra individualnoga sjećanja i kolektivnoga pamćenja. Dok sjećanje pripada samo Katarini, kolektivno pamćenje pripada cijeloj zajednici. Individualno sjećanje osuđeno je na selektirane slike koje pokretane detaljima retrospektivno vraćaju životnu filmsku traku unatrag. Kolektivno pamćenje nastoji rekreirati i rekonstruirati cjeloviti i pravilan kronološki slijed događaja u progresivnom tijeku prema naprijed. U potonjem slučaju pripovijedanje podržava iluziju da se događaji jasno i istim redoslijedom kojim su se odvijali u prošlosti ponovno odigravaju pred našim očima, u prvom slučaju u igri je fluidna gramatika sjećanja otvorena dijalektici uspomena i zaborava. Kronikalnim stilom i dokumentarističkim pripovjednim tehnikama iznosi se gusti mozaik događaja u Županji u razdoblju od kraja 19. stoljeća do polovice 20. stoljeća,⁸ uz paralelnu faktografsku sliku događaja u Londonu koji su prethodili ili su izravno vezani uz Tvornicu tanina te bogatu skalu uvezanih fabularnih putanja i nepreglednu fresku zbiljskih osoba-likova, dok se fikcionalizacijom sjećanja glavnoga lika sakraliziraju uspomene i pripovijeda jedinstvena, velika životna priča o ljubavi Freda i Katarine u koju su nerazmrsivo upletene i nogomet i Županja.

⁸ Pregled povijesti Županje u tom razdoblju usp. Boško Pešić, *Kratka povijest Županje*, Gradska knjižnica Županja, Županja, 2006., str. 25–37.

Sinopsis

Apstrahiramo li narativ od guste faktografske teksture, možemo ga uz noseće referencijalne odrednice kondenzirati ili sažeti na sljedeći način. U vrijeme kada engleski industrijalci Alfred Lafone, Frederic Hepburn, Forest Mortimore te braća Charles i David Miller parobrodom dolaze u Županju (1879.) kako bi pripremili uvjete za izgradnju Tvornice tanina, Katarina, kći obrtnika kožuhara Đure Horvatića, četverogodišnja je djevojčica. Moderan i zahtjevan industrijski pogon „Tvornica hrastovog ekstrakta” s dioničkom glavnicom u vlasništvu tvrtke „The Oak Extract Company Ltd” započinje s radom 1883., a šest godina poslije u Županju dolazi i Ferdinand William Hepburn (Fred) koji će uskoro naslijediti oca Fredericka na mjestu upravitelja tvornice. Nakon smrti obaju roditelja, Katarina živi u Valpovu, u obitelji majčine sestre Marije i Josipa Benakovića. U godini povratka Fredova oca Fredericka Hepburna u Englesku (1892.) u Valpovu u poštanskome uredu koji je vodio Josip Benaković odigrat će se prvi susret Katarine i Freda. Inteligentna i lijepa sedamnaestogodišnja Katarina, nepovjerljiva prema strancima ne popušta emocijama ni u sljedećim susretima i njihova komunikacija ne odmiče dalje od iskazivanja uzajamnih simpatija sve do romantičnoga preokreta koji ju odvodi u Fredov zagrljaj, a nakon vjenčanja 1893. godine vraća se i u voljenu Županju. Katarina se nastoji približiti kulturnim standardima suprugove obitelji te uz jednogodišnju obuku i permanentno mentorstvo *frau* Sophije usvaja nove damske vještine prikladne otmjenom građanskom društvu. Izgrađenim kulturnim habitusom i prema društvenim manirama, ona doista postaje prava *lady* te uz Freda unosi građanske običaje i uljudbu u tada još ruralnu kulturu. Kuća Hepburnovih kod savskoga nasipa, u kojoj je danas zgrada Obrtničko-industrijske škole, postaje pravi građanski salon i središte društvenoga, kulturnoga i sportskoga života Županje. Uz tenis, lov, hokej, polo i mačevanje Englezi u Županju donose i nogometnu loptu koja će ubrzo postati medijator žive interakcije između stranaca i domaćih mladića, u sportsku kulturu uključuje se i cijela zajednica. U stankama za ručak engleskim se inženjerima priključuju i domaći radnici tvornice, prolaze taktičku i tehničku obuku i prve nogometne utakmice u Hrvatskoj, ali i u Jugoslaviji i na Balkanu, odigravat će se svakodnevno potičući agilnost, natjecateljski duh i produktivnost radnika. Katarina je od malena pasionirana gledateljica isprva smiješne „engleske igre”, kasnije i strastvena navijačica domaćih ekipa ne propuštajući kao ni Fred nijedno nogometno natjecanje. Engleskim industrijalcima, posebno Fredovu ocu, nogomet koji se rađa u okružju tvornice i širi među lokalnim pučanstvom postaje životna misija. Prvo sretno desetljeće bračnoga života Katarine i Freda uz uspješno poslovanje Tvornice tanina i uz nju izgrađene bačvarije, prekinut će financijske poteškoće koje su 1912. godine dovele do prelaska vlasništva tvornice u posjed „Dioničarskog društva za proizvodnju hrastovog ekstrakta, Županja”, što je označilo kraj engleske prevlasti u vodstvu tvornice. Svi Englezi, osim Freda koji je zadržao dioničarski udjel, vraćaju se u

Englesku. Poslovanje je uskoro suočeno s ratnim neizvjesnostima, poremećajima na tržištu tanina, odlaskom radne snage na bojišta i pogibijom mnogih Županjaca, haranjem smrtonosnih bolesti (kolera), a tvornica je stavljena pod državni nadzor. U razdoblju nakon svršetka ratnih sukoba i raspadom Austro-Ugarske Monarhije krajem Prvoga svjetskog rata, proizvodnja tanina iz hrastovine ne može izdržati konkurenciju pred isplativijom proizvodnjom tanina iz kestenovine. Da bi izbjegli propast, predstavnici i dioničari Tvornice tanina iz Županje primorani su 1919. godine na novu pretvorbu te s partnerima iz Srijemske Mitrovice i iz Našica osnivaju društvo „Tanin”. Drastično smanjenje prihoda i učestali radnički štrajkovi, uz ubrzanu eksploataciju hrastove šume i nedostatak sirovine, doveli su 1936. godine do konačnoga prestanka rada tvornice. Ni tada Fred ne odlazi iz Županje i umire 1940. godine uoči početka novoga svjetskog rata. U ratnim godinama Katarina je bez voljenoga supruga, bez potomstva i bez prihoda, okružena napuštenim i ruševnim zgradama tvornice te preživljava na imanju u krajnjoj oskudici u društvu sa sestrom i guvernantom. Svršetkom Drugoga svjetskog rata slijede nove nevolje. Komunistička vlast Katarini oduzima sva vlasnička prava i nalaže iseljavanje iz kuće u malu pomoćnu zgradu na kraju imanja. Posredovanjem britanskoga konzulata dobije izlaznu vizu i napušta zemlju 1947. godine odlazeći u Englesku Fredovoj obitelji, ali je prije odlaska uspjela pravno ishoditi darovnicu kojom zemljište na kojem je bila tvornica ustupa Nogometnom klubu „Graničar”. Umire daleko od rodne Županje u staračkom domu u 79. godini života u londonskoj četvrti Sutton. U Županji tada više nema Engleza, ali ostala je iza njih, i to zauvijek nogometna lopta.



Katarina Hepburn hrani kokoš i piliće

Narativ je isprepleten mnoštvom sporednih fabularnih linija i galerijom likova čija uloga nije pokretanje radnje nego vjerodostojnim osobnim imenima osnažiti dokumentarni učinak. Među aktivnijim sporednim likovima s vlastitim životnim povijestima zatječemo primjerice Vinkovčanina Andriju Kozarca, prvaka među borcima za radnička prava, organizatora štrajkova u tvornici, gdje je zaposlen vjerojatno na nagovor strica Josipa Kozarca. Tu je i Walter Miller, blagajnik Tvornice tanina, koji je zbog hedonističkoga životnog stila – nalik bečarskome i tragičnoga životnog kraja ugrađen u kolektivno lokalno pamćenje kroz usmene predaje i pučke pjesme. Imenom su upisani i glasoviti igrači „Graničara”: Žiga Kohn, jedan od osnivača kluba te Đuka Verner, vjerojatno najvrjedniji član kluba u njegovoj povijesti, te važni svjedoci županjske nogometne priče: Mato Svirčević, čija su sjećanja o prvoj nogometnoj utakmici ušla u kolektivno pamćenje; Marko Kobašević koji je slučajno postao vlasnikom lopte, predajom prihvaćenom kao prva lopta koju su Englezi donijeli u Županju; Jakob Kmoch, važan kotačić u nogometnoj infrastrukturi sa zadaćom zašivanja probušenih lopti i održavanja ključnoga rekvizita. U sitne epizode uključeni su Josip Lovretić, ban Khuen-Hedervary, biskup Strossmayer i dr. Ivan Bujanović, profesor i dekan Bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu koji je bio kum na vjenčanju Katarine i Freda. Na više mjesta javlja se i glasoviti David Schwarz, izumitelj zračnoga broda (cepelina) koji u vrijeme gradnje Tvornice tanina više nije u Županji, ali ga je Katarina kao djevojčica sretala, a glas o njegovim izumima brzo se širio mjestom preko njegova brata Ferdinada, vlasnika bačvarije izgrađene u blizini engleske bačvarije. Poznavateljima lokalne povijesti neće promaknuti ni trgovac Bela Hirschfield, višestruki predsjednik „Graničara”, strastveni navijač i veliki mecena, braća Bačoke s prvim automobilom u Županji, župnik Gabrijel Babić, kotarski liječnik Đuro Berić i veterinar Dragutin Pozajić, vlasnica gostionice Kamila Nemetz, poštanski službenik Josip Benaković, pokretač mnogobrojnih aktivnosti i društava u Županji i Valpovu. Upućeniji će i u mnogim imenovanim „statistima” prepoznati osobe koje su zavrijedile pamćenje.

Od mnogobrojnih novina i *prvina* koje su se rađale u Županji u razdoblju intenzivne modernizacije industrijalizacije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće – među kojima je i prvi moderni industrijski pogon tanina i prva javna rasvjeta u Hrvatskoj i prve igre tenisa – u najsajnije niše lokalnoga kolektivnog kulturnog pamćenja smještena je velika priča o ljubavi Katarine i Freda i prvim nogometnim utakmicama. U takvu nužno selektivnom i poroznom kolektivnome pamćenju ostale su međutim mnoge faktografske praznine, koje su u Rešićevu tekstu popunjene i upletene u razvedeni i gusti nefikcijski narativ pripovjedača-kroničara koji okom nevidljive kamere, bez montažnoga fragmentiranja, potanko i kronološki uredno bilježi doga-

đaje i osobe uz jamstvo empirijske provjerljivosti. Dokumentarističke narativne strategije i „strast za imenovanjem” zahtijevaju strpljiva i pozorna čitatelja koji neće plutati tekstem. Ako doista zaroni u tekst i prihvati likove, događaje i pojedinosti kao zbiljske referente, razlistat će mu se pred očima kaleidoskop sličica onoga što se zbiljski dogodilo u najvećoj mogućoj podudarnosti s pripovjednim slijedom. Ugovor o referencijalnosti ili empirijskoj provjerljivosti obvezuje autora da se pridržava konvencija vjerodostojnosti i jamči čitatelju da je odnos između teksta i referenata razmjerno podudaran. Autor se oslanja na minuciozna istraživanja činjenica, a čitatelj je upoznat sa zapanjujućom količinom informacija. Unatoč neizbježnoj ograničenoj uporabi fikcijskih literarnih strategija koje sitnije epizode smještaju u polje vjerojatnoga ili mogućega, referencijalnost je glavna značajka Rešićeva rukopisa sa snažnim dokumentarnim učinkom u osnaživanju pamćenja. Kulturni kapital zajednice premješten je iz pasivne kolektivne memorije u aktivno pamćenje, koje ima potencijal postati radna cirkulirajuća memorija zajednice u kojoj se prošlost održava kontinuirano živom. Pripovijedanje o prošlosti – *ničeanski* rečeno – ispunjava svrhu samo ako služi životu. Nogometna lopta koju su Englezi donijeli u Županju i u njoj je ostala indeks je života koji se nastavlja u igri, pamćenju i pripovijedanju.



Katarina Hepburn u trenucima odmora

dr. sc. Vlasta Markasović

Panonski obrisi u pjesništvu Slavka Mađera (1922. – 1946.)

Pjesništvo Slavka Mađera postavljeno je u suodnos s fundamentalnim karakteristikama regije. Istražuju se intelektualno-filozofski i afektivno-osjetilni toposi ove poezije. Ustanovljuju se obrisi, podudarnosti i mjesta razlike u odnosu na generalizirane predodžbe o književnosti panonskoga prostora.



Slavko Mađer

Uočavanje fenomena regionalizma u književnosti ima dugu tradiciju i obuhvaća kako esejistički tako i znanstveni diskurs. Početni impuls ponajprije su autori pronalazili u aristotelizmu, tražeći utjecaje specifične biosfere na čovjeka, odnosno stvaralaštvo. Matoševoj misli o poistovjećivanju ljudi i krajeva, odgovara npr. i Hölderlinova opaska o sugestivnom djelovanju južnoga krajolika na osjetila, a Herderova teza o slavenskoj „golubinjoj čudi”, koja je postala toposom raznih diskursa također se temelji na svojevrsnom „mentalitetnom regionalizmu”.

Regionalističke definicije književnosti polaze od dvaju uporišta: geografsko-prostorna omeđenja te kulturno-civilizacijskih posebnosti definiranoga prostora.

ra. Pri tome često dolazi do dvojbi jer se elementi kulture mogu prelijevati i izvan predviđenih granica te vrludati u odnosu na prostorne granice tijekom povijesnih (vremenskih) mijena.

Termini koji su upotrebljavani pri imenovanju umjetničkih regionalnih fenomena odreda se oslanjaju na geografsku onomastiku pa se u hrvatskoj znanosti o književnosti pronalaze „mediteranizam“, „jadrinizam“, „slavoničnost“, „šokaštvo“ i „panonizam“. Pri tome se *mjesta razlike* navedenih književnih regionalnih fenomena traže u prostornim, društvenim i kulturnim podestima.

Termin *panonizam* referira se na zemljopisno-politički prostor, kao i ime rimske provincije Panonije, koja se rasprostirala u zapadnom Podunavlju. Jedna od stalnijih granica joj je na sjeveru i istoku bila rijeka Dunav, dok se zapadna granica pomicala. S obzirom na današnji izgled zemljopisne karte, Panonija je obuhvaćala neka područja današnjih zemalja Austrije, Hrvatske, Mađarske, Srbije, Slovenije, Slovačke, Bosne i Hercegovine, a djelomično i Rumunjske.

Pitanja Panonije kao današnje regije dodiruje se i Vinko Brešić u knjizi *Slavonska književnost i novi regionalizam* (2004.) kada zaključuje da u novonastalim uvjetima globalizacijskih tendencija treba redefinirati pojam regionalizma: „Najnoviji proces regionalnog preslagivanja pokazuje kako se regije mogu ne samo geografski, etnički, jezično ili pak sve u jednom definirati, već i gospodarski relativno lako redefinirati, što je zapravo samo mali korak i do mogućega političko-administrativnog *preslagivanja*, pa u tome valja vidjeti i sasvim subverzivan element u odnosu prema nacionalnim državama čije su granice povučene najčešće bez ikakva obzira na regije. Europa je u svakome pogledu bila i ostala dobar primjer, bilo da su u pitanju Alpe, Jadran ili Panonija, dakako s Hrvatskom kao u svim varijantama uključivim faktorom“ (Brešić, V., 2004.: 107.).

Regionalizam se, prema mišljenju V. Brešića ne može smatrati tek geografsko-geoklimatski i društveno uvjetovanim, već na primjeru *slavonske hrvatske književnosti* pokazuje kako je riječ o *kvalitativnom* fenomenu, koji „se ricouerovski rečeno – temelji na razlici, odnosno na *krajnjoj sličnosti*“ (Brešić, V., 2004.: 108.).

S obzirom na samu pojavu regionalnih razlika u hrvatskome prostoru/društvu/povijesti Jakov Sabljčić smatra da se može primijetiti sraz triju imperijalnih sila, triju ili pet monoteističkih religija, ali i „tri tipa ruralnog i urbanog svijeta: jadransko/sredozemni, panonsko/srednjeeuropski i dinarsko/balkanski“ (Sabljčić, J., Vinokovci, 2006.: 246.).

Termin *panonizam* ima tradiciju semantike kulturno-civilizacijskoga prostora nadređenoga geografskom određenju tzv. panonske regije, kojoj je, kako se pokazalo i danas, teško povući stroge zemljopisne granice. Utemeljen je u geografskoj onomastici, u toponimu Panonija, no mislen je kao kulturološko-duhovna dimenzija.

U ovome se članku *panonizam* shvaća ponajprije kao odrednica stila/idolekata pisaca, ali pri tome se ne zanemaruje i njihovo „panonsko” podrijetlo, odnosno poveznica s geografskim regionalnim prostorom te se time u mnogome nasljeđuje pristup pojmu *panonizma* autora Gorana Rema i Sanje Jukić iz studije i antologije *Panonizam hrvatskoga pjesništva* (Osijek – Budimpešta – Đakovo, 2013.). U njoj se *panonizam* pronalazi „u području stila, a njegova etimologija na to da postoji konkretno protopodručje iz kojega je moguće izlučiti jasne parametre stilske prepoznatljivosti, odnosno stilskog identiteta bilo kojeg promatranog entiteta (...)” (Rem, G., Jukić, S.: 2013.: 25., 26.).

Da su prostor i tijelo („osjećaj”, mentalitet i sl.) u interakciji, ustvrdio je Z. Mrkonjić (Mrkonjić, Z., 1971.: 13.), a na tragu njegovih razmišljanja su i druga istraživanja regionalizma u hrvatskoj književnosti. Tako V. Brešić u već spomenutoj knjizi *Slavonska književnost i novi regionalizam* (MH, Ogranak Osijek, 2004.) promatra književnost u Slavoniji unutar četiri povijesna kompleksa. Ključnim elementom razlike u hrvatskoj književnosti smatra prostor: „Prostor i njegova kulturološka fragmentacija pokazali su se u isto vrijeme i kao faktori disimilacije, ali i kao faktor asimilacija, pa su u svim hrvatskim pokrajinama vidljivi tragovi prožimanja različitih tradicijskih kulturnih modela unutar nacionalno cjelovita područja – bez obzira na političko-administrativne granice koje su određivale njegovu povijest” (Brešić, V., 2004.: 31.).

Želeći ponuditi neku „ključnu topografsku distinkciju”, Brešić prihvaća već tradicionalne pojmove kopnenoga i primorskoga, odnosno panonskoga i mediteranskoga dijela hrvatske književnosti. Distinkcije je proširio s obzirom na „opisivanje svjetonazora” i „opisivanje poetike, odnosno na percepciju prirode i čovjeka ili pak na teme i motive, postupke, izraz i stil te na žanrove, a u konačnici i na pripadajuću tradiciju te na način poimanja književnosti” (Brešić 2004.: 103.). U tabelarnom prikazu ističe razlike u odnosu na *Jug (mediteranizam, sredozemnost)* i *Sjever (kontinentalnost, panonstvo)* u kategorijama:

1. Svjetonazor, koji ima potkategorije: Priroda, Čovjek;
2. Poetika, s potkategorijama: Teme i motivi, Postupci, izraz i stil, Žanrovi, Tradicija i Poimanje književnosti.

Sukus razlika izražen je u skraćenoj tablici razlika u filozofiji i poetici. U kategoriji filozofije bi tako Jug karakterizirali: more, društvo, apstrakcija i meditacija, racionalna percepcija, duša i plotinizam, a Sjever: zemlja, priroda, fatalizam i hedonizam, emocionalna percepcija, tijelo i aristotelizam.

U kategoriji poetike Jug označavaju: nematerijalni svijet, čovjek, lirizam, generaliziranje, forma, lirika, komedija, klasično-romanska, artizam, a Sjever: materijalni svijet, priroda, narativnost, konkretiziranje, sadržaj, epika, tagedija, german-

sko-slavenska, utilitarizam (Brešić 2004., 106.). Brešićeva shema razlika Juga i Sjevera od samoga je autora istaknuta kao mogućnosna, kao jedan od modela koji bi mogao poslužiti „reinterpretiranju tradicije uopće” (Brešić, V. 2004.: 111.).

Jakov Sabljčić navodi i klasifikaciju Panonikusa Bele Hamvasa prema L. Kösze-giju (Sabljčić, J. 2006. : 251.), odlikovale bi ga: „opuštenost, vedrina, smirenost, polusan, ravnoteža, smanjena aktivnost, instinkt zlatnog doba (ne sudjelovati u borbama zbivanja), ritmičan zahtjev života, idealitet, neposredno uživanje u životu” (Sabljčić, J., 2006: 249.). Sabljčić uspostavlja analogiju Hamvaseve i Brešićeve klasifikacije, pa bi ona izgledala ovako: „neposredno sudjelovanje u životu – hedonizam, ne sudjelovati u borbama zbivanja, idealitet – fatalizam; opuštenost, smirenost – tijelo; polusan – emocionalna percepcija; instinkt zlatnog doba – zemlja, priroda, materijalni svijet, emocionalna percepcija; ritmičan zahtjev života – priroda” (Sabljčić 2006.: 251.). Iako neka podudaranja nisu potpuna, donekle se, prema Sabljčiću, može ustvrditi sličnosti u klasifikaciji u polju koje je Brešić nazvao Filozofija.

Navedeni autori pružaju mogućnosnu orijentaciju u panonskoj/kopненоj/sjevernjačkoj hrvatskoj književnosti pa će se nastojati iznaći i u pjesništvu Slavka Mađera (1922. – 1946.), podrijetlom Srijemca, a dijelom življenja Slavonca i Vinkovčanina.

Slavko Mađer stariji je brat pjesnika Miroslava, koji je, objavljujući nakon bratove smrti htio afirmirati slabije poznatoga i ranopremunuloga brata potpisujući se odlučno i svojim i bratovim imenom. Godine 1969. objavio je zajedničku zbirku pjesama pod naslovom *Izabrane pjesme*, a 1994. godine pojavljuje se kao urednik bratove zbirke pjesama u izdanju SN „Privlačice” u Vinkovcima. Bratsku i pjesničku povezanost Miroslav je objavio u autobiografskom tekstu *Jedinstvo krvi*.

Nevelika pjesnička ostavština Slavka Mađera ipak je privukla pažnju svojom autohtonošću emocijske, afektivne podloge. Navodeći njegove književne uzore (A. B. Šimić, D. Tadijanović, T. Ujević i M. Krleža) Cvjetko Milanja pronalazi originalnost njegova lirskoga subjekta te pesimizam jer su „figure bukoličke sreće sjenčane ne samo mističnom slavonshtinom nego i posve drukčijim značenjima” (Milanja, C., 2000.: 183.).

Slavkovo pjesništvo u mnogome je, na svim instancama, tipično panonsko jer je u sebe upisalo i Hamvaseve i Brešićeve odrednice te stilski prijanja uz panonski model koji uviđaju S. Jukić i G. Rem. Stoga je ova poezija već zarana iščitana kao zavičajna pa B. Mesinger uz svojevrstnu jesenjštinu uviđa i zavičajne Slavkove motive (Mesinger, B., 1972.: 7–17.). R. Pšihistal i G. Rem uvrstili su ga u *Vinkovačku književnu povjesnicu* smatrajući da „jačinom sinestezije intervenira u osjetilnu strukturu iskustva prostora” (Pšihistal, R., Rem, G., 2009.: 145.).

Pjesnikov svjetonazor u odnosu na *prirodu* i *čovjeka*, što su instance Brešićeve tipolgije (Brešić, V., 2004.: 104.) je sjevernjački i panonski. U njegovu svjeto-

nazoru pronalazi se opjevavanje zemlje, ravnice i zavičajnih voda, a u odnosu na instancu čovjeka, uočljiv je i pesimizam i hedonizam i fatalizam, kao i žudnja za nepoznatim. Većina toga se pojavljuje već u prvoj objelodanjenoj pjesmi iz 1940. godine *U ljetne večeri postaju mreže moga djeda srebrne* (Mađer, S., 1994.: 5.). U njoj se javljaju i *jake emocije* karakteristične za kopneno-panonski stil. Lik djeda koji ide u noćno ribarenje zaokuplja tim mističnim činom lirskoga subjekta. Lirski se subjekt ispunjava *tajnovitošću* (koja je kod Brešića uvrštena u kategoriju Svjetonazor) izazvanom i samim djedovim činom i njegovim autoritativnim, u pozitivnom smislu, likom i nokturalnim slikama. U recipijentovu se imaginariju pojavljuju dva lika: djed i unuk. Asocijacijski splet zamišlja unuka kao dijete ili mladića, kao djelomično inferiornoga u odnosu na djeda, a istovremeno je lirsko Ja cijelo okrenuto apostrofiranju djeda i podijeljeno. U prvom dijelu pjesme ono je okrenuto arhemitskom supstratu. Djeda odlikuju iskustvo i mistična povezanost s prirodom. U završnici pjesme djed je siromah i gubitnik dok se lirsko Ja mijenja od impresioniranoga do ožalošćenoga. Odnos djeda i unuka se tako tijekom lirske iskazivanja mijenja s obzirom na perspektivu govorećega lica, tj. unuka. On doživljava djeda kao udivljujuće i mistično životno uporište, a zatim shvaća da taj isti djed ne može uvijek tako funkcionirati i zato se tajanstvene slike na mjesečini okrutno nadomještaju slikama danjega realiteta. Djed je, u stvari, siromah. Pjesma otvara i pitanje *instinkta zlatnoga doba* jer se referira asocijativno na prošlo doba u kojem je djedov život bolje funkcionirao.

Pjesme u kojima se pojavljuje djedov lik intenzivno su panonističke. U njima se, prema Brešićevoj tipologiji, pojavljuje i *zemlja, ravnica, vitalizam, hedonizam, melankolija, sentimentalnost, tragizam, ruralna kultura*, a u tematsko-motivskom sloju *zavičajni pejzaži i dom, nostalgija za prošlošću, prolaznost života, usamljenost, elegičnosti i idiličnost, mitologizacija lokalnog života* (Brešić, V., 1994.: 104.).

Pjesma *Rođeni, hajde s dejkom da bacimo mreže* također se temelji na omiljenom motivu ribarenja, ali se motivi poput onih iz pjesme *U ljetne večeri postaju mreže moga djeda srebrne* drugačije interpretiraju. U ovoj pjesmi naglašeniji je dodir motiva sa simboličnom i arhemitskom sferom. Osim vizualnih, pjesma donosi i naglašene olfaktivne motive: *miris orošenih trava, mirisne šarane, miris pečenoga kruha i toploga kuhanog mlijeka*.

Ove dvije pjesme vezuje i nokturalni tajanstveni ugođaj, motiv mjesečine i motiv putovanja. Tako se inaugurira nomadistička svijest, koja u drugoj pjesmi obuhvaća i samoga subjekta i njegova djeda u stihu: „iđasmo dolom bosu ko sveci i ciglari“ (Mađer, S., 1994.: 7.).

Materijalni svijet, odnosno motivi zavičajnoga pejzaža su u pjesmi *Voćnjak* povezani i sa sklonošću prema mitologizaciji zavičajnoga prostora kao prostora izobilja. U toj se pjesmi vizualni, auditivni i olfaktivni motivi međusobno upotpunja-

vaju te se tako snažno utiskuju u subjektovu afektivnu svijest. U obilju motiva koji dočaravaju zavičajni prostor izobilja prepliću se florealni, animalni i antropocentrični: sjenice, krošnje šljiva, breskve, vinograd, dinje, guske, djeca, djed, kuhani kukuruzi, seoski dobošar, trava.

Lik djeda je, kao što je to kritika već više puta primijetila,¹ za subjekta autoritet pomoću kojega se pokušava deskribirati. Djed i priroda trebali bi biti uporišne točke koje će pomoći u centriranju subjekta, koji ipak percipira svijet pesimistički. Svijet u kojemu obitava ljudsko egzistentno premrežen je cestama, putovima i rijekama, ispunjen raspirenim vjetrovima. Svijet je tajanstven, nemiran, a egzistentno podvrgnuto prolaznosti. Stoga subjekt gradi svoj arhemijski sustav motiva, gradi autoutopističko sidrište. Lik djeda pri tome dobiva dimenzije karakteristične za simboličnu sferu. Najbolje takvu tvrdnju ilustrira pjesma *Lovac mirisa* u kojoj je djed poput antičkoga boga: „zelen od bare i trske, taman i šuman od šuma”, „mirisan od dubinskih mreža, / pijaniji od sumraka i boja nego od vina”. Djed je hiperboliziran do te mjere da se u njegovim kosama gnijezdi vjetar i da mu je radost teža od sunca (Mađer, S., 1994.: 10.). Naposljetku, svijest pjesme predstavlja se kao izrazito mitska jer djed je „mag, čarobnjak iz daljina, iz dubina” (Mađer, S., 1994.: 10.).

Iako se lirsko Ja može okarakterizirati prema Brešičevoj tipologiji kao „naivno dijete prirode – strastven, bezbrižan i mekoputan” (Brešić, V., 2004.; 104.), ipak postoje razlike. Lirski subjekt često apostrofira nekoga i voli epistolarnu stihovanu formu, što ga automatski čini „jakim” ili barem malo superiornijim u odnosu na apostrofiranoga. Među ostalim, to je tako i stoga što je lirsko Ja inicijator lirske kazivanja i upućivač poruke, savjeta i sl. Nešto je drugačija pjesma *Mati čestita devetnaesti rođendan i ne voli što sam pjesnik*. U toj pjesmi govoreće lice je mati, a sin osvjetljen iz obzorja njezina lirske kazivanja. *Jake emocije* iskazuje mati deskribirajući svojega sina kao usamljenika, čudaka i pjesnika, a upravo tako ga doživljava i okolina, kao što je to i autopercepcija. U pjesmi *Odgovor na pismo u kome mi mati piše da me ljudi smatraju čudakom* lirski subjekt odgovara: „Ne krijem. Neki put i budan sanjam.” (Mađer, S., 1994.: 17.) No Mađerov je subjekt i „naivno dijete prirode”. U pjesmi *Povratak samome sebi* sjedinjuju se u subjektu i „naivno dijete prirode” i nostalgično i nomadističko Ja, koje u povratku prirodi doživljuje vitalističku obnovu (Mađer, S., 1994.: 20.):

*Skidam stare haljine i perem se zrakom.
U zemlju zakapam misli kao bolesnika,*

¹ Jedan od cjelovitijih prikaza o S. Mađeru napisao je B. Mesinger i objavio u knjižici *Slavko Mađer 1972. godine*. On smatra da je lik djeda „centralni lik njegove poezije”. Usp. prikaz „Ime ispisano vodom i vjetrom po tlu zavičaja...” u: *Slavko Mađer, 1922. – 1946.*, Narodna knjižnica u Vinkovcima, Vinkovci, 1972., str. 7–17.

*a sunce mi u duši suši tragove urezanih slika.
Spopala me luda želja da za vlakom za obalkom
potrčim, trčim.*

*O radosna radosti, raduj se u meni,
ja plovim u svjetlu u bojama s mirisima i zvukovima
i osjećam da ću propupat s pupovima.*

Želja za nepoznatim (Brešić, 2004.: 104.) ostvaruje se upravo željom za lutanjem, odlascima, izraženim motivima ceste i vlaka, kao u pjesmi *Ostavljam očinski dom*, ali vrlo često oni su i parafraza prolaznosti i smrti: „Jer nema povratka / ima odlazak i zvižduk vlaka / vječni zov oblaka da se putuje” (Mađer, S., 1994.: 26. ili u *Bratovoj ispovijedi materi*, gdje lirsko Ja veli:

*Nosim cestu. A cesta nosi mene.
I nikad se nećemo nanositi. (Mađer, S., 1994.: 29.)*

Spomenute motive upotpunjuje i pjesma *Mrtvom Vladi i travama* u kojoj je eksplicirana usamljenost:

*I kad sam među ljudima, osjećam se sâm.
Inače lutam po šumi i jedem crne divlje trnine.
Ko šumski čovjek. Kao Pan. I pomalo sam sretan. (Mađer, S., 1994.: 31.)*

U metaforičkom sloju Mađerovih pjesama vrlo je čest *vjetar*, koji je izraz težnje za slobodom i usamljenošću, ali i elan vitala. On je oksimoronski splet prolaznoga i neprolaznoga, melankolije i radosti za lirskoga subjekta, kao u pjesmi *Konji i šume me zovu konjokradicom*:

*Bit ću vjetar u vjetru
(krikovi će se moji pobratiti s njim)
i postat ću u divljini divljim. (Mađer, S., 1994., 30.)*

Zemlja, kao dio biosfere i kao zavičajni pejzažni motiv zaokuplja većinu panonskih pjesnika. Mađerova vizija zemlje je tipična odlika panonizma. Zemlja je tajnovita i vječna te ju Mađer doživljava kao prostor najveće transcendencije, kao u pjesmi *Šumi ravan* u kojoj je s malo riječi, sa svojevrtnim minimalizmom i potpunom predanošću ćutilima izražena metafizička priroda ravnice. Naslov je ujedno i posljednji stih, što naglašava cikličnost ravnice. Šum je postao subjektov instrument spoznaje. *Mikrovizija svježih čula* (Brešić, V., 2004.: 104.) dovela ga je do spo-

znaje ravnice kao prostora vječnosti i samoga sebe kao prolaznoga bića koje nepogrešivo u šumu vječnosti čuje najavu vlastite smrti:

*U meni umire jedan život stari
Šumi ravan.* (Mađer, S., 1994.: 9.)

Zemlja je prostor *okolnosnoga tubitka* (Heidegger) s kojim se lirsko Ja stapa u viziji vječnosti. U pjesmi *Osjećanje jedno sa zemljom* on kopa rukama po crnici i osjeća kako se rasipa postajući jedno sa zemljom, tj. vraća se u predoblično, antropomorfno stanje, priznajući pobjedu zemlje nad antropocentričnim egzistentnim.

Više nego zemljom Slavko Mađer zaokupljen je nebom. *Zemlja i nebo*, kao minimalistički pejzažni motivi su prema V. Brešiću također odlike *panonizma*. Kao i drugi panonski pjesnici i S. Mađer ornamentira sliku zemlje florealnim slikama koje vjerojatno trebaju sugerirati obnovljivost i plodnost. Međutim, na transparentu neba Mađer ne ističe monolitnost i nesagledivost, već uključuje dinamizam pomoću ptica i vjetra, što je svojevrsno *mjesto razlike* unutar panonskoga korpusa. Lirsko Ja često apostrofira vjetar (*U prsa vjetre rode nahrupi*, „U prsa vjetre”, Mađer, S., 1994.: 37.). Zapaziti je da Mađerov lirski subjekt ne koristi statičke, nego izrazito dinamičke slike s obiljem detalja u koje projicira i vlastitu potrebu za dinamikom i slobodom od temporalne prirode egzistentnoga. Izvjesni hedonizam i vitalizam, kao u pjesmi *O sve, o sve za vjetrove* (Mađer, S., 1994.: 39.) sjedinjuje se tako s *ravnicačarskom melankolijom* (Brešić, V.). Prema mišljenju B. Mesingera vjetar je, pak, „najmnogoznačniji simbol” s kojim se lirski subjekt identificira radi prevladavanja elegičnosti (Mesinger, B., 1972.: 143.).

U Mađerovu pjesničkom idolektu vjetar postaje jaki označitelj. Njemu se pridaju simbolika slobode, otpora smrtnosti, obnovljivosti, vječnoga kretanja, životnih mijena.

Odnos prema *tijelu* je u poeziji S. Mađera specifičan zbog iskustva bolesti od koje je polagano umirao (TBC). „Umrijet ću tiho ko cvijeće u Cézanneovoj vazi”, veli subjekt koji je itekako svjestan propadanja svoga tijela („u meni gori i zrije tuberkuloza”). Subjekt upravo radi toga iskustva postaje fatalistički orijentiran i nadomak egzistencijalističkoj problematici pa C. Milanja zaključuje da se iz „tjelesnoga iskustva u njega spontano rađa egzistencijalistička problematika” (Milanja, C., 2000.: I., 183.). Čitava Mađerova lirika se kreće od pobune zbog bačenosti u smrt do gotovo poganskoga obožavanja prirode kao vječne mijene i apsoluta slobode. Lirski subjekt, stoga, umirući i žudi i žali za prirodom:

*Možda najviše žalim što više neću vidjeti
vinograd, voćnjak, Savu i šumu*

koja nas je primila kao umorne putnike. (Mađer, S., 1994.: 15.)

U panonskih se književnika često javljaju i motivi šume i vode. U nevelikom Mađerovu opusu odmah je uočiti posvećenost vodama. To su rijeka Sava, neimenovana rijeka i močvarne vode (bare). Vode su mistične, muljevite, obasjane mjesečinom, duboke, hladne. Iz perspektive arhetipske književne kritike slike vode su većinom slike pada, međutim Mađer ih ne vezuje uz ofelizacijske predznake ili ako ih vezuje, tada je ofelizacija namijenjena florealnim elementima. Pjesma *Sjena mosta i čovjeka u vodi* prikazuje drveće, vrbe i topole kao utopljene, ali lirski subjekt neće se utopiti dok „Voda teče brzo, hladna, duboka, glinaste boje“, nego će njome zaploviti. U njegovu imaginariju slika vode nije zla slika jer subjekt uvijek plovi vodom i ribari. Izvučeni šarani uspoređuju se sa suncem koje je bilo nestalo u vodenoj dubini, dakle povezuju se akvatična i solarna slika.

Motiv šume i stabala kao sinonima za uspon u metafizičko u ovoj poeziji nema. U njoj su češće pognute vrbe i utopljene topole, a kada je mizanscena šuma kojom prolazi lirski subjekt, u njegovu vidokrugu su više trave i trnina (usp. *Mrtvom Vladi i travama*). Ipak, šuma je prostor subjektive slobode pa je, zahvaljujući takvom mišljenju i zaštitnička, što je njezina češća uloga u panonskom pjesništvu. Subjekt jedino u šumi, izvan ljudske zajednice može sebe deskribirati:

I kad sam među ljudima, osjećam se sâm.

Inače lutam po šumi i jedem crne divlje trnine.

Ko šumski čovjek. Kao Pan. I pomalo sam sretan. (Mađer, S., 1994.: 31.)

S obzirom na izraz i stil V. Brešić u panonskih književnika uočava npr. sklonost onomatopeji. Mađerov stil više poznaje figuru *ethymologicu*, ponavljanje i anaforu, kao što je to npr. slučaj u pjesmama *Milinovi*, *mlinovi* i *Golubovima*, ali i upotrijebljene glasovne figure pokazuju da je pjesniku bila važna akustika stiha.

Pjesništvo Slavka Mađera pripadajuće je panonskom kulturnom krugu. Ono se u većoj ili manjoj mjeri ocrta unutar toga kruga svojim svjetonazorskim, filozofskim i poetičkim odrednicama. Iako u njemu ima i nekih specifičnosti i odmaka od panonske matrice, osobito u pjesmama s društvenom problematikom, što mu daje osobnost, ovo je pjesništvo ipak većim svojim dijelom uronjeno u panonsku matricu.

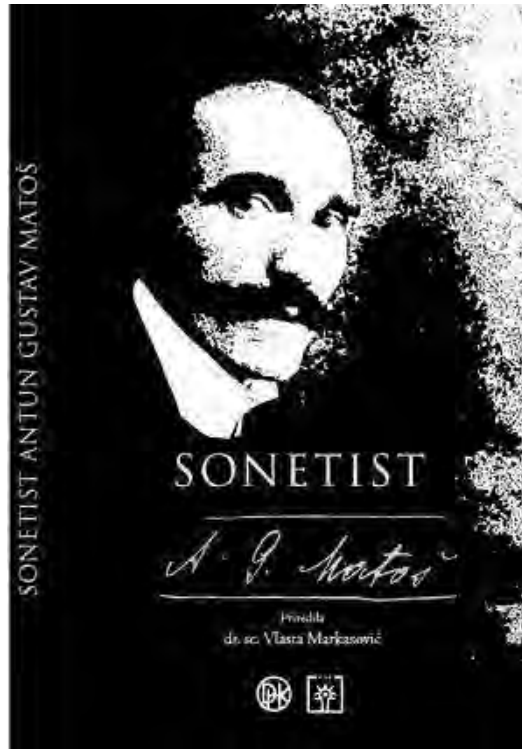
Literatura

- Brešić, V., *Slavonska književnost i novi regionalizam*, MH, Ogranak Osijek, Osijek, 2004.
- Jukić, S., Rem, G., *Panonizam hrvatskoga pjesništva I. i II.*, FF u Budimpešti, Ogranak DHK Đakovo, FF Osijek, Grad Đakovo, Budimpešta – Osijek – Đakovo, 2013.
- Mađer, Slavko, *Lovac mirisa*, SN „Privlačica”, Vinkovci, 1994.
- Mađer, Slavko, Mađer, Miroslav Slavko, *Izabrane pjesme*, MH, Zagreb, 1969.
- Mesinger, Bogdan, *Slavko Mađer 1922. – 1946. U povodu pedesetgodišnjice rođenja izdaje Narodna knjižnica u Vinkovcima*, Vinkovci, 1972.
- Pšihistal, R., Rem G., *Vinkovačka književna povjesnica*, Ogranak MH u Vinkovcima, Vinkovci, 2009.
- Sabljić, Jakov, *Panonizam u pjesništvu Franje Džakule* (Prilog hrvatskoj kulturnoj geografiji i književnoj antropologiji), u: *Šokačka rič* 3, Zbornik radova znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt održanoga u Vinkovcima 11. i 12. studenog 2005., ZAKUD Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2006.

Mato Nedić

Matoš – pjesnik raskošnih soneta

Sonetist Antun Gustav Matoš (priređila dr. sc. Vlasta Markasović), Društvo hrvatskih književnika, Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski i Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Osijek – Subotica, 2019.



Monografijom *Sonetist Antun Gustav Matoš* dr. Vlasta Markasović je u hrvatski kulturni prostor unijela nove spoznaje o književnome opusu, napose o pjesničkome radu najznačajnijega hrvatskog modernista. Iako je Matoš u javnosti poznatiji kao pjesnik, on je poeziju počeo pisati relativno kasno, tek 1906. godine, kada je bio već afirmirani prozaist. Slika o Matošu kao pjesniku, koja se ustalila u javnosti, nastala je vjerojatno zahvaljujući većoj zastupljenosti njegovih poetskih radova u školskim udžbenicima te su mu pjesme poznatije od proze. Kada se spomene Mato-

ša, mnogi će se sjetiti pjesama *Utjeha kose, 1909.*, *Maćuhica, Jesenje večere* i drugih, a tek će rijetki znati da je on 1892. godine objavio novelu *Moć savjesti* i da se pojava te novele vezuje uz početak hrvatske moderne.

Knjiga dr. sc. Vlaste Markasović prikazuje Matoša kao pjesnika raskošnih soneta. Ta se raskoš očituje u jezičnome izričaju, u bogatstvu stilskih sredstava, ali i u temama i motivima kojima se pjesnik bavio. Knjiga je stoga podijeljena na dva dijela. U prvome dijelu autorica donosi Matoševe sonete, a u drugome svoju studiju naslovljenu *Sonetist Antun Gustav Matoš*. Već na početku studije autorica pokušava odgovoriti na pitanje zašto je prozaist Matoš počeo pisati poeziju. Najprije, autorica analizira lirski sloj Matoševe proze, a potom progovara o mogućim razlozima priklanjanja poetskoj formi. Uz poznatu činjenicu da je Matoš bio glazbenik autorica vezuje mogućnost ostvarenja intermedijalnoga veza glazba – poezija, zatim uviđa potrebu sažetoga iznošenja dojma u impresionističkome duhu, za što je opet pogodna poezija, da bi u konačnici ukazala i na jednu autobiografsku (ne)zgodu koja je Matoša mogla navesti na pisanje poezije. Naime, sâm je Matoš (u trećemu licu) o svojemu prijelazu od prozaika do pjesnika zapisao:

„Počeo je kasno pisati pjesme, naročito sonete, kada je zbog forsiranog rada dobio u Beogradu grč od pisanja pa morao pisati ljevicom i odreći se sviranja zbog te bolesti (*Schreibkrampf, crampe a la main*), pa tako stihovima zadovoljava svoje muzikalne potrebe, pišuć ih ušima i za (dobre) uši.” (str. 86)

Treba napomenuti kako je Matoš napisao oko stotinu pjesama, a od njih je pedeset šest oblikovao kao sonete. U nastavku studije autorica istražuje dijakronijsku recepciju Matoševih soneta te zaključuje da se recepcija njegovih soneta odvijala u okviru recepcije cjelokupnoga njegova poetskoga dijela opusa. Kada je riječ o Matoševim sonetima gledanim iz suvremenosti, autorica uviđa da je on *poeta doctus*, učeni pjesnik koji promišljeno gradi svoje stihove: „(...) Matoš je odabirao iz bogate leksičko-semantičke paradigme uzimajući pri tom lekseme iz mnogih diskursa pa i znanstvenog, šireg kulturološkog, političkog i dr., a počesto su oni, kao stihovne sintagme bili nositelji artističkih nagnuća za savršenom rimom, glazbenošću i sl.”, piše dr. sc. Vlasta Markasović (str. 98). U daljnjoj analizi autorica istražuje parnasovske utjecaje na Matoša, a u njegovoj poeziji pronalazi i elemente intertekstualnosti kao umjetničkoga postupka karakteristična za modernu književnost. U tome smislu, autorica analizira različite književne utjecaje, od biblijskoga, preko antičkoga, do utjecaja novovjekovne književnosti. Kao osobiti dokaz Matoševe poetske učenosti (*poeta doctus*) autorica vidi intermedijalnost. Ona na 121. stranici bilježi: „S obzirom na to da je Matoš bio glazbenik, violončelist, glazba je često područje iz kojeg dolaze intersemiotički citati. Glazba je posredovana pomoću glazbenih instrumenata, formi, glagola koji označuju interpretaciju glazbe, glazbenim zanimanjima, mitskim likovima pjevača, glazbenim djelima.”

Osim kao *poeta doctus*, u ovoj je studiji Matoš predstavljen i kao *poeta ludens*, odnosno pjesnik-igrač. Autorica tvrdi kako je „ludizam kao konstituirajući princip teksta u Matoševim sonetima najrazvidniji upravo posredovanjem njegova stila, koji je dobrim dijelom utemeljen na igrama riječi”. (str. 134.) Stoga, ona detaljno interpretira sonete i sa stajališta ludizma.

U nastavku studije detaljno je analiziran pjesnikov odnos prema lirskome subjektu. Autorica konstatira da u dosadašnjim interpretacijama Matoševih soneta lirski subjekt nije dovoljno analiziran. Upravo stoga u njezinoj je studiji ovoj problematici dan zasluženi prostor. Nakon podrobne analize autorica zaključuje da se „s obzirom na uporabu lirske perspektive u Matoševim sonetima može zamijetiti velika raznolikost: od personalističkih soneta, preko onih u kojima se miješaju perspektive do potpuno depersonalističkih”. (str. 176.)

U konačnici, može se konstatirati kako je dr. sc. Vlasta Markasović svojom studijom o Antunu Gustavu Matošu i njegovim sonetima proširila znanstvene vidike kada je u pitanju jedan od najpoznatijih hrvatskih pjesnika. Njezin je govor znanstveno utemeljen, a zaključci su izvedeni na temelju proučavanja stručne literature, na koju se autorica često poziva, ali i na temelju vlastitih zapažanja i podrobnih književno-teorijskih raščlambi samih soneta, odnosno njihovih interpretacija. Ujedinivši svoj govor o Matoševu poetskom radu s niskom soneta koju je donijela u prvome dijelu knjige, dr. sc. Vlasta Markasović ostvarila je zanimljivo stručno djelo, svojevrsnu monografiju, kojom je osvijetlila lik Antuna Gustava Matoša kao sonetista te je svojim spoznajama dala značajan prinos hrvatskoj književno-znanstvenoj literaturi.

Viktorija Majačić

Zlatne ptice

Viktorija Majačić, *Zlatne ptice*, Nakladnik Prof\$Graf, Tenja, 2023.



Pisanje ove knjige bila je nevjerojatna pustolovina. S velikim zanimanjem istraživala sam prošlost drevnih Slavena. Gledala sam dokumentarne filmove, čitala knjige i provela bezbrojne sate pretražujući internetske stranice. Bila sam zadivljena i začarana tim davnim i zaboravljenim vjerovanjima i odlučila sam ispričati priču o stanovnicima Županje koristeći elemente starih narodnih predaja. Lik božice Mokoš ovdje ima preuveličane karakteristike i sposobnosti, ali voljela bih da njeno prisustvo u ovoj knjizi probudi u tebi znatiželju, kao što je i u meni. Njen lik me je potaknuo da zavirim u bogatu riznicu ovoga ravničarskog kraja.

Čitala sam knjige zavičajnih autora, prikupljala građu i pronalazila inspiraciju u arhitekturi grada, tradicijskim običajima i kulturnoj baštini, a ponekad i na sasvim neočekivanim mjestima. Na licima mojih malenih nećakinja odjevenih u narodnu nošnju, u jednostavnoj melodiji šlagera iz šezdesetih godina prošloga stoljeća ili na stranicama izložbenih kataloga Zavičajnoga muzeja u Županji. Postupno sam upoznavala povijest svoga grada, ali i pronašla utjehu i inspiraciju u vlastitoj prošlosti i prošlosti moje obitelji. Iz toga neobičnog spoja osobne povijesne linije i stvarnih povijesnih događaja, mašte i činjenica, nastalo je sedam fikcijskih priča. Kroz različite ljudske sudbine i životne okolnosti željela sam izreći svoju istinu, onu o Sreći i Nesreći.

Čvrsto vjerujem da se Patnja i Ljubav obrušavaju i na tvoja i na moja ramena s jednom snagom. Tvoje suze nisu drukčije od mojih, niti su moje radosti veće od tvojih. To naše ljudsko zajedništvo snažnije je od svih drugih međusobnih razlika. Drvena božica Mokoš ne zapetljava i ne otpetljava naše živote, to čine naše misli, osjećaji i djela. Neki od likova iz mojih priča pokušavaju pronaći i zadržati svoju nit Sreće na isti način kako to sama činim, svakodnevno se učeći o neizmjerne i ljekovitosti snazi ljubavi, neki od njih se ne mogu osloboditi od niti Nesreće, ali poput tih izmišljenih likova, i mi smo međusobno isprepleteni brojnim nevidljivim nitima.

Jedna takva nit spojila me s dragom prof. Sašom Jakšić. Bez nje i entuzijastičnih stručnjaka i suradnika okupljenih u izdavačkoj kući Prof&Graf, ove bi priče još dugo tražile svoje toplo gnijezdo. Moja zahvalnost proteže se i u daleku prošlost sve do djetinjstva i školskih dana. Priče koje mi je pričala moja baka, dok smo okopavale vrt, hranile piliće ili ležale zajedno na visokom šokačkom krevetu, uvijek će biti izvor moje sreće i snage.

Osnovnoškolska profesorica hrvatskoga jezika Radojka Matić, koja me je naučila da je čitanje knjiga najljepša vrlina i moja srednjoškolska profesorica književnosti Branka Budimski, zbog koje sam shvatila da je pisana riječ vidljiva ljubav, uvijek će biti dvije blistave uspomene.

Moja radost obuhvaća i dugogodišnju suradnju sa Zoranom Lucićem, osnivačem županjskoga *web*-portala. Bez njegove srdačne dobrodošlice moji bi se osjećaji i promišljanja još uvijek skrivali na stranicama dnevnika ili bi se plaho pojavljivali u obliku malih, jedva primjetnih, objava na Facebooku. Pisanje kolumni spojilo me je s drugim ljudima, znanim i neznanim. Mnogi od njih postali su mala žarka svjetla koja obasjavaju moju ljubav prema pisanju. Na svim tim nevidljivim nitima neizmjerne sam zahvalna, ali posebno na onoj koja me je spojila sa suprugom. Lijepo je rasti u njegovoj blizini.

I na kraju, nadam se da sam se kroz svoje priče uspjela, barem djelomično, povezati s tobom i da ona univerzalna nit koja povezuje sve ljude, bez obzira na udaljenost, vrijeme i prostor, neće nikada puknuti. Moje ljubavno pismo gradu u

kojem sam, poput mojih likova učila hodati i čitati, proživljavala prve ljubavi i velike tragedije, gradu u kojem se smijem i plačem, u kojem grlim svoje bližnje i palim svijeće na grobovima, možda neće ispuniti tvoje srce istom toplinom i ljepotom kao što je moje, ali, ako te je čitanje ovih županjskih priča potaknulo da se za zahvalnošću osvrneš na vlastitu prošlost i povijest mjesta u kojem živiš, mogu se smatrati sretnom osobom.

Prošlost nije luka nego svjetionik!

12. listopada 1995.

Sretna sam kao ptica! Ovo je najdivniji četvrtak u mom životu, ali, dragi moj dnevniče, moram ti priznati, kad sam se danas vraćala iz škole, nisam vjerovala da sreća uopće postoji. Vukla sam se kao prebijena mačka i u mislima iznova proživljavala minute velikoga odmora. Sjedila sam sama u hodniku ispred učionice, a onda se odjednom pojavio ON i sjeo pokraj mene. Izgledao je predivno kao uvijek. Dugačka smeđa kosa i plave oči. Savršeni zubi. Nisam mogla disati i dlanovi su mi se znojili od ogromnoga uzbuđenja. Počeo mi pričati o bendu *Green Day* i njihovu albumu *Dookie*, a ja sam treptala očima kao mokra kokoš. Rekao je da će mi, ako želim, presnimiti kasetu i da svakako moram poslušati *She*. Osjetila sam trnce po cijelom tijelu i rumenilo je preplavilo moje blesavo lice. Spustila sam pogled na njegove ruke i istoga trena poželjela da sam jedna od crnih kožnih trakica koje nosi kao narukvicu. Bila sam izgubljena i zbunjena. Mozak mi je zablokirao i od svih riječi koje postoje, izgovorila sam dva – O. K. i kretenski se nasmiješila. Pitao me je hoću li u subotu ići na gitarijadu, ali i taj dio razgovora sam potpuno upropastila. Potvrdno sam kimnula glavom kao idiot. Vjerujem da sad razumiješ razlog moga mračnog raspoloženja. Opet sam se pred Hrvojem ponašala kao totalna budala, a kao poseban dodatak mojoj gluposti, dobila sam trojku iz zadaćnice iz hrvatskoga. Bila sam uvjeren da moj opis Puškinove Tatjane ne zaslužuje ništa manje od petice. Mogli smo birati između nekoliko književnih djela romantizma, a ja sam se odlučila za Onjegina i Tatjanu i pokvarila prosjek ocjena. Koje sranje! Bolje da sam pisala o Vrazovoj neprežaljenoj Ljubici ili o Wertherovoj Lotti, razmišljala sam i polako išla ulicom, a onda je zasvirala sirena i ubrzala moje korake. Sirena je svirala šezdeset sekundi bez prekida i svima je odmah postalo jasno da je to njen posljednji urlik. Na ulici se skupilo mnoštvo ljudi i djece i svi su se međusobno pogledavali. Nakon nekoliko godina na licima odraslih, umjesto zabrinutosti, prvi put sam vidjela radost, a moje srce je eksplodiralo i raspršilo se kao granata u tisuće sitnih gelera.

Proglasili su kraj opće opasnosti!!!

Maturanti Tehničke škole mahali su svojim navijačkim šalovima i bili su okupljeni u jednu veliku kružnicu na cesti ispred crkve, a u njenom središtu, zagrljeni su stajali ravnatelj Elektro-tehničke škole i moj profesor Latinskoga jezika. Zaustavila

sam se i hipnotizirano promatrala njihovo veselje, a onda mi je netko rukama prekrpio oči. Odmah sam znala da je to Marina, moja najbolja prijateljica. Upoznala sam je prije tri godine, nekoliko mjeseci nakon što su pale krmače na šeceransko naselje. Tada je s ostalom djecom iz njihove škole dolazila u našu školu na nastavu, a ja sam je pod jednim odmorom pitala kako se zove i od tada smo nerazdvojne. Danas smo bile posebno uzbuđene i sretno. Dogovorile smo se da ćemo u subotu zajedno ići na gitarijadu, zatim sam se s njom pozdravila i potrčala kući. Brzo sam stigla do naše zgrade. Popela sam se stepeništem preskačući po dvije stepenice odjednom i uletjela u stan kao furija. Nisam izula starke ni skinula ruksak s leđa, nego sam odmah uletjela u dnevnu sobu. Tata je zamišljeno sjedio u svojoj fotelji i slušao radio. Svirala je pjesma *Moja domovina*. Čim me je ugledao, razvukao je usne ispod širokih crnih brkova u veliki osmijeh i raširio ruke. Zagrlio me je čvrsto kao nikada prije. *Ima samo jedna istina*, pjevao je Zdravko Škender s radija, a ja sam od radosti počela plakati.

Možeš li vjerovati? Nakon 1263 dana više ne moramo slušati sablastan zvižduk granata i trčati kroz zamračeno stepenište dolje u podrum zgrade restorana. Zar to nije divno?

Rečenice koje si upravo pročitao napisala je šesnaestogodišnja Ivana u svojoj maloj sobi na drugom katu stambene zgrade na glavnom trgu u centru Županje. Zidovi sobe su do stropa ispunjeni posterima glumaca i pjevača, a vrata uskoga dvokrilnog ormara, prekrivena su naljepnicama. Sličice iz Cro Army albuma, koje je skupljala kao sva djeca u Hrvatskoj devedesetih godina 20. stoljeća, nasumično su zalijepljene preko naljepnica s Disneyjevim princezama i Barbie lutkama. Nekoliko školskih fotografija i desetak sličica Kurta Cobaina izrezanih iz novina prave im društvo. Na desnoj strani sobe, pored ormara smještena je polica s knjigama i audio-kasetama, a na suprotnoj strani nalazi se krevet i radni stol. Na zidu iznad stola su tri bijela drvena okvira sa slikama. U sredini se nalazi portret Sharbat Gule, afganistanske djevojčice s pustinjanskim očima, koji je 1984. snimio fotograf Steve McCurry u izbjegličkom kampu Nasir Bagh u Pakistanu, a Ivana ga je izrezala iz časopisa National Geographic i stavila u drveni okvir, umjesto svoga portreta u baranjskoj nošnji. Na desnoj strani u okviru za slike, smještena je crno-bijela fotografija Ivanina pradjeda Emila, očeva djeda, snimljena sredinom dvadesetih godina u fotografskom ateljeu. Emil sjedi na kožnoj fotelji, rukom je naslonjen na drveni štap i okružen je trojicom svojih sinova. Na lijevoj strani nalazi se uokvirena fotografija Ivaninih roditelja. Zajedno stoje u gradskoj vijećnici ispred matičara. Ivanin otac stavlja prsten na prst njene majke, a ispod majčine blijedoružičaste haljine, nazire se trudnički stomak. U njemu polako raste malena djevojčica čiji tajni dnevnik sada čitaš.

Tako neizmjerljivo divno, najdraži moj! Na stranicama ove bilježnice više neću zapisivati u koliko je sati svirala zračna uzbuna i koliko je dugo trajala, broj sati koje

smo proveli u skloništu i granata koje sam čula da su pale negdje u blizini. Više neću spavati u odjeći na željeznom krevetu u podrumu ni gledati kroz prozorsko staklo oblijepljeno ljepljivom trakom! Više nema zamračenja i sirena, a hrastovi trupci na zgradama, vreće s pijeskom i okomito složeni blokovi cigli ispred ulaza, stvar su prošlosti! Napokon je sve gotovo.

Ivana Nikolić

Zlatne ptice u Noći knjige 2023. godine u Gradskoj knjižnici Županja

Noć kada se slavi radost čitanja knjiga, te druženje uz knjigu i čitanje. Tijekom *Noći knjige* obilježavaju se dva značajna datuma: Svjetski dan knjige i autorskih prava (23. travnja) te Dan hrvatske knjige (22. travnja). *Noć knjige* jedna je od onih manifestacija koju u našoj Gradskoj knjižnici svakako treba posjetiti i u njoj sudjelovati, jer iz godine u godinu nudi sve bolji i zanimljiviji program. U toj čarobnoj noći Knjižnica postaje središte događanja, nudeći niz programa za svoje vjerne čitatelje. Osobita pozornost posvećuje se radu s djecom koju se i ovom prigodom uči vrijednostima čitanja, usvajanja znanja iz knjiga i upoznavanja kulture i tradicije.



Gradska knjižnica Županja svake se godine uključuje u ovu manifestaciju s događanjima koja su bitno drugačija od onih tijekom godine. Među brojnim programima izdvojila bih promociju iznimne knjige naše Županjke Viktorije Majačić. Knjiga naslovljena *Zlatne ptice* je upravo ona vrsta štiva koja čitatelja konstantno mami na daljnje čitanje, usuđujem se referirati, tj. citirati riječi profesorice Saše Jakšić koja u predgovoru govori da je to štivo „koje izuje iz cipela, izbací iz takta,

poremeti mi ravnotežu, ubrza mi rad srca, zaustavlja dah". Isti takav dojam imala sam i ja. Sve počinje od prve fiksijske priče pod naslovom *Stjepan* ispod kojega je ilustracija rode, a koja čitatelja tjera na promišljanje i postavljanje pitanja: „Zašto baš roda?“ Gledajući simboliku rode u našoj kulturi, povezujem to s novim životom – rađanjem djeteta pa na taj način gledam i to prvo poglavlje. Prema tome, svako poglavlje, od ukupno sedam, započinje pod novim imenom, a svakom imenu pridodana je nova/druga ilustracija ptice, koja opet sa sobom nosi neku novu simboliku. Dakle, poglavlja započinju od već spomenutih osobnih imena kojima su pridodane ilustracije ptica, počevši od već spomenute rode pa preko lastavice, goluba, vrapca, grlice, sove, a završava s vranom.

Autorica svoje djelo započinje vodeći nas u daleku povijest, vraća nas u prošlost dajući nam uvid ne samo u povijesne činjenice nego nas detaljno upoznaje i s tradicijom našega kraja, naše županjske Posavine, počevši od narodnih običaja, tradicijskih nošnji, obilježavanja svetkovina, crkvenoga goda i ostaloga.

S iznimnom lakoćom isprepliće elemente tradicije sa zbivanjima koje doživljavaju i proživljavaju njeni likovi, a isto tako se ne smiju zanemariti ni povijesne činjenice i okolnosti vremena u kojima su živjeli svi likovi. Dakle, studiozno proučavanje povijesti, tradicije, običaja daje još jednu iznimnu i specifičnu dimenziju ovom djelu.

Lakoća pisanja i vješto igranje riječima naše autorice će svakoga zaljubljenika u čitanje ostaviti bez riječi. Tako jednostavno, tako jasno i bistro, a opet tako kompleksno, emotivno i naprosto divno!



Isprepletenost svakoga idućeg poglavlja s onim koje mu je prethodilo je toliko suptilno, a opet dovoljno da se uoči da ovo djelo, koje je zapravo napisano kao sedam zasebnih priča, na kraju gledamo kao jednu zaokruženu cjelinu. Svi likovi i njihove sudbine međusobno su isprepleteni. Ponavljam, tako jednostavno, a opet tako kompleksno, a nadasve dirljivo.

Uvjerena sam da u skoro svakom navedenom poglavlju/priči autorica opisuje i poneke elemente iz svoga osobnog života te na taj način ovo djelo ima i onaj osobni, autobiografski pečat koji čitatelja dodatno povezuje s autoricom i podiže odnos „autor-čitatelj” na još višu razinu. Puno toga bih još mogla napisati, a ne znam bi li moje riječi mogle u potpunosti dočarati ono što sam proživljavala čitajući ovo djelo.

Uglavnom, za kraj ću još reći da čitajući ovo djelo, moje emocije i ekspresija istih su se konstantno miješale i prelijevale – od straha do ljutnje, od radosti do tuge – da, bilo je i suza, ali je bilo i smijeha. Bilo je svega onoga što je jednom djelu potrebno da se okarakterizira kao jedno iznimno djelo koje bih osobno svakom zaljubljeniku u čitanje, a i onom koji to nije, od srca preporučila!

Tena Lončarević

Nijemi monolozi

Tena Lončarević, *Nijemi monolozi*, Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, Vinkovci, 2020., str. 39–42.



Tena Lončarević

Odmaknuo si ruku. Ne podnosiš me više.

Rastu rečenice u meni. Šire se, nadimaju, zaposjedaju prostor. Tiskam ih gore, pokušavam ih pogurati, neka idu van, neka me konačno puste na miru. Ali neće, zgusnule su se u grlu, napravile barikadu. Neće. Šutim.

Promatram tvoje lice. Dobro, nije baš da zurim, više krajičkom oka pogledavam, nastojim biti neuočljiva, ali znam da nisam. Ti osjetiš da te promatram, namjerno se nećeš okrenuti. Kažnjavaš me.

Odakle ti taj grč na licu? Mrziš me. Oko nas je sve suprotno nama. Nije trebalo ovako ispasti. Nije.

Sjedimo na obali, noć je. Smirila se površina mora, odahnula od kupača, vriske, kričavih napuhanih igračaka. Ovo je trebalo biti vrijeme za nas dvoje. Šutiš.

Tebi je to sigurno glupo. Kič.

Kupila sam bocu domaćega crnog vina, smjestila djecu na spavanje, ugasila televizor i izvukla te van. Kako idiotski. Iznijela sam nam čak i čaše na stalku. Smiješno izgledaju u našoj tišini. Nakaradne su, pretjerane. Njima bi trebalo zveckati, uz njih bi trebalo izgovarati nježne riječi, šaputati, golicati ih smijehom.

Otpijam gutljaj. Opora tekućina mi klizne niz grlo. Tvoja je čaša još puna. Možda kad bi popio malo, možda bi se to lice pokrenulo.

Kako je nekad sve bilo jednostavno. Sjećaš li se?

Bilo nam je dovoljno hodati jedno pored drugoga, naša su stopala davala ritam riječima. Koliko smo samo hodali, ajme. I ništa nam drugo nije trebalo, koraci i zvuk naših glasova. Ubacivali smo se jedno drugome u riječ, škakljali se govorom, izvlačili iz najtamnijih zakutaka neke skoro zaboravljene priče, provjetravali djetinjstva.

Sve smo trebali ispričati, ponekad me brinulo da neće biti dovoljno ulica za sve što treba izgovoriti. Sve, sve je trebalo podijeliti, muziku, filmove, knjige. Sve je to bilo dio nas, citati su strujali krvotokom, ulazili nam u organe, mijenjali stanice. Mi smo bili glazba, odgledani filmovi, pročitane knjige. Sjećaš li se?

Bilo je to onda kad smo se još mogli oduševiti. A onda bi me otpratio kući i do dugo u noć slao poruke. Uvijek je ostajalo toliko toga za reći, sati su se rastapali kao na onoj Dalijevoj slici, a nas dvoje trčali kroz riječi. Možda smo ih jednostavno potrošili, možda smo došli do konca, nemamo si više što reći. Dvije olupine izvučene na obalu. Oronuli smo.

Ja sam samo htjela još malo onoga vremena prije, one čežnje, tebe za mnom i mene za tobom, Bože, kako je to glupo. Glupo ti je, zar ne?

Postaje stvarno hladno. Ljetni se povjetarac prometnuo u vjetar. Mičem kosu s lica i osjetim kako drhtim, ruka me ne sluša, ne želi se smiriti. Kad bi me barem zagrlio, utonula bih u tvoja prsa, zagrijala se tvojom toplinom. Koliko dugo me nisi zagrlio? Između nas se podiže neka oku nevidljiva barikada, sa svake strane ostaju samo nijemi monolozi.

Ustajem.

– Laku noć! – uspijevam progovoriti.

– Ideš?

– Idem, da.

Odlazim.

* * *

Ustuknula si. Do toga smo, dakle, došli.

Moja je ruka samo htjela maknuti kosu s tvog lica, vidio sam to, znaš, taj tvoj trzaj. Moj ti se dodir, dakle, gadi, hm...

Nekad je neprirodno bilo stanje u kojem se naša tijela nisu doticala. Bili smo nepotpuni jedno bez drugoga, čestice koje sumanuto, bezglavo odskakuju i svoju putanju pronalaze tek kad se spoje. Nekad je sve bila izlika da se dotaknemo, hladnoća ulice u predvečerje kad bi stavila svoju ruku u džep mojega kaputa, tvoji su se prsti mogli zagrijati jedino u mojem dlanu, eh, da. Stalno si me doticala, namještala mi kosu, ispravljala nabore na košulji, smirivala smijeh skrivajući se u mom ramenu. A vidi nas sad.

Ne mogu te pogledati. Ne nakon tog trzaja. Vidio sam to. Vidio sam trenutak u kojem ti je moja ruka postala uljez, nepoželjni, nametljivi stranac. Ja ne znam što očekuješ sad. Šutiš, reci nešto, hajde, što radimo mi ovdje?

Osjetim da me promatraš. Zašto me promatraš? Što želiš od mene? Ovdje sam, ja sam uvijek ovdje, ali ti to više ne primjećuješ. Živimo prazni, prozirni smo, dani prolaze kroz nas.

Ja ne znam kako to tebe ne smeta, kako možeš tako. Naši su se razgovori sveli na upute za uporabu, popravci u kućanstvu, nabavke, vožanje djece od točke A do točke B i natrag, računi, večernji televizijski program. Je li to htjela ona djevojka što mi je raskolačenih očiju prepričavala kako se osjećala slušajući zadnji Caveov album?

Kako si se ti znala oduševiti... Mislim da sam se u to i zaljubio. U tu energiju što je puštala da je zarazi ljepota svega što ju je okruživala. Ti si bila potpuno uštekana u svijet, sve je bilo jasno i sve je s tobom bilo smisleno. Ja sam se samo prepuštao, tvoja je struja ulazila u mene, nikad prije nisam toliko gledao, slušao, osjetio. Činilo mi se da prije i nisam živio. A što radimo ovdje sad? Što je ovo?

Sad se ne mogu okrenuti prema tebi. Ne mogu te pogledati. Raspao bih se kada bih sreo tvoj pogled i u njemu prazninu.

More nam se približava, ono će još rasti, nevažno je sve ovo, zapravo. Crna voda i crno nebo, dvije šutljive sjenke i šupljikav pokušaj življenja.

– Laku noć! – progovaraš konačno.

– Ideš? – ne znam što drugo reći.

Već si na nogama, uzimaš svoju čašu i okrećeš mi leđa. Tako jednostavno.

– Idem, da. – čujem te kako govoriš.

Ostajem.

dr. sc. Andrijana Kos-Lajtman

Nijemi monolozi – pogovor

Malo je primjera kada nam književni prvijenac, koliko god zanimljiv bio, barem ponekim svojim obilježjem ne odaje da je prvijenac. U slučaju rukopisa *Nijemi monolozi* Tene Lončarević, njezine debitantske zbirke priča, dogodilo se upravo to – rukopis baš ni u jednom trenutku, nijednim svojim poetičkim elementom, ne prezentira početničku nesigurnost, inferiornost ili nevješnost. Upravo suprotno, riječ je zbirci koja plijeni pažnju svojom izvanserijskom zrelošću, kako estetskom, tako i referencijalnom – onom koja se oslanja na duboko i pronicljivo dozezanje zbilje oko nas, u širokoj lepezi njezinih svakodnevnih, nerijetko teških i bolnih fenomena odraženih kroz prizmu pojedinca.

Riječ je o neveliku rukopisu od dvanaest kratkih priča, zasebnih prozih minijatura, objedinjenih pod naslovom *Nijemi monolozi*. Svaki od tekstova (*Nepostojeći ljudi*, *Čekaonica*, *Crna kronika*, *Crvotočina*, *Čvorište*, *Čudovište*, *Nijemi monolozi*, *Njezina kosa*, *Odsutnost*, *Ljeto kada rat nije trebao početi*, *Ja sam tijelo*, *Ne zaboravi se (minijature o demenciji)*) mali je prozni biser koji istodobno osvaja konciznošću i sugestivnošću, preciznim raskriljavanjem stvarnosti (ponekad do razine dokumentarnosti) i suptilnom liričnošću. Već sâm naslov zbirke, izvrsno pogodan, ukazuje na ono što je centralna točka svake priče, njezino tamno, ali sržno mjesto – glas pojedinca koji je nečujan ili nedovoljno čujan u svojoj nezavidnoj životnoj situaciji/ulozi, u svojoj nimalo ugodnoj koži, glas s ruba (osobnoga ili društvenoga), glas koji je ponekad toliko teško artikulirati da ga uglavnom prešućujemo pred drugima, izgovaramo samo sebi, kao nečujan i povjerljiv monolog, svoje intimno i ranjivo mjesto.

U svakoj od dvanaest priča u fokusu je protagonist u zahtjevnoj egzistencijalnoj situaciji, ili naprosto u složenoj, nerijetko bolnoj svakodnevici s kojom se teško nosi. Nije toliko riječ o likovima klasičnih „marginalaca”, koliko o marginalnim stanjima duha, onima kada se klone i propituje, kada se osvrće na prošlost, preispituje, prisjeća. Stvarnost protagonista Tene Lončarević napukla je stvarnost koja se drobi i rasipa, ukazujući, nerijetko, na prošlost koja je neumitno prošla i koja se i u svoj svojoj nesavršenosti čini ljepšom i prihvatljivijom od trenutnoga stanja, ujedno je to stvarnost koja ne ostavlja puno nade u bilo kakvu svijetlu i progresivnu budućnost. Pojedinci *Nijemih monologa*, uhvaćeni u svoje specifične egzistencijalne trenutke i odnose, pasivni su, umrtvljeni uslijed životnoga ranjavanja – kako onog

općedruštvenoga (rat, društveno-socijalne mijene), tako i osobnoga – onog što donosi odrastanje, starenje, brak, odnos roditelj-dijete i slično. Protagonisti su, tako, redom: petogodišnja afganistanska djevojčica, izbjeglica; anonimna bolesnica u liječničkoj čekaonici i ordinaciji; sredovječni supružnici među kojima, uslijed godina zajedničkoga života i financijski nezavidne situacije, nestaje bliskosti; žena koja pati od alkoholizma i depresije; sin bivšega otpravnika vlakova na vinkovačkom kolodvoru koji se sjeća nekadašnjih Vinkovaca, ali i jednoga vremena i života koji je nepovratno nestao; nasilan i rastresen otac i suprug koji ne može kontrolirati svoje reakcije i odnos prema maloljetnom sinu; muž i žena koji su zaboravili uspješan način za razgovor i elementarnu bliskost; djevojka koja se sa sjetom prisjeća svoje bake i patrijarhalnoga života nekadašnje Slavonije; mlada žena koja se suočava s demencijom svoje majke; djevojčica koja razmišlja o prvim klicama rata kroz prizmu vršnjačkoga isključivanja i netrpeljivosti; roditelja neposredno nakon poroda, u situacijama emocionalnih i fizičkih povreda; gospođa čiji svijet nestaje, te koja sama nestaje, pogođena demencijom. Iako su u fokusu uglavnom ženski protagonisti, oni nisu jedini, niti je stanje u kojem ih zatječemo suštinski rodno određeno (osim u slučaju roditelja u trenucima nakon poroda) – problematika koja zanima autoricu Lončarević nadvisuje rodne, baš kao i dobne, vremenske i geografske okvire.

Svaka priča, dakako, suptilno raskrpljuje specifičan kronotop koji je najčešće vezan za hrvatsku suvremenost, no isto tako u nekima od njih (*Čvorište*, *Njezina kosa*, *Ljeto kada rat nije trebao početi*) ključan je odnos sadašnjost-prošlost, pri čemu je prošlost ona relativno nedavna, s kojom pripovjedački glas uspijeva uspostaviti osobni kontakt – sjećanjem na djetinjstvo (u kojem je započeo rat), na živopisno djetinjstvo na vinkovačkom kolodvoru kao jednom od najvećih željezničkih čvorišta u bivšoj državi ili pak sjećanjem na djetinjstvo uz baku, u tradicionalnoj, patrijarhalnoj Slavoniji. Uvjerljivošću i gotovo filmskom plastičnošću, karnevalskom vedrinom i duhovitošću, spektrom autentičnih, nerijetko dokumentarnih detalja, pritom se posebno izdvaja priča *Čvorište* koja osim što je zanimljiv prikaz jednoga odrastanja, ujedno je i *hommage* jednom gradu i jednoj njegovoj točki koje više nema – onoj koja ga je na specifičan način povezivala sa svijetom, kroz dojmljivu, šarenu heterotopiju velikoga kolodvora u kojem se miješaju ljudi i prostori, jezici i iskustva, boje, zvukovi i mirisi. Među najdojmljivije priče svakako pripada i *Čudovište*, jedna od rijetkih ispričana iz muške vizure, u kojoj se na upačatljiv i potresan način ocrtava unutarnji profil oca i supruga koji je sve manje sposoban kontrolirati svoju svakodnevicu, ali i svoje emocionalno ustrojstvo – prepuštajući se nasilju i okrutnosti prema osmogodišnjem sinu, no bivajući istodobno duboko svjestan svojega psihičkog i moralnog pada. Nemoć okrutnoga oca s jedne i nemoć bespomoćnoga djeteta s druge strane ono je što ovoj priči daje izvanvremensku snagu i općeljudsku potresnost.

Većina priča Tene Lončarević – točnije, sve osim prve i zadnje – ispriповijedane su iz vizure prvoga lica, tzv. unutarnjom fokalizacijom određenom subjektivnom perspektivom lika. Upravo je to ono što im više od svega osigurava psihološku uvjerljivost i slojevitost, omogućujući tako čitatelju poniranje u one subjektivne sfere pojedinca koje bi drugim narativnim postupcima bile nedovoljno dostupne. Ujedno, upravo takva vizura osigurava im legitimitet svojevrsnih intimnih *monologa*, što sugerira i naslov zbirke – onoga što se najčešće ne izgovara glasno, jer se izgovara sebi. Prva i zadnja priča, kao svojevrsan okvir zbirke, tu se ponešto razlikuju – u prvoj se na zanimljiv, susljedan način kroz fragmentarnu strukturu teksta nadopunjuju vizura prvoga i trećega lica, s dokumentarnim osvrtom na tragično stradanje petogodišnje afganistanske izbjeglice, na pruzi između Hrvatske i Srbije. U zadnjoj pak priči, također fragmentarno komponiranoj (podnaslov: *minijature o demenciji*) autorica pribjegava nečemu još rjeđem – drugom licu jednine kojim se ženski glas obraća svojoj dementnoj majci svjedočeći, kroz niz potresnih detalja iz majčine svakodnevice, njezinu fizičkom i psihičkom propadanju, njezinu postepenom „odjavljivanju” iz ovoga svijeta.

Nijemi monolozi Tene Lončarević odlična je, izvanserijska zbirka. Odlikuje je stilska rafiniranost, osjećaj za detalj, elegantan i pročišćen jezik, suptilnost u prikazu najfinijih nijansi ljudske psihe, osobito onih pojedinaca koji uslijed teških situacija raznovrsne nemoći zaslužuju povećanu ljudsku i čitateljsku pažnju. Tematski i idejno, riječ je o pričama koje prije svega ukazuju na složenost ljudske osobnosti, na odsustvo razumijevanja kao životnu konstantu, osobito u kontekstu suvremenoga, socijalno neosjetljivoga i otuđenju sklonoga doba. Priče autorice Lončarević priče su koje poručuju da su i čovjek i svijet složeni fenomeni, da se najveća usamljenost najčešće živi u blizini drugih, da su propadanje, starenje, bolest situacije od kojih je nemoguće pobjeći. Isto tako, međutim, to su priče koje ukazuju na to kolika je uloga malih stvari, sitnih gesti pažnje, svakodnevnih sitnica, tople i sućutne rečenice, lijepoga sjećanja. Pokazuju kolika je uloga djetinjstva, kao i to koliko je životni tok nepredvidljiv, ispresijecan rukavcima koje nismo očekivali ili planirali. Riječ je o autorici čija se poetska moć zrcali u izvrsnom baratanju objema ključnim komponentama svake dobre i osviještene kratke priče: preciznim, biranim jezikom (ovdje uglavnom fine, lirske patine) i snažnim, uvjerljivim prikazom zbilje koje smo dio i koja nas nužno mijenja i oblikuje. Zbog svega navedenog zbirka će nesumnjivo biti zanimljiva širokom krugu čitatelja različitih dobnih i iskustvenih profila.

Miroslav Mićanović

Jezik se širi kao živi leptir

NI RIJEČI VIŠE

Žao mi je, kaže brat sestrinu
mužu, u njihovoj golemoj
hladnoj kući, ti ništa ne znaš
o svojoj bolesti.

Osim da te boli, ti o njoj ne
znaš ništa drugo. Kao ni ja.
Žao mi je.

Tako je odrezano.
Tako je rečeno.
Tako je zapisano.

JUTRO

Prostor ograđen zelenom žičanom
ogradom, pokraj NSK-a, ima šest
uspravnih bijelih stupova:

složeni jedan-do-drugog izgledaju
kao nišani, bijeli nišani za drugo,
za nekoga sasvim drugog.

Ispred bijelih prolaznih nišana
postavljena je visinska zapreka za
igru. Preskok: sad-sad-sad.

Što je on?
Što učiniti?
Što može?

Teško je misliti je li pitanja moguće
preskočiti kad je jutro i kad knjige miruju
izvan ruku, izvan dosega misli.

DRUGO

Na ulazu u ograđeni prostor čita se
pažljivo postavljen poziv-opomena:
PARK ZA PSE (i njihove vlasnike).

Velika i mala slova upućuju na nešto
osobito i važno. Bačeni bijeli pas trči
do crvene prepone i nazad.

Lavež je na petom katu. Nebo se spušta
u podrum. Ljubitelji zatvaraju oči. Tko
zna kako ugriz može završiti.

Sljeme je zeleno i oblaci putuju na drugu
stranu. Daleko od laveža, daleko od vlasnika,
tamo daleko od parka.

VEČER

Zgrada zamre i njezina ravna krovna
ploča postane neočekivano postolje za
nagrađene zvijezde i (poneki) zalutali
pad noćnih ptica lotalica.

Vani su dva dječaka na stepenicama
u spasonosnom i važnom razgovoru.
Prvi: Što jedino na svijetu želiš raditi?
Drugi: Plesati.

(i točka)

Što je njihova najviša i najniža životna
točka? Koliko ne znaju. Koliko već znaju!

Nevidljivo pitanje.
Nevidljive zvijezde.
Ptice. Zvijezde.

(i točka)

PISMO

Draga, tako počinje pismo.

I onda se zaustavi. Zastidi se kao siromašna
majka na ulici, ali o suprotnom je riječ.

Kad poslije „draga” upiše njezino ime,
odustane i nastavi sjediti pokraj prozora.

Ostao je toliko-toga-dužan toj djevojci,
sad već ženi, koja je napustila rodni grad
i jezik u kojem su se ljubili.

Nije morala. Nije morala.
Ali bilo je jednostavnije.

Zove se Draga i napisao je: „Draga Draga.”
I odustao, kao toliko puta do sada.

Ne zbog imena. Ne zbog drugog jezika.
Naprotiv.

NEVIDLJIVO PROŠLO

Ekran je pun riječi i loših početaka.
Prozor je pun ptica koje ubijaju druge
ptice. Perje se sliježe na krošnje bijele
od njihove smrti, od nadolazeće studeni.

O čemu se tu radi, muči ga.

Ekran bljeska prepun znakova, slova i
bjeline slične onoj koja ostane kad bezumne
ptice ubijaju jedne druge.

Obuzima ga nevidljivo i obuzima ga prošlo:
kao bjelina, kao nadolazeća zima, kao studen.
I onda zavlada tišina.

SIMULAKRUM

Svi su obučeni
u svečane bijele košulje i hlače,
s obveznim crnim cipelama na špic.

Okupljeni su oko nečeg njemu
nepoznatog, ali ima tu veselosti i
praznične opuštenosti:

 pijana ruka u trijeznoj ruci
 libanonska hrana u ustima
 čša nagnuta prema drugoj čši
 muškarac nadomak zanosnoj ženi
 ženin je pogled u zraku
 netko je zagledan u pod
 netko se približava uhu tijela
 netko je izvan poznate gravitacije.

Sve mu izgleda kao voda i san.
Kao poezija. Kao tajna kućna radinost
koja se rijetkima isplati, nakon smrti,
na primjer.

Grupni portret s prazninom.

Uzvanici su pjesnici na brzinu smrznuti
u neočekivanu trenutku radosti i sjaja.

Nešto su propustili.
Nisu se sjetili.
Nisu htjeli znati.

ZABORAV

Pretražuje lica iz prošlog života.
Nekima kaže: *Zdravo!*

Dječak piše pjesmu o krajoliku.
Očajan mladić napušta nasip i rijeku.
Crvenkosa gola djevojka glasno pjeva.

Gospodin Šimek, komercijalist iz varaždinske
tiskare, u slatku Italiju nosi naslovnicu časopisa
Quorum. Plaća se u lirama.

Nekima je zaborav prekrilo ime, blizinu,
ulicu i dah. Njegova je nijemost beskrajna.

Očima nagovara nepoznatu ženu da raširi
noge. Traži uzbuđenje koje još ne zna svoje
ime. Neće ga saznati, zaboraviti, sjećati se.

Što bi da to ona učini?
Što da učini?

METAMORFOZA

Mijenjaju se njezina kosa i odjeća.
Ona je žena čija trepavica i kosa postaju
muškarac.

Riječ je o smijehu izgubljene
djevojke, nadobudna mladića.

Ono nepomično u slavljeničkoj sobi
jest stvarnost koja ne može krenuti dalje.
Ne mogu žene koje je volio, ne mogu
muškarci koji su ga voljeli.

Zašto bi se predao dok traje
pornofilm u boji? Vrijeme nije u Indiji.
Nije na otoku, na selu ili gradu.

Tko ga neće zaboraviti?
Tko ga ne može zaboraviti?

Ne odustaje.

Jezik se širi kao živi leptir
u stakleniku: od bilja do bilja. Od početka
do smrti u izmišljenoj pustinji.

Ali gdje on jest? Gdje je ta stvar?
Zatvori oči i potone u san.

SOLIN

Odustaje poslije naslova, posuđenog
od grada, odustaje napisati i reći bilo što.

Odustaje dodati ruku prirodi i priznati
da se odavna ne vrti u skladu sa svijetom.

Teško mu je i lijepo, ali to je kao da
nevješto prepisuje tuđi život i smrt.

Htio joj je reći dok je listala novine
i nešto se opasno uvlačilo u njihov mir:

zvona su tresla Gospin otok i nova crkva
nicala je u srcu industrijske gradnje.

Ima on više hrabrosti i ponosa od onoga
što se briše i skriva.

Čuju se glasovi djece, očeva i majki,
trava je zelena.

Može li biti lakše i uzbudljivije?

DISANJE

Nisu htjeli čuti nijednu riječ o onome
što će se dogoditi.

Putovali su s hladnoćom i parom između
finske i turske saune.

Hodali su goli muškarac Josip i njegova
gola žena Marija.

Brinuo se za njih, pisao o njima:
hoće li preživjeti klimatske promjene?

Sad kad su došli iz Slavonije
proslaviti rođenje nove godine, treba
im samo nekoliko vještih ruku i sve će
biti tu: krvavo i meko.

Prešutio je da su Celzijusi divljali
i koža tražila njegovo drugo stvarno
tijelo.

Treba disati na suhom i smijati se u pari
pored nevidljivih mudraca koji će donijeti
darove.

I disao je upravo tako.
Krvavo i meko.

SMRT NA KREDIT

Jesam li vratila dug?

– pitala je na povratku njegova žena,
obučena i spremna pričati od Zagreba
do Zagreba – i nazad.

On bi da je to radije platila tijelom,
doslovno, s onim što bi volio da mu

radi, ali su trnci mraka drsko rekli
silentium i dosta!

Pao im je mrak na oči, na postelju,
na put pokraj gromade Udbine.

Bitcoin je plovio zrakom kao
nevidljivi balon Julesa Vernea.

Nisu mogli stići, nisu ni mogli,
i da su htjeli, otplatiti kredit, otplatiti
zaboravljenu radost i moć:

nisu znali gdje je to gdje
gdje se riješiš duga i gdje se tebe
riješi dug.

I voze se tako bezgrešni i grešni.
Već će to netko morati platiti.
Netko tko troši i umire sad.

Ali to se u brzini od 150 km na sat
ne vidi i ne čuje.

I bolje da je tako.

RIJEKA I BRAŠNO

Rijeka je na putu do grada
promijenila ime i jedini mlin
postao je muzej brašna.

Sipilo je, osipalo se s ružne
betonske nekropole na koju su
slijetale goleme bijele ptice i
spuštale na oplata tvrđave-crkve
svoj bezdušni trag.

Tko će to očistiti? – pitala je novine,
glasala se nevino i naivno dok je gola
izlazila iz gole vode.

Ali bilo je već kasno.
I nemoguće.

Rijeka je bila brza i nije marila za
zvon i ribe. Nešto je u njezinoj snazi
bilo nepovratno, utješno i zdravo.



Miroslav Mićanović

BILJEŠKA O AUTORU

Miroslav Mićanović rođen je 1960. godine u Brčkom. Živio je u Gunji. Diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Objavljuje poeziju, prozu, eseje i kritike na radiju, u dnevnim novinama i časopisima. Tekstovi su mu nagrađivani i uvrštavani u različite antologije, izbore, preglede i prevedeni na druge jezike. Sastavio je s B. Čegecom pregled hrvatskoga pjesništva osamdesetih i devedesetih *Strast razlike, tamni zvuk praznine* (Quorum, 1995.). Autor je antologije suvremenoga hrvatskog pjesništva *Utjeha kaosa* (2006.), prevedene na engleski (*The Consolation of Chaos, Relations, HDP, 2007.*), mađarski (*A káosz vigasza. Kortárs horvát költők antológiája, Jelenkor, 2009.*) i slovački jezik (*Útecha chaosu, antológia súčasnej*

chorvátskej poézie, Občianske združenie Vlna / Drewo a srd, Bratislava, 2022.) i kao e-izdanje Zagrebačke slavističke škole (www.hrvatskiplus.org). Sudionik je hrvatskih i europskih književnih festivala, voditelj radionica poezije i kratke priče. Dugogodišnji je urednik časopisa *Quorum*, biblioteka u Nakladi MD i autorskih knjiga kod različitih hrvatskih izdavača (Meandarmedia, CeKaPe, Fidipid...). Dobitnik je Plakete sv. Kvirina za ukupan prinos hrvatskome pjesništvu (2017.) i nagrade „Goranov vijenac“ (2020.) koja se dodjeljuje za cjelokupan pjesnički opus. Radi u Agenciji za odgoj i obrazovanje. Živi u Zagrebu.

Objavio: *Grad dobrih ljudi*, 1984. (e-izdanje d:p:k:m: 2005.); J. Matanović, V. Bogišić, K. Bagić, M. Mićanović, *Četiri dimenzije sumnje*, 1988.; *Zid i fotografije kraja*, 1989. (e-izdanje d:p:k:m: 2008.); *More i prašina* (grafike V. Zelenko), 1991.; *Job / Hiob* (grafika F. Vejzović), 1991.; *Zib*, ¹1998., ²2001.; B. Čegec, I. Prtenjača, M. Mićanović, *Nitko ne govori hrvatski / Personne ne parle croate*, ¹2002., ²2003.; *Trajekt*, 2004.; *Prom*, prijevod na poljski, Katowice, 2011.; B. Čegec, S. Karuza, M. Mićanović, *Tri krokodila*, 2005.; *Zapadni kolodvor*, 2006.; *Jednosmjerna ulica*, 2010.; *Tisoč majhnih sonc na razbitem steklu*, Ljubljana, 2011.; *Dani*, 2011.; *Divji pes*, Ljubljana, 2011.; *Vrt s 1001 žaruljom*, 2012.; *Jedini posao*, 2013.; *Soba Jacka Nicholsona*, 2016.; *Sobata na Džek Nikolson*, Skoplje, 2019.; *Virgule d'ete*, Rustrel, 2016.; *Obrt za pranje perja*, 2017.; B. Čegec, M. Mićanović, *Nesvrstana pisma* (2009. – 2019.), 2020., *Ronjenje na dah*, 2021.

Ilija Užarević (1958. – 2014.)

Nove pjesme i zapisi



Ilija Ilija Užarević

CRVOTOČINA

Običajno je bilo da se ljudi i žene, kad prođu radni vik, pripremaju za odlazak s ovog svita na naj. Dio ti priprema bilo je i pripremit si škrinju. Nju su čuvali u kakom kućaru, tavanu ili već prigodnom mjestu.

Njeki dedovi su sami sebi pravili, a nema koji nisu bili vješti u pravljanju, pravili su majstori tišljeri.

Njekad su i one bile na mete nas dece, pa smo puno put i sami legli u nju.

Tako je svoju škrinju čuvo i moj dida Jozo, očev stric. Bio sam kod njega i ko dite razgledo slike po duvaru. Imo je veliku sliku Matije Gupca, kad su ga okrunili i vezali ga za smaknuće. Pito sam đeda zašto su ramovi slika usrani od muva, jer su po njima bile sitne točkice, koje su sličile tome. „E, moj sinko, ni to od muva, to su crvi.“ Ni mi bilo baš jasno, al' smo otišli u sobu ge on uz toplu peć provodi dane.

Ponudio mi je šamljicu, al' je reko: „Pripazi da se ne rasklopi.“ Vidio sam i na njoj točkice, a i rupice kroz koje su mogli proć crvi.

Pripovido sam s njim, a onda sam krenio doma. Izlazeć iz kuće, uvatio sam se rukom za tištok vrata, a no prašina na rukama. Spazio je i đed da sam počeo otrešat ruke. „Crvotočina“, promrmljo je, a onda me ispratio do kapije te otišo opet u kuću. Osto je sâm.

Nakon nekog vremena, umro je. Bio sam na sprovodu, žo mi je bilo zadnjeg đeda, koji je iz dadine familije.

Na kraju sprovoda, pogledo sam grob, prikrstio se i otišo sa groblja ko i drugi.

Dolazeć u Gundince iz Županje, sto sam na groblje i ošo na njegov grob, koji se vrlo brzo slego.

Znanac na groblju mi reče: „Rano se slego, sigurno ni škrinja bila rastova.“

Bila je rastova, al' su crvi u kućaru napravili svoje, a crvi u zemlje svoje.

ČUDNO

Nješta se čudno događa nama,

Ni familija nam više ni znana.

Svi naši rođaci i starci

Postali su međusobni stranci.

Malo se više 'ko posjećuje

I dogodovštine razminjuje.

Ni komšije se dobro ne znaju,

A kamo da se često viđaju.

Jedni od drugi' k'o da bježe,

I rano se u krevet liježe.

Prave se da to nisu znali,

A vrata od kuće su zaključali.

Više ni'ko nikog ne treba

I k'o da jedan drugog vrebja.

Ljudi se boje i svoje sjene.

A zašto, pitate mene?

DUDA

Staro naše slavonsko drvo –
Za pravit burad ono je prvo.
Žutu boju u njem rakija dobije
Pa do zadnje kapi ona se popije.
Bila je crna, bila ilmorgovana.
Sazrele – jeli smo svakog dana.
Crne su usta i jezik farbale,
Po rubine il' gaćama fleke su ostavljale.
Đedovima za rakiju smo i' kupili
I od njih koju banku za to dobili.
„Dudovaču” od nji' su pekli.
„Dobra je”, uvek su poslije rekli.
Sad duda malo ima
I jeza me njeka prožima,
Jer od dude nema više ni kolca.
To bi moglo zadesit' i šokca.
Sad dudu ni'ko više ne sadi,
A ne žene se ni naši mladi.

JEZA

Sumorno nebo.
Noć.
Čemerno podneblje.
Mrak.
Gusta magla.
Tama.
U sela i gradova bila kuga.
Nige nikoga.
Okolo nas kruže crne vrane.
Nelagodnost.

Stigle nam savure.

Zebnja.

Olujni vjetrovi.

Pribojavanje.

Pasje vrućine.

Neizvjesnost.

Vode pune žabokrečine.

Nema svježine.

Zjev u vode.

Kud čojek to ode???

KOKORUZI

U 'no vrime, kad sam dite bio,

Pod plug il' motiku on se sio.

Ni' bogzna kako klio,

Pa taki slabo je rodio.

Iz zemlje kad je iziš'o,

Brzo ga je korov obiš'o.

Plugom i konjem smo ga proarali,

A onda motikom okopavali.

Puno put je požutio

Jer ni gnojiva on dobio.

Do pečenjaka kad je dospio,

Koji klas bi se onda otkinio.

Onda smo i' kuvali il' pekli.

„Fini su”, svi su poslije rekli.

Pa i nje smo sjeckali svinjama,

Bilo i' je i njima i nama.

Kika se osušila i oni sazreli,

Rukama smo nje zorom trgali.

Uvečer se kokoruze na tavan dizalo,
Veselo komušalo, poslije zapjevalo.

A sad svako zrno iz mašine nikne,
Nikako da se Šokac na to privikne.

I ono je svako ofarbano,
K'o da je valjkom molovano.

Čudni su svi ti otrovi i farbe,
Jer od nji' crkaju leptiri i žabe.

Ge-emova i pesticida u njima ima,
Kokoruze sasicaju i na njivama.

Njekad su postojali crveni i bili,
A sad su žuti k'o da su se razboljeli.

Kad rode, cinu mu ruše
I Šokce financijski jako guše.

Kad ga nema, kad slabo rodi,
Uvezu ga, to njima godi.

Na njiva se opet kokoruzi njišu
I o njima se opet pjesme pišu.

KROMPIRI

Njeko kaže da su zemljaci,
A njeko opet da su Amerikanci.

Godišnja naša oni su 'rana,
Jeli smo 'ji 365 dana.

U jesen smo nje u vrtlu roveli,
Pa slamom i zemljom fino pokrili.

Oko rova kanal smo kopali,
Da ne bi obzimu oni smrznili.

Onaj sitni svinjama smo kuvali,
A krupniji nama ostavljali.

Mama ga je kuvala na puno načina —

U ljuske, granatiru i bez začina.
A 'naj što je proklio
Na proljeće u roviće bi se opet posio.
Zlatice žute u njem' bi' kupili
Da bi bolje rasli naši krompiri.
Mladoga kad je u roviću bilo,
Motikom brižno iz rovića se podvadilo.
Sladak je on jako bio, pa se čuv'o,
Pa makar i u ćoravom paprikašu se kuv'o.
Ni se moglo življjet' onda bez krompira,
A danas bez salame, šunke i rebara.
E, onda su ljudi bili crveni i debeli
Jer su ga svaki dan jeli.
A sad više ni'ko ne volji krompira
I ne zna šta j' se najest' granatira.

MAČCI

Badnju večer s nestrpljenjem smo čekali, jer smo znali da će se kititi krizban i slama donit u sobu.

Dado je donio stalak, a poslije krizban; a prije tog moro ga je zašiljit, kako bi krizban bio stabilan i da se ne bi privrnio.

Mama je donila kesicu sa mačcima, nekoliko šišaka i češera, ofarbani bronzom. Sestra Manda i Reza rezale su konce i vezale na nje kako bi i' mogli povješati.

Ko i svakoj dece, drago nam je bilo što je krizban okitit, a poslije, k večere, dado je donio slamu pod seniju.

Kad smo se izmoljili i večerali, valjali smo se u slame.

Dok su trajali blagdanski dani, nestrpljivo smo čekali da oni i prođu. Istina da je bilo jela u izobilju, al' mi smo se ćeli i osladit.

To smo mogli kad smo krizban raskićivali, mama nam je onda podiljila mačke. No mi manja deca nismo ni slutili šta se u međuvremenu događalo.

Kad su prošli blagdanski dani, i blagosov kuća, krizban bi se raskitio. Čeko sam ja svoj tal, al' pri raskićivanju sestre su povikale: „Prazan je!” Vješto je bio bombon izvadit, a papir napravit ko da je unutra.

Optuživali smo jedni druge, al' niko ni tio priznat ko i' je pojiio. Njekad kasnije, brat Ivo je prizno da je on taj bio, jer zno je da je stariji i da ne bi dobio bombon, a i njegova su usta razrezana na slatko, kako bi rekla naša mama.

MOJI

Iva i Eva su se oženili
I poslije desetero dece izrodili.
Osmero i' je priživljelo,
Jer se dvoje jako razboljelo.
Pet sinova i tri kćeri,
Al' ni'ko od nji' nisu bečari.
Svi su se poženili i poudali
I nikom puno nješta ne fali.
Dvadesetero unučadi imaju
I oni se zbog tog nikad ne kaju.
Loza će njeva ostati
I neće se lako zatrti.
Svakom su se faljili
I ponosno to spominjali.
Iva se rano razbolio
I ni' starost doživio.
A Eva je granjčice cipala,
Pa je brez oka ostala.
Klipe drveta je odskočilo
I oko joj onda pogodilo.
Teško je tada bilo življeti
I toliku decu otranjivati.
U neimaštini i sirotinji
Bilo nam je lipo k'o sjemenu u zreloj dinji.
Ni bilo komocije ni izobilja,
Al' je bilo sloge i veselja.

O CENTRU ŽUPANJSKOME

U centru Županje grada
Njekad je bilo drukče nego sada.
Autobusi su onda u njem stajali
I ljudi su na sve strane putovali.
A puno, puno prije
Kod školske kapije
Nadničari su se okupljali,
I za posov raspored dobivali.
A glavno gradsko okupljalište,
Isprid „Jelena” stajalište,
Bašča je velika bila
I lancima se ogradila.
Za stolom je uvijek njeko bio
I svoje piće polako ispijo.
Tud su se sve novosti znale
I zgone iz grada ispričale.
Đedllja Kule i Horvat stari
Uvik su o nječem raspravljali.
Iva Bilko, Burgo i Mija Đipan –
Ni'ko od njih nije bio žedan.
Došli su samo na čašicu razgovora,
Jer se to obaviti mora.
Uvečer je sviro Perica Tamburica,
Iako mu je tambura raspustiti žica.
Ni on nje naštimati 'tio,
Da ne bi koju otkinuo.
Na drvo se i danas parte prišivaju,
I u Županje umrele otkrivaju.
Puno je nji' prišito bilo
I na Karaševo svita otpremilo.

Od onda sve se prominjilo,
I „DM” se doseljio.
Županjci više ne znaju kud će,
Pa bolje sjede kod svoje kuće.
'Nog vremena samo se sjećaju
I o tom dobu među sobom razgovaraju.
Neće se vratit' na vremena stara,
Kad su išla đeca kod Latifa slastičara.
Ljepše je men' nako bilo
Iako se po blatu gazilo.
Rič si kazat sa svakim mog'o
I sva'ko bi ti u životu pomog'o.
A sad samo žurit' znaju
Jer život življet tako moraju.

O PERLJEVIMA

„Na raskrižju tom bio je moj dom”

Da, na Šmitovu čošku bila je i naša kuća. Tri kuće ispred samog čoška je naša, a druge dvi su Jozanova i Lazarićeva. Sve tri su Perljeve. Dado je sa mamom nakon diobe Đurićini došo u Perljevu kuću, jer je i mama iz te familije.

U Lazarićevoj kući živio je ujak Stipa sa svojom drugom ženom Anom i sinom Mićom. Ona mu je druga žena i rodom je iz Velike Kopanice.

Kast ću vam nekoliko crtica po čem su mi ti Perljevi ostali u sjećanju.

Ti godina bile su velike vrućine, a una Ana je nasađivala kvočke koje su se zbog vrućina, a i zbog tekuti, često dizale sa gnjizda, pa su izlegle malo pilića.

Iako su jajca pri nasađivanju bila metana u kapu te dobro izmišana, obavezno je metit neparan broj. Puno mućaka, a pilića malo. Da ne bi sve kvočke vodale po malo pilića, ona i' je podmjestila pod jednu kvočku. No kvočka ni čela primit tuđe piliće, već i' je ključala, i to sve u glavu.

Kvočka je bila smjestita u kuće, pod ljestvama koje su bile ogromne i nisu se primišćale. Sutradan vidio sam kvočku kapaka zašiveni' koncem. Svi pilići bili su bezbrižni i komotno su se podvlačili pod nju.

U Jozanovoj kuće živio je đed Joza i baba Stana. Ona je bila onižeg rasta i šepala je. Držala je guske. Navaljivale su ić na Beravu, a ona nije mogla furt trčat za njima.

Sapinjala i' je, vezala noge trakom od trulje. Prid njevom kućom bila je i krupna duda, a priko puta, kod Strameštovi – morgovana.

Često je sjedila na klupčice na drumu. Guske bi oko nje pasle onako sapete, al' kad bi zapuvo vjetar, dude bi spadale, onako sočne i krupne. Njeke su zdroćale, al' ipak su bile pojedene.

I mi đeca čekali smo da spade koja duda i trčali smo da ju zgrabimo prije gusaka. Onako u žurbe trpali bi i' u usta, al' njeko bi zgrabio i gušče govno, jer je bilo slično dude, naročito morgovanoj. Pljuvalo bi se poslije, ispiralo usta, a mi đeca sprdali bi se tom koji je bio toliko proždrljiv. Ni smetala ni prašina, ni trava, ni ako je bila trula. Nikog nije bolio trbu, a kamli da je išo doktoru. Baba Stana nas je terala kako bi njene guske pojele više duda i bile deblje.

Eto to su zgođe Perljevi čiji sam i ja član, al' sa mamine strane.

O SLAVONSKOM RASTU

U šume ispod suvog lišća i maovine
Niklo je mlado drvo, usred 'ladovine.

Kad je već malo poraslo,
Puno svinja, srna oko njeg' je paslo.

Njeko mu je grančicu otkinuo
I ravnotežu poremetio.

Al' ni' se ono dalo,
Već k svijetlu je 'italo.

Tražilo je svjetla i sunca
Kroz krošnje što svjetluca.
Oko njeg bilo je i drugo drveće

I ni moglo da se razmiće.

A kad je došlo u visine,
Grom i munja oko njeg sine.

Vjetrovi jaki pušu

I u njem lome dušu.
Gubara puno je bilo
I lišće mu izbušilo.

Al' ni' se drvo dalo,
Već je dobro odebljalo.
Dođe šumar š čekićem i brojem,
A sjekač s pilom i svojim znojem.
Rasta našeg oruši,
Okolo sve se zagluši.
Ni' on ništa mog'o,
I ni bilo nikog da bi mu pomog'o.

OBAZRI SE

žega,
sparina,
vjetrovi,
zima,
sjeti se,
obazri se...

POJATA

Na njiva ima stara pojata,
Vršća nam je od suvog zlata.
Slamom je bila pokrita
A kokorušnjakom ogradita.
Od kiše i sunca nas je branila
I đecu da se igraje – k sebi je vabila.
Poslije posla u nju bi' sjeli,
Kobajage za seniju, ručak pojeli.
I otpočinit u njoj se moglo,

Da se opružiš – puno bi pomoglo.
Posleniku u njoj biti je čar,
Za odmor i uživanje velik je dar.
I od dece njeko šibicu bi ukres'o,
O'šlo bi brzo sve u nebeso.
Utrnit' se to nije dalo,
Iako se i za pomoć zvalo.
Od nje je samo pepela malo –
To je sve što j' ostalo.

POREZNICI

Bilo je to početkom šezdeseti. Dado je bio u Klenovniku. Pročulo se po selu da su došli poreznici. Ušla je nervoza među ljude. Krenili su obilaziti njeke kuće. U ruku su imali kožne torbe sa gvozdanim zatvaračima, a još priko kajiš sa brnjicom.

Jedan je došo i k našoj kuće. Doma smo bili ja i mama. Unišo je u kuću, sijo za seniju u sobe i počeo vaditi njeke knjige iz torbe. Raširio i' je po senije i počeo mame da broji godine unatrag, a onda mu je mama rekla: „Nemamo.”

Onda je on spakovo svoje knjige, uzeo očale i otiš'o dalje, k drugim kućama.

Nakon nekoliko dana prodrč'o je kamion selom.

Brzo se pročulo da su došli opet poreznici. Bečko! Bečko, je došo!

Stra i trepet ta je rič zvonila nama u ušima. Krenili su selom.

'Vaj put je i sestra Reza bila doma. Mater je brzo zaklenila kuću, a nas dvoje pavela u vrtov. Na početku vrtla bile su metle, guste i velike. Među nje smo čubnili i sakrili se. Morala je biti tišina, a ni mrdat se nismo smjeli.

Srce nam je udaralo, a oče ispujito gledale šta se dešava.

Došli su u avliju na vrata kuće, zaključana su, a onda se uputiše k svinjcu. Ni u njem ni bilo ništa, jer je brat Iva istero svinje na Beravu. Prigledaše okol te nješta razgovoriše i odoše iz avlije.

„Dobro je”, govorila je mama, „pa je Ivo istero svinje, inače ostašmo brez svinja.”

Nisam ništ od toga razumio, al' morda i bolje. Srce je i dalje lupalo, a ja sam samo pogledavo mamu. 'Vaj put nisu nam ništa oterali, al' znam da su kamion u selu fajn napunili svinjama i govedima.

STOŽER

To je jedna birtija stara,
Išlo se nekad kod Franje Madžara.
A sad ju drži Marka Vugan,
Otvorena je svaki dan.
Smjestita je ona na ulazu Šantave,
Nema ona goste odabrane.
Tud su i stalni gosti,
Neću i' imenovat', Bože, mi oprosti.
Njeki su u njoj od jutra do noći,
K'o da ne smu oni doma doći.
Utorkom i petkom ribu bi jeli,
K'o da bi nju samo jest' smjeli.
A njeki opet belu igraju,
Pa se na kraju i posvađaju.
Namještaj u njoj ni da se sjaji,
Al' ima dima i ćiklića u pepeljari.
Obljeto smo svi na avliju sjeli,
A obzimu i dvi peće naložili.
Zna nekad i gaža da bude,
A Galica pjesmom plaši ljude.
Svašta se tud vidi i čuje,
A njeki nješt' i opsuje.
Sve se tud dešava k'o i prije,
To su zgode iz „Stožer-birtije”.

SVADBA

Na godu kad je medenjake dobila,
Svima naokolo ona se faljila.
Znalo se da će on na pitanje doć,
I to samo nekad u noć.

Poveo je on sa sobom još kojeg druga,
Pa mamu njenu u'vati još veća tuga.
Mama i dado kad su pristali,
Stari kulin onda su narezali.
Zaruke su tada dogovorili
I u kuće svi se unervozili.
Iz kuće ode još jedno čeljade,
A zbog čeg to samo ona znade.
Pa i zaruke prođoše
I nove muke dođoše.
Ruvo i miraz mora se spremi,
Iz kuće kako treba otpremi.
A oko svadbeni dana
Sve komšije, prijatelji i rodbina bila je pozvana
Da proslave svadbu kako treba,
Jer kako će bit', puno očiju to vreba.
Viđeli bi svi koliko je ruva u kola doseljila
I kako je kućar od mladenaca namjestila.
Psiha je lipo u kućaru sjajila,
A nĩ ni perina falila.
Njeko je na krevet kradomice skoćio
I sve što je naredito, brzo izmutio.
Nakon dan ili dva svatovi su se okupili
I mladu da dovedu, po nju su krenili.
Kitilo se sviraće i pjevalo,
A onda naširoko kola se igralo.
Dosta je karikara došlo i pridošlica
I puno nepoznati' lica.
A prid ponoć prikazivanje je došlo,
Vikanje za dar nĩ neopazito prošlo.
Koliko je 'ko do i koliko su dobili –

Sva rodbina i okolne babe su zbrojili.
U ponoć prisvukla se mlada naša
I od tad ona je postala snaša.

ŠOKAČKA KAPA

Za Šokca ona je svetinja,
Nosili su ju bogati i sirotinja.
Njeki bi ju manje il' više nakrivili
I š njom se jako ponosili.
Prolazeć' kraj župnika il' crkve,
Groblja, kuma, kapa bi išla u ruke.
Obavezno bi se ona skidala
I poštovanje njima pokazivala.
Panjtljikom je ona opasana,
A bila je smeđa, crna il' zelena.
Njekad su i nju okitili
Kad su veseli ili se bećarili.
Ni'ko mu ju ni' skinit' smio,
A kamo na zemlju da bi bacio.
Obljeto bi nju šljepkom zaminjili,
A obzimu šubaru namjestili.
Ipak je kapa najdraža njemu –
To kaže svitu cilomu.
Jer Šokac brez kape ne može,
Makar mor'o iskočit' iz kože.

TRNI SE

Trne se...
i lojanice
i fenjeri
i žarulje

i reflektori
nestaju
sjene.
Nesta
tebe
i nesta
mene

ŽUPANJSKE BRICE

Prolazeć' kraj oficine Bože brice,
Mog'o si čuti svirku njegove tamburice.
A nekad se tu i u sastavu sviralo
I note po žicama razabiralo.
I žensku se čeljad k njemu vodilo
I prstima šiške mjerilo.
A kod majstora Maksa
Bila je drukča praksa.
Pričalo se samo o lotu i tombole,
A to su mogle samo prave lole.
Talijanski on je privodio
I često po njem zborio.
Majstor Mika sa šećerane
Šišo je i brijo samo odabrane.
Na posov on biciklom skroz ide,
Pa ga sve mušterije vide.
I na mlaku se mušterija uputi
K majstoru što samo šuti.
Kod njega se ništa ne čuje.
Mušterija i snove odsnuje.
On kaže samo: „Gotovo,
Dođite opet k' men' ponovo.”

On je rodom iz Gradišta
I velji – nema zarade ništa.
Take su bile županjske brice,
Ostale su samo njeve škarice.

AJDAMACI

Ajdamak veliku ulogu ima,
To moram sad kast' svima.
Kokoruze kad smo omrvili,
Ajdamake sve smo pokupili.
Za peć i šporet ložit' – dobri su bili.
Osušiti, dobro su gorili,
Brzo su oni planili
I puno pepela stvorili.
I u zaod smo je naslagali
Za veliku nuždu, svoje su odradili.
Služeć', ni' bilo emeroida,
Za ić' doktoru – puno je stida.
Crljeni su onda privladali,
Pa su se bili razabirali.
Kad je kum k nama doš'o
I u za'od on poš'o,
Bili ga je onda doček'o.
„Mora tako bit'“, dado je rek'o.
Brzo je nji' s vrpe nestalo,
Pa se ajdamak uzicom vezalo.
Zakomice se to dobro steglo
Da s' nje ne bi to pobjeglo.
Više put on se rabio,
A nekad bi u zaodu on falio.
Kad se krmača terala,

U ustima ona ga je nošala.
 Znali smo šta ona 'oće
 I da nerast k njoj do će.

RIČI KOJIMA SE NEKADA GOVORILO U SELU GUNDINCIMA,
 A NJEKE SU I DANAS U UPOTREBI:

POJAM	ZNAČENJE
<i>a ta pa de nemoj</i>	ma nemoj
<i>aeroplan</i>	zrakoplov
<i>ajdamak</i>	bataljuška, komaljika, kočanje
<i>ajziban</i>	vlak
<i>ambar</i>	spremište žitarica
<i>amište</i>	dio zaprežnih kola
<i>antrav</i>	površan, neodgovoran, neuredan
<i>apetnjak</i>	nemiran
<i>auzlog</i>	izlog
<i>badnjica</i>	dio kazana za pečenje rakije
<i>bagav</i>	povrijeđen, ozlijeđen
<i>baguda, бага</i>	kukac
<i>baguš</i>	duhan
<i>bajer</i>	obala, rub kanala
<i>baniti</i>	naglo ući
<i>bantovati</i>	dosadivati nekome
<i>batinica</i>	cvijet rogoze, šaša
<i>batvo</i>	stabljika
<i>bazdalikati</i>	hodati bez cilja
<i>berek</i>	jarak, kanal, šanac
<i>birtija</i>	krčma, gostionica
<i>bola</i>	rana, krasta
<i>bradvilj</i>	sjekira za tesanje drveta
<i>brenovano</i>	vrsta frizure, valovito
<i>broca</i>	torba na rame
<i>bronce</i>	onaj koji ide za nekim
<i>brva</i>	mali most za pješake
<i>bučkati</i>	govoriti gluposti

<i>bučkuriš</i>	nešto pomiješano
<i>budžak</i>	kut u kući
<i>bugarica</i>	palenta, žganjci
<i>buran</i>	zdenac, bunar
<i>cebaljka</i>	ljuljačka
<i>cebati se</i>	ljuljati se
<i>cedulja</i>	poruka na malom papiru
<i>cendrati</i>	nejasno se oglašavati
<i>cicvara</i>	brašno s mlijekom
<i>cindalice, cintarice</i>	žigice, šibice
<i>cunjav</i>	znatiželjan
<i>čabar</i>	veća drvena posuda
<i>čeljade</i>	osoba
<i>čemati se</i>	češati se
<i>čijalo</i>	češljanje perja
<i>čikopernica</i>	pepeljara
<i>čokle</i>	mršavo govedo
<i>čamiti</i>	iščekivati, biti usamljen
<i>čorba</i>	juha
<i>ćiklić</i>	opušak cigarete
<i>ćorav</i>	slijep
<i>ćuko</i>	pas
<i>ćulav</i>	blesav, tup
<i>dangubiti</i>	gubiti vrijeme, ljenčariti
<i>defektan</i>	s greškom
<i>deranje</i>	plakanje, vikanje
<i>dibat</i>	tražiti, napipati, vrebati
<i>dioba</i>	podjela imovine
<i>doba</i>	vrijeme
<i>dojiti</i>	musti
<i>dove</i>	blagdan duhova
<i>drečat</i>	plakati, revati
<i>drik</i>	stranica drvenih kola
<i>drmati</i>	tresti
<i>drum</i>	cesta, put
<i>duga</i>	dio drvene posude
<i>duljiti</i>	cuclati

<i>duva</i>	neugodan miris
<i>duvar</i>	zid
<i>džaba</i>	nipošto, badava
<i>džolav</i>	mršav, neuhranjen
<i>fajront</i>	kraj radnog vremena
<i>faličan</i>	oštećen
<i>faljiti se</i>	hvaliti se
<i>farcajg</i>	upaljač
<i>faš</i>	muž ženine sestre
<i>fatljika</i>	cjepanica drveta
<i>fićfirić</i>	ništarija
<i>firongla</i>	zavjesa, zastor
<i>flandrati</i>	skitati
<i>fodrukovati</i>	preslikati na platno
<i>formast</i>	vrstan, naočit
<i>fort</i>	stalno
<i>frajla</i>	dotjerana gospođa, dama
<i>fraklič</i>	boca iz koje se pije rakija
<i>frčav</i>	kovrčav
<i>crinđija, frendija</i>	pila sa španerom
<i>friško</i>	svježe
<i>frkniti</i>	odskočiti, odletjeti
<i>front</i>	prednji dio kuće, zgrade
<i>frosluk</i>	prsluk
<i>fuglica</i>	blanja
<i>fundament</i>	temelj kuće
<i>funjati</i>	skitati
<i>furuna</i>	dobra peć
<i>glavinjati</i>	hodati bez cilja
<i>globa</i>	kazna, kost
<i>gombica</i>	kuglica od vune
<i>granatir</i>	jelo od tijesta i krumpira
<i>grovača</i>	nanizano na konac
<i>grdža</i>	ručka za vrtenje
<i>grljak</i>	grlo boce
<i>gula</i>	grba, kvrga
<i>guverirano</i>	vrsta plisirane tkanine

<i>inžinir</i>	geodet
<i>iskesiti</i>	izbaciti zube na nekoga
<i>ispuljiti</i>	gledati velikim očima
<i>izatraga</i>	pozadi
<i>izažimača</i>	drobilica za kruške i jabuke
<i>izdaniti</i>	umrijeti
<i>izdovoljiti</i>	ispuniti želju
<i>izdrljiti</i>	izmoliti, isprostiti
<i>izlemati</i>	istući
<i>izvrižiti</i>	nešto iskorijeniti
<i>jabučica</i>	rajčica, paradajz
<i>jalov</i>	neplodan
<i>jankle</i>	vrsta kaputa
<i>japaga</i>	vrtača, rupa u zemlji
<i>japaran</i>	žestok, nagao
<i>javašluk</i>	nered, zbrka
<i>jerbo</i>	zato što
<i>kabov</i>	sud za vađenje vode iz bunara
<i>kaca</i>	velika drvena posuda
<i>kalirati</i>	izgubiti na težini
<i>kalkamona</i>	gusta voda sa zemljom
<i>kalotine</i>	sušene jabuke
<i>kamara</i>	hrpa, navoz slame
<i>kapura</i>	želudac od svinje
<i>karikari</i>	nepozvani gosti u svatovima
<i>karuce</i>	zaprežne saonice
<i>kašika</i>	grabilica za jelo
<i>kaštrigovati</i>	dotjerivati u red
<i>klipan</i>	odraslo dijete
<i>klomati</i>	klimati se
<i>kljuka</i>	ukosnca, kuka za vješanje
<i>kljuse</i>	mršavi konj
<i>kmečati</i>	nejasno se oglašavati
<i>kobajage</i>	kao da je
<i>kočoperiti se</i>	bit ponosan, gizdav
<i>koleso</i>	kotač kola
<i>kolomaz</i>	mast za drvena kola

<i>kolombar</i>	karika lanca
<i>kom</i>	gnječene jabuke, kruške
<i>kopile</i>	izvanbračno dijete
<i>krcav</i>	zaostao u razvoju
<i>krdža</i>	loš duhan
<i>krepati</i>	uginuti
<i>krizban</i>	božićna jelka
<i>krmina</i>	svinjokolja
<i>krpati</i>	šivati, raditi ručni rad
<i>krpičice</i>	široki rezanci
<i>krstače</i>	složeni snopovi žita
<i>kučine</i>	kudjelja
<i>kudrav</i>	kovrčav
<i>kukumakati</i>	zapomagati
<i>kukutrik</i>	pila, žaga, testera
<i>kumice</i>	uspravno
<i>kumiti</i>	moliti, gurnuti
<i>kunteno</i>	dobro, kvalitetno
<i>kvaka</i>	brava na vratima, veliki drveni čekić
<i>labrnje</i>	pogrdan naziv za usne
<i>lakom</i>	pohlepan
<i>laloke</i>	usne
<i>lancman</i>	prijatelj, kolega
<i>levator</i>	stroj za podizanje slame
<i>liciter</i>	slastičar
<i>lipsati</i>	umoriti se, iznemoći
<i>livča</i>	držač stranice kola do osovine
<i>lokšir</i>	posuda za nuždu
<i>lucifer</i>	prepredenjak
<i>ljiljati se</i>	mijenjati perje, mitarenje
<i>mačak</i>	ukrasni bombon na jelki
<i>malj</i>	veći drveni čekić
<i>marva</i>	stoka
<i>marvinče</i>	svinja
<i>masur</i>	drvena motalica za konac
<i>medenjaci</i>	kirbajske slastice
<i>mlaiv</i>	osjetljiv

<i>modrac</i>	madrac, dio kreveta
<i>morgovana duda</i>	šareni dud
<i>mrčiti</i>	biti ljut na nekoga
<i>mrdniti</i>	pomaći
<i>mrviti</i>	kruniti
<i>mućak</i>	pokvareno jaje
<i>nacifran</i>	ukrašen, lijepo uređen
<i>nacigovano</i>	nabrano
<i>nadiljiti</i>	podijeliti imanje
<i>nadoidati se</i>	prenemagati se
<i>nadramiti</i>	podesiti, uštirati
<i>nadrljati</i>	nastradati
<i>nadrndan</i>	ljutit, mrzovoljan
<i>na drum</i>	na ulicu
<i>naduti se</i>	prejesti se, napuhati se
<i>nafajtati</i>	našpricati vodom, smočiti
<i>nagrajjsati</i>	stradati, loše proći
<i>najero</i>	nakrivo, ukoso
<i>nakinđuriti</i>	previše nakićen, kitnjast
<i>nakvocati</i>	postaviti kokoš na jaja
<i>namrgoditi</i>	namrgođen
<i>naočigled</i>	očito, vidljivo
<i>naočit</i>	ugledan
<i>narajcan</i>	napalit, uzbuđen
<i>narisati</i>	nacrtati, naslikati
<i>nasamariti</i>	prevaren
<i>nauk</i>	znanje
<i>navoran</i>	naboran pogužvan
<i>nedovaren</i>	nije kako treba
<i>nepotpun</i>	nerazuman, necjelovit
<i>neuk</i>	nepismen
<i>numero</i>	okućnica
<i>nuštrati</i>	tjerati u red
<i>nuz duvar</i>	uza zid
<i>njaki</i>	nekakav
<i>obarine</i>	kuhane svinjske glave i iznutrice
<i>obazreti se</i>	osvrnuti se

<i>obješenjak</i>	nestašan, nemiran
<i>oblizalo</i>	lizalica, lizaljka
<i>obnoć</i>	po noći
<i>obočić</i>	naušnica
<i>obojatiti</i>	opasati, obuhvatiti
<i>odfrkniti</i>	odrasti
<i>otpočinjiti</i>	odmoriti
<i>oficina</i>	brijačnica
<i>ofrlje</i>	površno
<i>ofucan</i>	iznošen
<i>ofuljati</i>	okockati
<i>ofuriti se</i>	opeći se
<i>oguljiti</i>	guliti
<i>okaljužati se</i>	valjati se u blatu
<i>okljaštriti</i>	odsjeći grane
<i>oklica</i>	stolica bez naslonjača
<i>okopiliti se</i>	izvanbračno roditi
<i>omervati</i>	očistiti od blata
<i>omolovati</i>	staviti šare na zid
<i>omrviti</i>	okruniti
<i>oranija</i>	veća metalna posuda
<i>ošecovati</i>	odmjeriti
<i>ošikniti se</i>	promašiti
<i>otarak</i>	ručnik, peškir
<i>otkleniti</i>	otključati
<i>otpočinjiti</i>	odmoriti
<i>otripati se</i>	otresti sa sebe
<i>paperčak</i>	manji klip kukuruza
<i>patoka</i>	slaba rakija
<i>pavezina</i>	motka za pritezanje voza
<i>pentrati se</i>	peljati se
<i>pilula</i>	tableta
<i>piškota</i>	torta
<i>pizmen</i>	zamjerljiv
<i>planjati</i>	po nečemu plaziti
<i>plisirka</i>	vrsta suknje
<i>pljeva</i>	ljuska žitarica

<i>podoban</i>	nalik, sličan
<i>podojiti</i>	pomusti kravu
<i>podsjek</i>	drvena greda kuće
<i>pokunjiti se</i>	biti bez volje
<i>polovanja</i>	srednja
<i>polutina</i>	ženski odjevni predmet
<i>pomada</i>	krema za njegu
<i>pometine</i>	posteljica, placenta
<i>pomost</i>	pod, patos
<i>popara</i>	kuhani kruh
<i>poslenici</i>	radnici u polju
<i>posrkati</i>	usisati usnama
<i>povoran</i>	naboran, ostarit
<i>prača</i>	trijeska, iver drveta
<i>prelo</i>	večernje duženje
<i>preniti se</i>	trgniti se
<i>prgav</i>	ljutit, zamjerljiv
<i>pridika</i>	govor
<i>prifircati</i>	privremeno zašiti
<i>prefrigan</i>	lukav
<i>prikobaciti</i>	okrenuti na leđa
<i>prkno</i>	stražnjica
<i>prostran</i>	udoban, širok
<i>proturati</i>	progurati, promoliti
<i>prova</i>	pečeno kukuruzno brašno
<i>psiha</i>	ogledalo s ormarom
<i>pućpura</i>	bubamara
<i>pule</i>	hrvatski ovčar
<i>pulica</i>	dugme, gumb
<i>putnjica</i>	osušeni znoj na tijelu
<i>rabota</i>	skupina radnika
<i>raf</i>	željezna navlaka na kotaču kola
<i>raljika, rajlika</i>	posuda, zdjela
<i>rasaniti</i>	rasušiti
<i>rajtozne</i>	muške hlače
<i>raspekmeziti se</i>	rasplakati se
<i>rastrajbati</i>	rasteći imanje

<i>rašta</i>	zbog čega
<i>razdreljiti</i>	raskopčati
<i>razvrgnuti</i>	raskinuti nešto
<i>rondati</i>	praviti buku, lupati
<i>roša</i>	rupa u zemlji
<i>revati</i>	plakati, naricati
<i>safun</i>	sapun
<i>safunjica</i>	pjena, voda s deterdžentom
<i>senija</i>	stol
<i>simplica</i>	košarica, korpica
<i>sknaditi</i>	srediti
<i>skroz</i>	stalno, neprestano
<i>slamarica</i>	madrac od slame
<i>skomke, skonke</i>	skočiti skupljenih nogu
<i>snužđiti se</i>	biti bez volje
<i>spješati</i>	umoriti se
<i>sprovod</i>	pokop, karma
<i>spras</i>	pokraj, uz
<i>sprdati se</i>	rugati se
<i>srkati</i>	jesti juhu sa zrakom
<i>staviti se</i>	zaustaviti se
<i>stumbol</i>	povišeni zidani okvir bunara
<i>sužanj</i>	čovjek bez volje
<i>svrniti</i>	skrenuti
<i>šabeso</i>	voćni napitak, sok
<i>šalufe</i>	drveni kapci na prozoru
<i>šamljica, šamlica</i>	mala klupa
<i>šaraglje</i>	stranica drvenih kola
<i>šicniti</i>	raspući se
<i>šifonjer</i>	ormar
<i>šira</i>	voćni sok
<i>škembet</i>	jelo od goveđeg želuca
<i>šlajbuk</i>	novčanik
<i>šlajer</i>	vjenčanica
<i>šlajmovati</i>	pedantno očistiti svinjska crijeva
<i>šolja</i>	podrugljiv naziv za Šokca
<i>špajz</i>	smoćnica, ostava

<i>štagalj</i>	gospodarska zgrada
<i>štranjga</i>	štrik
<i>štundirati</i>	razmišljati
<i>štrupandla</i>	podvezica
<i>šuntripav</i>	nemiran, netočan
<i>šuškast</i>	zafrknit, ošinut
<i>šuvajda</i>	ljevak, tko radi lijevom rukom
<i>tapati</i>	hodati uz topot nogu
<i>taraba</i>	ograda od daske
<i>tal</i>	dio
<i>tare se</i>	pari se, tjera se
<i>teglica</i>	pomagalo za vaditi rakiju
<i>tavan</i>	potkrovlje kuće
<i>tentati</i>	zadirkivati
<i>terati</i>	goniti
<i>tojič</i>	maloprije, nedavno
<i>trando</i>	neukusno obučen
<i>trbuv</i>	trbuh
<i>trefiti</i>	pogoditi
<i>treš</i>	stroj za vršenje pšenice
<i>tribiti</i>	razabirati
<i>trsiti se</i>	truditi se, zalagati se
<i>truljica</i>	krpica
<i>tukati</i>	trčati za nekim
<i>tukati se</i>	pariti se
<i>tupav</i>	glup
<i>ubagati</i>	ugurati
<i>ufrčiti</i>	umotati
<i>ufrkan</i>	umršen
<i>uglancan</i>	ulašten, uređen
<i>ujero</i>	nakrivo
<i>uklasti</i>	ugrabiti
<i>ukotati</i>	staviti na spavanje
<i>upalirati</i>	vodom zagladiti
<i>upatikati</i>	podesiti
<i>usančiti se</i>	ukočiti se
<i>ušur</i>	postotak za obavljeni posao

<i>utenfati</i>	zgnječiti nešto
<i>utrniti</i>	ugasiti
<i>uvrižiti</i>	nešto rasprostraniti
<i>uzam</i>	s nečim
<i>uzica</i>	špaga, kanap
<i>uzjoguniti se</i>	pobuniti se
<i>uzvrom</i>	s vrhom, do gore
<i>vagaš</i>	trag kola u blatu
<i>valjušak</i>	tijesto s vodom
<i>vas</i>	sav, cijeli
<i>vašar</i>	sajam
<i>ventrati se</i>	penjati se
<i>vizitirati</i>	pretraživati
<i>vlake</i>	manje vezane saonice
<i>vrgniti</i>	pomaknuti, staviti
<i>vrndati</i>	pretraživati
<i>vrntlav</i>	nepravilan, uvrnut
<i>vršći</i>	vrjedniji, cjenjeniji
<i>vrtov</i>	vrt, bašća
<i>vude</i>	ovdje
<i>zabaviti</i>	odbiti nešto, prigovoriti nečemu
<i>zdročkan</i>	zgnječen
<i>zafijariti</i>	baciti u daljinu
<i>zafrig</i>	zaprška za jelo
<i>zafucan</i>	zapušten
<i>zaguljiti</i>	skinuti kožu s nečega
<i>zaklenica</i>	zadnji dio kreveta
<i>zaklenit</i>	zaključati
<i>zakomice</i>	svezati na više čvorova
<i>zakukast</i>	nerješiv, zapetljan
<i>zalupan</i>	blesav
<i>zamet</i>	oplođeno jaje
<i>zametniti</i>	izgubiti, oploditi
<i>zamudraka</i>	izmišljotina, na ovaj način
<i>zanovetati</i>	izmišljati
<i>zaod</i>	zahod, WC
<i>zaprnditi</i>	zafrknuti

<i>zašpiciti</i>	zašiljiti nešto
<i>zafrčiti</i>	zavrnuti
<i>zatrti</i>	nestati, iščeznuti
<i>zatucan</i>	neuk, neznalica
<i>zglajzati</i>	podbaciti, pogriješiti
<i>žaoka</i>	poprečni dio drvenoga plota
<i>žđela</i>	zdjela, posuda
<i>živače</i>	perad
<i>živinar</i>	veterinar

dr. sc. Josip Užarević

Nove pjesme i zapisi – pogovor



Akademik Josip Užarević

Druga knjižica pjesama i zapisa Ilje Užarevića Đuričina donosi nekoliko novina u odnosu na prvu zbirku.

Kao prvo, uz gundinačke se teme pojavljuje i tema *Županje* – mjesta u kojem autor živi i radi čitav svoj radni vijek. Ipak, načelo izgradnje pjesama posvećenih Županji (*O centru županskome, Županske brice*) ostaje isto kao i onih posvećenih Gundincima: ljepša i ljudskija prošlost suprotstavljena je otuđenoj i pomalo zastrašujućoj sadašnjosti. Uvjerljiva rekonstrukcija mjesnih ugođaja, situacija, osoba, događaja i ovdje je osnovna vrlina Iljina pjesničkoga talenta.

Druga su novina *prozne crtice – uspomene* koje se bave davno minulim djetinjstvom u Gundincima – rodbinom, djedovima i bakama, blagdanima, nezaboravnim prvim iskustvima straha i radosti. Ti prozni zapisi u osnovi slijede duh Iljinih pjesama, ali još jače ističu element razgovornosti i anegdotalnosti. Neobično je dojmljiv npr. razgovor između poreznika i Iljine matere u crtici *Poreznici*. Tamo surovi poreznik ulazi u kuću, sjeda za stol i vadi „njeke knjige iz torbe”: „Raširio i' je po senije i počeo mame da broji godine unatrag, a onda mu je mama rekla: 'Nemamo'.” Tu je jednim detaljem, jednom jedinom riječju, odlično pogođen odnos

seljaka prema gruboj sili i vječnoj nezajažljivosti državne vlasti: „Nemamo.” Samo naivna dječja svijest, suočena sa strahom od mračne i više sile, mogla je uočiti i zapamtiti tu sudbinsku seljačku riječ-rečenicu: „Nemamo.”

I u drugim se proznim zapisima očituje anegdotalno načelo. U crtici *O Perljevima* (gdje se autor sjeća majčine rodbine koja je živjela u najbližem susjedstvu) govori se među ostalim o kvočki kojoj je njezina gazdarica zašila kapke da ne bi kljucala tuđe piliće što ih je trebala prihvatiti. Tom je jednostavnom operacijom problem definitivno riješen: „Svi pilići bili su bezbrižni i komotno su se podvlačili pod nju.” U *Mačcima* je dojmljivo prikazan božićni blagdanski ugođaj i moment koji su – nakon svih božićnih radosti – djeca uvijek očekivala s posebnim nestrpljenjem: raskićivanje borića i dijeljenje „mačaka” (ukrasnih bombona). Neugodno bi iznenađenje bili – prazni „mačci”. Naime, netko bi od starije i dosjetljivije braće još tijekom blagdana pojeo sadržaj „mačaka”, a umjesto bombona ostala bi praznina zamotana u sjajnu ambalažu.

Prozna crtica *Crvotočina* neka je vrsta filozofskoga razmišljanja o prolaznosti i smrti, o postupnu, neumitnu, gotovo svrhovitu nagrizanju života: „Običajno je bilo da se ljudi i žene, kad prođu radni vik, pripremaju za odlazak s ovog svita na naj. Dio ti priprema bilo je i pripremit si škrinju. Nju su čuvali u kakom kućaru, tavanu ili već prigodnom mjestu.” U takvu pristupu ima neke organske smirenosti, odnosno prihvaćanja postojećega reda stvari, kojega je čovjek nerazdvojan dio: smrt je prirodan proces razgradnje što započinje već „s ove strane”, dok crvi nagrizaju mrtvačku škrinju pripremljenu da izvrši svoju konačnu funkciju, a završava se u trenutku kada se zemlja na grobnomu humku slegne i poravna s okolišem.

Treća novina kojom se odlikuje dana knjižica jesu *pjesme bez folklornih, etnologijskih ili „lokalnih” obilježja* (pritom valja izuzeti jezik koji je uvijek lokalni, gundinački). U takvim se pjesmama (*Čudno, Jeza, Trni se, Obazri se*) ogoljuje ljin lirski subjekt, zabrinut za stanje svijeta i za vlastitu poziciju u tome svijetu. Kompozicijski je zanimljiva pjesma *Jeza* koja je izgrađena na suprotstavljanju dviju sastavnica, od kojih svaka služi pojačavanju osnovnoga osjećaja bezizlaznosti i duhovne tame:

Sumorno nebo.

Noć.

Čemerno podneblje.

Mrak.

Gusta magla.

Tama.

A na kraju pjesme zatječemo sliku i pitanje bez odgovora:

Zjev u vode.
Kud čojek to ode???

Jedna od takvih pjesama donosi i Iljin pjesnički *credo*: pisanje pjesama jest neka vrsta vraćanja u prošlost, pjesme nastaju iz čovjekove potrebe da zastane i obazre se, da riječima izrazi životnu žegu i životnu zimu:

OBAZRI SE
žega,
sparina,
vjetrovi,
zima,
sjeti se,
obazri se...

Osobitu pozornost zaslužuje Iljin jezik, to jest autorova sposobnost da vjerno, duhovito, slobodno reproducira gundinački govor sa svim njegovim finesama i šarmom. Jezični se dar ne očituje samo u leksiku i u sintaksi, nego i u slikama, dijalogima, verbalnoj rekonstrukciji događaja, običaja, gundinačke psihologije i filozofije. Zgodna je npr. pjesma *Šokačka kapa* koja jasno pokazuje da je za Šokca kapa „sve-tinja”, neka vrsta identitetskoga simbola. „Kapa” se u pjesmi suprotstavlja „šljepki” i „šubari”, pri čemu je „šljepka” ljetna, a „šubara” zimska zamjena za „kapu”. Kapa je izraz šokačkoga dostojanstva, njezinim se skidanjem iskazuje samo poštovanje Bogu (crkvi), pokojnima (u groblju), svećeniku i kumu. Kada bi tko sa strane nasilno skinuo Šokcu kapu ili ju bacio na zemlju – to bi bila najveća uvreda, opasna po život i zdravlje bacača. Nakrivljena kapa upućuje na nositeljev bečarski status...

Mali rječnik koji je pridodan na kraju knjižice pomaže s jedne strane neupućenima da bolje razumiju tekstove, tj. pjesme i prozne crtice, ali je s druge strane sâm po sebi svojevrsna poezija jer oživljuje stare riječi i izraze koji utjelovljuju duhovitost, slikovitost, inventivnost gundinačkoga govora.

Zagreb, 29. studenog 2008.

Antun Lešić

Pjesme

GROZA

U raspadu

Rastavila je dijelove

U povratku

Teatralno

Brutalno

U zadatku

Da izbriše cjelove

U svom zadnjem ispadu

PROVALIJA

Na ivici svjetova

prema Kraljevstvu težimo

Zemljani

MUK

Tek bol

i gorak

okus

bit će

pečatom

prolaznoga

dokumenta.

TAJ JE BIO

U svjetova mnogih,
onih svojih,
svjetova je bio.

Trudio se nije
biti dio njih.

Eto!

Nije htio!

KRŠĆE

Na kršću razapinjanja
I nepokajanja.

Tek izdahnuti preostaje meni.

Nazvan Kraljem dosljednih!

A zapravo kukavica u sjeni.

BOJIM SE SUSRETA

Zasad ga se bojim.
Kroz pet minuta.
Bit će tika, taka!
Bilo je daleko.
Sve kraća je ruta.

U krvi se znojim!

NOVI PUT

O njemu se ne zna
Možda samo Tvorac
Junacima
Pripravljajuć!

TREBA KUCATI SAMO

I lijevo, i desno, i naprijed,
I nazad – vraćam se meni

A takve sam tajne spoznao
Slušajuć priče o Ženi

Daleko sada ja jesam
Od mene miljama tamo

Ipak tek ulicu dalje
Kucati treba samo

BOJU SILNI

Evo me, o, boju silni!
Tek se spremam,
Pazi na se!
Potrajat ćeš, boju silni
Godinama da se
Varke, privid
Kušnje, prošnje
Sliju pravom Srcu
Zna se!

TI SI PETRUS

Dok sve drago umine
Ti ostaješ na koncu
Vječnost će, nadam se,
Biti u znaku punine!
Dok kao usamljenik
Na rubu budem zbog Volje
U posljednjem vagonu
Čekat ćeš me na putu
U Visine

Zvonimir Stjepanović

Prije šezdeset i pet godina tiskana je knjiga *Trojica iz Gradišta*

Dosegli razinu modernih pjesnika i pisaca

Trojica iz Gradišta, Muzej Županja (urednik Stjepan Gruber), 1959., Županja



Naslovnica knjige

Mislim da će nas podsjećanje na trojicu pisaca, na trojicu Gradištanaca, razveseliti, a mnoge i iznenaditi njihovim stvaralaštvom. Mato Mandić, Pavao Varnica i Antun Jovanovac bili su seljaci, stočari, pastiri koji su ponajviše uz čuvanje marve čitali, ali i jako lijepo pisali. Vodili su život u dosluhu s prirodom, na rubu šume, na ivicama njiva, uz zvuk frule i klepet starinske klepke, pretvarajući riječi u stihove. Ovo što su oni stvorili je „djelo zemlje i naroda“, primjećuje Dionizije Švagelj. Prof. dr. sc. Goran Rem kazuje da Mato Mandić neumoljivo nagovara na tjelesnost pro-

stora koji nije samo od ravnice i šume nego i mistične oplodnje, a da Pavao Varnica piše melankoliju i mističnu snovitost upućenu pejzažu, a tjeskobu razumije iz očujuće blizine, dok kod Antuna Jovanovaca zapaža nevjerojatni talent koji još nije do kraja izbrušen. Vladimir Rem uočava da je osnovna značajka hrvatskih narodnih pjesama iz Slavonije osjećaj čvrste povezanosti sa svojim krajem te da su začetnici pučke pisane riječi Mato Mandić, Pavao Varnica, Antun Jovanovac i Grga Martinac, a Đuka Galović je doajen slavonske pučke poezije. Kroatist i stilist Ivo Frangeš je mišljenja da „književnosti nisu samo oni vrhovi na kojima sije vječno sunce ljepote, nego i klanci i nizine iz kojih se stremlje vrhuncima”.

Ove tvrdnje znanstvenika i uglednih književnika osnažuju neka stajališta spomenuta u ovome tekstu. Naši su pisci, seljaci surađivali u listovima namijenjenim selu, povremenim zbornicima i kalendarima. Nakladnik knjige *Trojica iz Gradišta* je županjski Zavičajni muzej, tiskana je 1959. godine, a izbor poezije i proze izvršio je književnik Ivo Balentović potpisan kao Ivo Posavac. Naglašava da su Mandić i Varnica pjesnici kvalitetom prilično izjednačeni u svojim stihovima, dok je Jovanovac puno više umijeća pokazao u pisanju proze. U nekoliko svojih radova Jovanovac razotkriva talent; kompozicijski je jasan, pričanje mu je tečno i pitko, likovi plastični, opisi realistični, kao da su „iščupani” iz zbiljskoga života. Mandić i Varnica su pomno prisluškiivali kucanje vlastitoga srca, pretakali su čuvstva iz duše u stihove mekih lirskih boja. Poeziju su intenzivno živjeli pa su je onda mogli i uspješno pisati. Intuitivno su u sebi nosili sva pravila književnoga stvaranja te su ih na originalan način utkali u djelo. Iako su se pjesnički samoniklo razvijali i probijali naprijed pod uvjetima mnogih zapreka i poteškoća, dosegli su razinu modernih pjesnika, zaključuje književnik Ivo Balentović, a mi bismo mogli i sljedeće: Zavičajno pismo je potrebno, korisno, treba ga i dalje poticati, naravno i usavršavati, modernizirati, a ne negirati!

Goethe je za prirodu rekao da je misterij, a Schelling da je desna ruka umjetnosti. Dobra je filozofija polagana, šutljiva, naoko osamljena, a isto bih rekao i za pjesništvo. Ljepota prirode ima smirujući učinak, izaziva emocije blagotvorne za dušu koje potiču traganje za dobrim u samima sebi. „Između Boga i prirode nalazi se bolji čovjek” primjećuje Mijat Stojanović. Još se u starogrčkoj književnosti spominje pisanje o prirodi. Lirska vrsta idila naziv je za lirsku pjesmu, ali i za svako književno djelo s temom iz mirnoga života u prirodi, posebno na selu. Tvorac idile je grčki pjesnik Teokrit, koji je u kraćim pjesmama prikazivao prizore iz seoskoga života, posebno one pastirske. Slično je pisao i Rimljanin Vergilije, čije se pjesme nazivaju bukoličke (prema grčkom *bukols* = govedar) i postaju omiljena književna vrsta. Turgenjev je bio pjesnik ruskoga krajolika i imao je veliki utjecaj na Ivana i Josipa Kozarca. Veliki Albert Einstein nam „preporučuje” da se duboko zagledamo u prirodu i tada ćemo sve bolje razumjeti.

Mato Mandić (Gradište, 1902. – Gradište, 1975.)



Mato Mandić

PRVO PROLJETNO ORANJE

Oranje,
oj, prvo moje oranje
u proljeće, kad sunce nagu zemlju ogrli
i kada sve iz pustoši zimske
s proljetnim vjetrom pohrli...

U to doba
zapregnem u kola svoja konja dva,
a oni veselo hržu, nogama zemlju kopaju.
I pođem u polje, u prirodu, u život,
među ptice i travke u sunčanom sjaju.

Ajte polako vrančići moji,
povucite plug taj gvozdeni,
nek zaore duboko, nek zemlju prekroji,
ja ću za vama, hej, đio moji čili, mileni.

I krenemo.
Plug uroni u zemlju crnicu,
pa reže, slaže brazdu pokraj brazde,
mastan se kaiš isparuje, puši,
istočnjak blagi struji, zemlju suši,
a ja spokojno ravnam plug svoj gvozdeni
i blaženstvo ćutim u duši.

Pavao Varnica (Gradište, 1909. – Gradište, 1995.)



Pavao Varnica

KAD U KUĆI DRVA NESTANE

Jutro.

Snijeg.

Na prozore bjelinom navire
studen,
ledene cvjetove prostire.

U sobi

sve nas je probudila hladnoća.

Braća moja na prozore zure,
u trošnim haljinicama se tresu:

„Danas ćemo se ipak nauživat snijega,
strkivat se sa seoskog brijega...”

Petrolejka je davno ugasla na stolu.

Mati po ognjištu ogarke i trijeske traži,
vatru da naloži.

Dugo bolesni otac u krevetu leži,
noću u besanici kašlje uzdišući
u polusnu zove ili prijeti:

„Žita treba, djeco, samljeti –
i drva, drva dovući...”

Antun Jovanovac (Gradište, 1911. – Gradište, 1983.)



Antun Jovanovac

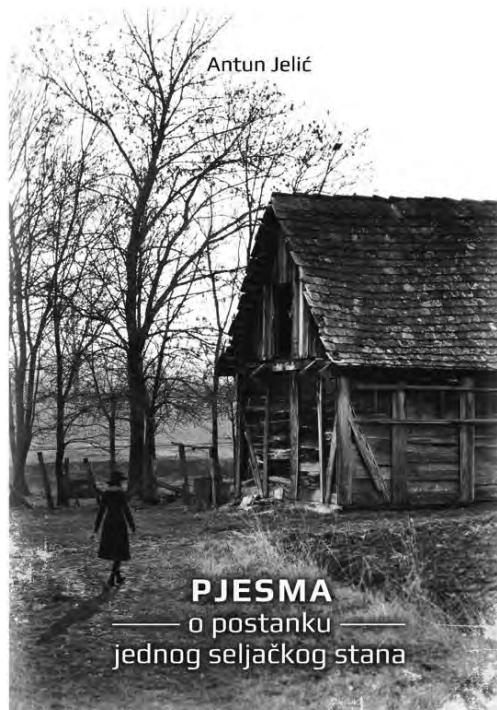
IVO I KAJA (ulomak)

Između mnogobrojnih porodica, koje je udes smjestio u sela Bosanske Posavine, ubraja se i porodica Pere Pantića. On – Pejo, bio čovjek visok, plećat, crna duga brka i mrka pogleda, u riječi oštar, a pri poslu brz i točan. Kada se prijeko u Slavoniji čuo prvi zveket kose na livadi, to je bio Pejo. Kada se u polju pokazao prvi krst zlatne pšenice, taj je složio i ukosio Pejo, a kada je započela vršidba, Pejo i opet prvi sa svojom bosanskom partijom na najboljem i najvećem stroju. Ostali radnici bacaju po jedan snop na dreš, a Pejo po dva, ali utaman – ne da se naprijed. Jedva je podigao pristojnu kućicu i najnužnije gospodarske zgrade. Zemlje malo, a i to podvodno, jedino bašća, kad šljiva urodi, odbaci nešto koristi, a i to malo, jer se proda trgovcu na zeleno. Zna Pejo, da ga trgovac izrabi, ali što će; djeca ne čekaju dok šljiva dozrije već išću: „Daj, gladni smo.“ Ima ih sedmero. Žena mu veli, da su blagoslov Božji, ali Pejo osjeća, da su pokaranje Božje i ako toga nikome ne kazuje. Ali ipak voli on svoju djecu, iako to ničim ne odaje. Brine se za njih i muči od ranog proljeća do kasne jeseni po slavonskim poljima, a zimi opet u šumama i kanalima... Evo, tako su pisali *trojica iz Gradišta*.

Ivana Petričević

Antun Jelić – promicatelj života na seljačkom stanu

Antun Jelić, *Pjesma o postanku jednog seljačkog stana*, Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, Vinkovci, 2023.



Naslovnica knjige

Knjiga naslovne sintagme *Pjesma o postanku jednog seljačkog stana* autora Antuna Jelića¹ donosi autobiografski diskurs iskazan stihovljem u kojemu se krije autentičnost slavonskoga mentaliteta i senzacionalnih događanja u Gradištu 30-ih – 50-ih godina 20. stoljeća iz rakursa glavnoga lika Tune Jelića. Iako naslovom knjiga ukazuje na pjesnički iskaz, ona je pisana u epskim razmjerima jer se isprepliću

¹ Autor se u rukopisu potpisao kao Mog oca sin.

epsko-lirski elementi, kao i prozni dijelovi koji imaju ulogu objašnjenja nadolazeće radnje ispisane u stihovima.

Djelo se tematski može podijeliti u dva dijela, u prvom dijelu prikazano je momkovanje mladoga Gradištanca Tune Jelića, a drugi dio donosi povijesno-društveni događaj koji se odnosi na nastanak seljačkoga stana 1923. godine. Kao dodatak knjizi autor je umetnuo pjesme poznatih i nepoznatih hrvatskih pjesnika u kojima se zrcale domoljubni i ljubavni motivi (dr. August Harambašić, Josip Kozarac, Antun Jelić i dr.).

Zahvaljujući autorovu praunuku Antunu Babiću i praunuci Marici Babić, knjiga je doživjela ukoričenje i podsjetila nas na život i događaje koji su obilježili jedno društveno-povijesno vrijeme i dokazali da su radišni i sposobni seljaci bili borci za hrvatsku misao i pravičnu domovinu Hrvatsku.

Slijede misli o nekadašnjem životu slavonskoga čovjeka i značaju šokačkoga stana za ondašnjega Slavonca:

„Da bi čitatelji bolje doživjeli i razumjeli napisano u ovoj knjižici, trebaju spoznati način života tada u slavonskom (šokačkom) selu. Kao prvo, to su bila bitno različita vremena u odnosu na danas. Nije bilo televizora, mobitela, automobila, traktora, gradskoga vodovoda, interneta, računala, razina školovanja bila je niža, dotok novih vijesti bio je vrlo spor, obrada zemlje, kao i prijevoz obavljao se uz pomoć konja i slično.

Život na selu odvijao se uglavnom na stanu i manjim dijelom kod kuće u selu. Stan je bio mjesto gdje se odvijao najvažniji dio života jednoga seljaka i u pravilu je bio smješten izvan sela, tj. na mjestu gdje se nalazila glavina zemlje koja je bila glavni izvor prihoda za život. Jedan šokački stan bio je ekonomski složena cjelina koja je pokrivala sve potrebno za obradu zemlje, uzgoj stoke, uzgoj u voćarstvu i povrtlarstvu, kao i pčelarstvu. Jednostavno rečeno, tu se nalazilo sve potrebno da obitelj može normalno živjeti i podmiriti svoje potrebe za ugodan i normalan život.

Svaki stan sadržavao je sljedeće dijelove, a to su:

- **koljeba**, glavna zgrada u kojoj se živjelo i sastojala se od kuhinje te barem jedne prostorije koja je bila i dnevni boravak i soba za spavanje;
- **avlija**, ograđeni dio tačkom (drvena ograda) gdje su se nalazile kokoši, guske i slična perad;
- **štala**, zgrada u kojoj su bile smještene krave dok nisu na ispaši ili konji;
- **pojata**, natkriveni dio, obično uz štalu i otvorena prema okolu da se krave mogu skloniti od jakog sunca ili kiše;

- **svinjara;**
- **dvorak**, drvenim tačkama (hrastova daska) ograđeni dio da svinje imaju izlaz iz svinjare van;
- **okol**, veći ograđeni dio tačkom gdje se puštala stoka kad nije na ispaši;
- **pašnjak**, veliki ograđeni travnati dio tačkom gdje su se puštale krave i konji na ispašu;
- **čardak**, uži i duži objekat u koji se smještao kukuruz u klip;
- **štagalj**, mnogo veća zgrada koja je kroz sredinu imala prolaz (provod) da bi mogao ući voz i koristio se za spremanje sijena i slame;
- **kočak**, manja zgrada u kojoj su se nalazile kokoši, pure, guske i patke;
- **pčelinjak;**
- **đeram i bunar**, svaki stan imao je drveni đeram kojim se lakše vadila voda iz bunara;
- **vanjska peć**, mali objekat u kojem se pekao kruh, a ponekad i pekla pečenka;
- **sušara**, nešto slično vanjskoj peći, ali se koristila za sušenje voća (šljive, jabuke, kruške);
- **drvotonj**, mjesto gdje su se rezala i cijepala drva za ogrjev, a nalazio se uz neku šupu s drvima;
- **šibnjak**, mjesto gdje su rasle šibe (vrba). Vrba je brzo rasla i kada se podreže, nisko su izbijali tanki izboji koji su se koristili za vezanje snopova pokošenoga žita ili kukurušnjaka (stabljika kukuruza bez kukuruza);
- **ambar**, zgrada ili dio prostora neke zgrade u koju su se spremale žitarice (pšenica, ječam, zob). Ne i kukuruz, on je bio u klip i smješten u čardaku;
- **bacanj**, koristio se za lov ribe u vodi do nekih 1 metar dubine i dr.", istaknuo je Antun Babić, autorov praunuk i veliki zaljubljenik šokačkih stanova.

Prvi dio knjige sastoji se od šest dijelova naslovljenih: 1. Na Skupštini, 2. Zagonetno pismo, 3. Varka, 4. Tajni sastanci, 5. Rastanak i 6. Moć molitve. Taj dio donosi ljubavnu priču koja je započela na Skupštini Stjepana Radića održanoj 10. ožujka 1923. godine u selu Županji. Prikazuje se vesela atmosfera Gradištanaca koja obiluje pjesmom, plesom i veseljem, ali i Tuninim pogledima prema lijepoj i odgojenoj djevojci Mandi iz Županje. Nakon toga slijedi epistolarni dio u kojemu Tuna piše zagonetno pismo i ukazuje na svoje osjećaje prema Mandi. Kako bi joj bio što bliže, preodijeva se u žandara i uspijeva doći do njezina srca. Potom slijede tajni sastanci, savjetovanje Mandine majke da bude poštena cura i na kraju unatoč veli-

koj ljubavi, slijedi rastanak jer se njihovoj ljubavi protive roditelji. Odlučili su poslušati roditeljske zahtjeve, a Tuna na oproštajnom ručku iznosi teoriju o trima vrstama djevojaka i naglašava da njegova Manda pripada onoj poštenoj i dobro odgojenoj vrsti s kojom je želio dijeliti život. Moli Mandu da se za njega moli da mu se ostvari želja da nađe dobru ženu s kojom će praviti jedno remek-djelo:

„Remek-djelo stan praviti novi,
To su, Mando, moje duše snovi.
Lijepi san mi o tom dušu sladi
Jer u meni buja život mladi.
Na to djelo ja se davno spremam,
Al' u tome pomoćnika nemam.
A da želja ispuni se ova,
Moram imat' ženu tvojega kova.”



Šokački stan u Gradištu, 2012. godine (fotografija: Antun Babić)

Na kraju Tuna nalazi dobru ženu Lucu Mitrović iz Berka, sestru gradiškoga župnika Đure Mitrovića. Slijede laži i obmane njegovih sestara koje govore Luci da Tuna i dalje ljubi s Mandom i nosi njezinu sliku. Potom Tuna sliku nosi fotografu u Vinkovce da ju preslika, a pred Lucom kida originalnu sliku, nakon toga Luca i Tuna kreću u kupovinu zemlje za zidanje novoga stana na kojemu će graditi svoju budućnost. U prvome dijelu iznosi se kolektivno pamćenje patrijarhalnih odnosa i poštivanja ondašnjih društvenih normi.

U drugom dijelu knjige prikazuju se zgone i nezgone oko gradnje stana neposredno prije komasacije gdje postoje nova pravila koja Tuni ne odgovaraju. Iskazano je vrijeme od 1924. do 1955. godine u kojemu Tuna Jelić gradi novi stan na jednom lijepom gradiškom ataru. Ovaj dio knjige ima i dokumentaristički diskurs jer se

spominju osobe koje su svojim djelovanjem obilježile tadašnje vrijeme (Ivan Mandić, Ivan Matinac, inženjeri Krsto Pfaf i Viktor Novosilac, župnik Đuro Mitrović i osobe koje nisu imenovane, a bile su značajne u tom vremenu), a djelovale su kada je Tuna kupovao zemlju za stan:

„Tri jutra je ubrzo kupio.
 Krasno mjesto – zemlja izabrana,
 Pokraj istog Rastinoga stana.
 Lijepo mjesto kao da mu veli:
Sad sam tvoje pa se na me seli.
 I selidbu nemoj odgoditi,
 Ovdje će ti ljepši život biti.
 Ovo divno mjesto romantično,
 Samom raju zemaljskom je slično.
 Silna vrijednost u njemu se krije,
 Tko to ne zna, pravi ratar nije.
 Oranice – plodne žitarice
 S južne strane, šume su prostrane.
 Pune divlji' zeceva i srna
 Koje hrani ova zemlja crna.
 Pa tko s puškom znade nišaniiti,
 Taj ni mesa neće željan biti.”

Nakon gradnje stana ljudi mu se rugaju, najviše zbog zavisti i plaše ga da mu vlast neće priznati novi stan. U međuvremenu Tuna Babić postaje odbornik i s njim u sukobe ulazi Tuna Jelić koji vidi jedini izlazak iz novonastale situacije da se javi Vrhovnom poglavniku u Zagrebu kako bi pomogao njemu seljaku. Poglavnik ga podržava i smatra da je Tuna Babić negativan u svojim namjerama i ideologiji:

„Sve sam čuo od moji' špijuna,
 S kim se druži taj vaš čika Tuna.
 Staljin mu je zvijezda prethodnica,
 A naše je vjere izdajica.
 Odmetnik je Isusa rassetog,
 Pristaša je Staljina prokletog.
 S Jozom Zmajić on se sada druži
 Pa Stepinca nadbiskupa ruži.
 Čim se j' Babić na me rasrdio,
 Sa crkvom je veze prekinio.
 Med' narodom griješni nauk širi
 Iz kojega komunizam viri.”

Na kraju drugoga dijela knjige nalazi se izjava župnika Đuke Mitrovića koji poštuje Tuninu želju i smatra da treba dobiti pravo na novi stan jer misli da je Tuna Jelić „jedan od najnapredniji' gospodara iz Gradišta, tako da bi radi njegovi' veliki' sposobnosti u ratarstvu, voćarstvu i pčelarstvu mogao služiti za uzor mnogima”.



Šokački stan u Gradištu, 2019. godine (fotografija: Antun Babić)

Knjiga završava podijeljenim osjećajima sreće i tuge, Tuna je sretan zbog stana, no nesretan jer nema mušku lozu koja će nastaviti ljubav prema životu na šokačkom stanu (utjeha su mu unuci Marko i Iva, „dva sokola siva”).

Stilski je djelo prožeto satikom, humorom i autoironijom kojom se postiže duhovitost epskoga pjesničkog tkiva. Zanimljivo je da autor piše u 3. licu iako govori o vlastitu životu želeći time umanjiti subjektivizam napisanoga. U tekstu nema jezičnih intervencija, samo pravopisnih, stoga će biti uočljiva neujednačenost u nekim izrazima, kao npr. što/šta; fonološki refleksi jata i slično, jer su se takvi oblici nalazili u rukopisu koji je autor završio 1955. godine. Morfološki gledano prevladava stezanje riječi (*otiš'o*), krnji infinitiv (*ić'*, *ženit'*,) i sl. Leksemi koji se javljaju često su turskoga ili njemačkoga podrijetla, a mnogi su dio organskoga idioma gradiškoga kraja. Vidljivo je da autor koristi mnoštvo stilskih izražajnih sredstava kojima se postiže slikovitost iskaza: polisindeton (*Curu mladu i voli i štuje*), epitet (*lahki fićuk*), inverzija (*Manda lijepa*), usporedba (*k'o magnet do sela Županje*), onomatopeja (*golub guče, dukati zveče*), anafora (*Nek' iz ovog vide i čitaju / Nek' i tamo u Zagrebu znaju*), apostrofiranje (*Ali, željo, za tebe je šteta*), invokacija (*Bože mili*) i dr.

Stihovi su uglavnom deseterci i po uzoru na Matiju Antuna Relkovića vezani su parnom rimom. U tekstu pronalazimo i poslovice u kojima se krije životna mudrost, kao npr.:

„Jer gdje sreća svoja krila širi
I nesreća tud zna da zaviri.”
(...)
„Sudbina je bila odvjkada
Da najviše nevini' nastrada.”

Knjiga Antuna Jelića *Pjesma o postanku jednog seljačkog stana*, tiskana 70-ak godina nakon pisanja, doprinijet će veličanju vrednota koje su trajno zabilježene u genetskom kodu slavonskoga seljaka, posebice mjesta Gradišta. Život u skladu s prirodom, borba za pravdu i ljubav prema Domovini putokaz su kojim je Antun Jelić vodio život, a ova knjiga je zagovor mladim naraštajima da slijede korake svojih prethodnika za dobrobit Slavonije, ali i cjelokupne Lijepe Naše.



Šokački stan na Beravi, 2019. godine (fotografija: Antun Babić)

BILJEŠKA O AUTORU



Antun (Tuna) Jelić rođen je 16. prosinca 1899. godine u Gradištu. Dijete je seljačke obitelji, roditelja Stajke i Ivana, te je završio četiri razreda osnovne škole. Oženio se 26. studenog 1923. godine Lucom Mitrović, rođenom 18. ožujka 1905. godine, iz Berka. Bio je ratar, ali kao pravi seljački sin bavio se i stočarstvom, voćarstvom, pčelarstvom, drvodjelstvom, a ni pjesništvo mu nije bilo strano.

Zbog prerane smrti supruge, imao je samo kćerku Maricu (udanu Babić), tako da se u knjizi opisani stan Jelić bez muških nasljednika lagano gasio i nestao.

Za života je pretrpio razne nepravde, prvenstveno od komunističkoga režima, ali bez obzira na to ponosio se svojim seljačkim porijeklom i nikada nije pokleknuo duhom.

Kao ponosni Hrvat i katolik, što je uvijek pokazivao svojim riječima i djelima, nikad nije prihvatio Jugoslaviju i komunistički režim kao svoju državu. U selu su ga poznavali kao ozbiljnoga, marljivoga i poštenoga čovjeka koji ne trpi nepravdu, što i sâm navodi u knjizi:

„Zbog taki' je ljudi Tuna često puta bio ljut,
Zbog taki' je i prošao trnovit put.
Al' je uvijek bio odvažan i živ,
Za pravdu se j' borio kao kakav div.
Mnogo se je za pravde borio,
U toj borbi već je ostario.”

Nažalost, 2. studenog 1975. godine vraćajući se od svoje kćerke, unučadi i praunučadi, poginuo je u prometnoj nesreći u 76. godini života.

Katarina Berać Vuić

Prividna jednostavnost slavonske svakodnevice

Zvonimir Stjepanović, *Šum šume, čežnje*, Zavičajni muzej Stjepana Grubera Županja, Gradska knjižnica Županja, Županja, 2023.



Na pitanje tko danas ima pravo napisati i objaviti vlastitu autobiografiju, kratku šutnju svojih studenata jedna je moja profesorica na fakultetu prije puno godina završila odgovorom: „Onaj tko je zna napisati!” Čitajući Zvonimirove pjesme, sjetila sam se ovoga jednostavnog odgovora na, ako ga proširimo, fundamentalno pitanje o književnosti i umjetnosti jer je ono što sam iskusila u njegovoj zbirci jednostavno – dobro napisana poezija!

Od kratkih narativnih zaleta, kao što su npr. pjesme *Šaran u rašljama* i *Žar*, preko napetošću obojenih prizora (*Varka* ili *Japanske šumarice*) pa sve do čistih vizualnih motiva (*Čéka*, *Voda stoji u razolu* i sl.), Zvonimir u većini svojih pjesama

postiže bit lirike: čisti osjetilno-osjećajni moment. S druge strane, prema švicarskom književnom teoretičaru Emilu Staigeru, najsavršeniji književni proizvodi u sebi nose elemente svih triju književnih rodova – epike, lirike i drame, zadržavajući dominaciju karaktera forme kojoj pripadaju. Namjerno ili nenamjerno, upravo se to događa u pjesmama ove zbirke: vizualni poticaj iz svakodnevice dodiruje naša osjetila (često na sinestetički način), budi nam neočekivane osjećaje, ali i sugerira priču u pozadini te kompleksnost potencijalnih ljudskih odnosa i napetosti.

Nije slučajno što je *Čisti stolnjak* prva pjesma u zbirci. Na nekoliko načina ona najavljuje sve ono što nas čeka na sljedećim stranicama: jednostavnost naslovnoga i završnoga prizora uvodi nas u Zvonimirov svijet domaćih motiva, emocionalna napetost potaknuta banalnim urlikom koji budi iz sna adekvatno budi naš emotivni potencijal za poeziju, korištenje riječi *pomirilište* sugerira kreativan vokabular u nastavku zbirke, a završna metafora gdje pjesnik svoje osjećaje neizrečeno zamjenjuje sa slikom čistih čaša otvara vrata bogatstvu pjesničkih stilskih sredstava koje će on nadalje spretno koristiti.

U središtu Zvonimirove literarne produkcije njegov lirski subjekt ima ime: „duša”. Riječ koja se na prvi pogled napadno često pojavljuje u zbirci, zapravo nas povezuje i identificira sa samima sobom te je plovljenje ovim stranicama zapravo poniranje u svoje „ja”, osvješćivanje veze našega tijela s našim mislima i našim bitkom. Pa ipak, ništa u ovim stihovima nije pretjerano transcendentalno, niti filozofsko, osim osjećaja koje jednostavnost prizora neočekivano pobuđuje u čitatelju.

Polazište većine pjesama pjesnikova je svakodnevica koju provodi na slavonskom stanu ili u prirodi pa ne čudi brojnost lokalnih i zavičajnih motiva (*čeka, pogača, mast, njiva, razol, plotovi, pušnica* itd.) uklopljena u bogat repertoar iz prirode, ali to ne znači da ovi lirski oblici nisu sposobni doprijeti do univerzalnoga čitatelja. Često su to neki jednostavni ljudski potezi (kao češanje iza uha) ili primisli koje normalno ignoriramo (npr. *Malo sam se / Umrlijao...* iz pjesme *Pogača*) koje pjesnik kao zajedničke nam banalnosti postavlja na pijedestal poezije i time nas na neki paradoksalan način bratimi u svemiru. Poniruću u pjesnikov čemer (u pjesmi *Čemer*), iznenađuje nas i povezuje s lirskim subjektom navedeni intimni poriv: *...zato se, valjda, / počesto iza uha / počešem!* Ili nas u pjesmi *Susret* na komičan način razotkriva kada priznaje napetost prije dolaska prijatelja koju će razriješiti pripremom alkoholnoga pića (*Iz bureta sam / i mnoge usiljenosti / istočio kako bih što / opušteniji i veseliji bio, / kada društvo na divan dođe.*).

Još jedna vrijedna dimenzija Zvonimirova pjesnikovanja raskošna je ponuda vokabulara. Ne samo da se pjesnik usudio koristiti lokalizme (*sajtluk, baščica, baujljati, divan, džombasti put, razol* i sl.), nego se i vješto poigrava u domaćem govoru prisutnim, ali rijetkim glagolima (*umrljati, pućpurati, ukuciti, istrkati, rogoboriti* i sl.) ili koristi originalne imeničke oblike (*jutrenje, pomirilište, šuštaj*) ne tako česte u

dosadašnjem hrvatskom književnom izričaju. A upravo prisutnost brojnih dijakritičkih znakova u ovim i ostalim riječima korištenim u pjesmama sugerira visok stupanj aliteracije i melodičnosti ovih stihova pri čitanju naglas, što je vidljivo i u samom naslovu zbirke.

I za kraj, osvrnut ću se na prividnu jednostavnost koja dominira svakom stranicom. Kao što na prvi pogled u realnom svijetu trivijalna svakodnevica u sebi nosi košmar zvani život, tako i Zvonimirovi naoko jednostavni slobodni stihovi asimetričnih strofa kriju ritam, a jednostavne pjesničke slike kriju veće i manje emocionalne vrtloge. Ta dualnost običnoga i uzvišenoga, jednostavnoga i kompliciranoga, unutrašnjega i vanjskoga – princip je po kojem funkcionira ova zbirka. Upakirane u mirne slikovne prikaze u maniri haiku poezije, ove pjesme ponekad otkrivaju misaone borbe sa samim sobom (*Blato, Varka*) ili snažna osjećajna iskustva poput pjesme *Pogača* gdje nam se pretapaju osjetila (miris, okus, boje, dodir i svježina povjetarca). Čitatelja se također mogu snažno dojmiti neočekivani poetski obrati poput završne odluke u pjesmi *Post* nakon opisa prirode zarasle u korov.

I dok u stvarnom životu kao članovi uređene zajednice u sebi vješto skrivamo emocionalna uzbuđenja u komunikaciji s ostalima, pjesničko osamljivanje u prirodi omogućuje osvješćivanje tih osjećajnih nemira, a kroz proces pisanja ti se nemiri i razrješavaju. Zvonimirova nam zbirka, uz poetsku ljepotu vještih personifikacija, porredbi i metafora, nudi i lijek za dušu. U tim blagim duševnim treptajima i dvojabama često ćemo prepoznati sami sebe.

Sve u svemu, mislim da Županja na Zvonimira treba biti višestruko ponosna: ne samo da je dugo prisutan u kulturnom životu grada na različite načine nego je i naš najplodniji kreator lirskih poslastica sa zavičajnim predznakom. Vješto uklapajući tradicionalne i moderne strategije, Stjepanović nas još jednom časti prekrasnim osjetilno-osjećajno-misaonim minijaturama uklopljenim u neveliku i nepretencioznu, ali za svakoga ljubitelja čiste poezije vrlo dragocjenu zbirku pjesama *Šum šume, čežnje*.

Kazališno-likovni izričaji i knjižničarska tradicija

dr. sc. Alen Biskupović

Svevremena univerzalnost motivacije

Osvrt, Branko Puhek, *Svevremena univerzalnost motivacije* – zbirka drama, Sabor amaterskih kazališta Slavonije i Baranje, Certis d. o. o., 2023.



Odabir dramskih tekstova za izvođenje uvijek je težak i nezahvalan posao koji sa sobom vuče brojne uvjete, od onih najbanalnijih poput broja likova i spola, do onih svjetonazorskih i odgovarajućih ili neodgovarajućih povijesnom trenutku. Taj izbor još je teži kada su u pitanju amaterska kazališta i družine koje nemaju prekaljene profesionalce koji će im odabrati, a onda i prilagoditi tekst.

U takvim trenucima iznimno je zahvalno kada se pojavi dramski autor koji dolazi upravo iz reda kazališnih amatera, kao što je slučaj s Brankom Puhekem. On se kazalištem počeo baviti već 1969. godine u KUD-u „Kristal“ Županja kao statist i plesač te se kazalištem bavi i danas. Radio je i djelovao kao statist, glumac, šminker, tajnik, ravnatelj, redatelj i tekstopisac u KUD-u „Kristal“, Gradskom kazalištu Županja, Gradskom kazalištu Beli Manastir te kazalištu „Talijska“ Županja. Dobitnik je brojnih priznanja i nagrada, pa je tako za ulogu Zeljića u predstavi *Čaruga* na 53. FHKA dobio nagradu i proglašen je prvakom Hrvatskoga amaterskog glumišta za 2013. godinu; na 6. FAKU u Slavonskom Brodu 2013. godine dobiva specijalnu nagradu za doprinos i razvoj kazališnoga amaterizma; na 33. Susretima hrvatskih zavičajnih književnika u Zagrebu u lipnju 2014. godine njegova drama *Tamo gdje tuga spava* proglašena je najboljom i dobiva Plaketu „Kalman Mesarić“ Hrvatskoga sabora kulture. Tijekom svoga amaterskog djelovanja u kazalištu režirao je 12 predstava i 10 režiranih drama. Pokretač je i osnivač županjskoga kazališnoga festivala „Festival amaterskog kazališnoga stvaralaštva“, županjskoga kazališnoga ljeta „Ljetna pozornica“ te osnivač i predsjednik Sabora amaterskih kazališta Slavonije i Baranje – SAKSIB.

Puhekova kratka biografija nužna je za razumijevanje formalnoga i sadržajnoga bogatstva njegovih djela koja evidentno proizlaze iz velikoga životnog iskustva te dugovječnoga rada u amaterskom kazalištu u kojem je prošao sve razine, od statista do nagrađivanoga glumca i redatelja. Sukladno navedenom, logično je da se nakon skupljenoga iskustva u svim sferama kazališnoga djelovanja odlučio okušati i u pisanju, a rezultat toga je devet drama od kojih su četiri, nastale između 2010. i 2020. godine, odabrane kao reprezentativne te se nalaze u ovoj zbirci (*Anela Romkinja, Krvavi bošnjački izbori, Soba moje mladosti i Tamo gdje tuga spava*).

Anela Romkinja, pisana standardnim hrvatskim jezikom, bavi se iznimno važnom temom trgovine ljudi koja je za ovu priču smještena u vrijeme Domovinskoga rata, ali nije uvjetovana isključivo tim vremenskim periodom. Priča je to o Romkinji Aneli i njezinim „prijateljicama“ koje su u „vlasništvu“ svodnika Vlade. Nakon uvida u poprilično bezizlaznu situaciju, Aneli se jedan dan otvara nova prilika u životu. Za nju se zainteresira izvjesni Nikola koji počne otkupljivati Anelu na što duže vremena, bez traženja protuusluge, a kako bi ju zapravo „maknuo s tržišta“ i donekle zaštitio. Međutim, čini se da Nikola ima još nekih nerazriješenih repova u životu te često telefonski razgovara s misterioznom Sanjom, a Anela ubrzo počinje misliti kako će joj veza s Nikolom propasti. U neočekivanu obratu saznaje se kako je Nikola smrtno bolestan, a Sanja je njegova sestra, doktorica s kojom se čuo kako bi pratio svoje zdravstveno stanje. Kao svoj posljednji čin bezuvjetne žrtve, a kako bi pokušao iskupiti sebe i svoju mržnju prema životu, ratu i sudionicima, Nikola otkupi sve Vladine djevojke darujući im slobodu.

Puhek u ovoj drami progovara o ljudskim sudbinama, ratnom profiterstvu, odnosu muškarca prema ženi, ali i odnosu ljudskoga bića prema drugom ljudskom biću iz raznih perspektiva, raznih nacionalnosti. Geografski okvir tako samo služi kao praktična međa za priču, dok se gnjusni činovi osuđuju izvan geografskih i nacionalnih granica. Ta drama nametnula se kao pravi primjer strukturiranja drame u formi i sadržaju te je u njoj evidentna autorova vještina samokarakterizacije likova kroz njihove replike, što doprinosi generalno uspješnom dojmu.

Druga drama u nizu, *Krvavi bošnjački izbori* povijesna je drama pisana slavonskom ikavicom. Radnja drame tematizira istiniti događaj stradavanja Hrvata u malom selu Bošnjacima kod Županje 1897. godine, kada je okupljanje hrvatskoga naroda kao opozicije mađarizaciji i Khuenu ugušeno silom pri čemu je poginulo osam ljudi, a preko pedeset je ranjeno. Odabrana tema aktualna je na nekoliko razina jer se taj dan i danas obilježava pod imenom „Krvavi bošnjački izbori” te upozorava na povijesne greške i nedaće, a osim toga aktualan je i svevremen na razini progovaranja o odnosu moćnika naspram naroda, ugnjetavanju i nasilju nad potlačenima i odnosima imperijalističkih težnji prema tuđem teritoriju. Ukratko, cijelo selo diše za sljedeće izbore pa opoziciju predvodi mladi kapelan Martin Firinger koji priprema teren za dolazak hrvatskoga predstavnika Đure Kovačevića, a njemu se priklanjaju mnogi mještani koji su spremni okupiti se i pozdraviti svoga predstavnika na dan izbora, iako je mađaronski orijentiran kotarski predstojnik Mato Babić pozvao vojsku i žandare te zabranio okupljanja.

Uzavrela atmosfera dovodi do neizbježne uporabe oružja te u sukobu stradavaju nedužni ljudi. Na samom kraju dobošar donosi proglas o kazni za sve koji su sudjelovali u okupljanju, međutim, kako narator otkriva, mađaronski orijentirana vlast ipak ubrzo smanjuje kazne te time neizravno priznaje krivicu, a selo živi dalje, igra, pjeva i veseli se, nadživjevši sve ljudske nedaće. Autor je u ovoj drami pokazao talent za dramsko pismo, što je posebno evidentno u odnosima, replikama, gradiranjima atmosfere i karaktera likova u svakoj pojedinoj situaciji i sceni.

Soba moje mladosti događa se u suvremenosti u nedefiniranom slavonskom gradiću, ali kao i prethodne drame, kronološki i/ili geografski okvir prevladan je univerzalnošću tema, situacija i odnosa likova. Jednoga dana Eva, koja je napunila 65 godina, odluči unuci Lidiji ispričati groznu obiteljsku tajnu koja se dogodila prije četrdesetak godina, a vezana je uz jednu od soba u kući koja je uvijek bila zaključana i djeca joj nisu smjela prilaziti. Branko i Marija su supružnici koji imaju dvoje djece, Antuna i Evu. Iako situacija isprva izgleda idilična, kako vrijeme odmiče, postaje jasno kako unutar obitelji odnosi nisu onakvi kakvi bi trebali biti. Ubrzo saznajemo kako Marija ima ljubavnika Ivana, a Antun ima neku veliku tajnu. Kada Antun jednoga dana uhvati majku u Ivanovu zagrljaju, zaprijeti joj da će sve otkriti ocu, međutim, ona mu zaprijeti kako će tada i ona otkriti njegovu tajnu ocu. Shrvan od tuge

Antun odluči ocu sve priznati i ispriča mu o svojim sklonostima prema muškarcima i o majčinoj vezi s Ivanom. Ona na to burno reagira i nazove ga lažovom, a on nju raznim pogrdnim imenima, zbog čega ga otac udari i on izjuri ljutito iz kuće. Nakon određenoga vremena, sazna se kako je Antuna udario auto i preminuo je, a ubrzo se i majka odluči ostaviti Branka te otići s Ivanom. Shrvan silnom tugom, otac u sobi počini samoubojstvo.

Puhek je u ovom slučaju stvorio funkcionalnu i zaokruženu cjelinu. Pri tome je vješto koristio dijaloge i replike kako bi ostvario uspješne karakterizacije likova, a prema svojim likovima se odnosi objektivno, to jest pokazuje ih kakvi jesu, s njihovim manama i vrlinama za koje svaki ima svoju argumentaciju, ne osuđujući ih, već je na nama kao čitateljima/publici da se poistovjetimo s njima ili ne. Osim toga, kroz dijaloge, odnose i dramski sukob vješto je uklopio važne i određene suvremene, ali i neke svezvremenske probleme poput sukoba stare i mlade generacije, sukoba unutar obitelji, sukoba zrelosti i mudrosti protiv mladosti i ishitrenosti, stava prema životu, stava prema temeljnim životnim vrijednostima, materijalnom, pozicije LGBT zajednice i odnosa naspram nje u obitelji i društvu.

Tamo gdje tuga spava tužna je drama nastala prema istinitom događaju iz Slavonije tridesetih godina prošloga stoljeća koju nam otvara prolog pripovjedača u kojem opisuje bogato gazdinstvo na kojem se odvija radnja. Kata, koja je bila siromašna, a udala se za bogatoga i dobroga gazdu Ivu, ne dopušta da se njezina jedinica Jelica uda za siromašnoga Stipu, a jedino što želi je pobjeći sa sela u grad koji je zanimljiv i privlačan, za razliku od dosadnoga i prljavoga sela. Bježeći od majke koja ju je htjela tući zbog veze sa Stipom, Jelica sjedne na opasnoga konja koji ju zbací te završi slomljenih nogu. Usprkos fizičkom nedostatku, Stipa je i dalje voli, a Kata nastavi spletkariti kako bi ih držala razdvojene. Suprug Iva ne može podnijeti tu silnu nesreću pa razočaran u život i Boga počne piti. Na kraju se Katine laži otkriju, međutim, za Ivu je prekasno i izdahne na Jeličinim rukama bez da je oprostio supruzi laž i izdaju. U tragičnom krugu završava se i priča, Jelica uskoro umre, a Kata ne uspijeva prodati imanje pa luta luda i sama dok i ona ne umre. U ovoj se drami autor dotiče ljudskih odnosa, sukoba generacija, vjere, prijateljstva i roditeljskih odnosa prema djeci. Iznimno zanimljiv element ove drame je prikaz djelovanja zla u ljudima koje uvijek napada dobru osobu kroz slabu točku, kroz neki grijeh, i to onaj koji je u čovjeku usađen negdje duboko i ne vidi se dok ne dođe do krizne situacije i pucanja lika. Jednako zanimljiv je i odnos prema sreći jer sreća je ono što svi likovi žele, samo je krivo definiraju, odnosno misle da će je dobiti krivim sredstvima, Kata pozicijom, Tena novcem, Iva molitvom koja mora biti uslišana jer je dobar.

Tamo gdje tuga spava napisana je u formi tragičnoga pučkog igrokaza u kojem je autor jasno postavio likove i odnose, kao i njihove motivacije, nastavljajući u

jednako uspješnom tonu koji je uspostavio s prvom dramom u zbirci. Tužna i tragična priča jasno je ispričana s logično postavljenim likovima i odnosima i motivacijama. Dramaturški priča teče linearno i smisleno, zatvarajući na kraju krug podcrtavanjem priče o sukobu idile seoskoga života i dobrih ljudi s ohološću i pohlepom za nečim „boljim“, a zapravo ispraznijim.



Branko Puhek

Puhekove drame posjeduju iznimno širok dijapazon područja koje pokrivaju, ali bi se mogle lako svrstati pod dva zajednička nazivnika – društvene angažiranosti i afirmacije vrednota hrvatskoga jezičnog bogatstva i baštine, a sve zajedno ih kombinira s uvjerljivim i postojećim identitetima kroz prikaz vjerojatnih životnih scenarija svojih likova progovarajući o svakodnevnom životu. Teme kojima se bavi Puhek društveno su aktualne, pa tako progovara o odnosima u obitelji, odnosu obitelji prema pripadnicima LGBT zajednice, generacijskim sukobima, vjeri, diskriminaciji žena, korumpiranosti društva i slično. Puhekovo dramsko pismo tako s jedne strane provocira, ali s druge pokušava i educirati kroz nenametanje mišljenja, već prikazivanje situacija, a na čitatelju/gledatelju je stvaranje osobnoga stava prema temama. Ono što je važno je da Puhek u svom dramskom pismu zna raspisati odnos među likovima te prikazati psihološku motivaciju i karakterizaciju likova. Stil pisanja je jasan i izravan te poštuje različite jezične izričaje kojima se autor koristi, od štokavske ikavice, slenga do standardnoga hrvatskog jezika.

Katarina Berać Vuić

Od učionice do pozornice: engleska dramska družina u Županji

English Drama Group, odnosno *Dramska grupa na engleskom jeziku* Gimnazije Županja u veljači je 2023. godine proslavila okrugli jubilej, tj. deset godina postojanja. Desetljeće može predstavljati dug ili kratak period, ovisno što njime mjerimo pa je teško reći je li ova družina mlada ili stara, ali s obzirom na različite uspjehe koje su učenici u njoj postigli, možemo reći da je njihova prva dekada uistinu bila sadržajna, plodonosna i uzbudljiva.



Hamlet u Gimnaziji Županja 2023.

Županjski su gimnazijalci odavno poznati po glumačkim, dramskim i recitatorskim aktivnostima s kojima se redovito plasiraju na županijske i državne smotre *LiDraNo* na hrvatskom jeziku, a dramske vježbe na engleskom jeziku ponuđene su im kao izvannastavna aktivnost 2013. godine na inicijativu ravnatelja prof. Mili-draga Markovića. Meni je pripala čast i mogućnost ustanoviti prvu gimnazijsku dramsku skupinu na engleskom jeziku, čija sam voditeljica i danas. Osnovna ideja ove dramske skupine bila je raditi na razvojnim dramskim i scenskim vježbama te

njegovati vještinu improvizacijskoga teatra na stranom jeziku. Međutim, ono po čemu smo postali poznati u državi svakako je nastup pred britanskim princem Charlesom, današnjim kraljem Charlesom III., u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu prilikom njegova posjeta Hrvatskoj. Ovo predivno iskustvo učenicima i meni dalo je poseban vjetar u leđa pa u idućem periodu dramska grupa redovno proizvodi i izvodi kraće i duže igrokaze pred domaćom publikom i na gostovanjima, sudjeluje na učeničkim i amaterskim smotrama, a okušali smo se i u videoprodukciji i u različitim učeničkim projektima.

U ožujku 2016. Gimnazija Županja izabrana je za svečani kazališni program u Zagrebu, pobijedivši na državnom natječaju britanske kulturne ustanove *British Council* za učenike osnovnih i srednjih škola za kreativno izvođenje jedne Shakespeareove priče. A kako su Županjci u tome uspjeli? Gimnazijski su se učenici spremno uključili u svjetski projekt obilježavanja 400. obljetnice smrti najpoznatijega dramatičara na svijetu te u radioničkom obliku upoznali Shakespeareov jampski pentametar, obilježja elizabetanskoga kazališta i niz njegovih priča. Obradivali smo ulomke iz djela *Macbeth*, *Richard III.*, *San ljetne noći* i *Kako vam drago*, ali su se učenici ipak najviše zainteresirali za opojnu priču o zabranjenoj tinejdžerskoj ljubavi. Snimivši petominutni videozapis u kojem u svojoj učionici izvode *Romea i Juliju*, nisu bili svjesni da će ih upravo to uprizorenje upoznati s tadašnjim britanskim prijestolonasljednikom. Nakon desetak dana od slanja svoga videomaterijala, županjski su gimnazijalci dobili poziv da jedini od svih hrvatskih škola glume na pozornici zagrebačkoga HNK-a – pred princem Charlesom, vojvotkinjom Camillom i ostalim uvaženim gostima u okviru posebno odabranoga programa.



Anja Jovanovac prima nagradu princa Charlesa, 2016.

Devetero učenika koji su toga proljetnog ponedjeljka – u Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu ušli kao izvođači bili su: Iva Grgić, Anja Jovanovac, Nora Jovanovac, Karla Knežević, Lucija Kelava, Marija Lepan, Antonija Tonka Oršolić, Zvonimir Topić i Tena Zovkić. Osim što je nastup na daskama najstarije nacionalne kazališne ustanove za učenike prvoga i drugoga razreda srednje škole bio sâm po sebi posebno iskustvo, zanimljivo je bilo poslušati savjete tadašnjega ravnatelja drame Ivice Buljana, šminkati se u službenoj glumačkoj garderobi, užinati s balerinama, čekati svoj nastup iza zastora s profesionalnim glumcima, pjevačima i plesačima. Ali najnezaboravniji dio toga dana možda je ipak bio stisak ruke i čavrljanje s princem i njegovom suprugom nakon nastupa. Velik broj mrežnih portala i svi hrvatski medijski programi pratili su tih dana princa Charlesa po Hrvatskoj, ali neočekivano nam je bilo i što su slike županjskih gimnazijalaca preplavile internetske stranice, a lica naših učenika pojavila su se i u televizijskim dnevnicima.

Nakon toga zanimljivog susreta sa svjetski poznatim osobama i kratkoga plivanja u slavi, izazovno je bilo odabrati sljedeće projekte za županjske učenike. Ali, nismo dugo čekali na nove uspjehe. Učenica Dorotea Višić briljirala je na državnoj smotri *LiDraNo* te godine izvođenjem Shakespeareova monologa *All the World's a Stage*, ovaj put naravno u hrvatskom prijevodu. Sljedeće smo se godine priključili međunarodnom projektu *Macbeth*, a zatim i smotri *English All Around* u Zagrebu te nekoliko godina sudjelovali u tom izuzetnom festivalu uspjevši se plasirati u kategorije drame, filma, prezentiranja i kreativnoga pisanja. Godine 2019. priča *Beware* naše učenice Estere Kovač osvojila je drugo mjesto za najbolju kratku priču na engleskom jeziku u državi, a igrokaz *A Time Triangle* iste autorice dobio je posebnu pohvalu za tekst međunarodnoga žirija u kategoriji učeničke drame. Pa ipak, važno je naglasiti da su učenici engleske dramske grupe jednako uživali i u aktivnostima u kojima nisu pobrali nagrade, nego „samo” gromoglasne aplauze. Vrlo kreativno utjelovili su Pepeljugu u igrokazu *Cinderella*, oživotvorili kratku božićnu priču *The Gift of the Magi*, rekonstruirali najdražu epizodu serije *The Big Bang Theory* te se publici predstavljali kroz različite recitacije, monologe i recitale.

Deseta godina rada *Dramske grupe na engleskom jeziku* obilježena je šarolikim programima: nakon niza različitih manjih projekata, mladi Županjci ponovno su se vratili velikom engleskom bardu. Nakon što smo u listopadu asistirali u organizaciji tribine *Migranti – oni i mi* te pred mnogobrojnom gradskom publikom tematizirali migrantsko pitanje, glavni nam je dramski projekt prvoga polugodišta bio uprizorenje božićne priče o dječaku Kevinu iz filma *Home Alone*. Publika je našom izvedbom bila vrlo zadovoljna, uspjeli smo ih i ganuti i nasmijati. U drugom polugodištu odradili smo niz manjih projekata usporedno s pripremom igrokaza za kraj školske godine. Naša je Lana Vuković s pričom strave *The Tall Woman* sudjelovala na državnom natječaju Hrvatskoga udruženja profesora engleskoga jezika (HUPE) za kratku priču na engleskom jeziku i osvojila visoki 7. rang u svojoj kategoriji. Kao

voditelji, gostovali smo na promociji slikovnice iz županjske povijesti *Priča o jednoj lopti* u okviru *Šokačkoga sijela*; u Gradskoj smo knjižnici sudjelovali na obilježavanju *Noći knjige* predstavljajući svoj rad kroz šaljive recitacije o školi; a u svibnju smo interpretativnim čitanjem poezije uzveličali promociju zbirke pjesma Zvonka Stjepanovića u Gradskom muzeju. Međutim, vrhunac našega rada jubilarne godine bio je svakako Shakespeareov *Hamlet* koji smo, na predzadnji nastavni dan ove godine, uspjeli približiti našoj učeničkoj publici, i to kombinirajući moderni engleski jezik i izvorne Shakespeareove stihove.

Govoreći o rezultatima rada dramske skupine na engleskom, osim brojnih navedenih nastupa, originalnih učeničkih književnih oblika i videouradaka, smatramo da je još važnija dimenzija ove izvannastavne aktivnosti razvijanje učeničkih vještina i kompetencija koje oni nose sa sobom trajno u život nakon srednje škole. Stoga nas neobično veseli kada se naši učenici nastave baviti dramskim aktivnostima i nakon mature. Premda je Županja do sada iznjedrila znatan broj profesionalnih glumaca i glumica, naša je dramska družina posebno ponosna na Katarinu Šestić, diplomiranu glumicu i lutkaricu s Akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku. Katarina je kao srednjoškolka bila članica naše družine, a u četvrtom se razredu posebno istaknula kao scenaristica i redateljica vlastitoga igrokaza na engleskom jeziku *I'm in Love with my Dance School* koji je oduševio tadašnje gimnazijalce i njihove profesore. Ova entuzijastična i kreativna umjetnica godinama je kao studentica glume dolazila na naše probe u školu i radila vježbe sa svojim mlađim nasljednicima u dramskoj grupi. Na tom nesebičnom mentoriranju, ohrabriranju i poticanju uvijek ćemo biti zahvalni.



Igrokaz *Cinderella* u Gradskoj knjižnici 2018.

I na kraju, kako sažeti po čemu je prvih deset godina ove pomalo neobične izvannastavne aktivnosti doista značajno i posebno? Glumiti na materinskom ili na stranom jeziku nije ista vrsta izražavanja. Dok je pamćenje teksta, improvizaciju i slanje poruke publici daleko lakše izvesti na primarnom jeziku glumca, gluma na engleskom jeziku donosi uzbuđenje zbog veće izazovnosti, specifično utjelovljavanje drugačijih osobnosti koje govore tim drugim jezikom, ali i određeni veličanstveni osjećaj pripadnosti cijelome svijetu. Stoga je *Dramska grupa na engleskom jeziku* iz godine u godinu za svoje članove više od izvannastavne aktivnosti. Iz tjedna u tjedan na probama povezujemo svoja znanja i vještine iz različitih područja u raznolike i svrsishodne projekte koji rezultiraju izvedbenom umjetnošću, razvijamo prijateljstvo i duh zajedništva kroz timski rad, a nadasve slavimo jezik koji nas danas sve više i više povezuje na ovom planetu. Premda su aktivnosti naše družine većinom na engleskom jeziku, ipak posebno promičemo lokalpatriotizam. Naime, engleski jezik nam služi između ostaloga i da se za ime našega malog grada čuje posvuda, širom Lijepa Naše, ali i daleko izvan njezinih granica.

Borislav Maričić

Slikanje na staklu: Zlatko Kokanović



Zlatko Kokanović, ulje na staklu, *Povratak*, 2020.

Neko jutro, ovih dana, neki moji insajderi upozoriše me – znajući da ja ujutro ni slučajno ne gledam televiziju – dojaviše mi da uključim TV jer će odmah iza devet sati u „Dobrom jutru” biti i prilog o županjskom slikaru, mom prijatelju – Zlatku KOKANOVIĆU. – Hajde rekoh da vidimo o čemu će biti i kako će izgledati TV prilog i sâm moj prijatelj Kokan!

Ukratko rečeno, s obzirom na karakter emisije i vrijeme emitiranja – i prilog, i Kokan bijahu sasvim solidni. Sasvim solidni! – Kokan samosvojan, vrlo uvjerljiv, samopuzdan svojim nastupom „spasio” je novinarčeka jer da on – Kokan – nije bio takav, prilog bi bio nikakav. Fino je Kokanović objasnio svoje slikarsko umijeće i

djela (slike) rađene u tehnici ulja na staklu. Govorio je razgovjetno i sustavno o svom slikarstvu, slikama i karakterističnoj tehnici rada s uljanim bojama na staklu. Ja sam mu međutim našao „dlaku u jajetu” jer je opetovano u dva navrata imao onaj gaf u smislu „cca, oko”, rekao je naime u dva navrata: „negdje sedamdesetak” – jer, ako je već sedamdesetak onda ne treba ono „negdje”. (Eto ti ná, Kokane.)

Ali, šalu na stranu – ima tu i jedna malo ozbiljnija stvar, a rekao ju je i sâm Kokanović. – Slikanje na staklu slavonskih motiva u maniri naivnoga slikarskog izričaja!? – Zapravo, objektivno, realno i jest činjenica da osim Kokanovića NITKO u Slavoniji ne prakticira slikanje na staklu iako ima bezbroj amatera i poluamatera koji slikaju slavonske motive mrtve prirode i pejzaže „naivnostičkim” likovnim, slikarskim izričajem – ali nitko osim njega, Kokanovića, ne radi to u tehnici ulja na staklu. – I sâm Kokan mi je u prijateljskom komentiranju TV priloga to na neki način potvrdio. – Šteta. Velika šteta.

Dakle, slikanje tehnikom ulja na staklu NIJE UOBIČAJENO – tko zna iz kojih razloga – u slavonskom slikarskom izričaju pa je (možda) zato Kokanovićev ukupan, dugotrajan i plodonosan slikarski rad objektivno puno većega značaja!!!

Pa se ja onda u svemu tome pitam dvije stvari: zašto nije učinio ništa, ili je učinio malo toga da na mnogobrojnim likovnim kolonijama nije na nekoga kolegu „prenio” tu čarobnu tehniku slikarskoga izričaja pa će njegove (Kokanove) slike za nekoliko – malo više godina – postati pravi slikarski rariteti i ja ću biti bogat jer imam čak tri Kokanovićeve slike od kojih su dvije iz njegova najranijega slikarskog razdoblja!!!

Zbog druge stvari koju se ja pitam, a evo i komentiram jest i osobni i objektivni – žal zašto u svom dugogodišnjem „slikarenju” nije napravio nijedan vitraž na nekoj sakralnoj građevini (crkvi ili barem kapelici) da ostane JAVNO za vijeke vjekova znamen na njega kao slikara osobno. Uostalom, Kokane, (!) još imaš vremena i to napravi!!!



Zlatko Kokanović



Borislav Maričić

Ivana Nikolić i Snježana Zlatarić

Gradska knjižnica Županja – 162 godine postojanja

Gradska knjižnica Županja je prva Narodna knjižnica u Vojnoj granici i kao takva slijedi izuzetno dugu knjižničarsku tradiciju. Županjci su, osim prvoga igranja nogometa i prvoga teniskog reketa, rano spoznali snagu i djelotvornost pisane riječi i knjige, te u skladu s tim razvijali svoj kulturni život i svijest.



Gradska knjižnica Županja

Prve čitaonice u Hrvatskoj otvaraju se 1838. godine u Varaždinu, Karlovcu i Zagrebu, a potom i u drugim mjestima u Hrvatskoj. U njima su se okupljali preporoditelji i tu stvarali planove za svoje političko i kulturno djelovanje. Sve se to odrazilo na zbivanja u maloj Županji u kojoj se 1861. godine osniva Narodna čitaonica. Među osnivačima bilo je činovnika, oficira, trgovaca, obrtnika i svećenika. Knjižnica je bila i ostala središte i žarište kulturnoga života 19. stoljeća uz povremene uspone i padove. U prvim godinama 20. stoljeća Narodna čitaonica seli u

prostore novosagrađenoga hotela restorana „Weinberger“ (današnji „Jelen“). Neposredno prije Drugoga svjetskog rata rad Knjižnice bio je uspješan i plodan. Nakon rata, obnavljaju se knjižnice i čitaonice. Godine 1955. Knjižnica dobiva novo ime Narodna knjižnica i čitaonica Županja. Ubrzo nakon toga Knjižnica slavi 100 godina postojanja te se u tu čast postavlja spomen-ploča kao uspomena na tu vrijednu obljetnicu. Sredinom 70-ih godina Knjižnica seli u prostor bivše osnovne škole u centru grada. U razdoblju do Domovinskoga rata, ona je osnažena nabavom nove stručne i znanstvene literature. Isto tako, zapošljavaju se novi, mladi i stručni djelatnici koji rad Knjižnice podižu na jednu višu razinu u skladu s potrebama suvremenoga društva. Povećava se raznovrsnost knjižničnih usluga i aktivnosti te se posebna pozornost posvećuje radu s najmlađom populacijom. Nakon Domovinskoga rata knjižnica se izdvaja iz Sveučilišta kao samostalna ustanova pod nazivom Hrvatska knjižnica „Tena“ Županja, a 1997. godine mijenja naziv u Gradska knjižnica Županja pod čijim imenom djeluje i danas.

Iako je smještena u izuzetno značajnom spomeničkom prostoru, suvremena knjižničarska djelatnost znatno je otežana činjenicom kako nam je gotovo 100 prostornih metara neuporabljivo zbog prolaza za Hrvatski radio Županju te Turističku zajednicu grada. Tim prostorima Knjižnica je razdijeljena na dva zasebna dijela što nam predstavlja veliki problem u svakodnevnoj djelatnosti jer dobar i funkcionalan prostor jedan je od temeljnih uvjeta za uspješan rad. Prostrane, oku ugodne i udobne knjižnice privlače nove korisnike, no to je još uvijek u mnogim sredinama nedosanjan san. Prostori narodnih knjižnica u Hrvatskoj većinom su nastali prenamjenom građevina čije planiranje nije podrazumijevalo uvjete potrebne za maksimalnu iskoristivost prostora u svrhu javnoga okupljanja.

Rad Gradske knjižnice Županja financiraju: Grad Županja, Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske te Vukovarsko-srijemska županija. Usto, imamo i vlastita sredstva od upisnina i zakasnina, a primamo i vrijedne donacije u knjigama. Tijekom 2022. godine nabavljeno je i obrađeno 1666 knjiga, pri čemu je Otkup Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske sudjelovao s 549 primjeraka, a darom je primljeno 385 knjiga.

Godine 2001. prostor je renoviran i adaptiran. Uređeni su i opremljeni odjeli: Posudbeni odjel, Dječji odjel, Studijski odjel (u kojemu je Zavičajna zbirka i Zbirka rijetkih knjiga) te Odjel nabave i obrade. Svi oni služe primarnoj zadaći: nabavi, stručnoj obradi te posudbi građe. Danas, nakon 22 godine sve su police i depo popunjeni knjigama te se Knjižnica susreće s velikim problemom smještaja novonabavljene građe, a koja je dostupna korisnicima tijekom cijeloga dana. Inače, fond knjižne građe Gradske knjižnice Županja planski se popunjava uz redovito praćenje izdavačke djelatnosti u Republici Hrvatskoj, u skladu s predviđenim otkupom Ministarstva kulture Republike Hrvatske, korisničkim zahtjevima i potrebama te finan-

cijskim mogućnostima. Sva novonabavljena građa tehnički je obrađena, stručno klasificirana po UDK pravilima, inventarizirana i katalogizirana za postojeću računalnu bazu podataka, pri čemu se koristi knjižnični računalni programa Zaki. U Zaki bazu podataka uvedeno je preko 77.000 knjiga. Redovitom nabavom te stručnom i tehničkom obradom građe Knjižnica će nastojati zadovoljiti kulturne potrebe, potrebe za informiranošću i rasonodom i edukacijske potrebe svih korisnika. Isto tako, postoji mogućnost posudbe knjižne građe iz nekih drugih knjižnica. Riječ je o međuknjižničnoj posudbi, koja kod nas odlično funkcionira, a rezultirala je nabavom stručne literature za učenike, studente, povjesničare i gospodarstvenike. U Knjižnici je u mjesecu svibnju 2022. godine provedena revizija knjižnoga fonda. Revizija knjižničnoga fonda je postupak kojim se utvrđuje stvarno stanje i vrijednost fonda knjižnice. Redovito provođenje revizije i otpisa knjižnične građe u knjižnici pravi su put kontrole svih zbirki knjižnice, izdvajanja dotrajale i zastarjele građe, te nakon toga i obveze da se u što kraćem vremenskom razdoblju fond knjižnice popuni i obnovi.

Svi naši korisnici mogu pretraživati naš fond pomoću naše internetske stranice koja se nalazi na domeni www.gkzu.hr. Izrađena je u skladu sa zahtjevima sadašnjega vremena te kvalitetno predstavlja Knjižnicu, knjižnične usluge i niz ostalih pogodnosti za sadašnje i buduće korisnike, pri čemu udovoljava zahtjevima „modernih i suvremenih“ korisnika. Isto tako Knjižnica je aktivna na društvenoj mreži na kojoj se redovito objavljuju sve vijesti, aktivnosti i događanja. Na taj se način Knjižnica, u skladu sa zahtjevima današnjega vremena, dodatno približila svima koji se svakodnevno služe internetom.

Broj članova Knjižnice u 2022. godini je 922, a s čitačima tiska i periodike članstvo se kreće preko 1000 korisnika, što je znatno iznad prosjeka Republike Hrvatske gledajući na broj stanovnika Grada. No važno je spomenuti da našoj Knjižnici gravitiraju ne samo žitelji županijske već i Bosanske Posavine. Ukupan broj posjeta Knjižnici bio je preko 20.000 pri čemu su kulturno-animacijske aktivnosti za odrasle činile 10 susreta s 500 posjetitelja, a 50 aktivnosti za djecu s 1000 posjetitelja. Gradska bi knjižnica Županja u budućnosti trebala težiti prepoznavanju aktualnih i istinskih potreba korisnika slijedeći pritom najviše moguće standarde i kreirajući nove. Poslanje Gradske knjižnice Županja ni u budućnosti ne smije biti povezano samo uz posuđivanje knjiga, već uz mnogobrojne ostale aktivnosti. Kvalitetan izbor knjiga, brojne usluge, radionice, veći projekti, raznovrsni kreativni natječaji i ostala raznolika događanja za sve dobne skupine, uslužno knjižnično osoblje te ugodan pristup i ozračje u svim odjelima Knjižnice bit će i dalje temelj za privlačenje što većega broja novih korisnika u Gradskoj knjižnici Županja. Od mnoštva programa koje provodimo istaknuli bismo nekoliko.

Projekt *Od slikovnice do enciklopedije*

Riječ je projektu koji se u knjižnici kontinuirano provodi više od 25 godina. On je rezultat suradnje naše Knjižnice i vrtića „Maslačak” još od 1995. godine. Pokrenut je s ciljem osvješćivanja djetetova odnosa prema knjizi, stvaranja aktivnoga odnosa prema pisanoj riječi i upoznavanja knjižnoga fonda Gradske knjižnice Županja. Zajedničkim snagama knjižničara i odgojitelja uspješno smo kroz niz godina poticali naše najmlađe sugrađane da kroz igru, pjesmu, sliku i ples shvate vrijednost i važnost knjige i pisane riječi.

Bebe u knjižnici – Čitajmo od rođenja

Gradska knjižnica Županja provodi program *Bebe u knjižnici*, kojim su obuhvaćena sva novorođena djeca u gradu Županji. Roditelji dobiju prigodan paketić dobrodošlice koji sadrži godišnju člansku iskaznicu Knjižnice, promotivni letak o važnosti čitanja, materijale za roditelje i malo iznenađenje.

Besplatan upis prvašića

Ova se akcija provodi dugi niz godina. Na taj način potičemo učenike da se upoznaju s Knjižnicom i njenim uslugama uz besplatno članstvo tijekom cijele godine, a cilj je uvijek isti: zblizavanje djece s knjigom i čitanjem te omogućavanje njihova rasta i razvoja u kulturnom okruženju. Nakon provedene analize, vidljivo je da je polučila dobre rezultate te su stvorene mogućnosti za još intenzivniju suradnju s osnovnim školama.



Županjski prvašići povodom Mjeseca hrvatske knjige 2023. godine dobili besplatno članstvo. Gost Judita Kralj.

Kućice za knjige

One su dio projekta koji se provodi u svim gradovima Republike Hrvatske pod motom: POSUDI, ČITAJ, VRATI! Cilj postavljanja kućica za knjige na području Grada Županje je omogućiti svim stanovnicima dostupnost knjiga u svakom trenutku. Kućice za knjige su ustvari besplatna razmjena knjiga i funkcioniraju na način „uzmi knjigu, vrati knjigu“. U Gradu smo postavili kućice na dvije lokacije, i to u dvorištu naše Knjižnice i u gradskom parku.

Malo literarno sijelo

Literarno sijelo je jedinstveni susret literata koji se održava u okviru *Šokačkoga sijela*. Kulturna baština dio je naših života, a njezina obnova, čuvanje i prenošenje običaja i znanja na nove generacije oblikuje budućnost svijeta. Mladi imaju važnu ulogu u tom procesu jer oni nastavljaju tradiciju i čuvaju je od izumiranja. Isto tako i pisana ili usmena riječ garancija je da će i ubuduće biti Sijela i divana, šorova i tambura. Tako se čuva i voli šokačka tradicija koju Gradska knjižnica Županja još od 1972. godine kao začetnik i organizator prvoga Malog literarnog sijela čuva i njeguje.

Gradska knjižnica Županja će u narednim godinama uz svoju redovnu djelatnost, svoj rad temeljiti na novim uslugama i događanjima kako bi poboljšala kvalitetu života svih građana našega grada. Ona danas nastavlja svoju dugu knjižničarsku tradiciju. Županjci i svi drugi žitelji ovoga dijela Posavine brižno ju čuvaju, njeguju i dalje prenose. Shvaćaju da je knjiga nezaobilazan činitelj napretka, a da dobro uređene knjižnice imaju ogromno značenje za razvoj kulture, znanosti, očuvanje jezika pa i društva u cjelini.



Putopisno predavanje u Gradskoj knjižnici Županja, rujan 2023. godine.
Gost Hrvoje Jurić.

Spomenice, graničarsko ostvarenje, vrsnost i sjećanja

Vinko Juzbašić

Štitarska fotokronologija

Mato Dominković, *Štitarska fotospomenica*, Osnovna škola Ivana Martinovića — Štitar, Štitar, 2023., str. 371.

U našim mjestima sve više je publicista i istraživača zavičajne prošlosti. Ti zauzeti i talentirani znalci svojim marljivim radom slažu pouzdani mozaik negdašnjega života, a njihov prilog često postaje korisnim onima koje zanimaju lokalne i regionalne teme. Iz njih stručnjaci i znanstvenici mogu pronaći dokaze vlastitih tvrdnja, a s njima, osobito ako je riječ o provjerenim izvorima i dobro sročnim interpretacijama, mijenjati čak i naše dosadašnje spoznaje i stereotipe. Nekad su se nacionalne povijesti pisale preko opisa istaknutih ličnosti i velikih bitaka. U naše pak vrijeme istraživački interes sve više postaje mikropovijest: naselja, udruge, obični ljudi i njihova svakodnevnica pa se upravo fotografija, uz zapise i usmenu predaju, čini najpouzdanijim medijem prikaza stvarnosti.

Na tom tragu je i nova knjiga zavičajnoga publicista Mate Dominkovića (Štitar, 1965.) koji se već desetak godina intenzivnije bavi prošlošću rodnoga mjesta. Ovaj samozatajni upravni pravnik i zaposlenik u mjesnoj školi, uz povremeni novinarski rad na lokalnoj razini, dosad je tiskao nekoliko većih radova i četiri knjige. U njegovu istraživačkom fokusu uvijek je Štitar i ono što se zbivalo u 20. stoljeću u ovom posavskom mjestu u potpunosti naseljenom Hrvatima i katolicima.

Dominkovićeve *Štitarske fotospomenice* donosi nekoliko stotina kvalitetnih fotografija nastalih tijekom većega dijela prošloga stoljeća. To je također vrijeme kada se fotografija pojavljuje i ubrzano širi u ovome dijelu Srijema i kada sve više postaje potrebnom i dragom uspomenom koju želi imati sve veći broj ljudi.

U knjizi iznenađuje broj i kakvoća ponuđenih fotografija, a i tematsko-kronološki način njihove prezentacije pokazuje se logičnim. Koliko je ovo opsežan posao, govori i to kako je riječ tek o izboru kvalitetnijih fotografija te velik broj suradnika iz mjesta, okolice i iseljeništva kojima je upravo ona često jedna od rijetkih

uspomena na pretke, rodno mjesto, zavičaj i domovinu. Pregledom izabranih fotografija uočava se i njihova tematska raznovrsnost, a čini se i slijed, odnosno izmjena nekoliko tipova štitarske nošnje, i to ne samo narodne već i one koja postupno i nepovratno postaje građanska. Ta izmjena je jedan od zornih pokazatelja ubrzane modernizacije ovoga mjesta i promijenjenih uvjeta njegovih stanovnika.



Glavni urednik, naslovnica, grafičko oblikovanje i ilustracije
Mislav Lešić – Đurakov, mag. art.

Na fotografijama se također vide i sve mijene ljudskoga života: malena djeca, djevojke i momci, žene i muškarci te bake i djedovi. Malena djeca ondje su jednostavno obučena, a stariji ih pokazuju kao svojevrsne trofeje vlastitih života. Na djevojkama i ženama odmah ćemo uočiti kvalitetne tkanine ukrašene vezom, šlingom i dukatima ili nekim drugim detaljem. Muškarci su često u odorama vojska u kojima su služili, a iz viđenoga lako je zaključiti i u kojem su svi oni državama živjeli. Bake i djedovi pak najčešće nose svakodnevnu odjeću bez ukrasa, a na njima se ponekad vide i dijelovi nošnje iz vremena negdašnje Granice. Kod fotografiranih Štitaraca jasno se vide i njihove međusobne veze: mjesne i zavičajne, rodbinske i

susjedske, prijateljske i bračne, školske i vojničke, a iza njih, ako nisu nastale u zatvorenim prostorima, proviruje i poneki prepoznatljivi lokalni ruralni detalj. Neki od tih detalja odavno su nestali ili su promijenjeni do neprepoznatljivosti što također upućuje na protok vremena i vrijeme njihova nastanka.



Srijeda Mato Dominković, Ivica Dominković, iza Marica Dominković, Kata Vincetić, Manda Vincetić, Đurđa Toman, Janja Miličić, Marta Vincetić, Manda Dominković, ? i Marija Gašparović, oko 1960.

Kako i priređivač tvrdi, većina osoba prikazanih na ovim fotografijama poznati su njihovim obiteljima i rodbini, ali za neke se to više i ne zna. Ipak, zna li se to ili ne, oni nam u ovoj knjizi ostaju autentični svjedoci svoga vremena. Mnogo je pitanja koje će izazvati ove fotografije; primjerice, bit će zanimljivo utvrditi tko su sve i odakle bili njihovi fotografi, kako su ovdje došli, kamo su to sve Štitarci išli fotografirati se, tehnike izrade, ali i kada su oni počeli nabavljati i koristiti vlastite fotografske aparate.

Kolika je vrijednost ove Dominkovićeve knjige, na prosudbi će biti ne samo od stručnjaka već ponajviše od njegovih sumješтана. Oni pak koji to budu pomnije proučavali brzo će shvatiti kako je riječ o kvalitetnome radu koji ima trajniju mjesnu i regionalnu, a onda i nacionalnu kulturološku vrijednost. Ovakva fotokronologija dobar je primjer rada jednoga zavičajnika koja usto nužno traži opširniji stručni opis

i znanstveno vrednovanje, a poticaj je onima koji bi se i sami mogli povesti u dokumentiranju prošlosti vlastite obitelji, rodbine i svoga mjesta.

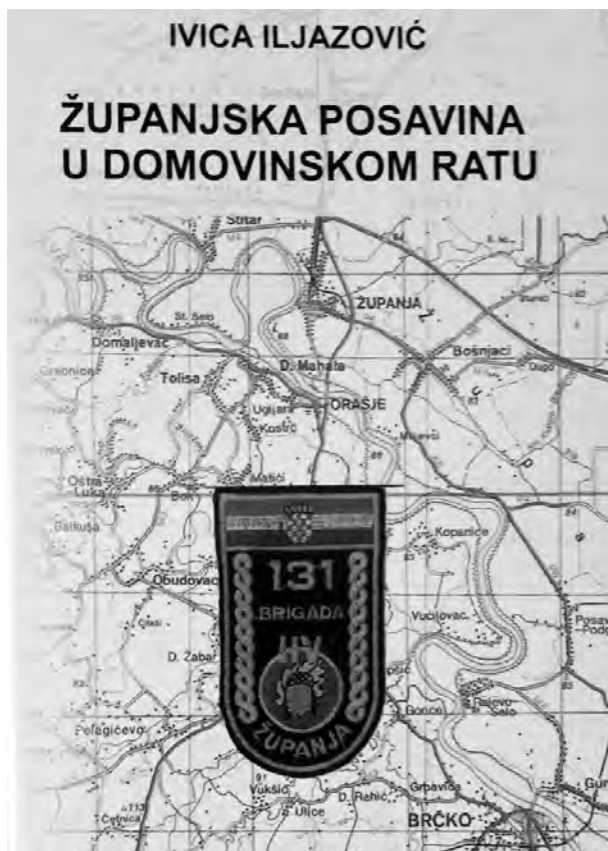


Društvo 1939./40. Stoje slijeva: Roka Vincetić – Đureni, Ivan Dominković – Firovi, Kata Miličić – Paveni, Ilija Vincetić – Đureni, Mara Miličić – Paveni, Mato Vincetić – Đureni, Mija Miličić – Šuntrip; sjede: Manda Živković – Ančeni, Ivica Dominković – Benaković

Ivica Iljazović

Županjska Posavina u Domovinskom ratu

Ivica Iljazović, *Županjska Posavina u Domovinskom ratu*, Certis d. o. o. Cerna, Cerna, 2022.



U povodu ustroja 131. brigade Hrvatske vojske, dan je cjelovit prikaz evolucije obrambenih priprema u županjskoj Posavini. Za razliku od dosadašnjih publikacija na ovu temu, pokušao sam objektivnim i autentičnim narativom opisati kronološkim redom uvjete u kojima je nastala, razvijala se i djelovala ova postrojba kao bitna sastavnica Hrvatske vojske u našem graničarskom kraju.

U predvečerje raspada Druge Jugoslavije te procesa nastajanja Republike Hrvatske dan je njezin partikularni refleks na društveno-ekonomski i sociološki aspekt razvoja demokratskih promjena u županjskom kraju kao mikrolokalitetu.

Kao i svako područje stvarnosti, tako se i ljudska povijest razvija i evolutivno i revolucionarno. Tamo gdje je riječ o društvenim suprotnostima, završetak borbe uvijek je revolucija, odnosno ukidanje jednoga društvenog sistema i klasa koje su ga podržavale i branile. Način razrješavanja tih suprotnosti može biti oružana borba ili mirni put za osvajanje vlasti. U našem slučaju promjene društvenoga statusa su egzistencijalna iskustva pojedinačnoga i nacionalnoga opstanka.

Puka mogućnost preživljavanja prelazi u zbiljnost oružane borbe u kojoj se manifestiraju najokrutniji i najprimitivniji oblici uništavanja identiteta i svega što ima nacionalni predznak. Interval egzistencijalne tjeskobe je limitiran, pa ako predugo traje, lako metastazira u razigranost oružane borbe kao vrijednosnoga suda.

Bez lažne patetike, u našem postgraničarskom okolišu, kod promjene sistema u sustav, samo predodređene lučonoše se izgubiše u bespuću pretvorbe i privatizacije. Drugi dio pravovjernih zaboravio je onu Robespierrovu „Revolucija jede svoju djecu” pa nastaje domoljubi, poduzetnici i avanturisti, dok je najveći dio branitelja radničko-seljačkoga podrijetla iskopao rovove u glibu spačvanskih šuma i s puškom u ruci obranio ova naša stoljetna staništa.

Neki autori u svojim pisanim radovima o Domovinskom ratu vezanim za prostor županjske Posavine pišu narativom iz „ptičje perspektive” zatomiujući veličinu onih koji nisu imali potrebu isticati svoj značaj i doprinos u obrani Domovine. Time u našu lokalnu javnost i ne dopiru stvarna događanja iz rovova hrvatskih branitelja, pa si neki sudionici uzurpiraju ratne zasluge koje im ne pripadaju. U konačnici stvara se virtualno ozračje i percepcija o povijesnim događajima iz razdoblja devedesetih godina. Samo zbog toga valja osvjetliti doprinos „podobnih i nepodobnih”, „stručnih i nestručnih”, „malih i velikih” branitelja Posavine.

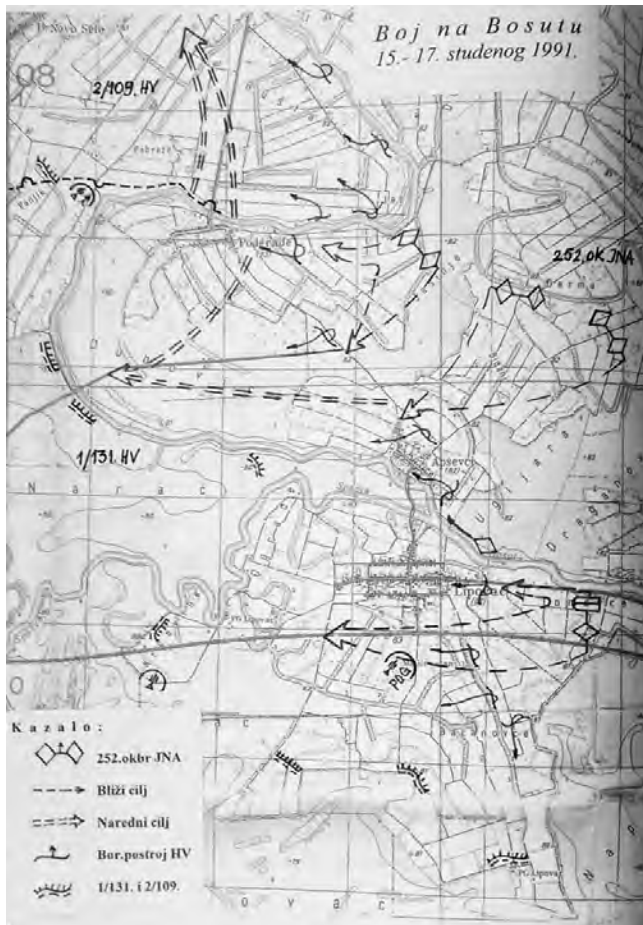
Opisujući prilike u županjskoj Posavini, poanta je stavljena na oblike i tijekom nastanka obrambenih priprema, i to:

- primarno, kroz transformaciju redarstvenih snaga, te razvojni nukleus dragovoljačkih odreda kao prvih oblika otpora, čija je uloga u našoj novijoj historiografiji nepravedno minimizirana
- sekundarno, kroz nastanak prostornih i manevarskih postrojbi, potom mobilizacijski razvoj i ustroj 131. brigade HV-a, kao i evolucija Narodne zaštite od nenaoružane u oružanu komponentu koja će kasnije biti involvirana u Domo-branstvo.

Dužnu pozornost usmjerio sam na osvjetljavanje događanja u susjednoj Bosanskoj Posavini, na prostoru kolokvijalno nazvan „Oraški džep“, koja su bitno utjecala na sigurnost cjelovitoga županjskog kraja na lijevoj obali Save, uzvodno od Račinovaca do Babine Grede. Kod opisa tih činjenica koristio sam arhivsku i registriranu ratnu građu, pismohranu ratnih postrojbi i ustanova MORH-a, kao i brojne publikacije na temu Domovinskoga rata.

U prikupljanju građe pomogli su mi mnogi preživjeli aktivni sudionici i brojni zapovjednici (različitih razina zapovijedanja: od desetine, voda, satnije, bojne/divizionia do brigade), pa im ovim putem zahvaljujem.

Posebno zahvaljujem Franji Kreziću, Iliji Mendešu, Augustinu Filipoviću, Stjepanu Klariću, Marku Luciću, Branku Legčeviću, Janku Ožvaltu, Stanku Pavloviću, Zvonku Stjepanoviću, Vinku Kušaniću, Jurici Buljanu, Mirku Bijeliću, Zvonku Štiviću, Ivanu Đakoviću, Slavku Krezi, Željku Dabiću i mnogim drugima.



Tena Lončarević i Zvonimir Stjepanović

Vrsno tamburaško ime



Šimo Dominković

Šimo Dominković se rodio u Štitaru 9. listopada 1955. godine u velikoj obitelji Ane i Ive Dominkovića, od malena fasciniran glazbom, posebno zvukom tambure, u sredini koja je njegovala kvalitetan tamburaški zvuk, i nije mogao postati drugo nego vrstan tamburaš. Prvi učitelj mu je bio Stanislav Oršolić (u štitarskoj Osnovnoj školi), a kasnije u županijskoj Gimnaziji čuveni čika Šima Seletković. Započinje kao basprimaš, kasnije svira prim pa čelo i konačno bas.

Kao student ekonomije u Zagrebu priključuje se KUD-u „Šokadija” gdje se stvara ekipa mladih tamburaša iz županijskoga i iločkoga kraja koji sviraju i izvan potreba „Šokadije”, ti mladi tamburaši osnivaju bend *Ex Panonija*, kasnije (kada su završili studije i vratili se u Slavoniju), ime preuzima njihov član Jordanić iz Markuševca. U to vrijeme (kasne sedamdesete prošloga stoljeća) u Zagrebu su svirali Romi iz Deronja, slušajući ih, otkriva koliko su široke mogućnosti sviranja tambure, još se čvršće vezuje uz nju i otkriveno primjenjuje u vlastitom stilu.

Šimo svira i u prvoj postavi *Zlatnih dukata*, a zaslužan je i za povezivanje toga benda s njihovim legendarnim primašem Hrvojem Majićem čiji talent prepoznaje i usmjerava vrlo rano, u vrijeme dok je Hrvoje bio tek srednjoškolac. Nakon završenoga studija, živi u Vinkovcima gdje zasniva obitelj, radi najprije u *Marlesu* pa zatim u *Hrvatskim šumama*, ali tamburu ne zanemaruje. U Vinkovcima 1986. godine s Ivanom Vorgićem i Marinkom Blažinkovim osniva sastav *Dike* s kojim doživljava svoj puni autorski potencijal, tu ga konačno otkrivamo kao skladatelja, a možda još važnije kao pjesnika.

Napisao je, uglazbio i aranžirao 94 pjesme, tematski uronjene u zavičaj (posebno rodno selo Štitar), pjesme koje svojim tekstovima i melodijama pokreću nevidljive kotačiće u svakome tko je ikada imao priliku doživjeti i osjetiti ravnicu. Nagrađivan je na festivalu *Zlatne žice Slavonije* u Požegi te festivalu *Šokačke pisme* u Županji. Županji su jako ponosni na kultnu pjesmu *Slavonac sam ja* koja je rođena na Županjskom festivalu. *Dunavska čežnja*, *Sinoć mila kad si zaspala*, *Počimajla Kaja*, *Dobro jutro*, *Vukovare divni*, *Vrime bajkovito*, samo su neke od njegovih antologijskih pjesama.

Šimina ljubav prema zavičaju ne zaustavlja se samo na glazbi, on osluškuje ovaj prostor, istražuje njegovu tradiciju, on je taj koji pamti i dalje prenosi melodiju šokačkoga govora, zaboravljene riječi, običaje iz nekih vremena prije nas. U suradnji s Antunom Smajićem, 2015. godine, snima dokumentarni film *Štitarski Romi*. Taj vrijedan dokument o stradavanju Roma u vrijeme Drugoga svjetskog rata ujedno je i posveta svim stradalim romskim tamburašima i oda njihovu utjecaju na slavonsku tamburašku glazbu. Prema ideji toga filma HRT snima nagrađivani dokumentarac *Neprežaljeni* na čijem stvaranju također surađuje.

Suautor je fotomonografije *Štitarski tamburaši* kojom potvrđuje već otprije znano da je Štitar uvijek bio vezan uz lijepu melodiju, pjesmu, zvukovne vrijednosti što ih proizvode različita tradicijska narodna glazbala, posebice tambura.

U počast prerano preminulom Hrvoju Majiću 2000. godine s prijateljima pokreće *Memorijal* u njegovu čast koji svake godine u svibnju okuplja vrhunske glazbenike. Na *Memorijalu* se svira instrumentalna tamburaška glazba i to bez razglasa, kako sâm kaže, da „publika ima priliku čuti čisti, prirodni zvuk tambure”.

Šimo Dominković je danas umirovljenik, ali je i dalje izuzetno aktivan, planinari, piše, sklada, ali što je možda još i važnije, svoje ogromno znanje i ljubav prenosi djeci vodeći školu tambure u KUD-u „Šumari”. Uvijek nenametljivo i samozatajno, preko pola stoljeća stvara najkvalitetnije što tamburaška glazba može dati.

Antun Lešić

Bošnjački Lešići u Krsteniku 1717. – 1790.

Krstenik 1717. – 1790. rukopisna je crkvena knjiga koja se danas čuva u Rimokatoličkome župnom uredu u Bošnjacima. Sastoji se od matice krštenih, vjenčanih i umrlih Bošnjačana od 1717. do 1789. godine. O njoj je prvi put pisano u članku Vinka Juzbašića iz 2004. godine, a podrobnije u radu iz 2005. godine gdje su predstavljene opći podaci te popis imena i prezimena koja se pojavljuju u toj knjizi.¹ U ovom pak tekstu motrište istraživanja suženo je na prezime Lešić, a podaci su vezani isključivo uz prvi dio knjige, tj. maticu krštenih² koja je i najsadržajniji dio spomenutoga *Krstenika*.

Na početku je važno napomenuti kako se uz originalni tekst pisan tintom povremeno nailazi i na olovkom ispisane intervencije. One su većinom rađene upravo kod prezimena Lešić gdje je uz krštenika naknadno upisan kućni broj i obiteljski nadimak ili tamo gdje je znakom jednakosti uz neko drugo, upisano prezime Lešić. Iz ovoga zaključujem da se već netko bavio problematikom toga prezimena, a zahvaljujući istraživanju identiteta interventa o kojem je pisano 2011. godine.³

Nastavno na spomenuto, prezime Lešić je kod krštenika intervenirano 18 puta. Tri puta kada se spominje samo ime *Georgius, Antonium* i *Marianus*, jednom uz prezimena *Tomich, Marinkich, Starcsevi, Ivanishevi, Jakobovich, Boxin* i *Kovacsевич*, dva puta uz *Thomashevi/Thomasheva* i *Tomicsich/Thomicsich* te četiri puta uz *Dugalich*.⁴ Potonje prezime kod krštenika, ali bez intervencija spominje se još tri puta, a Starčević dva.⁵

Intervent je morao imati određene dokaze da su navedena prezimena u 18. stoljeću preuzela prezime Lešić kao novo, iako mi je razlog tomu još uvijek nepo-

¹ Vinko Juzbašić, *Bošnjački Krstenik 1717. – 1790., Ovdje smo*, list župe Bošnjaci, Bošnjaci, 2004., br. 3., str. 11; Vinko Juzbašić, *Bošnjačka imena i prezimena prema Krsteniku 1717. – 1789.*, Godišnjak ogranka Matice hrvatske Vinkovci za 2004. godinu, Vinkovci, 2005., str. 253–258.

² U originalu *Par Matriculo Baptizatorum Parochia Bosnjacab Anno 1717 insque Annum 1790. xclusive*.

³ Vinko Juzbašić, *Intervencije u bošnjačkome Krsteniku, Ovdje smo*, list župe Bošnjaci, Bošnjaci, 2011., br. 2., str. 19.

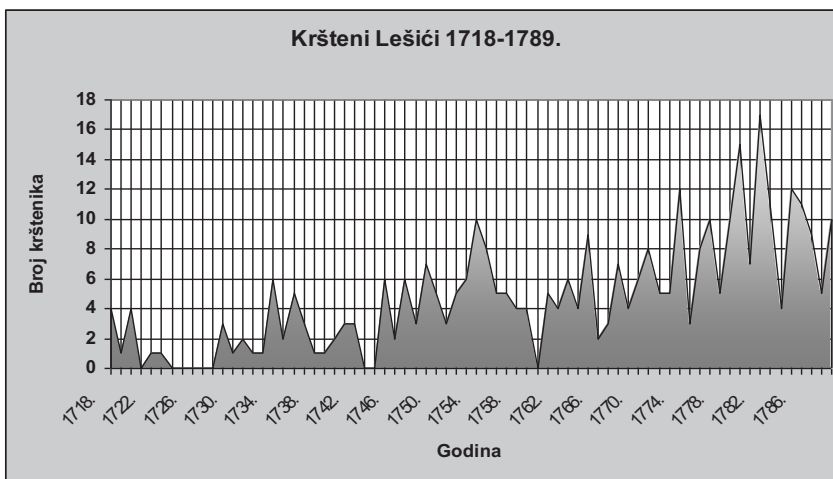
⁴ *Krstenik 1717. – 1790.*, str. 5, 11, 12, 15, 16, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 37 i 58.

⁵ Isto, str. 29, 37, 45, 85 i 92.

znat. Ipak, na tri mjesta postoje i pisani dokazi pa stoji: *Georgius Ivanishevseuverius Leshich*, *Bernardinus Mathievichnunc Leshich* te *Michael Tomicsichseu Leshich*.⁶ Ovakvi slučajevi bili su obostrani pa piše kako je *Marianus Leshich* zapravo Mišić, dok kod drugoga stoji: *Petrus Leshichnunc Xigich*.⁷ Zanimljivo je istaknuti da u Bošnjacima i danas žive pojedine obitelji čiji se nadimci mogu izravno povezati s gore navedenim prezimenima, a to su Lešić – Marinovi, Lešić – Tomaševi, Lešić – Dugalići, Lešić – Božini i Lešić – Kovačevi.

Uzevši u obzir da su navedeni krštenici (njih 29) u izvjesno vrijeme doista nosili prezime Lešić, došao sam do brojke od 337 krštenja, tj. 341 krštenika Lešića (četiri slučaja blizanaca). Prvi krštenik zabilježen je 2. travnja 1718. godine, a posljednji 6. prosinca 1789. godine. Muškoga spola bilo je njih 183, a ženskoga 158.

Broj krštenika po godinama bio je sljedeći: 1718. (4), 1719. (1), 1720. (4), 1721. (0), 1722. (1), 1723. (1), 1724. (0), 1725. (0), 1726. (0), 1727. (0), 1728. (0), 1729. (3), 1730. (1), 1731. (2), 1732. (1), 1733. (1), 1734. (6), 1735. (2), 1736. (5), 1737. (3), 1738. (1), 1739. (1), 1740. (2), 1741. (3), 1742. (3), 1743. (0), 1744. (0), 1745. (6), 1746. (2), 1747. (6), 1748. (3), 1749. (7), 1750. (5), 1751. (3), 1752. (5), 1753. (6), 1754. (10), 1755. (8), 1756. (5), 1757. (5), 1758. (4), 1759. (4), 1760. (0), 1761. (5), 1762. (4), 1763. (6), 1764. (4), 1765. (9), 1766. (2), 1767. (3), 1768. (7), 1769. (4), 1770. (6), 1771. (8), 1772. (5), 1773. (5), 1774. (12), 1775. (3), 1776. (8), 1777. (10), 1778. (5), 1779. (10), 1780. (15), 1781. (7), 1782. (17), 1783. (11), 1784. (4), 1785. (12), 1786. (11), 1787. (9), 1788. (5) i 1789. (10).



Broj krštenih Lešića u Bošnjacima od 1718. do 1789. godine

⁶ Isto, str. 27, 40 i 54.

⁷ Isto, str. 10 i 44.

Zabilježena su 32 muška imena ovim redom: Ivan (17), Antun (17), Đuro (16), Marko (14), Josip (12), Petar (10), Martin (9), Lovro (7), Ilija (7), Adam (7), Nikola (6), Marijan (6), Mihael (6), Matija (6), Pavao (5), Matej (5), Andrija (4), Bartol (4), Toma (3), Jakov (3), Bernardin (3), Luka (3), Franjo (3), Stjepan (2), Živko (1), Silvestar (1), Gašpar (1), Božo (1), Grgur (1), Joakim (1), Anđelko (1) i Benedikt (1).

Zabilježeno je 27 ženskih imena ovim redom: Ana (25), Marija (23), Magdalena (21), Katarina (15), Eva (13), Margareta (6), Lucija (5), Klara (5), Agica (5), Roza (4), Terezija (4), Uršula (4), Julija (4), Elizabeta (3), Dominka (3), Marta (3), Barbara (3), Helena (2), Delfina (2), Anđela (1), Koleta (1), Matijka (1), Josipa (1), Otilija (1), Veronika (1), Sofija (1) i Petra (1).

Slučaj blizanaca zabilježen je četiri puta (2. 8. 1750., 29. 7. 1780., 18. 1. 1783., 29. 8. 1783.). U drugom i trećem slučaju radilo se o djeci istih roditelja.

Zabilježeno je 337 kumovanja Lešićima, a kumovi su bili iz sljedećih obitelji: Domaćinović (107) s tim da je dvoje kumova u vrijeme krštenja živjelo u Vidovicama, Šumanovac (37), Balić (29), Porčić (22) s tim da je dvoje kumova u vrijeme krštenja živjelo u Vidovicama, Šokčević (21), Maršić (21), Tadić (15), Nikolić (12), Bilić (11) s tim da je jedan kum u vrijeme krštenja živio u Županji, Babogredac (7), Šarčević (6), Lukić (6), Kljaić (2), Jelić (2), Vinković (2), Malošević (2), Jemrić (2), Jovanovac (2), Šović (2), Babić (2), Porčić Domaćinović (1), Lukšić (1), Jakobović (1), Matijević (1), Filipović (1), Gačić (1), Vojković (1), Mojnović (1), Čivić (1) iz Babine Grede, Milošić (1) iz Privlake, Borilović (1), Golubičić (1), Bertić (1), Korovljević (1), Živković (1) iz Štitara, Kovačević (1), Ivoković (1), Ivanković (1), Ivankova (1), Šumanović (1), Grigić (1), Barjaktarović (1), Musić (1) iz Štitara, Lešić (1), Staničić (1) i dva puta gdje prezime kumova nije ubilježeno.⁸

Zabilježeno je 330 kumovanja Lešića sljedećim obiteljima: Borilović (74), Babogredac (39), Balić (29), Lukić (23), Korovljević (21), Vinković (21), Šarčević (19), Golubičić (16), Jovanovac (15), Nikolić (12), Rudar (7), Staničić (5), Đurić (5), Juzbašić (3), Benaković (3), Jemrić (2), Leaković (2), Eržić (2), Guslić (2), Babić (2), Malešević (1), Cvitović (1), Čoičić (1), Živković (1), Grigić (1), Jelić (1), Kulišić (1), Matijević (1), Đemanović (1), Šumanovac (1), Lenić (1), Šokčević (1) i jednom gdje prezime krštenice nije spomenuto. Tu se spominju i prezimena koja su u izravnoj vezi s Lešićima, a kumovali su sljedećim obiteljima: Marinova – Grigić (1), Božin – Vinković (1), Ivanišev – Lukšić (1), Dugalić – Lukić (5), Borilović (1), Jakšić (1), Vincetić (1), Tomašev – Balić (1), Tomić – Balić (1), Tomičić – Babogredac (1) i Starčević – Bilić (1).

Zabilježeno je i jedno kumstvo Lešića iz Babine Grede bošnjackim Šokčevićima.

⁸ Kako i danas u Bošnjacima žive obitelji Domaćinović – Porčić te Šumanovac – Ivanković za pretpostaviti je da se u izvedenim oblicima ovoga prezimena radilo o istim rodovima, a koje je poput nekih obitelji zahvatio proces promjene prezimena.

U *Krsteniku 1717. – 1790.* zabilježeno je 78 bračnih parova Lešića. Broj je u stvarnosti morao biti veći jer se kod pojedinih parova pojavljuje velik broj djece uz duži vremenski interval između rođenja prvoga i posljednjega djeteta te uz mogućnost ponovnih ženidbi. Pretpostavljam da se tada radilo o dva ili čak tri bračna para. Redoslijedom njihova pojavljivanja dan je njihov popis s imenom i datumom rođenja krštenika te prezimenom kuma.

- (1) Marko i Marija: Roza (2. 4. 1718., *Poersa* iz Vidovica).
- (2) Božo i Marija: Nikola (2. 10. 1718., Domaćinović iz Vidovica).
- (3) Pavao i Magdalena: Ivan (16. 10. 1718., Babogredac), Marko (28. 8. 1720., Babogredac), Roza (14. 2. 1723., Vinković).
- (4) Martin i Katarina: Helena (13. 11. 1718., Porčić iz Vidovica), Đuro (21. 1. 1720., *Domach* iz Vidovica), Ana (26. 8. 1730., Nikolić), Ivan (29. 12. 1733., Nikolić), Josip (12. 3. 1735., Porčić), Ilija (14. 7. 1736., Porčić), Ivan (16. 10. 1737., Porčić), Lovro (9. 4. 1740., Domaćinović), Petra (19. 3. 1742., Borilović).
- (5) Marko i Magdalena: Anđela (4. 6. 1719., Kljaić), Katarina (27. 11. 1720., Jelić), Antun (1. 4. 1731., Jelić), Andrija (11. 2. 1747., Kovačević), Eva (24. 12. 1749., Tadić), Adam (13. 5. 1754., Tadić), Adam (19. 5. 1754., Tadić).
- (6) Živko i Marija: Toma (7. 4. 1720., Porčić).
- (7) Toma i Magdalena: Đuro (12. 4. 1722., Porčić), Marijan (23. 1. 1732., Bilić), Josip (19. 3. 1735., Filipović), Josip (8. 5. 1738., Mojnovčić).
- (8) Matej i Magdalena: Josip (12. 3. 1729., Porčić), Margareta (18. 2. 1734., Porčić), Ana (14. 4. 1737., Porčić), Pavao (30. 1. 1740., Domaćinović), Nikola (1. 11. 1742., Domaćinović), Antun (11. 8. 1748., Porčić), Roza (16. 6. 1751., Porčić).
- (9) Antun i Marija: Marijan (19. 3. 1729., Malošević), Magdalena (24. 12. 1749., Babogredac), Marijan (30. 12. 1753., Šumanovac), Petar (19. 5. 1754., Babogredac), Petar (26. 5. 1754., Babogredac), Marko (9. 2. 1755., Šumanovac), Agica (2. 10. 1776., Balić), Adam (22. 7. 1780., Balić), Luka (11. 10. 1782., Balić).
- (10) Marijan i Magdalena: Mihael (10. 8. 1729., Lukšić).
- (11) Šimun i Marija: Antun (20. 5. 1731., Kljaić).
- (12) Pavao i Ana: Antun (11. 1. 1734., Jakobović).
- (13) Petar i Katarina: Ana (15. 2. 1734., Balić), Roza (25. 11. 1734., Matijević), Lovro (26. 2. 1736., Gačić), Lucija (17. 6. 1742., Golubičić), Magdalena (10. 6. 1745., Živković iz Štitara), Lovro (21. 7. 1748., Balić), Marijan (23. 1. 1753., Jovanovac), Antun (15. 6. 1757., Balić), Ivan (15. 6. 1782., Nikolić), Ana (6. 3. 1785., Nikolić), Magdalena (3. 12. 1789., Nikolić).
- (14) Petar i Lucija: Lovro (15. 8. 1734., *N.*), Ana (1. 5. 1745., Korovljević), Uršula (19. 8. 1747., Šumanovac), Đuro (30. 3. 1749., Ivoković), Ivan (20. 1. 1752., Ivanković),

Katarina (1. 6. 1753., Šumanovac), Antun (22. 12. 1755., Šumanovac), Adam (1. 10. 1758., Šumanovac), Luka (30. 9. 1761., Šumanovac), Marija (18. 11. 1763., Šumanovac).

(15) Martin i Magdalena: Nikola (26. 11. 1734., Nikolić), Katarina (29. 11. 1749., Šarčević), Martin (11. 11. 1751., Šarčević), Uršula (24. 4. 1754., Nikolić), Petar (16. 5. 1757., Šarčević).

(16) Martin i Klara: Ana (1. 7. 1736., Šarčević), Jakov (5. 8. 1745., Jemrić).

(17) Gašpar i Marija: Magdalena (9. 9. 1736., Vojković).

(18) Mihael i Magdalena: Nikola (29. 11. 1736., Porčić).

(19) Bartol i Katarina: Jakov (5. 2. 1737., Balić), Terezija (27. 11. 1746., Balić), Stjepan (2. 8. 1750., Balić), Marko (2. 8. 1750., Balić), Antun (27. 5. 1755., Balić).

(20) Petar i Ana: Margareta (6. 4. 1739., Balić).

(21) Josip i Ana: Pavao (9. 2. 1741., Maršić), Helena (27. 6. 1747., Maršić), Ilija (20. 7. 1749., Maršić), Antun (24. 5. 1752., Maršić), Klara (26. 5. 1755., Maršić), Koleta (26. 3. 1756., Šumanovac), Đuro (18. 4. 1757., Maršić), Magdalena (11. 3. 1759., Barjaktarović), Martin (7. 11. 1762., Maršić), Antun (3. 5. 1767., Šumanovac), Đuro (18. 2. 1770., Šumanovac), Magdalena (22. 9. 1771., Šumanovac), Uršula (2. 6. 1774., Ivankova), Mihael (21. 9. 1778., Šumanovac), Lucija (12. 12. 1782., Šumanovac), Josip (26. 3. 1787., Šumanovac).

(22) Petar i Klara: Lovro (28. 9. 1741., Čivić iz Babine Grede).

(23) Ivan i Anđela: Ana (31. 10. 1741., Milošić iz Privlake).

(24) Josip i Magdalena: Antun (31. 1. 1745., Malošević), Marija (26. 3. 1772., Domaćinović), Ana (19. 9. 1773., Domaćinović).

(25) Ivan i Katarina: Đuro (22. 3. 1745., Bertić), Matej (22. 10. 1756., Balić).

(26) Đuro i Ana: Nikola (19. 11. 1745., Porčić), Antun (5. 5. 1747., Porčić), Katarina (2. 1. 1749., Porčić), Živko (25. 10. 1750., Porčić), Bernardin (12. 2. 1753., Porčić Domaćinović), Marijan (23. 2. 1755., Domaćinović), Marija (4. 3. 1759., Domaćinović), Eva (12. 7. 1761., Domaćinović), Matija (24. 2. 1758., Domaćinović), Marko (18. 8. 1765., Domaćinović), Marko (27. 11. 1774., Šumanovac), Marija (18. 2. 1778., Šumanovac), Ivan (26. 1. 1780., Domaćinović), Magdalena (19. 3. 1780., Šumanovac), Klara (29. 8. 1781., Šumanović), Toma (5. 1. 1782., Domaćinović), Petar (29. 8. 1783., Domaćinović), Pavao (29. 8. 1783., Domaćinović), Veronika (5. 10. 1783., Šumanovac), Mihael (29. 1. 1786., Domaćinović), Anđelko (15. 8. 1786., Vinković), Petar (24. 6. 1787., Šumanovac), Benedikt (19. 3. 1789., Domaćinović).

(27) Ivan i Roza: Josip (10. 7. 1746., Tadić).

- (28) Luka i Magdalena: Marija (8. 6. 1747., Porčić), Ana (22. 2. 1749., Porčić), Matej (13. 9. 1751., Domaćinović), Ivan (24. 2. 1754., Domaćinović), Bernardin (18. 3. 1756., Domaćinović).
- (29) Mihael i Marija: Elizabeta (1. 9. 1747., Porčić), Magdalena (29. 5. 1750., Domaćinović), Josip (24. 3. 1752., Domaćinović), Katarina (24. 10. 1754., Domaćinović), Katarina (3. 11. 1754., Domaćinović), Ilija (21. 2. 1756., Domaćinović), Nikola (1. 12. 1758., Domaćinović), Ivan (27. 11. 1765., Šumanovac), Ana (17. 10. 1768., Šumanovac), Antun (13. 1. 1771., Šumanovac), Katarina (12. 9. 1773., Šumanovac), Marko (1. 4. 1777., Šumanovac), Eva (21. 2. 1780., Šumanovac), Marta (12. 11. 1781., Šumanovac), Pavao (20. 2. 1785., Šumanovac).
- (30) Toma i Marija: Matija (24. 2. 1748., Domaćinović), Ana (10. 1. 1750., Domaćinović), Eva (7. 10. 1752., Domaćinović), Đuro (3. 4. 1757., Nikolić), Marko (8. 3. 1761., Domaćinović).
- (31) Antun i Katarina: Ilija (23. 7. 1752., Šokčević), Marija (26. 4. 1754., Šokčević), Margareta (24. 2. 1756., Šokčević).
- (32) Ilija i Roza: Marija (12. 8. 1753., Grigić), Katarina (24. 8. 1755., Tadić), Ivan (10. 9. 1761., Tadić), Lucija (21. 3. 1764., Tadić), Magdalena (17. 7. 1774., Šokčević), Ana (9. 6. 1776., Šokčević), Đuro (28. 3. 1779., Šokčević), Marko (13. 4. 1781., Šokčević), Josip (29. 2. 1784., Šokčević), Barbara (19. 2. 1786., Šokčević).
- (33) Marko i Lucija: Marija (8. 12. 1753., Domaćinović), Josip (17. 2. 1762., Domaćinović), Martin (29. 8. 1765., Domaćinović), Petar (19. 6. 1768., Domaćinović), Andrija (18. 11. 1772., Lešić).
- (34) Marijan i Katarina: Ilija (20. 7. 1754., Jemrić).
- (35) Ilija i Lucija: Ana (11. 1. 1755., Domaćinović), Božo (26. 12. 1771., Maršić), Andrija (21. 11. 1774., Maršić), Marija (20. 8. 1776., Maršić), Katarina (24. 10. 1779., Maršić), Matej (21. 9. 1782., Maršić), Ana (11. 10. 1785., Maršić), Magdalena (20. 5. 1787., Maršić).
- (36) Ivan i Helena: Lovro (1. 9. 1755., Balić), Ivan (28. 10. 1758., Balić).
- (37) Josip i Helena: Mihael (26. 9. 1757., Porčić), Đuro (13. 11. 1762., Domaćinović), Marko (20. 1. 1765., Domaćinović).
- (38) Karlo i Katarina: Adam (16. 2. 1759., Šokčević).
- (39) Jakov i Roza: Martin (10. 11. 1759., Musić iz Štitara), Marija (2. 2. 1763., Šokčević), Eva (21. 12. 1765., Šokčević), Magdalena (15. 3. 1769., Šokčević), Katarina (24. 11. 1771., Šokčević), Delfina (5. 8. 1774., Šokčević), Lucija (30. 11. 1777., Šokčević), Terezija (11. 6. 1780., Šokčević).
- (40) Marko i Uršula: Silvestar (28. 12. 1761., Tadić), Ana (2. 9. 1764., Tadić), Marija (29. 5. 1768., Tadić), Agica (3. 4. 1772., Tadić).

(41) Jakov i Marija: Đuro (29. 4. 1762., Balić), Bartol (20. 8. 1765., Balić), Gašpar (6. 1. 1768., Balić), Josip (28. 2. 1770., Balić), Marko (26. 2. 1771., Balić), Ilija (18. 3. 1773., Balić), Marta (16. 4. 1775., Balić), Eva (5. 1. 1777., Balić), Marko (6. 4. 1779., Jovanovac), Marta (27. 10. 1781., Balić), Franjo (6. 10. 1785., Balić).

(42) Josip i Marija: Ana (11. 1. 1763., Babogredac).

(43) Pavao i Marta: Elizabeta (7. 5. 1763., Domaćinović), Martin (2. 3. 1766., Domaćinović), Eva (3. 7. 1769., Domaćinović).

(44) Jakov i Helena: Bartol (13. 8. 1763., Balić), Josipa (12. 6. 1774., Nikolić).

(45) Josip i Lucija: Antun (2. 12. 1763., Domaćinović), Magdalena (26. 12. 1765., Domaćinović), Mihael (14. 9. 1767., Lukić), Matijka (20. 2. 1770., Lukić), Klara (5. 11. 1771., Domaćinović), Bernardin (14. 8. 1773., Lukić), Delfina (23. 10. 1782., Šović).

(46) Petar i Marija: Agica (19. 4. 1764., Domaćinović), Ivan (21. 12. 1765., Domaćinović), Ana (11. 10. 1767., Domaćinović), Mihael (6. 6. 1770., Domaćinović), Marija (31. 1. 1774., Domaćinović).

(47) Augustin i Ana: Bartol (23. 8. 1765., Šović).

(48) Ilija i Katarina: Matija (1. 1. 1766., Šarčević), Ana (11. 3. 1768., Nikolić), Stjepan (28. 12. 1770., Šarčević).

(49) Bartol i Magdalena: Eva (13. 1. 1768., Domaćinović).

(50) Nikola i Magdalena: Katarina (13. 1. 1768., Domaćinović), Terezija (1. 5. 1770., Domaćinović), Dominka (23. 9. 1772., Domaćinović), Margareta (29. 12. 1773., Domaćinović), Klara (7. 12. 1776., Domaćinović), Marija (22. 2. 1778., Domaćinović), Martin (5. 11. 1779., Domaćinović), Adam (23. 12. 1781., Domaćinović), Luka (5. 3. 1786., Domaćinović).

(51) Nikola i Uršula: Pavao (25. 1. 1764., Domaćinović), Magdalena (29. 11. 1769., Domaćinović), Marijan (27. 1. 1772., Domaćinović), Toma (18. 12. 1774., Domaćinović), Katarina (29. 10. 1776., Domaćinović), Terezija (14. 10. 1779., Domaćinović), Marija (23. 3. 1783., Domaćinović).

(52) Lovro i Katarina: Marija (14. 9. 1769., Bilić), Eva (18. 12. 1771., Bilić), Magdalena (6. 9. 1774., Bilić), Josip (16. 3. 1777., Bilić), Marko (11. 12. 1779., Bilić), Ivan (24. 4. 1782., Bilić).

(53) Jakov i Veronika: Matija (18. 2. 1771., Nikolić), Ana (16. 3. 1777., Nikolić), Đuro (30. 5. 1785., Nikolić).

(54) Antun i Agica: Marko (23. 4. 1774., Domaćinović), Barbara (1. 12. 1776., Domaćinović), Ivan (29. 8. 1780., Domaćinović), Julija (24. 4. 1783., Domaćinović), Petar (7. 5. 1786., Domaćinović), Đuro (7. 4. 1788., Domaćinović).

- (55) Antun i Eva: Ivan (8. 5. 1774., Maršić), Đuro (23. 3. 1777., Maršić), Ana (29. 5. 1779., Maršić), Josip (6. 5. 1781., Maršić), Magdalena (6. 3. 1783., Maršić), Andrija (9. 10. 1786., Maršić), Eva (22. 3. 1789., Maršić).
- (56) Stjepan i Ana: Julija (3. 10. 1774., Balić), Magdalena (23. 2. 1777., Babić), Elizabeta (1. 11. 1779., Balić), Martin (27. 10. 1781., Balić).
- (57) Božo i Brigita: Ivan (6. 1. 1775., Domaćinović), Franjo (3. 10. 1776., Domaćinović), Marko (5. 4. 1780., Domaćinović), Petar (14. 9. 1782., Domaćinović), Ana (26. 9. 1784., Porčić).
- (58) Luka i Uršula: Antun (11. 5. 1775., Domaćinović).
- (59) Josip i Katarina: Julija (21. 5. 1776., Domaćinović), Jakov (25. 10. 1777., Domaćinović), Magdalena (26. 3. 1780., Domaćinović), Marija (30. 9. 1782., Domaćinović), Petar (10. 4. 1787., Domaćinović).
- (60) Antun i Magdalena: Agica (23. 3. 1777., Domaćinović), Franjo (9. 3. 1780., Domaćinović).
- (61) Bernard i Katarina: Ana (24. 8. 1777., Domaćinović), Ilija (2. 7. 1779., Domaćinović), Matej 2. 8. 1782., Domaćinović), Matija (16. 9. 1785., Domaćinović).
- (62) Živko i Katarina: Magdalena (24. 3. 1778., Domaćinović), Marija (16. 5. 1779., Domaćinović), Uršula (13. 1. 1782., Domaćinović), Otilija (22. 7. 1783., Domaćinović), Ivan (24. 6. 1786., Domaćinović), Lovro (7. 8. 1787., Domaćinović).
- (63) Marijan i Eva: Barbara (3. 12. 1778., Bilić), Đuro (28. 3. 1780., Bilić), Grgur (12. 3. 1782., Bilić), Marija (27. 3. 1787., Bilić iz Županje).
- (64) Josip i Klara: Antun (16. 1. 1780., Domaćinović), Đuro (14. 4. 1782., Domaćinović), Katarina (11. 5. 1788., Domaćinović).
- (65) Martin i Eva: Bartol (29. 7. 1780., Šokčević), Julija (29. 7. 1780., Šokčević), Adam (18. 1. 1783., Šokčević), Eva (18. 1. 1783., Šokčević).
- (66) Adam i Eva: Lucija (17. 12. 1780., Šumanovac), Petar (3. 5. 1782., Šumanovac), Sofija (19. 10. 1783., Šumanovac), Katarina (19. 6. 1785., Šumanovac), Martin (12. 11. 1786., Šumanovac), Marija (7. 2. 1789., Šumanovac).
- (67) Ivan i Barbara: Marija (21. 12. 1780., Lukić), Martin (30. 10. 1785., Lukić), Đuro (3. 4. 1789., Lukić).
- (68) Ivan i Lucija: Antun (14. 1. 1782., Domaćinović), Eva (19. 4. 1785., Domaćinović), Marija (24. 5. 1789., Domaćinović).
- (69) Nikola i Eva: Dominka (3. 5. 1782., Staničić).
- (70) Ivan i Agica: Matej (28. 10. 1782., Tadić), Katarina (16. 11. 1783., Tadić), Dominka (9. 9. 1786., Tadić), Margareta (13. 9. 1789., Tadić).

- (71) Matej i Antonija: Joakim (21. 3. 1784., Domaćinović), Ana (6. 1. 1786., Domaćinović), Agica (13. 4. 1788., Domaćinović).
- (72) Đuro i Agica: Ivan (18. 7. 1784., Domaćinović), Magdalena (2. 12. 1787., Domaćinović).
- (73) Luka i Ana: Matija (13. 2. 1785., Šumanovac), Klara (11. 3. 1787., Šumanovac).
- (74) Mihael i Ana: Antun (29. 5. 1785., Domaćinović), Margareta (1. 11. 1789., Domaćinović).
- (75) Martin i Marta: Marija (9. 9. 1786., Šokčević), Eva (10. 1. 1788., Šokčević).
- (76) Marko i Roza: Magdalena (7. 10. 1787., Domaćinović).
- (77) Ivan i Marija: Magdalena (22. 7. 1788., Šumanovac).
- (78) Josip i Julija: Ana (6. 12. 1789., Babogredac).

Umjesto zaključka

Podaci za nastanak ovoga pregleda korišteni su isključivo iz matice krštenih vođene u rukopisnoj crkvenoj knjizi *Krstenik 1717. – 1790.*, a prema kojoj su predstavljene osobitosti prezimena Lešić. Za početna istraživanja toga roda iznimno su važne intervencije rađene u 19. stoljeću pa stoji da je neke obitelji zahvaćao proces promjene prezimena koji je bio obostran, ali i nejednako intenzivan.

Ukupan broj krštenih Lešića u tom razdoblju iznosio je 341, a gledajući spolni sastav prevladavao je nešto veći broj djece muškoga spola. Krajem 18. stoljeća broj novorođenih Lešića se povećavao, a vrhunac doživljava 1780. godine kada je upisano čak 15 krštenja. Ipak, bilo je godina bez ijednoga krštenika (1721., 1724., 1725., 1726., 1727., 1728., 1743., 1744. i 1760.), a uzroci tomu mogli bi se pronaći kroz detaljniju analizu tadašnjih društveno-povijesnih zbivanja. Roditelji su muškoj djeci najviše nadijevali imena Ivan i Antun, dok je kod ženske djece najzastupljenije ime bilo Ana. Zabilježeni su i slučajevi blizanaca, četiri puta.

Što se tiče kumskih veza, članovi obitelji Domaćinović, odnosno Porčić, kumovali su Lešićima na krštenjima najveći broj puta (130), dok Lešići Domaćinovićima nisu nijednom. Sličan paradoks zabilježen je i pri kumovanju na krštenjima obiteljima Borilović (74 puta), gdje su Borilovići Lešićima kumovali tek jednom. Bračnih je, pak, parova zabilježeno 78, a ova brojka u stvarnosti je morala biti nešto veća. Tek će daljnja istraživanja preostalih dviju matrica iz toga vremena, ali i onih, kasnije vođenih, rasvijetliti određene nejasnoće rodbinskih veza u 18. stoljeću, jer uz ove podatke to još nije moguće.

Antun Lešić

In memoriam: Vinko Juzbašić (1971. – 2023.)



Vinko Juzbašić

Dana 9. veljače 2023. u 52. godini života nakon kratke i teške bolesti preminuo je pjesnik i publicist te dugogodišnji suradnik *Hrašća* Vinko Juzbašić. Rođen je 11. kolovoza 1971. godine u Vinkovcima, osnovnu i srednju školu završio je u Bošnjacima i Županji, a 1996. godine diplomirao je na Poljoprivrednome fakultetu u Osijeku (smjer ratarstvo). Završio je i jednosemestralni studij psihološko-pedagoškoga obrazovanja na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Većinu života proveo je u rodnim Bošnjacima, a pisanim radom bio je kulturni, književni i društveni kroničar mjesne i zavičajne prošlosti. Posljednjih godina radio je kao agronom u Slakovcima.

Vinko Juzbašić bio je autor, suautor, priređivač i izdavač 32 knjige od kojih su pet samostalne zbirke pjesama kako slijedi:

1. *Draga Gospa Bošnjačka, Ukazanja u Bošnjacima 1945. – 1963.*, Vlastita naklada, Vinkovci, 1998.
2. *Čekam neka nova jutra*, Vlastita naklada, Vinkovci, 1999.

3. *Draga Gospa Bošnjačka, Ukazanja u Bošnjacima 1945. – 1963.*, Drugo, dopunjeno izdanje, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2000.
4. Stjepan Bogutovac; Ivan Ćosić Bukvin; Vinko Juzbašić; Stjepan Tomislav Krčelić: *Priče iz spačvanske šume*, Castrum Alšan, Gunja, 2001.
5. *Bošnjački zeleni, Monografija NK „Zrinski” Bošnjaci*, Pauk, Cerna, 2002.
6. Emerik Gašić: *Povijest župe i mjesta Komletinci*, priredio Vinko Juzbašić, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2002.
7. Ilija Lešić Bartolov: *Priče iz Granice*, priredio Vinko Juzbašić, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2003.
8. *Otkucaji moga srca*, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2003.
9. Ilija Ivacić: *Ratni dnevnik (1848. – 1851.)*, priredili Vinko Juzbašić i Stjepan Tomislav Krčelić, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2004.
10. *Udruga Slavonski domaći kulen – kulin*, priredio Vinko Juzbašić, Vukovarsko-srijemska županija, Vinkovci, 2004.
11. *Matija Pavličić, Hrvatski sv. Alojzije*, Vlastita naklada i Rkt. župni ured Bošnjaci, Bošnjaci, 2005.
12. *Matija Pavličić, Hrvatski sv. Alojzije*, Drugo, dopunjeno izdanje, Vlastita naklada i Rkt. župni ured Bošnjaci, Bošnjaci, 2006.
13. *Bošnjaci, sveto mjesto, anđeli moji, Razgovor s vidjelicom s. Bernardicom Golubičić*, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2006.
14. Emerik Gašić: *Hodočasnički putopisi (1937. – 1940.)*, priredio Vinko Juzbašić, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2007.
15. *Vatru gasi, brata spasi, Stoljeće bošnjačkog vatrogastva (1905. – 2005.)*, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2007.
16. *Bošnjačani u Drugom svjetskom ratu, Vojno-politički zapisi i sjećanja*, Vinko Juzbašić i Pauk, Bošnjaci, 2008.
17. *Da sam i ja vjetar*, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2009.
18. Vinko Juzbašić; Luka Maroševac: *Račinovački plavi, Monografija NK „Sloga” Račinovci*, Vlastita naklada i Tiskara Pauk, Bošnjaci, 2011.
19. *Što li su tada anđeli snili*, Vlastita naklada, Bošnjaci, 2012.
20. *Bošnjačani u Prvome svjetskom ratu, Zapisi, dokumenti i predaja potomaka*, Vlastita naklada i Tiskara Pauk, Bošnjaci, 2013.
21. *Bošnjačani se nadaleko znaju, Stoljeće folklornoga amaterizma*, Vlastita naklada i Proventus natura, Bošnjaci, 2014.

22. *110 godina Dobrovoljnoga vatrogasnog društva Bošnjaci, Kronologija rada (2006. – 2015.)*, Vlastita naklada i Pikel print, Bošnjaci, 2015.
23. *Povratak zavičaju, Hodočasničke reportaže i dnevnički zapisi*, Vlastita naklada i Pikel print, Bošnjaci, 2016.
24. Ilija Lešić Bartolov: *Priče iz Granice*, Drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje, priredio Vinko Juzbašić, Vlastita naklada i Pikel print, Bošnjaci, 2017.
25. *Branitelji seljačkih prava, Mato Babogredac – Mato Leaković, „Duhovno hrašće“*, Drenovci, 2018.
26. *Dodir neba*, Vlastita naklada i Pikel print, Bošnjaci, 2019.
27. *Cvelferija i Drenovci u prošlosti, Prilog povijesti jugozapadnoga Srijema*, priredili Vinko Juzbašić i Ivan Karaula, Državni arhiv u Vukovaru, Vukovar, 2019.
28. *Zato što je bio taj čovjek, Luka Lešić (1898. – 1945.)*, „Duhovno hrašće“, Drenovci, 2020.
29. *U koritu od pijeska*, Vlastita naklada i Pikel print, Bošnjaci, 2021.
30. *Kad sam ja bio đeca, Autobiografija i biobibliografija*, Vlastita naklada i Pikel print, Bošnjaci, 2021.
31. *Preni se, preni, rode, Antun Pavličić (1892. – 1939.)*, Državni arhiv u Vukovaru i Muzej Đakovštine Đakovo, Vukovar, 2022.
32. *Svetište Drage Gospe Bošnjačke, Dnevnici, dokumenti i članci*, Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima i Pikel print, Vinkovci, 2022.

Pjesme je objavljivao i u dvanaest zajedničkih stihobirki te u desetak časopisa i listova. Bio je urednik i tehnički urednik jedanaest knjiga drugih autora, autor brojnih novinskih članaka, većih radova i osvrti te sudionik okruglih stolova i znanstvenih skupova. U *Hrašću* se prvi put javlja 1997. godine tekstem *Prilog popisu stradalnika sela Bošnjaci u Drugom svjetskom ratu i poraću*.

Početak Domovinskoga rata bio je pripadnik odreda Narodne zaštite, potom prvi urednik općinskoga glasila *Bošnjački list* (2003. – 2006.), povremenika *Zavičaj* (2007.), Udruge povjesničara i baštinika zavičajne starine Slavonije, Baranje i Srijema, izdavač i priređivač dviju razglednica Bošnjaka, dviju svetačkih sličica (Drage Gospe Bošnjačke i Matije Pavličića), jedne veće svetačke slike (Matije Pavličića), inicijator i suautor Molitve za zagovor Matije Pavličića te autor dvaju promidžbenih prospekata Udruge „Slavonski domaći kulen – kulin“.

Idejni je autor grba i zastave Općine Bošnjaci i Dobrovoljnoga vatrogasnog društva Bošnjaci, suautor i autor triju izložbi fotografija i dokumenata (*Cvelferija u Drugom svjetskom ratu, Seljački tribun Mato Babogredac (1875. – 1950.)* i *Ban Josip*

Jelačić i pohod brodskih graničara na Hrvatsku i Italiju (1848. i 1849.). Bio je članom Kluba kolekcionara Županja (od 2004.), Udruge povjesničara i baštinika zavičajne starine Slavonije, Baranje i Srijema (suosnivač od 2004.), Matice hrvatske Ogranak Vinkovci (od 2007.) i Vojske Bezgrešne (od 1988.). Hobi su mu bili filatelija (Republika Hrvatska), kartofilija (mjesto Bošnjaci i okolica) te je bio bibliofil (važnije teme: zavičajni Srijem, katoličko redovništvo, protestantizam i hrvatski muslimani u domovini).

Svojim radom posljednjih desetljeća uporno je istraživao i promicao zavičajnike i rodni Srijem. Zastupljen je u nekoliko zavičajnih leksikona, čitanki i zbornika do kraja kolovoza 2021. godine objavio je više od 850 priloga (neke potpisane inicijalima, pod pseudonimom ili kao suautor) u pedesetak hrvatskih publikacija u domovini i inozemstvu. O njegovu javnom radu, do kraja kolovoza 2021. dosad je pisano ili je bio spomenut u više od 270 članaka.

Sahranjen je na blagdan Gospe Lurdske, 11. veljače 2023., na groblju Našašća sv. Križa u Bošnjacima, a sprovodne obrede uz okupljeni narod i prisutne svećenike vlč. Marija Lešića, preč. Petra Šokčevića i preč. Željka Šimića vodio je domaći župnik preč. Josip Filipović. Posljednji pozdrav pjesmom su uputili članovi Muške pjevačke skupine *Baće iz Bošnjaka*, a posmrtno govore pročitali su pokojnikov prijatelji Antun Lešić (Đurakov) iz Bošnjaka, Petar Elez iz Vukovara i Anđelko Kovačević iz Osijeka.

Vinko Juzbašić (1971. – 2023.)

Otkucaji moga srca

USKRS

Uskrs je.
Lipo je vrime.
Potljam ručka
i velike svete mise
svit je izišo na drum,
sjedi na klupčicama
i divani.
Đeca su im došla iz svita,
jer blagdan je,
i radost je na njiovim licima.
Divane;
E, kako je sad lipo!
Kad bi 'vako bilo
svaki dan.
Ondak bi nam srca uvik bila
'vako puna.
Puna, vazmenog ufanja.

PROŠETAO SAM

Prošetao sam
uvečer proljetnim vrtom.
Čuje se
disanje usnulog blaga
i cvrčci koji se tek sada bude.
Zlatnom je bojom
osvijetljen
toranj sv. Martina,
s druge strane pak
par točaka
dragog Gospinog svetišta.
I miris.
Nemirni miris tople
i žedne zemlje.

VRIJEME

Vrijeme je ovdje
odavno stalo
u debelom tragu olovke,
riječima napisanim
nespretnim slovima
na krilima
staroga ormara
i požutjelim koricama
već izlizanog
obiteljskog molitvenika.
Sve drugo
odletjelo je

s posljednjim seoskim
rodama s dimnjaka
moje stare škole
u beskrajne daljine.
Tamo, gdje vrijeme više
i ne postoji.

SVIRATI SAMICU

Nekoliko je
nespretnih taktova
u meni
probudilo želju
svirati samicu.
I čini mi se
da sam
u njezinom zvuku
čuo kako glasno bije
moje malo srce
šokačko.

Zvonimir Stjepanović

In memoriam: Ivica Iva Oršolić (1964. – 2023.)



Ivica Iva Oršolić

Ivica Iva Oršolić bio je zaljubljenik u rodnu Županju, Slavoniju, ravnicu, starovirsku Šokadiju. Iz njegovih izrečenih, napisanih i uglazbljenih riječi, vidljivo je svjetlucala golema ljubav prema Županji, mjestima županjske Posavine i njihovim žiteljima. Pokazivao je stalno zanimanje za prvobitno, izvorno, očitovao je i dokazivao iskonsku vezanost uz podrijetlo i zavičajnu baštinu. Tradicija mu je dušu prisvojila, pristupao joj je s velikom strašću, s puno zanosa, predanosti svjestan njezine veličine i svezvremenskoga značenja.

Uporno je, neumorno i svestrano djelovao u javnom životu. Iva je po vokaciji bio ponajprije humorist. Suradivao je s televizijskim kućama, radiopostajama, novi-

nama, uređivao i vodio autorske emisije, pisao humoristične kolumne, a na Hrvatskom radiju Županja prisutan je 20-ak godina naslijedivši termin i emisiju prof. Ivana Hermana. Program mu je bio jako dobro prihvaćen i rado slušan. I u okviru *Šokačkoga sijela* imao je zapažene nastupe, s kojih je uveseljavao i usrećivao mnogobrojne posjetitelje, gledatelje i slušatelje. Ovdje bih posebno izdvojio vođenje *Pokladnoga jahanja, Pokladne povorke, Šokačkoga čušpajza, a posebice Sijela pučkih pisaca.*

Bio je uspješan i traženi zabavni voditelj, tako da je moderirao mnoga kulturna, društvena događanja i manifestacije ponajviše one iz županijskoga kraja. Nabrojiti ćemo samo neke: *Memorijal Ivana Balentovića – Mašinog, Kod konjarskih vatri, tamburaške koncerte u povodu Dana hrvatskih branitelja i Večeri tamburaškog milozvučja.*

Ivica Oršolić Iva sudjelovao je na Glazbenom festivalu *Šokačke pisme* od 2006. godine, dakle, od samoga osnutka, ne samo kao voditelj i organizator nego i tekstopisac pjesama koje su proglašavane i najslušanijima.

Umirovljen je kao djelatna vojna osoba u činu narednika. Komunikacijske vještine i jasno izražavanje omogućili su mu da svoje kvalitetno voditeljstvo pokaže u raznovrsnim protokolima, obrednicima sudjelujući i u Programu obilježavanja akcije *Bljesak i Oluja.*

Nositelj je gradskoga, županijskoga priznanja i brojnih vojnih s kojima su mu službene institucije odale zahvalu na njegov plodonosan rad i poticajan život.

U svom se aktivizmu nije štedio, na sve je stizao, ništa mu nije bilo teško. Neće biti lako njegovu posebnost i sveprisutnost zamijeniti, Županji će puno nedostajati. U njezinu spomenaru ime Ivica Oršolića zasigurno će biti zapisano.

Ivica Iva Oršolić (1964. – 2023.)

Ovim šorom, jagodo

Županjski list, Hrvatski radio Županja, Županja, 2009., broj 32, str. 13.

Ja sam bećar jedini u majke, volim bećerac, a ne cajke

Faljen Bog, lipi moji, sve vas pozdravljam u nadi da vas nije va žega ošamutila, ko kast ćemo mene. Mene puno stvari ošine i zašljači. Bilo kako bilo, najviše me vi dana ošinilo slušajući kako naš svit sluša cajke. Njeko će kazat, Ivu je zbiljam nješta ošinilo. Mogu vam kazat i da jeste, pa zar pored vaki naši lipi pisama moramo slušat koje kake, da ne kažem koga. Moram pazit šta ću divanit, da me ne bi njeko tužio za nanošenje duševne boli kad čujem te pisme, il moždak je bolje kazat „pesme“. Kodak ositim da nam opet prite cigulajke, koštom je to nekad pušto Radio Šabac. Mešćim njeki opet traže taj radio, a sa njim i njiove zvizde. Njeki ne mogu zaboravit ne pisme „otac je bio radnik“, „da Bog da ti zmija oči povadila“, „neće majka da zaplače kad u vojsku sina šalje“, tu pismu su najviše pivali 91. godine, ondak na pisma „nemam nigdi nikoga samo druga jednoga, s njime pijem tugu da razbijem“, i jesu razbijali samo šta, neblak im njihov, a najbolja im je na „ne gledaj me predugo, nismo jedno za drugo, ne ruši mi dom, ubio te grom“.

Eto zašto sam neurozan vi dana, ni šaka apaurina mi ni pomogla, glava mi je ko bošnjački oborak, što oborak, ko bundeva. Kaže mi moj kamerad Roka iz Otoka: „Znaš, Iva, ja i ne volim slušat, al volim gledit ne njiove guice.“ E, da znaš Roka da ću sve izdivanit tvojoj snaši, pa da vidim ondak, oš gledit il šta drugo radit, zglomotane jedan. Ajd ni meni čudo što baš Roka gledit te guice, to mu je ostalo iz mladosti, čudo je meni za vu našu rvacku mladež, dabogme da nisu svi taki. Je da sam malo tumast, ali znaju i mame i dade šta im dica rade. Mešćim da ne znaju. Zato, svitu moj, ne smimo svoju tamburu izgurivat, ni valda da smo zaboravili kako nas je ta tambura nošala i tišila dog se gruvačilo po voj našoj lipoj Slavoniji i Šokadiji. Ondak smo je voljeli, a sad, ne znam šta nas je zakuturnilo i ošinilo. Ma nema ništa lipše nego zapivat bećarac, ko kast ćemo naj: „Sve bi, sve bi, samo jedno ne bi, ne bi dao plavo za garavo“, il naj: „Ej, tamburo, drvo javorovo, u tebi je srce draganovo“. Ma oma bi zarevo i potego sajtluk rakije uz te bećarce. Al poznavajući vaj naš svit, priopravit ćemo se mi. Kazo je to i moj kamerad Mirko iz Đakova, kad je piso o vakim stvarima. Ja vam svitu pivam i kad sam ljut, rastrešen i živčan, a kod mene vam je

to skorom svaki dan. Kaže mi jedan apetnjak iz Županje: „Iva, moraš klimu ugradit, da malo razladiš tu svoju glavušu”, je i dada mi je imo klimu, je pod kakim rastom i orajem. Kolka mi je glavuša, ta klima bi trebala bit negdi dva sa dva. On vam svitu ugrađuje ne klime, pita me snaš Marica iz Gradišta: „Iva, ima l kaka klima da se može ugradit ispod suknje?” baš me vuče za vaj moj lajavi jezik.

Kad štagod odlajem, ondak sam opet ja kriv. Ne mož ti sa tim ženama izić na kraj. Kad već lajem, ondak moram lajat i na kojekake cine koje nas zaokupljaje vi dana. Neblakami, litra benzina još malo osam kuna, e očemo mi gospodski živit, tako nam i treba. Eto ja još malo zaboravio i bicikl čerat, a ide samo na jednu konjsku snagu. A prije je svit čero konje malo sina, malo zobi, amper vode i vožaj se cili bogovetni dan. Nisi moro pojas vezat, nisi moro puvat u kojekake balone, nisi moro plaćat parkiranje, ma mogo si svašta, a danas brusa. Zato, svitu moj, lipo vam priporučam da se malo vrnemo unatrag, bit će nam svima lakše i bolje.

Do idući put sve vas lipo pozdravlja vaš bać Iva iz Županje!

